

SAVALAN TALIBLI

KİTAB

“Yazıcı” nəşriyyatı
Bakı—2015

KİTAB

SAVALAN TALIBLI

Bakı, “Yazıçı” nəşriyyatı - 2015, 256 səh.

Az2
2015

S 63

İstedadlı teleradio jurnalisti Savalan Taliblinin “Kitab” adlandırdığı bu kitabında yer alan publisistik yazıları, görkəmli sənət adamları ilə radio müsahibələri, “Qayınana” hekayəsi yazarın peşə sənəti ilə bərabər, həm də yazarın müşahidələri, mütaliəsi əsasında mənəvi ehtiyacdən yaranmışdır. Ümid edirik ki, daxili ehtiyacdən yaranmış bu kitab milli-mənəvi dəyərlərin qorunub təbliğ olunmasında oxucular üçün öz töhfəsini verəcəkdir.

Nəşriyyatın direktoru:	Şəmsi VƏFADAR
Redaktor:	Qılman İMAN
Rəyçi:	Xaliq RƏHİMLİ
Texniki redaktor:	Ələsgər HÜSEYNOĞLU
Dizayn:	Günel İSMAYILOVA
Korrektor:	Könül ƏYYUBQIZI Pərviz AXUNDOV

S 5204000313 - (003) qrifli nəşr
M - 656 - 2015

© SAVALAN TALIBLI
© YAZIÇI

KİTABIN İÇİ

Gənc yazarın “kitab”ı	5
Bakı mənim ilk sevgimdir	9
Her an her şey ola bilir.....	13
Zaman keçər, söz qalar	20
Köhnə məktublar	29
Təpiyi kimə atırıq?	32
Sabirə bax, səbirə bax	35
Bizə “toy tutanlar”	39
Dəryanın Hüseyini	43
Qəhərli təbrikim	47
Adil Mirseyid nağılı	51
Kələntər Kələntərli ilə son görüşüm	57
Salam əleyküm, yaxud tanıdığım və tanımadığım Zəki İslam	63
Mənim Universitetim	68
Xocalısız uşaqlar	73
Yalan	76
Bazarlıq	78

MÜSAHİBƏLƏR

Yazıçı gücü	83
Söz vaxtına çəkər	92
Təqvim xronoloji qeydiyyat məsələsidir	105
Tariximizə sahib olmalıyıq	113
Dilimiz tariximizin şəhadətidir	122
Dilimiz Beynəlxalq tribunadan səslənən bir dildir	127

Türk birliyi vacibdir	134
Dünyanın üstünə düşən işıq	148
Rəşad Məcid: “Həyat yoldaşım deyir ki, sən elə oğlanların kimi, 20 yaşlı cavansan”	162
Allahın verdiyi dərdləri yazan adam	170
Biz folklora doğrumu gedirik?	183
Dəyişməyəm var-dövlətə, mala sazı	197
Aşıq sənətinin canlı tarixi	203
Zamanın rejissoru	210
“Sazı urvatdan salmaq olmaz”	218
Söz dünyanın ilk kəşflərindəndir	225
Mətbəx və folklor eyni kökdən gəlir	232
Qayınana	239
Qeydlər.....	254

GƏNC YAZARIN "KİTAB" I

Sözün təpərilə başlayan bu "Kitab" (bizim dildə Bitik) yeni nəslə təmsil edən bir gənc yazarın qələmindən kağıza tökülən duyğularını, dünyagörüşünü sərgiləyir. Publisist yazıların yer aldığı ilk bölümündə bir-birindən fərqli mövzuları qələmə alan gənc yazarımız axarlı dililə sərgidə bizə bələdçilik edir. Bu sərgiyə ayaq basan kimi Savalanın "Bakı sevgisi" ilə qarşılaşan oxucular yazarın duyğularının nə qədər səmimi və doğma olduğunu ilk andaca hiss edəcək, hər halda, mən bu duyğunu yaşadım. Dünyanın ən gözəl, böyük və möhtəşəm şəhərlərində olanda da bir həftədən artıq qala bilmirəm, mənimçün hər şeyi ilə doğma olan Bakıya dönüş vaxtının tez gəlməsini istəyirəm.

Dəliqanlı gənclərin sevimlisi, repçi Hüseyin Dəryanın ölümünə həsr olunmuş ağrıdan tutmuş, məzarı baxımsız qalan Sabirin ruhuna etinasız münasibətə qədər, qaçqınlıq faciəsilə yurd dışında doğulan uşaqların Xocalısız taleyindən tutmuş, illərlə elsiz, yurdsuz qalan irəvanlıların yanıqlı ovqatına çökmüş kədərli söhbətinə, ağırlı-acılı həyat yaşayan yaradıcı aydınlarımızın duyğularına qədər müxtəlif mövzuları əhatə edən yazılar yer almışdır. Burada təhsil problemlərindən, milli etnoqrafik dəyərini itirmiş toy şoularından da bəhs edən maraqlı yazılar var.

Savalan bəyin Azərbaycançılıq ölküsünə köklənən yurd sevgisi də hər cür riyakarlıqdan, ritorik vətənpərvərlikdən uzaqdır. Onun talış Qənidən, kürd Həpodan aldığı intervülərdəki səmimiyyət, onların milli mədəniyyətimizə verdiyi töhfələr bu şərəfli azərbaycanlıları oxucunun gözündə bir daha ucaldır. Bu intervülərilə Savalan bəyin özü də bir vətənsəvər jurnalist kimi dəyərini ortaya qoyur. Özəlliklə, Azərbaycan mediasında belə mövzulara geniş yer verilməsinin əhəmiyyətini nəzərə alanda bu yazıların nə qədər gərəkli olduğunu görmək olur.

Yazarın jurnalistlik başırası bitiyin sonrakı bölümündə bir daha qabarıq görünür, belə ki, burada Savalanın ayrı-ayrı çağlarda müxtəlif sahələr üzrə tanınmış simalarla apardığı söhbətlər yer alır. Bu adamlar mənim yaxından tanıdıklarım, çoxu da dostlarımdır. Onları danışdırmaq o qədər də asan deyil, çünki (içə mən qarışıq) nadir hallarda müsahibə verməyə razı olurlar. Savalan isə onlarla səmimi təmas qura bildiyi üçün sözlə işləyən, sözlə əlləşən bu ruh adamlarını danışdırma bilmişdir.

Burada Azərbaycan yazıçılarının yaradıcılığı və bu sahədə əldə edilmiş önəmli uğurlar, gündəmdə olan problemlər haqqında Anarla və bədii ədəbiyyatın gücü, şeirlə gələn ilahi ilhamın ovsunu, şairin insanlara olan sevgisi, Vaqif Bayatlı ilə söhbətdə maraqlı yanaşmalarla əks olunmuşdur. Türklərin milli təqvim özəlliklərini Rəmiş Əskərin, xalqımızın deportasiya faciələrini mənim, dilimizin gücü və zənginliyini Buludxan

Xəlilovun, türk xalqları arasındakı əlaqələri Nizami Cəfərovun, teatr-kino sahəsində rejissor sənətinin incəliyini Ramiz Həsənoğlunun dilindən qələmə alan Savalanın bir-birini tamamlayan intervüləri maraqla oxunur. Yazılarında daha çox aşiq yaradıcılığına yer ayıran yazarın bu mövzuda Fəxrəddin Salim ilə, folklor məsələləri haqqında Məhərrəm Qasımlı ilə söhbətləri də maraqlı alınmışdır. Intervülər sırasında mətbəx mədəniyyəti və milli etnoqrafik gələnlərlə bağlı mövzular da kənarda qalmamışdır.

Kitabın sonunda yer alan hekayə isə (Qayınanə) aydın göstərir ki, artıq qarşımızda bacarıqlı jurnalistlə yanaşı dura bilən yetkin bir yazar da var. Görünür, Savalanın yetişməsində böyüdüüyü ziyalı ailəsində aldığı tərbiyə və özəl qabiliyyəti ilə birlikdə işlədiyi kollektivin də rolu olmuşdur. Belə ki, əsas iş yeri sayılan Azərbaycan Radiosunda təcrübəli jurnalist və yazarlarla əhatə olunması da öz təsirini göstərmişdir, ümumiyyətlə, buradakı mövcud yaradıcı mühit, həm də cəmiyyətdə baş verən olaylara operativ reaksiya həmişə gənclərin bacarıqlı jurnalist kimi yetişməsində məktəb rolunu oynamışdır.

Əlbəttə, söhbət indiki yaradıcı gənclərdən düşəndə onların sırasında çox bacarıqlı, həm də talantlı gənclərin yetişdiyini görürük. Bu son 25 ildə müstəqil dövlətimizin quruculuq dövründə daha qabarıq görünür. Gözümüz qarşısında baş verən keçmiş jurnalist nəslinin yeni gənc nəsillə əvəzlənməsində, özəlliklə 5-10 qəzet, dərgi, 1-2 telekanal, radio əvəzinə yüzlərlə media vasitələ-

rinin ortaya çıxmasının yaradıcı gənclərin formalaşmış yetişməsində önəmli rolu oldu. Yaradıcı gənclik üçün geniş meydan açıldı, özünə, qələminə güvənən gənc jurnalistlər, gənc yazarlar bu meydanda sınaqdan keçdi. Meydana özünə güvəncilə sonrakı mərhələdə girsə də, sınaqdan inamla, uğurla çıxan yaradıcı gənclərimizdən biri də Savalan Talıblı oldu.

Savalanın yaradıcılığına yalnız bu "Kitab"dakı yazıları baxımından qiymət vermək də doğru olmazdı, çünki onun bu "Kitab"da yer almayan yazıları, hazırladığı radio-verilişlərin mətni və radioda apardığı canlı söhbətlər göz önünə tutulsa, onun yaradıcılıq sərgisinin tam mənzərəsi o vaxt görünər. Çox güman ki, yaxın vaxtlarda onun böyük həcmli hekayə və romanlarını da görəcəyik. Bu yaradıcılıq yolunda ona uğur gətirəcək təpərli, güvəncli başarı diləyirik.

Professor.
Firudin CƏLİLOV

“BAKİ MƏNİM İLK SEVGİMDİR”

“Bakı mənim ilk sevgimdir”, desəm, görəsən, inanan olarmı? Tam səmimi deyirəm: Böyük şairimiz Nazim Hikmətin təbirincə desək, bəlkə də, lap dəqiq olar: “Mavi gözlü”mdü. Bakının gözlərimdəki böyüklüyü heç vaxt imkan verməyib ki, heyrətim azalsın, ona olan sevgim adiləşsin. İnsan həyatında “sevgililərin” sayı çox ola bilər, amma Bakıya həyatda yaşanan ən ali sevgim kimi yanaşmışam. Sevgi Tanrının ən qutsal dəyəri olduğu üçün çalışmışam ki, bu qutsallığı ona olduğu kimi çatdırım. Mən heç vaxt bu şəhərdən ayrılıb başqa şəhərdə yaşamaram. Sözü düz, heç yaşaya da bilmərəm. Hansısa bir iş üçün Bakıdan bir neçə günlük ayrılıb harasa gedəndə belə, ürəyim Bakının yanında qalır. Getdiyim yerdə nə qədər rahat olsam da, Bakının nəvazişi, qayğıları üçün darıxmağa başlayıram. Bakıya o qədər bağlanmışam ki, hərdən düşünürəm: “Tanrı məni parametrlərimə, komplekslərimə görə bu şəhər üçün yaradıb. Məndən nə Paris, nə Roma, nə də İstanbul vətəndaşı olar. Paris vətəndaşı və ya müasir görünüşə uyğun dünyəvi vətəndaş da heç vaxt ola bilmərəm. Parisli və ya dünyəvi vətəndaş hardan bilsin ki, Bakının özünəməxsus özəllikləri - şərəfli tarixi, qənirsiz təbiəti, zəngin ədəbiyyatı, folkloru, mədəniyyəti, adət-ənənəsi, mətbəxi var.

Parisi yaxşı tanıyıram. O vaxt ordan bir çörçöp yığan gəlmişdi. Özü də onu əsl azərbaycanlılara məxsus qonaqpərvərliklə qarşılayıb Şuşada “düt” deyənə qədər yedirdib-içizdirmişdilər. Pa-

risdə nə var ki, çör-çöp də olsun. Çör-çöp yığan parislidən babamız Mirzə Fətəli vaxtilə necə lazımdırsa, elə o cür də bəhs etmişdi. Parisli hardan bilir ki, bizim şəhərdə “NZS”, “Xırdalan”, “Efes” pivələrini noxudla, saçaqlı pendirlə içirlər. Bakının qutabından, paxlavasından və bədahətən oxunan meyxanasından isə dünyanın heç bir şəhərində yoxdur. Parisdə yaşasaydım, Akif İslamzadəni, Şövkət Ələkbərovanı, Qulu Əsgərovu, Fatma Mehrəliyevanı, Hacıbaba Hüseynovu dinləməyəcəkdim; Məmməd Arazdan, Xəlil Rza Ulutürkdən, Məhəmmədhüseyn Şəhriyardan, İsa Muğanndan, Mir Cəlal Paşayevdən, Vaqif Bayatlıdan, Ramiz Rövşəndən xəbərim olmayacaqdı; Qədir Rüstəmov, Cənəli Əkbərov, Aşıq Ədalət Nəsimov, Məhərrəm Qasımlı, Buludxan Xəlilov, Rəşad Məcid, Ramiz Əsgər, Firudin Cəlilov, Söhrab Tahir kimi ustadlarla salam-əleykim olmayacaqdı.

Bakı mənə xeyli sayda yaxşılıqlar edib. Körpəlikdə qoyub gəldiyim ruh kimi qavraya bildiyim doğma kəndimi unutturub, məni bir ziyalı dəryasına qovuşdurub. Bakının qadasını alım...

**“Bu mevsimde vitrinləri az sulu
Raki gibidir bu şəhirin.
Her adamın yalnızlığa uzanır
Yine de hızlı atılır adımlar,
Koşulur bu sokaklarda.
Herkes kendi türküsünü söyler
Yüzünü buruşturarak.
Herkes kendi hikayesini en acıklı sanır”.**
(Abdullah Özdoğan)

Mənim bütün kəndi hekayətlərim Bakının adıyla-
ladır.

Bəxtimə bax e: Allahın Sovet vətəndaşı da ola bilmədim. “Lenin baba” - deyə-deyə pioner həyatı da yaşayamıdım. Uşaq vaxtı valideynlərimə qırmızı pioner qalstukunu aldırısam da, onu bircə gün belə geyinməmişəm. Yaxşı ki, geyinməmişəm də.

İndi anlayıram (səhv anlamıramsa) ki, Tanrı məni çox istəyir. O “qırmızı”lar Bakının başına çox oyunlar açır. Altından vurub, üstündən çıxırlar...

Gözümü qayım-qədim oğuz türklərinin yuva qurub, yurd saldığı, indi Ermənistan adlandırılan məmləkətin Calaloğlu mahalında açmışam. Məlum hadisələrdən sonra 1988-ci il deportasiyası zamanı yüz minlərlə soydaşlarımız kimi biz də ailəlikcə öz dədə-baba yurd yerlərimizdən ayrıldıq. Sonra bütün həyatımızı köklü-köməcli Bakıya bağladıq. Lap cocuq vaxtımdan qərbətə atıldım, yurdsuzluq ağrısını böyüklərimdən hiss elədim.

İndi Azərbaycan Radiosunda “Yurd yeri” verilişlərinin aparıcısıyam. Verilişə yurd həsrətli şairləri, yazıçıları, xanəndələri dəvət edib onlarla birlikdə yurda qayıdıram. Hamıdan “Yurd yeri”ni xəbər alıram. Mənim yurd yerimi isə xəbər alsalar və mən bu barədə yazsam, danışsam, bir az uzun çəkər. Necə deyərlər, “bu xəmir çox su aparar”. Necə ola bilər ki, bu şəhərdə yaşayam, oxuyub ali təhsil alam, iş-əmək fəaliyyətimə başlayam və əlimə qələm alam, amma Bakı haqqında bir cümlə belə yazmayam.

Bakı qərribə taleli şəhərdir. Bu yaşına kimi sinəsində o qədər odlar qalanıb, başına gün döyüb ki,

gəl görəsən. Ya da tərsinə - yel vurub, yengələr oynayıb. Bakı gözünü açandan o qədər qırğınlar, fəlakətlər, ağrılar, acılar görüb ki, adam bilmir hansını desin. Birini deyirsən, biri qalır. Bu şəhər bu yaşına kimi nələri görməyib, kimlərə yoldaşlıq etməyib, onu bir Allah bilir...

Bakının dədə-baba yadigarı Qız Qalasıdır. Bu, bəlkə də, Oğuz qalasıdır, Quz qalasıdır. Hər halda, Qız da bir qaladır. Açmasında böyük həqiqətlər var. Milli azlığımızın, düşüncə tərzimizin izləri var. Qoca tarixi vərəqləsək, görürük ki, 1232-1235-ci illərdə Bakını dəniz tərəfdən qorumaq məqsədi ilə buxta daxilində möhkəmləndirilmiş qala tikildi.

Şirvanşahlar Xəzər dənizində güclü donanma yaratdılar. XIII əsrin 30-cu illərində monqollar Bakıya hücum edib uzunmüddətli mühasirədən sonra şəhəri aldılar. Bakıya Xəzər, Slavyan, Bizans, Çin, İraq, Suriya, Venesiya, İran, Hindistan tacirləri gəlib buradan Həştərxana, Orta Asiyaya və Xəzərin cənub sahillərinə mal daşdılar. 1918-ci ilin 30 martından aprelin 2-nə kimi bolşeviklər Bakıda minlərlə insan qətlinə fərman verdi; Ziyarətgahları yandırıb əhalinin əmlakını müsadirə etdi. Kütləvi qırğınlar zamanı “Təzəpir” məscidi aramsız top atəşinə tutuldu, memarlıq abidəsi “İsmailiyyə” binası yandırıldı. Bakı bunlara dözdü. Bakının yaşadığı faciənin üstündən bu il 96 il ötdü. İndi hər bir faciəsi haqqında yazsaq, danışsaq, onda gərək məşələr qələm, dəryalar mürəkkəb ola.

Bakı mənim ilk sevgimdir.

*“525-ci qəzet”,
13.05.2014*

“HER AN HER ŞEY OLA BİLİR”

Dahilərdən kimsə deyib: Ölüm həyatın sonu yox, son sözüdür. Onun da ölümü həm də səsinin, sənətinin sonu deyil. Səs dünyada ən təmiz olanıdır, safdır. Ona görə də dünyada səslər bir-birinə qarışmır. Həmişə səslər arasında sərhədlər seçilir, sərhədlər səsləri ayırır.

Amma son hardan başlayır, harda qurtarır... Bu müəmmalar sirr kimi sənətin içindədi. Əslində, sənətkar ömrü də sirr qarışıq müəmmadı, bütövlükdə sənətin içindədi. Elə haqqında söz demək istədiyim adam özü də sirlərə bükülü kimi görünən ömür sahibidir, bir sənətçidi. Onun sirri-sehri oxuduqlarında, bir də səsində ifadə olunurdu. Səs dünyada ən təmiz olandı, - dedik. Əslində, qarışıq səslərin içində də ayrı-ayrı saf səslər adamın diqqətini daha tez çəkir, qulağa tez çatır.

Onun səsi də fərqliydi, yüz səsin, min səsin içində görünəniydi. Yağla suyun sərhəddi kimi, onun səsinin sərhədləri apaydın görünəniydi. Elə özü də qəribə və qeyri-adi adam idi. Xasiyyəti də səsinə oxşayırdı. Çoxlarından seçilirdi. Bir mahnısında oxuduğu kimi:

“Tanrım, bir az sana benziyorum yalnızlıqta”.

O, öz içində yalnız olsa da, sənəti milyonları ətrafına, çevrəsinə çəkirdi. Amma həmişə tək-tənha hiss edirdi özünü. Bütün mahnıları təkliyin səsi idi. O, özüylə tək qala bildikcə könlünün dərinliklərini görürdü. Bütün sirlər isə dərinliklərdə gizlənir. Onun oxumaları dərdlərinin tərcümanı

idi. Dərdlər özü də sirdi. Dərdlər də insana sirr kimi verilir, niyəsi Tanrıya bəllidi. O, öz dərdlərini zümzümə eləyirdi, zümzümələri də ona baha başa gəlirdi. Ürək ağrısıyla nəticələndi. Birdə ürək neynəsin, hər ağrını götürə bilmir, hər dərdu çəkə bilmir. Necə dahiyanə deyilib:

“Çəkmə, çəkə bilməzsən, bərkdi fələyin yayı”.

Şairlər, yazıçılar, rəssamlar, demək olar ki, bütün yaradıcı adamlar ürəklə dolana bilmir, dünyadan vaxtsız köç eləyir. Elə onun özü də ürəyinin çox yüklü olduğunu bilirdi. Hətta, oxuyurdu da:

“Oğlum doktor olsun, bu dertlere çare bulsun”.

Olacağa isə çarə olmur. O, bu dünyadan vaxtsız getdi.

Ürəyi sirlərlə, dərduərlə, ağrılarla yüklü adam məşhur türk müğənnisi, əslən azəri kökənli Azər Bülbül idi.

“Yürek yaradı, könül yaradı, ben yandım”...

Azər Bülbül 1969-cu ildə Qarsın Arpaçay bölgəsində dünyaya göz açmışdı. Qars, İqdır daha çox azərilərin, azəri türklərinin yaşadıkları yerlərdi.

Əsl adı Sabutay olan bu insan sənətə Azər Bülbül kimi gəlmişdi. Uşaq yaşlarından ailəsiylə birlikdə yaşamaq üçün Almaniyaya köçmüşdülər. Elə oxumağa da Almaniyada başlamışdı. İlk albomu “Qarib yolçu” idi. Albomun adı da öz taleyi ilə bağlı oldu. Qarslı Qərib Almaniyada bu albomla böyük uğur qazanır. Daha sonra isə “Ben babayım” albomunu çıxardır. Bu albomda yer alan mahnılarından “Yaralandınmı, ey can”, “Her

an hər şey ola bilir” mahnıları onu milyonlara sevdirdir. Hətta, o vaxtlar Azərin yaradıcılığının gələcəyinin olmayacağını söyləyənlər də var idi. Lakin bu fikirdə olanlar tezliklə yanıldılar. O, adını çox tez bir zamanda türk musiqi sənəti tarixinə qızıl hərflərlə yazdıra bildi.

“Ben babayım” albomundan sonra “Ağıt”, “Dokunmayın, çok fenayım”, “Zordayım”, “Kor kurşun” albomlarını da buraxdı. Albomları tezliklə Türkiyəyə, eləcə də, bütün Avropaya yayıldı. Onun gələcəyinə inanmayanlara isə əsl sənət göstərdi. “Yalan sevgilər”, “Başımda bela var”, “Bana düştü”, “Ateş düştüyü yeri yakar” albomları ilə böyük sənət uğurları qazandı, daha əlavə sübutlara ehtiyac qalmadı.

Azər Bülbül Türkiyənin bir çox tanınmış müğənniləri ilə də duetlər oxuyub. Yıldız Tilbe, Ferah Sezer, İbrahim Tatlıses kimi populyar müğənnilərlə böyük uğurlara nail olub. Duet ortaqları ilə oxuduqları da həmişə tamaşaçı, dinləyici marağına səbəb olub. Çünki Azər Bülbülün səsi duet oxuduğu sənətçilərin səsinə yaxın olanda bu iş qol qoyurdu.

“Bu bendeki kadere bak, talihe bak, kismete bak....”

Və müəyyən müddətdən sonra onun yaradıcılığında səssizlik olur. Demək olar ki, yeni mahnı oxumur, albom buraxdırmır. Almaniyada olarkən həyatının ən böyük səhvini edir. Daha doğrusu, pis “dostları” onu narkotik aludəçisinə çevirir.

Lakin o özü bu bəlayla mübarizə aparmağı bacarır. Bu da məlumdur ki, böyük sənət böyük iradə hesabına formalaşır, cana-qana gəlir. İkinci bir alternativ yoxdur. Məhz öz daxili gücü, iradəsi hesabına arzuolunmaz “dostlardan” qurtula bilir. Vaxtilə bir müsahibəsində də demişdi:

“Her insanın hayatında kötü dönemler oluyor, ben de bir çok olumsuzluk yaşadım. Ama artık hepsi geride kaldı. 18 ay uyuşturucu gördüm. İki yıldır ki, temizim. Uyuşturucu kullandığım dönemde maddi-manevi büyük zarar gördüm. Artık o günleri anmak bile istemiyorum”.

Həyat dəyərli və gözəl olduğu qədər də amansızdır. Belədə büdrəmək ölümə bərabər olur. O, düşdüyü bəladan özünü qurtardı. Çünki yaşamaq istəyirdi. Yaşadıqca da yaratmaq. Ona uyşdurucu yaraşmırdı. Artıq 75 milyonluq Türkiyə Cümhuriyyəti ona “Azər Baba” deyirdi. O, “baba” kəlməsini lap gənc yaşlarından qazanmışdı. Türkiyədə hər adama “baba” deməzlər. Necə ki, bizlər deyirik: “Hər oxuyan Molla Pənah olmaz”.

“Ne güzel yaratmış yaradan seni...”

Türkiyədə yaşayan bir tanışımınla internetlə yazışırdım. Azər Bülbül haqqında bilmədiklərimin çoxunu da ondan öyrəndim. Tanışım mənə bunları yazıb yollamışdı: “Savalan bəy, Azer Bülbül çok sevilen, sayılan ender sanatçılardan biri olmuş. Çok farklı və kaliteli bir sese sahipti. İnsan olarakda çok iyi ahlaklı vardı. Düzgün bir aileye sahip olmasına rağmen, yanlış arkadaş çevresi onu uyuşturucu ba-

tağına sürükləmiş. Akrabalarının olduğu kadar sənətçi arkadaşları da onu çox sevmiş. Hatta, onun hakkında şöyle söylemişlər: Hepimizin içtenliklə sevdiyi bir delikanlıydı. Çox duyqusal və güzel bir insandı. Bu alemde onu sevmeyen yoktu”.

Yanıqlı-yanıqlı oxuyardı:

**Yanıqların hesabı,
Duaların sevabı,
Soruların cevabı,
Benim heç bir şeyim yok!**

Bu misralar h yatın bütün girdablarından çıxmıř adamın etiraflarıdır. Bu sufilərin savabıdır. Haqqın d rgahı beləcə döyülür. Onun həyatda qazandıqları bunlar idi: gözəl insani keyfiyyətləri, könülləri oxřayan səsi v  milyonlarca bu səsə qulaq ver ni. Bu keyfiyyətləri qazanan Azər Bülbül təvazökar bir insan idi.  nk ni o öz daxili dünyasını vaxtında z nginl řdir  bilmiřdi. Yazının əvvəlində qeyd etdim ki, onun problemi ürəklə baėlı idi. H miř  ürəyindən řikay tl n rdi aėrıyla, d rdl  oxuya-oxuya. Oxuduqlarına ürəyi tab gətirmədi. S z m z n əvvəlində qeyd etdik ki, onun oxuduėu yanıqlı, kədərli v  fəlsəfi ifaları hər řeyd n əvvəl ürəyini y kl yirdi. Loru desək, z d l yirdi,  nk ni söz onun ürəyindən “qan” t k -t k  çıxırdı. Odur ki, ürək tab gətirmədi. O,  z yazdıqlarını,  z b st l dikl rini oxuyurdu. Bu dünyada nadir hadisə sayılacaq qədərində bir yaradıcılıq iřidi...  z  yazıb,  z  b st l yib oxuyanlar çoxdur. Ancaq nəyi v  necə?

Onun s z  s siyl , b st l riyl  harmoniyada idi,  z n  tam ifadə edirdi. Bu isə hər kəsə nəsib

olmur. Bu iş fenomenal istedadların işidir. Bir də Aşığı Veyselə böyük önəm verirdi. Mövlanə ozanı oxuyurdu.

Yanvar ayının 6-da gözlərini əbədi yumdu. Dünyasını dəyişməmişdən bir-iki gün əvvəl Antalyada idi. Jurnalistlər sual vermişdi ki, Antalya nasıl bir yer? Burada yaşamak zormu? Söyləmişdi: - “Antalyada yaşamak olmuyor”. Bu sözü də bir sirr olaraq qalır. İçi nədir, Allah bilir. Qəribəsi budur ki, Antalyada bir otel otağında dünyasını dəyişdi. Dəfn mərasimi də çox izdihamlı oldu. Azər Bülbülü sevənlər, sənətinin vurğunları onu son mənzilə yola saldılar. Vida mərasiminə milyonlarla insan toplaşmışdı. Yağışlı bir gündə milyonların vida mərasiminə qatılmağı ancaq böyük sevgidən irəli gəlirdi. Belə bir hadisəni, demək olar ki, Türkiyə yüz ildə bir yaşayır.

“Başaramadım”dan sonra “Başımıza gelene bak”, daha sonra “Ayrılmakmı gerekirdi”, “Zamanım gitti, kardeş”, “Ecelim kapımda”, “Her an her şey ola bilir”, “Ayrıllık ölümden zormuş”, “Hızlı yaşadım, çabuk yoruldu” - oxuya-oxuya ayrıldı.

Onun arxasınca ağlayanlar “Yokluğun çok acı verir bu kalbime”, “Gitme”, “Yatamıyorum”, “Sensiz olmuyor”, “Yaralıyım” deyir; göz yaşlarına boğulan Azər baba sevənlər isə: “O, heç zaman “Yar gelecek”, “Maral”, “Yar elinden yaralıdı yüreyim” deməyəcək”.

Azər Bülbülün vaxtsız vəfatı onun cismani ömrünün sonu olsa da, yaşamının, sənətinin sonu olmadı. Bu isə ürəklə yaşayanlara nəsib olur.

**Yürek yanğıına kar etmiyor, kar!
Şu koskoca şehir sanki dört duvar.
Nehirler, ırmaklar taşacak kadar,
Ağladım, ağladım, yaşım bitmedi.**

Təbii ki, Azər Bülbülün şeirlərinin məziyyətlərindən çox danışmaq olar. Onun söz şəklində könlündən qopanlar dəyərli bir şair ömrü yaşadığına şahidlik eləyir.

***“Modern.az”,
10.01.2012***

ZAMAN KEÇƏR, SÖZ QALAR

Onun haqqında çoxdandı yazmaq istəyirəm, lakin özümdə güc tapa bilmirəm. Haqqında çox oxusam da, çox düşünsəm də, fikirlərimi kağıza köçürməkdə çətinlik çəkirəm. Yazmaq məsuliyyəti gözümün önündə durur, həmişə də günü-günə ötürürəm. Gözəl bir atalar sözü də var: “Bu günün işini sabaha qoymazlar” və yaxud “bu gün tezdir, sabah gec ola bilər”. Elə məsələ də bundadır.

İndi tam əminəm ki, onun haqqında oxuduqlarımı, eşitdiklərimi və düşündüklərimi yazmaq məqamıdır. Haqqında söz demək istədiyim, əslində, yeni söz deməyin çətinliyini bildiyim adam isə mənimçün dünyanın ən nəhəng adamlarındandır. O, yazırdı:

**Ben giderim, adım kalır,
Dostlar beni hatırlasın.
Bir gün olur, bayram gelir,
Dostlar beni hatırlasın.**

Bu sətirlərin müəllifi Aşıq Veysəldir. O Vey-səl ki, yaşamı da, yaratdıqları da örnekdir, həyatın bütün acılarına qalib gəlmə simvoludur.

1849-cu ildə Sivasın Sarkışla bölgəsində Sıvrılan kəndində Qaraca Əhmədin ailəsində bir uşaq dünyaya göz açır. Onun doğuluşu da, həyat tərzi də, haqqa qovuşması da sirr kimi qalır. Şəcərəsindən bildiyimiz kimi, Aşıq Veysəl Şatıroğulları soyuna mənsubdur. Bu da məlumdur ki, Şatıro-

ğulların soyu əslən Qarsdandır. Bu tayfanın nümayəndələri zaman-zaman Ərzurum, Malatya, Konya, Sivas, Trabzon kimi böyük şəhərlərə köç ediblər.

Aşığı Veysəlin doğumu da, sonrakı taleyi kimi qəribəliklərlə, təzadlarla doludur. Anası qoyunları geri qaytaranda onu yolda sancı tutur, evdən xeyli kənardə, çöldə Veysəli dünyaya gətirir. Kənd qadınları xəbər tutur, yığışır və elə ordaca çağanın göbəyini kəsib, şala büküb evə gətirirlər. Yeddi yaşına çatır-çatmaz Veysəl artıq həyatın bərk-boşuyla qarşılaşır. O vaxtlar Sivasda “çiçək” xəstəliyi geniş yayılmışdı. Bu bəlaya o da tutulur, xəstəlik ucbatından sağ gözünü itirir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Veysəldən qabaq onun ailəsində “çiçək” xəstəliyindən iki uşaq da tələf olmuşdu. O, həyatın ilk “sürprizlərini” erkən yaşında görür.

Aşığı Veysəl xatirələrində yazır: “Çiçək” xəstəliyindən güclə də olsa, canımı qurtardım. Sağ gözümü itirsəm də, sol gözümdə də problemlər var idi. Zəif də olsa, görə bilirdim. Bir dəfə qardaşım Əli ilə tövləyə getdik. Əli heyvanların altını təmizləyir, süpürürdü. Mən də artıq qalan samanları yığışdırırdım. Birdən əyilib samanları götürəndə inəyin buynuzu gözümə girdi. Özümü itirdim, məni qan apardı və sol gözümdən də məhrum oldum. İnek gözümü çıxartmazdan qabaq atam məni həkimə aparacaqdı. Amma qismət, deyəsən, belə oldu”.

Sivasda illərlə heç kimin başına gəlməyənlər az bir vaxtda Veysəlin başına gəldi. Lap kiçik

yaşlarından dünya işığından məhrum oldu. El arasında belə bir deyim var: Allah bir tərəfdən verəndə, bir tərəfdən alır. Doğrudan da, belədir. Bu deyim, elə bil, Veysəlin boyuna biçilib. O, kiçik ikən zülmətə alışsa da, dünya işığından məhrum olsa da, sanki onun içində özülə birlikdə bir vulkan da doğulmuşdu. O, içindəki istəyi alovlandırır. Əsas məqsədi oxuyub təhsil almaq idi. Xatirələrində isə belə söyləyir: “Artıq ilk okul çağlarına doğru idim, amma okul yok ki, okuyum. Okul olsa dahi, ben nasıl okuya bileceğim? Yazıyı görmüyorum ki. Şimdiki gibi körler okulu da yok ki, babam öküzünü, ineğini satın okula göndersin. Ah, şu zamandakı devrde körler okulu var, her kes okuyup-yazmağı öğreniyor. Körü de, sağlamı da her kes memur ola biliyor”. Atası Əhməd kişini Veysəlin taleyi çox narahat edirdi. Qaraca Əhməd həmişə deyirdi: “Biz öləndən sonra bu tifi-lə kim baxacaq, axırı necə olacaq?”

Molla Hüseynlə Çamşanlı Ali Ağa... Yaxud saz Veysələ göz oldu.

Veysəl məktəbdə təhsil almasa da, sazın sirlərini öyrənir. Daha doğrusu, atası ona bu işdə çox yardımçı olur. Günlərin birində Əhməd kişi Veysələ bir saz alır və deyir: “Oğlum, bu bir saz, bu sana bir eğlence”. Bu saz Veysəl üçün ilk günlərdə bir əyləncəyə çevrilir, uşaq bütün günü özü üçün çalıb-çağırardı. Uşağın bu həvəsini, eşqini görən qonşusu Molla Hüseyn ona çox yardımçı olur, sazın sirlərini Veysələ öyrədir. Veysəl Mol-

la Hüseyndən demək olar ki, sənət dərsləri alır. Molla Hüseyin Aşiq Veysələ deyir: “Oğlum, biz ölürsək, sana kim bakar? Mutlaka seni bir sanat sahibi yapmak istiyoruz. Sen sazdan başka ne iş yapa bilirsin? Bunu öğrensen, köy toplantılarında, kahvelerdə çalarak ekmek parasın çıxarırsın”. Bu sözlər Veysəli tutur, ruhuyla, canıyla saza tam bağlanır. Bu bağlılıq onu əsl Veysel eləyir. Molla Hüseyndən sonra o, sənət dərslərini Çamşınlı Ali Ağadan öyrənir. Elə bil, Ali Ağanı da Allah Veysel üçün yetirir.

Günlərin birində Çamşınlı Ali Ağa Sıvırılan kəndinə gəlir. Qaraca Əhmədlə tanış olur, sözsöhbətləri tutur. Çamşınlı Ali Ağa saza-sözə bağlı bir müdrik idi. O, türk mədəni həyatını gözəl bilən, saz-söz sənətinin də mükəmməl bilicisi və təbliğatçısı idi. Qaraca Əhməd Çamşınlı Ali Ağadan xahiş edir ki, bizim evdə qal, uşağı yoxla. Çamşınlı Ali Ağa da Qaraca Əhmədin sözünü yerə salmır. Bir müddət Qaraca Əhmədin evində qalır. Uşaqda saza olan eşqi görür, vəhyi hiss eləyir. Veysəllə ciddi məşğul olmağa başlayır. Pir Sultan Abdalın, Qaracaoğlanın, Dərdli Ruhsatın və digər ustadlarının yaradıcılığını öyrədir. Veysel saz çalmağı və oxumağı öyrənir. İlk dəfə Qasım adlı bir dostuyla, daha sonra isə Halil adlı dostuyla Sivası, Tokatı, Yörğatı, Kayserini gəzib doluşur, bu yerlərin toy-düynələrində iştirak edir, xalq arasında tanınmağa başlayır.

Veysel 18 yaşında olarkən bir üzüntüylə də qarşılaşır. Onun səhhəti ilə əlaqədar olaraq hərbi xidmətə aparmırlar. Özünün dediyi kimi: ”Gözle-

rim görmediği için beni askere almadılar. Köyde yaşlı erkeklerle, kadınlarla baş-başa kaldım. Çok üzüldüm. Onlar memleket hizmetinə gitti, ben köyde mahzun və vatan hizmetindən mahrum kalbim diyerek çok acı çekdim. İstiklal savaşı oldu. O yıllarda ben yine köydeydim”. Bu sözlər elə-belə sözgəlişi deyildi. İçinin ağrı-acılarıydı ki, söz və yanğı şəklində dilinə gəlirdi. Axı o, iki gözündən məhrum olsa da, özünü bir vətən əsgəri kimi görürdü, hiss eləyirdi. O, vətən borcunun necə uca və şərəfli bir borc olduğunu Tanrıdan vəhy kimi alırdı. Buna görə də əsgər olmaq, məmləkətin hizmetində durmaq istəyirdi, hətta, bunun fiziki şəkildə mümkünsüzlüyünü ağına gətirə bilmirdi. Qocalarla, qadınlarla köydə qalması ona can qurtarması mümkün olmayan əzablar gətirirdi. Ancaq çıxış yolu olmalıydı.

Aşiq Veysəlin ilk evliliyi də uğursuz olur. İyirmi beş yaşında xalası qızı Əsma ilə ailə qurur, iki övladı olur. Səkkiz il evlilik yaşayır. Oğlu dünyasını tez dəyişir. Ağrı ağrı dalınca, dərd dərd üstündən gəlir. Qızı altı aylığında olarkən qadını bir başqasıyla qaçır. İki ildən sonra qızı da dünyasını dəyişir. Onun bu ağır illərdə olmazın əziyyətlərə düçar olduğu, nə məhrumiyyətlərdən keçdiyi yəqin ki, oxuculara da sirr deyil. Təbii ki, bu böyük insanın o vəziyyətini əks etdirən daha təsirli sözlər yazmaq olardı. Əsas məsələ budur ki, o, aldığı hər zərbədən, hər ağır təsadüfdən sonra bir az da möhkəmlənməli idi. Əks halda, qarşıda ölüm var, məhv olmaq var. Necə deyərlər, həyat davam edir.

O, ikinci dəfə evlənir. İkinci evliliyi isə 1919-cu ildə olur. Gülzar adlı bir xanımla ailə qurur. İkinci evliliyindən yeddi uşağı dünyaya gəlir.

Sivas halk şairləri bayramı

Ahmet Kutsi Tecer 1931-ci ildə “Sivas Halk Şairləri Bayramı” adı altında bir konsert təşkil edir. Veysəl də bu konsertə dəvət olunur. Demək olar ki, Ahmet Kutsi Tecerlə tanışlıq Veysəlin həyatında bir dönüş yaradır. Bu konsertdən sonra onu təkcə Sivas yox, bütün Türkiyə tanıyır. 1933-cü ildə Ağackışla bölgəsinin bələdiyyə başqanı Ali Rza bəy Sıvırılana gəlir, Veysəllə görüşür. Ona bildirir ki, Cümhuriyyətin 10-cu ildönümü ilə əlaqədar gözəl bir dastan hazırlasın. Aşiq Veysəl də qısa vaxt ərzində “Atatürkdür Türkiyənin ihyası” adlı bir dastan yazır. Onu da qeyd edim ki, Veysəl bu dastanı yazmazdan qabaq başqa şairlərdən oxuyarmış, bu dastan isə onun ilk yaradıcılıq işi idi. Dastan Ali Rza bəyin çox xoşuna gəlir, çap etdirmək üçün dastanı Ankaraya göndərmək qərarına gəlir. Bu dastan o vaxtlar Türkiyədə çıxan “Hakimiyyət-I Milli” qəzetində çap olunur. Bundan sonra Veysəlin adı dillər əzbəri olur.

Uzun ince bir yoldayız...

Aşiq Veysəl Ankaranı gəzib-dolaşır. Dastan oxumaq üçün Atatürklə görüşmək istəyir. Lakin bu görüş baş tutmur.

Aşiq Veysəl İbrahim Tuş, Veysəl Erkeçlə, daha sonra isə oğlu Əhmədlə birlikdə bütün toylarda iştirak edir.

Yazının əvvəlində qeyd etmişdim ki, A.K.Tecerlə tanışlıq Veysəlin həyat və yaradıcılığında bir dönüş yaradır. Bu dəfə A.K.Tecerin köməkliyi ilə o, saz dərnəklərində dərs keçməyə başlayır. Veysəl bu illərdə mövlana bir aşiq kimi tanınır, sazından qopan yanğılar milyonların könlünə işıq saçır. O, sufi şeirlər söyləyir. Bu şeirlər onu ucalığa aparır. Aşıqlar, saz-söz sənətçiləri tez-tez Veysəldən oxuyur. O, tək aşıqlıqla kifayətlənmir, doğma kəndi Sıvırılının həyatında da böyük rol oynayır. Kənd onun adıyla tanınır. Sıvırılarda adı dillər əzbəri olan bağ salır, bu bağın bağbanına çevrilir. Deyilənə görə, Sıvırılarda Veysəlin bağı kimi bağ olmayıb. O, ilahi vergiyə sahib aşiq olduğu kimi, mahir bağban kimi də tanınır. Keçdiyi ağır həyat tərzini, yaradıcılığında böyük məqamlar böyük Atatürkdə Veysəl sevgisi yaradır, uca könüllü, ucalıqdakı məqamlara çatan Veysəldə isə cümhuriyyətin yaradıcısı olan Atatürk sevgisi. Bu sevgi iki böyük qütbü birləşdirir.

1968-ci ildə TBMM-nin qərarı ilə aşiq Veysələ aylıq 500 lirə maaş ayrılır. Qərarın məzmunu belə idi: “Bu təqaüd ona “ana dilimizə və ədəbiyyatımıza” göstərdiyi xidmət üçün verilir”.

Benim sadık yarım kara topraktır..

Aşiq Veysəl, o qədər uzun ömür sürməsə də, uzun incə bir yol keçdi. Bu yol həm də insanın öz

içiyə getdiyi yoldur. O, bu yolla haqqa çata bildi. 1971-ci ilin 15 avqustu Aşıq Veysəlin oğlu Ahmədın xatirələrində belə qalıb: “Babam son konsere Hacı Bektaş Turizm Dərneği tərəfindən çağırılmışdı. İlk günü sahneye çıxdı. Salon tıklım-tıklım dolu idi. Halk “Toprak” şiiirini istədi. Babam da: “Sayın seyircilər, zaten bir avuc toprağım var, o da üstümü örtecek, size neyimi vereyim, - dedi. Ve “Toprak”ı okumaya başladı, fakat bitiremedi. Sahnədən ayrılmaq zorunda kaldı. Ertesi sabah hastalandı. Bu onun son konsəri oldu”.

Son ucu ölümlü dünya, yaxud gelmez yola gidiyorum.

O, ağır xəstəliklər keçirir, demək olar ki, həyatın bütün illərində gördüyü çətinliklər, ağırlı-acılı günləri onu xəstəlik şəklində yaxaladı. Sivasda, Ankarada, İstanbulda xəstəxanalarda oldu, müalicələr aldı. 1973-cü ildə dəqiq diaqnoz qoyulur: ağciyər xərçəngi... 1973-cü ildə doğulduğu Sıvırılana gətirirlər. Veysəl artıq həyatdan ümidini üzmüşdü. Ölümünə yaxın həyat yoldaşını çağırır. “Yalıcaklı kızı, yağırınma, sırtıma elini çal. Ocaklısan, köydeki hastalara elini sürer, yerlərindəki ağırları sağaltırsın. Benim de ağırlarımı sağalt, ben gitsem, ne zaman geleceksin”. Son anında isə divardakı saza baxa-baxa deyir:

**“Salam, sevgi hepinize!
Gelmez yola gidiyorum.
Ne karaya, ne denize,
Gelmez yola gidiyorum”.**

O, 21 mart 1973-cü ildə gözlərini əbədi yumdu, bu dünyayla vidalaşdı, haqq dünyasına qovuşdu. Bu dünyaya Veysəldən yadigar saz-söz xəzinəsi qaldı. Elə dünya özü də könlündən qopanları bir sirr kimi tam qavraya, həm də anlaya bilmədi. Dünya özü də Veysələ bir sirr kimi açılmadı, amma böyük yaradıcılığı bütün türk dünyasının mənəvi xəzinəsinə çevrildi. Necə deyərlər, yaratmaq ölümü öldürmək deməkdir. O, yaratdıqları ilə ölümsüzlük qazandı.

Bu gün onun şeirləri dillər əzbəridir, mahnıları isə aşuqlar, ozanlar tərəfindən oxunur, məmləkəti qarış-qarış dolaşır. Onun ən böyük təbliğatçısı isə dünya şöhrətli müğənni Tarkandır. Dünyanın harasında konsert verərsə, “Uzun ince bir yoldayız” və “Benim sadık yarım kara topraktır” söyləyir.

Ən gözəli isə budur ki, Veysəl hər ölənlə ölür, hər dünyaya gələnlə yenidən doğulur...

“525-ci qəzet”,

13.03.2014

KÖHNƏ MƏKTUBLAR

Ramiz Rövşənin məşhur “Köhnə məktublar” şeiri mənim bu yazıda demək istədiklərimin açarındır. İnsan hissələrinin nostalgiyasını şair bu şeirdə lirik ricətlərlə o qədər təbii təsvir edib ki, hər dəfə bu şeiri oxuyanda, elə bilirəm, nə vaxtsa onu mən yazmışam. Ona görə də bu şeir ən çox dilimdə vird etdiyim gerçək bir həyat nəğməsi, poeziya örnəyidir. Belə demək mümkünsə, təsəlli yerimə çevrilib bu şeir:

**Xəbər gələr daha ömrün qışından,
Soyuyarsan, saçlarına qar düşər.
Ancaq köhnə kitabların içindən
Hərdən-hərdən köhnə məktublar düşər.**

Ramiz bəy “Köhnə məktublar”ı köhnə kitablarının içindən tapır. Mənim də nə o qədər köhnə kitablarım, nə də o köhnə kitabların içindən düşən məktublarım var. Evimizdə isə kitablar çoxdur. Heç birinin də içindən köhnə məktublar tapmamışam. Bilmirəm niyə. Köhnə kitablardan biri də “Dədə Qorqud”dur. Dəfələrlə bu köhnə kitabı o yana-bu yana çevirmişəm, amma içindən müstəqim mənada köhnə xətlə yazılmış məktublar çıxmayıb. Bütövlükdə isə “Dədə Qorqud” özü köhnə məktublardır, gələcəyə yazılan ən köhnə məktublar.

Əslində, “şanlı məktub” yazmaq və kimdənsə belə bir məktub almaq yazım çoxdan ötüb. Mənə

yazılan “şanlı məktublar” olsa-olsa, dərş kitablarımın içində olar. Sözüñ düzü, məktəb vaxtı dərşliklərə də elə sən deyən meyil salmamışam. Dərş kitablarım da, Allah bilir, haradadır indi.

Məktəb vaxtı dərş oxumaq əvəzinə ya futbol oynayardıq, ya da dərşdən qaçıb başımızı kompüter salonlarında qatardıq. Hərdən bizə dərş deyən müəllimlərin üz-gözü də yadımızdan çıxırdı.

**Bir hərfdən qaşı düşər yadına,
Bir hərfdən gözü düşər yadına.**

Ramiz Rövşənin “Köhnə məktublar”ında mənim arxada qalan 30 yaşım gizlənilir. O şeiri oxuyanda istər-istəməz məndə maraqlı təəssüratlar yaranır. Təəssüratlardan da daha çox beynimdə maraqlı fantaziyalar qururam. Bir anlığa özümü o şeirin təsirinə salıb bir müddət elə o şeirdə də itib-batıram.

Biz sürətlə böyüdük deyə, məktub yazmağın və yollamağın ləzzətini o qədər də duymadıq. Yeni texnikalar gəldi, məktubları o texniki vasitələrə dəyişdik. Əvvəlcə “e-mail” adreslərə məktub göndərməyi öyrəndim, sonra da “Whats App” və digər sosial şəbəkələrdən yazışmağı. İndi istədiyim adama istədiyim məktubu yazsam da, hiss edirəm ki, yeni texnoloji vasitələrlə yazılan məktublarnın dadı-tamı yoxdur.

Bir haşiyə çıxım. Abunəçisi olduğum mobil operator şirkəti mənə hər ay 1000 ödənişsiz məktub yazmaq haqqı verir. Ancaq o ödənişsiz məktublardan gen-bol istifadə etməyim yadıma gəlmir. Zaman o zaman idi ki, arada məktublar işlə-

yirdi. Özü də hər mənada, hər məzmununda.

Bu yerdə Novruzəlinin məktub yollamaq məharətini xatırladım. Zavallı Novruzəli məktub üstündə basıb çinovniki belə, əzişdirmişdi. İndi də məktub üstündə döyülənlər çoxdur.

Əlqərəz, Şeyx Nəsrullah kimi Həzrət Abbasa yazan da tapılır, o Həzrət Abbas haqqı.

Hərdən telefonuma gizli nömrələrdən zənglər gəlir. Hər gizli zəng özüylə qəribə bir narahatlıq hissi gətirsə də, qəribə bir maraq da gətirir. Adama elə gəlir ki, gizli zənglər o dünyadan gələn məktublardır. Düşünməyə başlayırsan və fikir səni boğur. Hərdən də gizli nömrədən qısa “vızov” lar gəlir. Qısa zənglərə bizlər “vızov” deyirik. “Vızov” isə rslarda zəng etmək anlamındadır. Xub, bu da yaxşıdır.

Biz öz dilimizi qorumaqla yanaşı, hərdən qonşu xalqların dilini də qoruyuruq. Belə “vızov”dan sonra adamı lap fikir götürür...

Gizli nömrələrdən gələn zəngləri bəzən belə dəyərləndirirəm. Amma telefon “vızov”larının köhnəsi nədi, heç təzəsi də məktublarnın effektini vermir.

Hərdən də mənə elə gəlir ki, şeirdə deyilən o köhnə kitabların arasından düşən o köhnə məktublar elə mən özüməm...

*“Modern.az”,
22.10.2014*

TƏPİYİ KİMƏ ATIRIQ?

*Səs salma, yatanlar ayılar, qoy, hələ yatsın,
Yatmışları razı deyiləm, kimsə oyatsın...*

(M.Ə.Sabir)

Uşaqılıqdan müəllimlərə, bir də yazı-pozu adamlarına, şair və yazıçılara həmişə həsəd aparmışam, onlara xüsusi simpatiyam olub. Müəllimlərin qərar tutduğu ucalığı Tanrıya yaxın hesab etmişəm. İlk məktəb illərimdən müəllimlərimin, xüsusən də, birinci sinifdə bizə dərs deyən Vəsilə müəllimənin adi insan olmadığını düşünmüşəm. Düzü, hamı kimi mən də müəllimin həyat tərzinin tamam başqa cür olduğunu, bizlərdən fərqləndiyini zənn etmişəm. Uşaqılığında bu arzu-daydım ki, kaş mənə dərs deyən müəllimlərimdən biriylə qonşuluqda yaşayım, onun yaşayışını, həyat tərzini izləyim. Görüm, o, necə yatır, necə durur və yaxud da yatırmı, bazara gedirmi, gedəndə də nə alır, necə alır? Həmişə düşünürdüm ki, müəllimin uşaqları əlaçı olur, yaxşı qiymətlər alır. Bunlar mənim uşaqılıq fikirlərimdir. Baxmayaraq ki, atam da ixtisasca filoloqdur - müəllimdir. Amma heç vaxt atamla müəllim-şagird münasibətində olmamışıq. Köklü-köməcli üzülüb gəldiyimiz ata-baba yurdumuzda zamanı bir az da qabaqlayan məktəblərimiz olub. Elə atamın da direktor olduğu məktəb Ermənistan SSR deyilən məkanda birincilər siyahısında idi. Məktəbimizin, müəllimlərimizin adları həmişə fərqlənən ad-

lar içində çəkilib. Sonuncu 1988-ci ilin deportasiyası olmasaydı, çox güman ki, mən də atamın şagirdi olacaqdım. Amma təəssüf... çox erkən yaşından taleyimə qaçqınlıq, köçkünlük boyda bir yazı yazıldı. Müəllimim atam yox, həyat oldu...

Uşaqılıq arzularımdan biri müəllim olmaq olub. Universitetə hazırlaşanda bəzi səbəblərdən bu fikrimdən vaz keçdim. Sonra kosmonavt olmaq istədim. Kosmonavt olmamağıma səbəb isə Yuri Qaqarinin nakam taleyi oldu. Heç özüm də hiss etmədən uşaqılıq illərindən gəlib 30 yaşa yetişdim...

Bu günlərdə gördüyüm ürəkgöynədən bir hadisə məni çox təsirləndirdi. Polis meyvə-tərəvəz satan uşağın üstünə qışqırırdı:

- Sənə deyirəm, götür bunları!

Baxmayaraq ki, ətrafda çoxlu belə “toçkalar” da fəaliyyət göstərirdi. Uşaq isə “müəllimindi”, “müəllimindi” -deyə vəziyyətdən çıxış yolu tapmaq istəyirdi.

- Nə müəllim, əəəəəəəə, müəllim kimdi?! Götür!- deyə yeşikləri təpikləməyə başladı.

Əslində, bu körpə uşaq bir tikə çörək pulu qazanır. Tay-tuşları məktəbə gedirlər, o isə küçədə səyyar ticarətlə məşğuldur. Çox güman ki, Abbas Səhhətin “Məktəb şagirdi” bu uşağın taleyindən keçmir:

**İştə, bir tərbiyəli, aqıl bir uşaq,
İştə bir zirək, ayıq, kamil uşaq,
Geyinib məktəbli formasını,
Götürüb qoltuğuna çantasını,
Məktəbə şövqi-tama ilə gedir,
Keçməsin vaxtı deyə sürət edir.**

Yazdığım bu cızma-qara gördüyüm hadisənin ovqatından yarandı. Fikirləşdim ki, bütün faciələrimizin, ağrılarımızın başında müəllimə olan belə insafsız münasibət durur. Heç olmasa, o polis uşağın “müəllimindi!” dediklərindən çəkinib təpiklərini saxlamalıydı. Bu gün bizim qutsal nəyimiz varsa, nəyimiz qalıbsa, müəllimin, məktəbin bəhrəsidir. Biz müəllimlərimizə borcluyuq.

Mən müəllim deyiləm. Sadəcə, “sənə özünü öyrənməyə kömək edirəm”, - deyən dünya şöhrətli aktyor və idmançı Brüs Linin təbirincə desək, biz təpiyi müəllimə yox, özümüzə atırıq.

“Publika.az”,
04.02.2014

SABİRƏ BAX, SƏBRƏ BAX...

Hardasa bir ayın söhbətidir. Yolum Şamaxıdan düşmüşdü. Bu qədim-qayım yurdumuzda gözəlliklərlə bərabər ürəkgöynədən bəzi məqamların da şahidi oldum. Həmin təəssüratımı sizinlə paylaşmaq istəyirəm. Adama sual verərlər ki, bəs gördüklərini niyə bir aydan sonra qələmə alırsan? Bu suala verməyə cavabım da var. Çünki gördüyüm hadisə mənə düz bir ay susmağa vadar etdi. Və susdum... Bu gün isə artıq öz səssizliyimə qarşı bir üsyan etmək istəyirəm. Axı bu gün may ayının 31-dir. Bir ay öncə bir dostumuzun dəvəti ilə yollandıq Şamaxıya. Sözü düzü, çoxdankı arzum idi oraları görmək. Elə dəvətlə arzum üst-üstə düşdü. Şamaxıya çatar-çatmaz buranın gəzməli-görməli yerlərinə baş çəkdik, havasını içimizə aldıq. Sonra Şamaxıda bişirilib-düşürülən yeməklərin dadına baxdıq. Axşam isə dostumuz bizə gözəl bir samovar çayı qonaqlığı verdi. Səhərə qədər dedik-güldük və sonra yatdıq...

Səhər dostumuzdan xahiş etdik ki, bizi Mirzə Ələkbər Sabirin məqbərəsinə aparsın. Dostumuz da sağ olsun, işini-gücünü atıb bizə yoldaşlıq etdi.

Yazımın əvvəlində qeyd etdim ki, Şamaxıda gördüyüm bir hadisə mənə çox pis təsir etmişdi. Və indi o gördüyümü nəql eləmək istəyirəm.

Yolumuz Sabir babamızın məqbərəsinə sarıdır. Və gəldik, gördük Babamız Sabiri. Amma çox fərqli şəkildə. Bu fərqlilik nədən ibarət idi? Düzü, heç ağılımıza gəlməzdi ki, Sabir babamızın uyuduğu

məzarlığa qarşı belə bir laqeyd, etinasız münasibətin şahidi olacağıq. Düşünürəm ki, ümumiyyətlə, Sabir babamıza hər hansı münasibət onun uyuduğu məzarlıqdan başlayır. Qəbirsitanlıq başdan-başa araq-çaxır şüşələriylə dolu idi, üstəlik də burada yeyib-içən bəzi “kef əhlinin” “zakuska”ları da var idi. Məsələn, hər qəbrin üstündə almaya, stəkana, sok şüşələrinə rast gəlmək olurdu. Mən qəbiristanlıqda bu mənzərəni görəndə əvvəlcə elə bildim, hansısa restoran və ya kafenin “zibilxanasındayam”. Sonra başdaşılarını görəndə dəqiq qəbiristanda olduğumu anladım. Və beləcə ucdantutma bütün qəbirlər bu şəkildə təhqir olunur. Ən böyük təhqirə isə Sabir babamız məruz qalır.

Mirzənin məqbərəsinə çatdıq. Qapısı bağlı idi, açıb içəri keçdik. İlk baxışdan müəyyən etmək çətin deyildi, qəbrin ətrafı sonuncu dəfə nə vaxt təmizlənilib, qaydaya salınıb. Yəqin ki, yaxınlıqda çalışan fəhlələr də artıq həmin tarixi unutmuşdular. Yenə də onlara yaxınlaşıb bu laqeydliyin səbəbini soruşduq. Fəhlələrin “150 manat verin, Sabirə də diqqət edək” demələri bizi daha dərin-dən düşünməyə vadar etdi. Yəni, Sabirin bu millətə 150 manat dəyərində xeyri olmayıb? Bu sözlər qarşısında duyğularımı emosiyalarsız ifadə edə bilmirəm. Nə yaxşı ki, iş adamı şair Gülağa Tənha vaxtilə öz hesabına şairə məqbərə ucaldıb və orada səliqə-səhman yaradıb. Amma o səliqə-səhmandan indi heç bir əsər-əlamət qalmayıb. Oradakı qəbirqazanlardan minnətlə süpürgə, bel alıb məqbərədə xeyli təmizlik işləri apardıq. Sabirin məqbərəsində gördüklərimi sətir-sətir yaz-

sam, səhifələr dolar, amma inanılması müşkül olar. Sabir demiş:

“Görmə! - Baş üstə, yumaram gözlərim”.
Dinmə! - Mütiəm, kəsərəm sözlərim.
Bir söz eşitmə! - Qulağım bağlaram,
Gülmə! - Pəkey, şamü səhər ağılaram,
Qanma! - Bacarmam! Məni məzur tut,
Böyləcə təklifi-məhalı unut!
Qabili imkanmı olur qanmamaq?
Məcməri-nar içrə olub yanmamaq?
Eylə xəmuş atəşi-suzanını,
Qıl məni asudə, həm öz canını,
Dəyişib dövrü-zaman, hamı gümandan danışır,
Molla rüsvətxanadan, kafir imandan danışır.
Bir zaman eşşəyimiz arpa bəyənməzdi bizim,
İndi eşşəyimiz ölüb, at da samandan danışır.
Qalmayıb sevgi-məhəbbət işığında bir ümid,
Məcnun artistlik edir, Leyli yalandan danışır.
Keçmişdə məşhur olan ”qəhrəman aslanlarımız”
Meşəyə girmək üçün indi siçandan danışır.
İstədim, dillənib öz haqqımı isbat eləyim,
Dedilər: Pulsuz olan insan haçandan danışır?!

Qəbiristanlıqda işləyən qəbirqazanlardan biri də azyaşlı məktəbli idi. O, təbii ki, Sabiri tanımır. Məncə, onun bu məsələdə günahı bir balaca azdır. Günah onunla orada çalışan “saqqallı uşaqlar”dadır.

Tərpənmə, amandır bala, qəflətdən ayılma!
Açma gözünü, xabi-cəhalətdən ayılma!
Laylay, bala, laylay,
Yat, qal dala, laylay!

Əslində, Şamaxıda gördüklərimi qələmə almaya-
caqdım, qarşılaşdığlarımı elə içimdə saxlayıb özüm-
lə o biri dünyaya aparacaqdım və əgər o dünyada Sa-
birlə görüşəsi olsam, üzümü tutub deyəcəkdim ki,
baba, sənə lazım idimi, bu millətə görə özünü oda-
küzə vururdun, Ustadın Seyid Əzimdən öyrəndiklə-
rini bizlərə ötürürdün, maarifləndirirdin, sonra bil-
diklərini “Molla Nəsrəddin”ə dedizdirirdin. Ən əsa-
sı isə “Hophopnamə” kimi şah əsər qoyub getdin.
Onsuz da, zaman-zaman gördüyün çətinliklər, dərd-
ələmli günlər səni bizdən tez ayırdı. Sənə heç vax-
tında da layiqli ehtiram göstərə bilmədik. Sözün
düzü, heç indi də qeydinə qalammırıq.

**İstərəm ölməyi mən, leyk qaçar məndən əcəl,
Gör, nə bədbəxtəm, əcəldən də gərək naz çəkəm!**

Sabir baba, sənə vaxtilə “din düşməni” deyirdi-
lər. Barı indi o adamlar o qədər allahlıdırlar ki, sə-
nin məzarını ayda bir dəfə səliqəyə salmaq üçün
150 manat tələb edirlər. Dedim axı, gördüklərim
məni düz bir ay idi ki, susdururdu. Nəhayət, qələ-
mə almağımın da səbəbi var. Şamaxıda yaşayan
dostum dünən zəng etdi və şad xəbər verdi ki, bəs
Şamaxıdakı bütün idarələrin xadimələrini töküblər
məqbərəyə. Sabir poeziya günləri keçiriləcək, ona
görə orada iməlik keçirirlər. Sözün düzü, bu xəbər
də heç könlümcə olmadı. Elə Sabirin özü demiş:

**Demək olmaz, dirilər tək yatıb, əlbət, duracaq,
Ölülər yatmağıdır, yox buna payan, ölüb əəə!**

*“Modern.az”,
31.05.2014*

BİZƏ “TOY TUTANLAR”...

Bilirsiz də, toy bizim ən gözəl, ən qutsal adətlərimizdəndir. Gözəlliyi ilə yanaşı, həm də toy adətlərimizin tarixi çox uzaqlara gedib çıxır. Deyərdim, hətta, ulularımız Adəmlə Həvvanın dövrünə. Toy təkcə iki gəncin qovuşması deyil. Əgər bir toyda iki gənc qovuşursa, o toyda bir neçə küsülü dost-qohum da barışır, bir neçə nəfər isə içkinin təsirindən bir-birini al-qana bulayıb, düşmən olur. Biri dəvət olunduğu toya borc alıb gedir, başqa birisi də səbirsizliklə toya dəvət olunduğu günü gözləyir.

Mən aylıq 300 manat maaş alıram. Amma hesablasam, ay ərzində toylara orta hesabla demək olar, 700-800 manat pula ehtiyac var.

Toya getmək məsələsində qadınların işi lap çətindir. Təzə pal-paltar almaq, saç kəsdirmək, manikür-pedikür, makiyaj etdirmək və s. O zırlıtının əziyyətini çəkən də kişidir.

Bəzənib-düzənib toya gəlirik. Toylarda qarşılaşdığımız ilk qüsur yarım saat bəylə gəlini avtomobildə saxlamaqdır. Mən bilmirəm, bu adəti kim icad edib. Toyun yaraşığı olan bəylə-gəlini niyə belə təhqir edirik?

Əvvəla, toylarda qida rasionu doğru-dürüst təqdim olunmur. Rusların, türklərin toyuna baxanda bizim toyların menyüsündə “quş südü”nə qədər hər nə desən, var. Vaxtı keçmiş cürbəcür kolbasalardan, on günlərlə qalmış salatlardan tutmuş restoranların zirzəmilərində doldurulmuş araq və şirələrə qədər...

Toylarımızın problemi bununla bitsə, dörd yarı olar. Musiqi sarıdan isə toylarımız çox axsayır. "Vağzalı" Mendolsonun valsı ilə əvəzlənib, tamadalar şoumenlərə çevrilib. Toylarda səslənən disko-caz musiqilərini heç dilimə gətirmirəm. Toyda diskoteka olmasa, "qan-qan" deyib, göz çıxardan "gənclər"dən belə, danışmağa dəyməz.

Bu yaxınlarda Pirallahı qəsəbəsində yaxın qohumumun yas məclisində iştirak elədim. O balaca rayonda insanların bir-birinə necə qayğı göstərdiyinin şahidi oldum. Qonum-qonşular əl-ələ verib səviyyədə yas mərasimini yola verdilər. Sözün düzü, indiki dövrdə belə münasibətin varlığına mat-məəttəl qaldım. Şükür sənə, Tanrım, xalqımız azca da olsa, özünü qoruyub saxlaya bilər.

Bu gün toylar diskotekaya bənzəyirsə, yas mərasimlərində də yeniliklər az deyil. Məsələn, məclisi idarə etmək üçün xüsusi aparıcılar var. Bu aparıcılar harda təlim keçirlər, bu kurs harda açılıb, orasını bilmirəm! Yas məclislərinin aparıcıları əsasən, qadınlar olur. Yas yerində tanımadıqları adam üçün saxta bir kədərlə bu qadınlar elə ağlaşma qurub, şaxsey-vaxsey salırlar ki, bunu eşidən ölünün, Allah bilir, o dünyada qıdığı gəlir. Bəzi yas mərasimlərinin aparıcılarının bir məclisdə bir neçə müştərinin məclisini yola verməsinin də, boynuna götürməsinin də şahidi olmuşam. Balaca kitabçalarında yerli-yataqlı qeydlər aparırlar.

Toylarımız əvvəllər palatkalarda keçirilərdi. Qohum-əqrəba, qonum-qonşu da bu palatkalarda qurulmasından qazanların asılmasına qədər can-

fəşanlıq edərdi. Sonra müstəqillik əldə etdik. Məmləkətimizdə iqtisadi inkişaf pik həddə çatdı. Palatkalar restoranlarla əvəzləndi. "Kimdən əs-kiyəm?"- deyib toylarımızı restoranlarda çaldırmağa başladıq. Restoran adlarından danışsam, Qurban dayı demişkən, məni gic gülmək tutar. İşğal altında olan yurd yerlərimizin hamısının adına restoran var. İşğalda qalan yurdların təskinliyini restoranlarla tapırıq. Əcəb vətənpərvərik...

Əvvəllər toylar milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasına xidmət edərdi: "Qız bəyənmə", "Qız görmə", "Xəbər göndərmə", "Kiçik elçilik", "Elçilik", "Nişan", "Bayramlıq", "Kəlmələşmə", "Paltarbiçdi", "Cehiz", "Çörəkbişdi", "Qız şaxı", "Xınayaxdı", "Kəbinkəsdirmə", "Toy", "Gəlin aparma", "Atlandırma", "Üzəçıxdı", "Gəlingördü", "Ayaqaçdı", "Qonaqçağıрма" kimi adətlərimiz vardı. İndi isə bu adətləri yuvarlaqlaşdırıb cılızlaşdırırıq. Yəni, ağsaqqal babalarımızın, ağbirçək nənələrimizin zaman-zaman qoruyub saxladıkları və bugünümüzdə ötürdükləri adətlərin icrasını dəqiq yerinə yetirmirik.

Ən dəşətlisi isə odur ki, indi toyda ağız deyəni qulaq eşitmir. Musiqinin səsi o qədər gur olur ki, iki qohum-əqrəba ancaq bir-biriylə bir-neçə saniyəlik musiqi fasiləsində söhbət edə bilər.

Bəzi restoranlarda stolların üstündə yeməyə heç nə tapmırsan, bəzilərinə də üst-üstə qalan yeməklərə baxıb heyifsilənirsən. O yeməklər toydan sonra ya zibilxanalara boşaldılır, ya da köhnə toydan qalanları növbəti toyda sıırırlar

başqa bir toy yiyəsinə. İsrafçılıq isə müsəlmana haramdır.

Bayaq qeyd etdim ki, əvvəl toylarımız palatkalarda keçirilərdi. O palatkalarda asılmış xalçalara ağ pambıqla yazılan "Xoşbəxt olun!" kəlməsi, val-lah, hardasa insanları ağ günə aparən gəmi kimi görünürdü. İndi dəbdəbəli saraylardakı toyların əksəriyyəti insanları ancaq borca sarı aparır.

Palatka toylarında evləninib-boşananlar da bu günə baxanda müqayisə olunmaz dərəcədə çox az idi.

Bizim evin yanında rayon məhkəməsi var. Hər dəfə o məhkəmənin yanından keçərkən ayrılmaq üçün məhkəməyə müraciət edənləri görəndə ürəyim ağrıyır. Borc-xərclə toy edəsən və axırda da sənin cehizini, şəxsi məsələni məhkəmə həll edə. O vaxtlar ancaq qonum-qonşuya cüzi miqdarda borclu qalmaq olardı. İndiki toylarda isə bir də görürsən ki, bəyi restoran müdiri "zamin" saxlayıb.

Əgər yeni qurulan ailəyə belə xeyir-dua verilirsə, o zaman "söz" burada acizdir. Və bəyə əsl "toyu" elə restoran müdirləri tutur.

*"Modern.az",
22.06.2014*

DƏRYANIN HÜSEYİNİ

Gəlimli-gedimli dünya! Son ucu ölümlü dünya!
“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanları

Dünyanın ən nəhəng adamlarından biri, fransız yazıçısı və riyaziyyatçısı Paskal Blez 17-ci əsrdə yazırdı: “Dünyaya gələndə səbəbini bilmədim, yaşayarkən necə yaşamaq lazımdı, onu da bilmədim, indi ölümə gedirəm, yenə də səbəbini bilmirəm”. Bu ibrətamiz fikirlər bir neçə cümlə yazmağıma kömək edir. Əslində, yazmaq istədiyim yazı deyil və özümü kökləyib məcburi yazı yazmaq kimi bir niyyətim də yoxdur. Sadəcə olaraq, bu günlərdə gündəmi tutan mövzuya münasibət bildirmək istədim. Mətləbə keçməzdən öncə qeyd etməyi özümə borc bilirəm ki, bu dünyanın adamları həmişə o dünyanın adamlarına sataşırlar. Onlarla vaxtında etmədikləri söhbətlərini, “razborka”larını edirlər. Nə asan işdir ölüylə razbor-ka eləmək.

Bu yaşma kimi ölünün dalınca danışanları çox görmüşəm. Birisi şərikinin dalınca danışır, digəri dostunun, başqa birisi də arvadının. Amma arxadan danışan adamların heç biri düz sözü insanların sağlığında düz üzünə deməyib. İki dost şərikinə bizneslə məşğuldursa, şəriklərdən biri dünyasını dəyişsə, həyatda qalan rəhmətə gedənin dalınca olar-olmaz sözlər danışacaq. Dostunun dalınca danışmaq isə bizim məmləkətdə ən asan işdir. Arvadını xəyanətdə, yalanda günahlandırın,

arvadını o dünyaya yola salandan sonra özünü əsl qəhrəman hiss edir. Nə isə, keçək mətləbə. İnsanlar anlamır ki, ölünün dalınca danışmaq günahdır. Biz müsəlman olaraq heç vaxt şəriət qayda-qanunlarına da riayət etmirik. Yer üzünə göndərilən bütün müqəddəs kitablarda yazılır ki, dünyasını dəyişənin dalınca danışmaq olmaz. Hətta, “İncil” buyurur ki, ölmüş adam günahdan azad olunmuşdur.

Bəs, niyə biz bizə verilmiş müvəqqəti ömürdə bilə-bilə səhvlər edib günahlar qazanırıq. Bəlkə, nə vaxtsa öləcəyimizi bilib günahlarımızın təmizlənməyini gözləyirik.

Bayaqdan özümü mətləbə kökləmək istəyirəm, nədənsə alınmır. Görünür, mənim də günahlarım az deyil.

Əlqərəz... Bu günlərdə mətbuat məşhur reper Hüseyin Dəryanın ölümüylə bağlı xeyli xəbərlər yaydı. Bu xəbərlərin içərisində doğrusu da var idi, yalanı da. Adamı yandıran budur ki, insanlar bu xəbərlərə öz cılız beyinləri qədər şərhlər yazdılar. Kimisi ona narkoman dedi, kimisi də tüfeyli həyat keçirən. Amma heç kim onun yaradıcılığından, etdiyi xeyirxahlığından yazmadı. Mərhumu tanıyan da, tanımayan da ucdantutma fikirlər bildirdi.

Mən mərhumu şəxsən tanıyırdım. Bir neçə il bir qəsəbədə yaşadım. Bir neçə dəfə də görüşmüşdük. Hələ lap məşhur olanda məşhurluq onu çaşdırmamışdı. Əvvəllər yaşadığı Bakıxanov qəsəbəsində böyük hörmət-izzətə malik idi. İnsanlarla normal ünsiyyətə girirdi, can deyib-can

eşidirdi. Son illərdə Hüseyn Dərya qədər böyük tamaşaçı, dinləyici auditoriyası olan ikinci bir sənətçi görmədim. Hüseyni hamı sevirdi, azyaşlı uşaqdan tutmuş, yaşlı nəslin nümayəndələrinə qədər.

Hüseyn ilk addımını “Kef elə” deyə-deyə atdı. Və Hüseynin sayəsində o vaxtlar çox insanlar öz problemlərini unudub Hüseynin dalınca getdilər. Loru səslənsə də, kef elədilər. O, “Kef elə” deyəndə insanların əksəriyyəti bugünkü kimi banklara kredit ödəmirdilər, avtomobillərini, evlərini girov saxlamırdılar. Hüseyn doğrudan da, insanları “Kef elə”məyə çağırırdı. Məncə, bunun bir pis tərəfi yox idi. Hüseyn rep janrına yenilik, repə bir doğmalıq, şirinlik qatdı. Sonra ətrafındakılara “Kişi ol” dedi, onlara “Kişi sözü” verdi, “Göz qırpımı” deyib “Oyan bəxtim”i səslədi. Sonra “Məktub” yazdı, “Ay can, ay can” deyib “Dünya”ya “Sevmirəm” deməyi də unutmadı. “Dost”, “Yalandır”, “Ölüm və ya olum var” deməyi də unutmamışdı.

Hüseyn bu məmləkət üçün unikal istedad sahibidir. Biz onu öldürdük. Özümüz öldürdük.

Amerikada Snoop Dog adlı reper yaşayır. Bəlkə də, dünyanın bir nömrəli narkobaronudur. Amma dünya, ən əsası da qaradəriliyə onu qoruyur və qorumağı da bacarır. Bizim gücümüz isə ancaq öldürməyə çatır.

Hərdən öz-özümə deyirəm: ya Rəbb, imkan varsa, bizim məmləkətdən də bir böyük şair, yazıçı, müğənni apar. Mətbuatda da yazmağa yeni mövzu, insanlar arasında da danışmağa söh-

bət olsun. Bizlər ancaq ölünün dalınca danışma-
ğı bacarıırıq...

Ölüm dediyimiz şey əslində, yeni həyat tərzidir, ancaq biz bu barədə heç nə bilmirik. Mən əminəm ki, Hüseyn ölmədi. On, iyirmi, bəlkə də, üç ildən sonra aramızdan bir Hüseyn çıxacaq. Dərya qədər dərin Hüseyn...

Yazıma isə yazıçı Anarın bir fikriylə nöqtə qoyuram. Anar müəllimin təbirincə desək: “İnsanlar ölərkən birdəfəlik ölmürlər, tamam yox olurlar, nə qədər ki, onları xatırlayan, səslərini, sifətlərini yaddaşlarda saxlayan adamlar durur, bu ölənlər də hələ yaşayırlar - fikirlərdə, xəyallarda, təsəvvürlərdə”.

“Publika.az”,
20.03.2014

QƏHƏRLİ TƏBRİKİM

Bakı... Gecə saat 11... Nizami metrosu yaxınlığında bir dostumla görüşdən sonra evə qayıdırdım. Metroya tərəf gələndə diqqətimi bir lövhə çəkdi. Lövhədə yazılmışdı: “Bu evdə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Mehdi Hüseynzadə yaşayıb”. Bir neçə dəqiqə lövhəyə baxdım. Neçə ildir ki, bu yolu gedib-gəlirdim, amma nədənsə heç o xatirə lövhəsinə rast gəlməmişdim. Bilmirəm, nədən bu lövhə diqqətimi çəkmirdi. Məni ətrafdan seyr edənlər bəlkə də, mənə bu şəhərin sakini kimi baxmırdılar. Çünki bu yolu gedib-gələnlər adamlar bu xatirə lövhəsinə də, orda yazılanları da çoxdan görmüşdülər, ola bilsin ki, indi mənim bu lövhəyə diqqətlə, heyranlıqla tamaşa etməyim onlara qəribə gəlirdi. Bəlkə, on beş dəqiqəyə qədər lövhəyə baxdım, yenə də doymadım. Şəkilə baxdıqca gözlərimin önünə Mehdi Hüseynzadənin xatirəsinə çəkilmiş “Uzaq sahillərdə” filmi gəldi. Respublikanın xalq artisti Nodar Şaşıkoğlu - zamanının Mixaylosu... Bu insanı yaxından görmüşdüm. Bir suyu həqiqətən Mehdiyə oxşayırdı. Görünür, bir aktyor kimi əsl Mehdi roluna layiq görülməyi də bu oxşarlığıyla əlaqəli idi. Filmə hər baxanda həm aktyor oyununa, həm də Mehдинin qəhrəmanlığına “əhsən”, “min əhsən” deyirəm. Yəqin ki, Nodar Şaşıkoğlunun da bu obraza böyük mehri-məhəbbəti olub. Elə bu səbəbdən də rolu gözəl oynayıb... Ani olaraq bu film üçün darıxdım, həm də Mixaylo üçün qəribsədim...

Könlümdən şair Ramiz Rövşenin bu sevdiyim misraları keçdi:

**Bulud kimi ölmək
Bir yaz yağışında.
Ümid kimi ölmək
Bir qız baxışında.**

**Bir yel qanadında
Yarpaq kimi ölmək.
Bir qəbir altında
Torpaq kimi ölmək**

**Bir gül kimi ölmək
Bir güldən içində.
Bülbül kimi ölmək
Bir hicran içində.**

**Bir səs kimi ölmək
Bir kar qulağında.
Bir söz kimi ölmək
Bir lal dodağında.**

**Gündən-günə ölmək,
Dönə-dönə ölmək,
Öldükcə dirilmək,
Sonra yenə ölmək.**

Ramiz Rövsənin şeiri mənim hisslərimi tamamladı. Mehdi Hüseynzadə də dönə-dönə dirildi. Adı dillər əzbəri oldu. Hətta, o zamanlar oğluna “Mehdi” adı verənlər də çox oldu. Sizcə, bu, ölməkdir? Bu, öldükcə dirilməkdir... Bax, ölməzlik budur! Ölüb yaşamaq da budur. Ölüb yaşamağı da Mehdi bacardı. Bayaq dediyim kimi, bu duyğular içində “Uzaq sahillərdə” filmi üçün darıxdığımı hiss et-

dim. Evə gələn kimi ilk işim “Uzaq sahillərdə” filmi izləmək oldu. Elə bil, birinci dəfə idi ki, bu filmə baxırdım. Mixaylonun qəhrəmanlığı, mərdliyi məndə ruh yüksəkliyi oyadırdı. Filmə baxdıqca öz-özümə deyirdim ki, İkinci Dünya Müharibəsində biz azərbaycanlıların xidməti danılmazdır. Neçə-neçə igid oğullarımız İkinci Dünya Savaşında döyüşüb, qəhrəmanlıq göstərib. Mehdi Hüseynzadə doğma torpağında dəfn olunmasa da, xalqının sevgisini qazanmaqla xalqının qəlbində uyuyur.

Səhər açılır. Gözəl bir may səhəri - 9 may... Bu gün İkinci Cahan Müharibəsi uğrunda qələbə günüdür. Bu gün ağrılı-acılı müharibəylə yadda qalıb. İkinci Cahan Savaşında çox nigaran baxışlar yollarda qaldı, oğul, ata, qardaş, dayı gözlədi...

Mənim babam da vaxtilə düz beş il faşizmə qarşı vuruşub, əsir düşüb. Onun yolunu gözləyən nigaran baxışlar yollardan yığılmayıb, ümidlə yol gözləyib. Günlərin birində nigaran baxışlara işıq qonub - babam qayıdıb gəlib, yurd-yuvasında qovuşub doğmalarına...

Yuxudan oyanar-oyanmaz dərhal babama zəng elədim. Dəstəyi özü götürdü, bəlkə də, bizim telefon zənglərimizi, təbriklərimizi gözləyirdi. Axı, mənim babam qayğıkeş ata, baba olub. Qayğı göstərmək də biz nəvələrin boyun borcudur. Hal-əhval tutduq, xoş-beş, keçdim mətləbə, dedim - “Baba, xatırlayırsanmı o illəri, yadında qalıbmı?”. Babam döyüşdüğü illərə qayıtdı. Ac, susuz günlərini xatırladı, “Eh, getsin o günlər, necə unuda bilərəm o illəri, mənim həyatımın ən ağrılı günləriydi”, - deyib kövrəldi də. Babam İkinci Dünya Savaşından sonra başımıza gətirilən faciələrdən də danışdı: “Ay

oğul, 20 yanvar, 20 noyabr vertolyot qəzası, Xocalı soyqırımını... hansı birini deyim? Mən elə bilirdim ki, İkinci Dünya Müharibəsindən sonra faciə görməyəcəm. Amma gör, nələr yaşadıq”.

...Sözün düzü, belə bir gündə onu kövrəltmək istəməzdim. Telefonda da arabir fasilələr yaranırdı. Hiss edirdim ki, babam qəhərlənib, amma bu boşluqları babamın duyğuları dərinləşdirir, onlara böyük mənə verirdi...

“Baba, o gün olsun ki, qərib yurdlarımıza qayıdaq, yurdlar da sevensin, bizlər də” - dedim. “Bala, biz o günü gözləyirik” - telefondakı qəhərli səsdə ümid işığını “gördüm” - “O gün ki, qayıdacayıq qədim-qayım yurd yerlərimizə, onda torpaq uğrunda canından keçənlərin ruhu dinclik tapacaq. Atımız getməyən, ünümüz yetməyən yörelərimizdə əkinimizi əkib, biçinimizi biçəcəyik. Yurd yerlərində oğul-uşaq böyüdəcəyik. Yurdlarımıza qayıdıb, qoyub gəldiyimiz məzarlıqlarımızı abad edəcəyik”. Deyirlər, gələcəyi gözləməsən, o gəlməz. O gün də uzaqda deyil. Mən, sən, o. Bir sözlə, hamımız Vətən üçün, torpaq üçün hazır olmalıyıq. Ustad şairimiz Məmməd Arazın təbirincə desək: -

**“Vətən mənə oğul desə, nə dərdim,
Mamır olub qayasında bitərdim”.**

*“525-ci qəzet”,
09.05.2012*

ADİL MİRSEYİD NAĞILI...

Yazıda söhbət Kəmaləddin Qədim, Adil Mirseyid, Savalan Talıblı ilə olan xatirə şəklində gedir.

Kəmaləddin Qədim, bu şəkil sizə tanışdırmı, xatırlaya bildinizmi o günü? Əminəm, tam əminəm ki, o şəkli çəkdirdiyimiz gün yadınızdan çıxmayıb. Çıxa da bilməz. Çünki o gün sizinlə, Adil Mirseyidlə şəxsən tanış olduğum gün idi. Baxmayaraq ki, hər ikiniz atamın qədim dostlarısınız, sizləri tanıyıb yeni münasibət qurmağın da mənim üçün ayrı bir önəmi var.

Neçə il əvvəlin söhbətidir. Qərara almışdım ki, radioda müəllifi olduğum “Yurd yeri” verilişinə Adil Mirseyidi dəvət edib həmsöhbət olum. Adil müəllimlə həmsöhbət olmaq çoxdankı arzumuydu. Ona olan sevgimi şairin “Vernisaj” adlı orijinal şeirlər kitabı yaratmışdı. Kitaba ön sözü xalq yazıçısı Elçin yazıb. Adil Mirseyidə olan sevgim Elçin müəllimin şairin kitabına yazdığı ön sözündən də güc aldı,- desəm, yəqin ki, yerinə düşər... Ona görə yox ki, Adil Mirseyidi tərifləmişdi. Adil Mirseyid kiminsə təqdimatına, tərifinə ehtiyacı olan yazarlardan deyildi. Sadəcə, Elçin müəllim yazdığı “ön söz”ündə şairin kitabda toplanmış şeirlərinin lirik-pisxoloji, fəlsəfi qatını elmi şəkildə açmağa müfəvvəq olmuşdu. Elçin Əfəndiyevin təbirincə desək: “Adil gözdən itən ayın bir də haçansa görünəcəyini, sönən ayın bir də nə vaxtsa işıldayacağını dəqiq bilməyənlərin və belə bir ay səfəri-

nə baxarkən ürəyi əlindən düşənlərin şairidir". Bu sözün çəkisini dərk etmək və Adil Mirseyid haqqında təzə nə isə yazmaq mənim üçün olduqca çətinidir. Heç bu iddiada da deyiləm.

Düzü, onun əsərlərinin təhlilinə varsam, yaşadığı həyatı, keçirdiyi "dövrəni" araşdırarsam, labirint içinə düşməyim yüzə-yüzdür.

Adil müəllimlə ilk tanışlığımız təqribən belə başladı. Bayaq qeyd etdiyim kimi, onu verilişə dəvət etmək istəyirdim. Telefon nömrəsini dostlardan soruşub tapdım. Bir neçə dəfə zəng etsəm də, dəstəyi götürən olmadı. Verilişin efirə getməsinə bir gün qalmış içimi qara sancı doğrayırdı. Vaxt yaxınlaşdıqca həyəcanım az qalırdı, ürəyimi deşib sinəmdən çıxara. Birdən Adil müəllim də bəzi ipiqırıq sənətkarlar kimi verilişə gəlməz. Rəhbərlik yanında da dilim gödək olar. Onunla əlaqə yaratmaq üçün təkrar olaraq yenə zəng etdim. Hardasa 5-10 dəfə zəng edəndən sonra dəstəyi qaldırdılar:

- Salam.

- Salam.

- Adil Mirseyidin nömrəsidir?

- Bəli.

- Bəs, Adil müəllimlə necə əlaqə saxlamaq olar?

- Adil müəllim 1-2 saatdan sonra sizinlə danışa bilər.

- Mən Adil müəllimi radioverilişə dəvət etmək istəyirəm. Xahiş edirəm, mənə kömək edin, Adil müəllimlə əlaqə saxlayım.

- Bir azdan zəng edin. Özü ilə danışın.

Mənimlə telefonda danışan şairin sevimli övladı Ayan idi. Amma yenə də narahat qalmışdım:

“Görəsən, Adil müəllim verilişə gələcəkmi?” - sualı ətrafında öz içimdə var-gəl edirdim.

Bir neçə saatdan sonra telefonuma Adil müəllimdən zəng gəldi. Salam-əleykümdən sonra onu axtarmağımın səbəbini söylədim. Zəngimə sevinmişdi. “Tahir mənim köhnə dostumdur”, - dedi. Sabah saat 11-də görüşərik.

Səhərisi gün deyilən vaxta yaxın Adil Mirseyid mənə zəng edib: - Artıq burdayam, - söylədi. Həmin görüşdə mən bildim ki, Adil müəllim niyə zənglərimə cavab vermirmiş. Onun səhhətində olan problemlərdən, sözün düzü, xəbərim yox idi. O xəstəhal vəziyyətdə verilişə gəlmişdi. Nasaz olduğunu gözlərindən oxumaq olurdu. Sağ olsun dostu Kəmaləddin Qədim, şairi tək buraxmayıb onunla yaşadığı ünvandan düz AzTV-yə qədər gəlmişdi.

Maraqlı müsahibə alındı. Söhbətə yurd yeriylə körpü saldıq. Söhbətimiz böyük türk imperiyalarına qədər uzandı. Olduqca geniş mütaliyəyə malik olan Adil Mirseyid dünyadakı sivilizasiyalardan, ədəbiyyatda yaranan cərəyanlardan söhbət açdı. Rəssamlığın sirlərini, incəsənətin xırdalıqlarını da böyük zövqlə izah etdi. Aşıq yaradıcılığını, folkloru da dərinləndirirdi. Nazim Hikmətdən, Nəcib Fazil Kısakürəkdən, Hüsni Dağlıca'dan da o ki var, danışdı. O müsahibədən sonra lüğətimdə, hətta, yeni ifadə formalaşdı: “Babamız Nazim”. O, Nazim Hikməti belə xatırlayırdı.

Radio müsahibədən sonra mən bu işıqlı adamla daha çox ünsiyyətdə olub türk mifologiyasını, tarixini, ədəbiyyatını incəsənətini, musiqisini öyrənmək istəyirdim. Görüşlərimizdə əsas mövzular Qaraca-

oğlardan üzü bu yana, Atilla İlhandan, Ahmet Kayadan, Yusuf Hayaloğludan olardı. Tenqriçilikdən, şamanizmdən, türklərin dünyaya verdiyi mənəvi dəyərlərdən yetərincə bilgili olması adamı ruhlandırır, bu vergili adamdan öyrənməyə sövq edirdi.

Sonralar görüşlərimiz daha çox oldu. Kəmaləddin Qədimin vasitəsi ilə Əhmədlidə çay evində tez-tez görüşərdik. Şair dostum Qılman İmanla Adil müəllimə maraqlı suallar verər, dadından, duzundan doyumlayan söhbətlərinə qulaq kəsilərdik. Şairdən ayrıldıqdan sonra Qılmanla Adil müəllimin söhbətlərini ikilikdə müzakirə edər, onun mütaliəsinə, dünyagörüşünə heyran qalardıq.

Canında sağlığında problemləri olan bu içi eşq dolu insanın həyatdan getməyi heç ağlasığan iş deyil, adam heç bunu düşünmürdü də.

“Express” qəzetində Adil Mirseyidin hər həftə silsilə yazıları çap olunurdu. Təzə tanış olduğum vaxtlar özüylə mütəmadi görüşmək imkanım olmasa da, çalışırdım ki, yazılarını oxuyum.

**Dənizlərdən danışırım
akvariumda üzən balıqlara,
Balıqlar inanmır mənə.
Su pərilərindən söz açıram,
Aşıqlər inanmır mənə.
Özgürlük türküləri oxuyuram
qəfəsdəki quşlara,
Quşlar inanmır
yanağımdan süzülən yaşlara.
Qara sevda türküləri oxuyuram yanıq səsimlə
dostlara, qardaşlara.**

**“Sən güzgüdən çıxmısan”,
Deyirəm sevdiyim qadına,
Gülümsəyir, amma
Güzgüdə yaşadığı ömür gəlmir yadına.**

Adil Mirseyid avqustu çox sevirdi. Avqust haqqında silsilə şeirləri də var. Avqust onun şeirlərinin demək olar, əsas “personajlarındanır”. Bir dəfə yarızafatla dedim: - “Adil müəllim, avqustdan yaman çox yazırsız. Bu qorabışirən aydan nə görmüsünüz?” Gülümsündü, işıqlı çöhrəsinə bir təbəssüm qondu: “Şair dostlarım da avqustdan şikayət edir. Güclü istilər olduğundan çoxu yaradıcılıqla məşğul ola bilmir. Amma mənim üçün avqust yazmaq üçün ən əlverişli aydır”.

**Hər il avqust ayının ilk günlərində
bu şəhərdən uçub getmək
keçir mənim könlümdən.
Belə qərib axşamlarda
söz açmayın ayrılıqdan, ölümdən.
Uzaqda mör dağlar var,
vadidə son bahar,
zirvələrdə qar.
Bir röyadı hər səhər sənin gül təbəssümün,
Bir röyadı hər axşam buludların dözüümü,
Bir röyadı çəkmədiyim rəsmlər,
yazmadığım şeirlər,
Yarpaqlar arasında gizlənən qızıl almadı
çözə bilmədiyim sirlər.**

Eh, dünya... Bəs, görəsən, Adil müəllimin bu avqust ayına qədər niyə tabı qalmadı? Niyə, ölümə tez məğlub olub ölüm üçün tələsdi? Şair bu qədər-

mi zəif idi ki, ölümə qalib gələ bilmədi?! Yox, onun istədiklərini nə dünya, nə də həyat istəmədi... Onu Allah istədi. Misralarının qanadında uçub Qaf dağına, göylər aləminə, Tanrıya sarı getdi.

Amma ona tərəf əllərimiz uzalı qaldı. Bəlkə də, ona görə çıxıb getdi ki, daha bu dünyaya deyiləsi sözü qalmamışdı. Bu dünyanın bütün səslərini eşitmişdi. Səsi səsdən keçirə bilmişdi. Bəlkə də, bu dünyanın bütün rənglərini görmüşdü. Bütün rəngləri tablolarında işlədib qurtarmışdı. Bəlkə də, bütün tükənənlərdən sonra sənətkar ömrü də tükənir və üzü Tanrıya gedir. Yazılarının birində qeyd edirdi ki, bəzən Tanrı üçüncü göz verir insan oğluna. Üçüncü göz ancaq peyğəmbərlərə və şairlərə nəsib olur. Mən alın yazımı yazan adamam. Mən o adamlardanam ki, şairin qeyri-adi məxluq olduğuna şübhə etmirəm. Şairin istisnalıq hüququnu müdafiə edirəm. Şair ömrü yaşamaq qaranlıqda qıl körpüsündən keçmək kimi bir şeydir.

Sən bütün yaşayışınla, əzablarınla, çiyində daşdıqlarınla bu dünyada qıl körpüsündən hər gün keçən və keçməyi bacaran adam idin, Adil Mirseyid. Allah sənə rəhmət eləsin! Ölüm son qəmin olsun!

**Hardan nişan alsalar,
Güllə mütləq ürəyindən keçir şairin.
Həmişə hər yerdə, hər yerdə həmişə
Bir qəfil gülləyə hədəfdi şair ürəyi.
Şairin başı üstündə yellənir qanlı köynəyi,
Və hər kəsin öz şairi var bu dünyada.
Və mənim də öz Adilim var...**

*“Modern.az”,
23.07.2014*

KƏLƏNTƏR KƏLƏNTƏRLİ İLƏ SON GÖRÜŞÜM

K.Kələntərli ilə olan görüşdən xatirə şəkli

Əlimdə bir şəkil var, xatirələrlə dolu bir şəkil. Bu vaxtilə mərhum şair Kələntər Kələntərli ilə çəkilən şəkildir. Xəstə idi, ona baş çəkməli idim. Odur ki, dostumla şairin yaşadığı “Yeni Bakı” massivinə gəldik. Avqust ayı idi, rayonların birinə dostumla bir neçə günlük istirahətə gedirdim. Bakıdan çıxmağımıza az qalmışdı, Masazır qəsəbəsində idik. Ani olaraq Kələntər müəllimi görmək istədim. Dostumdan xahiş etdim ki, Kələntər müəllimlə görüşək, ona bir baş çəkək və sonra yolumuza davam edək. Şair bir az nasaz idi. Bir neçə adamdan şairin evini soruşduq, kimisə axtardığımızı görən bir qonşu bizə yaxınlaşıb şairin hansı binada yaşadığını lap dəqiqliyi ilə, hətta, neçənci mərtəbədə qaldığını da dedi.

Mərtəbələri saya-saya qalxdıq. Qapı açıq idi, amma nəzakət xatirinə qapını döydük. İçəridən şair biraz da xəstəhal səslə “gəl” dedi. İçəri daxil olduq, hal-əhval tutduq, haradan gəlib hara getdiyimizi söylədim.

- “Xoş gəlmisən, qardaşoğlu, -deyib bizə əyləşməyə yer göstərdi. Mənə şirin ləzgi ləhcəsiylə həmişə “qardaşoğlu” deyirdi. Əyləşdik. Otağın bir küncündə böyük bir kitab rəfi var idi və bu rəfdə zəngin kitabların olduğunu gördüm.

- Maşallah, zəngin kitabxananız var, - dedim.

Kələntər müəllim isə özünəməxsus cavab verdi:

- Hələ bu gördüklərin mənim kitablarımın dörd-də-biridir. Hər dəfə kirayə mənzil dəyişəndə kitabları özümlə daşıya bilmədim, çoxu it-bata düşdü.

Yeridir deyim ki, Kələntər müəllim uzun illər boyu kirayələrdə yaşayıb. Şəhərin neçə-neçə yerində kirayənişin qalıb. Hər yerdə də hörmət-izzət yiyəsi olub. Məhləyə daxil olanda hamı ayağa durub, hörmət göstərib. İndi bu şəhərdən uzaq yerdə təzə binada məskun olduğu mənzili ona yerlisi, jurnalist, iş adamı Etibar Sturvia bağışlayıb. Şəraiti də pis deyil. Buna görə də Etibar müəllimə “sağ olsun” deyirik. Şairin bu qoca, xəstə çağında ona əl tutub, qulluğunda durub. Başqa məişət qayğılarını da çəkib. İşlədiyi Tele-radio QSC də şairdən diqqətini heç vaxt əsirgəməyib. O, şəxsən bir rəhbər kimi Arif Alışanovdan həmişə razılığını ifadə eləyib.

Söhbətimiz kitablardan başladı. Söhbət əsnasında dostum ondan bir kitabını istədi. Evdə kitabının olmadığını dedi. Lakin “Sağalım, dostuna sənin vasitənlə yollayaram”,-dedi. “Sağlıq olsun”, - dedim. Balaca otaqda şairin radiosu gözümdən yayınmadı, yarızarafat dedim: - “Kələntər müəllim, radionuz varsa, demək, hər şey qaydasındadır”. Cavabı belə oldu: - “Radiom 24 saat işləyir, onsuz bir anım yoxdur, özümü radioya elə öyrətmişəm ki...”

Radio demişkən, mən Kələntər müəllimi bir yaradıcı adam kimi radiodan tanıyıram, yəni, radioya gəldiyim vaxtdan. Əmək fəaliyyətimə başlayanda ilk xeyir-duanı da elə ondan almışam. Kələntər Kələntərini atamın dostu, evimizin qo-

nağı kimi isə lap uşaqlığımdan tanıyıram. Bir dəfə də onunla Dərbənddə toyda olmuşuq, onda yaşım az idi. Şairin kimliyini o vaxtlar bir o qədər də anlamırdım və heç vaxt da ağıma gətirməzdim ki, illər sonra mən bu ağsaqqal, nurani adamla bir kollektivdə işləyəcəm və yaxud onunla səmimi münasibətdə olacam. Onun haqqında o vaxtkı təəssüratım belədir. Bakıdan Dərbəndə gedənə kimi yolda onu kim görürdüsə, saxlayıb hal-əhval tuturdu. Vaxtı ilə Dərbənddə toyda çəkdiyimiz şəkil də bu gün mənim arxivimdədir. Şəklə baxanda o illəri xatırlayıram. Dərbənddə iştirak etdiyimiz toy bir video lenti kimi gözlərim önündən keçir.

Bayaq qeyd etdim ki, əmək fəaliyyətimə başlayanda Kələntər müəllimdən xeyir-dua almışam. İşə təzə başladığım vaxtlar idi. Əməkdaşı olduğum “Xalq yaradıcılığı” redaksiyasına gəlmişdi. Redaksiyanın bütün əməkdaşları da onun xətrini çox istəyirdi. O ərəfələrdə də ilk verilişim efirə getmişdi. Söylədi ki, verilişini dinlədim, bu mərtəbəyə də ona görə qalxdım ki, sənə bir daha “Uğurlar olsun”, - deyim. Sözün düzü, redaksiyanın ən gənc əməkdaşı kimi bu müdrik, ustad şairdən, qocaman radio işçisindən xoş sözlər eşitmək mənə, elə bil, qol-qanad verdi. Düşünürdüm ki, nə vaxtsa ondan bir müsahibə alaram, ancaq onunla müsahibəyə hazırlıqlı olmağı da qarşıma məqsəd qoymuşdum, çünki o, radio-televiziya işini mükəmməl bilirdi. Düşünürdüm ki, onunla hazırlıqsız həmsöhbət olsam, müəyyən səhvlərə yol verərəm. Özümdən özüm üçün bir az da vaxt

istədim. Bu vaxt ərzində yaradıcılığı ilə daha da yaxşı tanış olmağıma qərar verdim.

İllər keçdi, dörd ildən sonra müsahibə almaq üçün ona zəng etdim. Hal-əhval tutandan sonra verilişimə dəvət etdiyimi söylədim. Dəvətimi qəbul edib məmnunluqla sabah gələcəyini dedi.

Səhərisi gün görüşümüz baş tutdu. O, vaxtıdan qabaq gəlmişdi. Həmişə olduğu kimi, bu dəfə də Kələntər Kələntərli özünəməxsus səliqəli geyimdə idi. O, hər mövsümdə zövqlə və səliqəli geyinərdi. Cibində gəzdirdiyi daraqla da əlverişli şəraitdə saçını darayardı. Əlində də həmişə balaca bir çanta gəzdirərdi.

Geyim insanın bütün xarakterini ifadə eləyir, insanın geyiminə baxıb xarakterini də müəyyənləşdirmək olar. Qəribə bir deyim də var: İnsanı geyiminə görə qarşılar, ağına görə yola salarlar.

Deyirlər, söz vaxtına çəkər. Doğrudan, belədir. Bu il isə ondan aldığım radio müsahibənin iki yaşı olur. Nə yaxşı ki, vaxtında onun səsini lentin yaddaşına köçürə bildim. Bəzən adama elə gəlir ki, hələ qabaqda vaxt çoxdu, hər şeyi yerbəyer etməyə vaxt çatacaq, tələsməmək də olar. Ancaq sən saydığını say...

Kələntər Kələntərli enişli-yoxuşlu, ağırlı-acılı bir həyat yaşayıb. Lap körpəliyindən atasını itirib Ailənin yükü üzərinə düşdüyünə görə azyaşlı vaxtında bazarda tənəki satıb, ailənin müəyyən ehtiyaclarını ödəyib. Lakin heç vaxt həyata baxışları dəyişməyib, həyat eşqindən uzaq düşməyib, daim yazıb, yaradıb. Görünür, onun qarşılaşdığı çətinliklər həmişə ona mübariz olmağı aşılıyıb.

Əslində, elə həyatın fəlsəfəsi də budur. Müsahibə zamanı ondan istədiyim suallara cavab aldım, ancaq gördüyü yaxşılıqları, qarşısına çıxan xeyirxah adamları heç vaxt unutmadığını söylədi. “Səməd Vurğuna rast gəlməsəydim, Sayad nənəmin nağıllarını, söylədiyi bayatıları, əzbərlətdiyi şeirləri yaddaşımdan silib atacaqdım”, -dedi.

Danışdıqca kövrəlirdi, yadına tez-tez rəhmətlik Sayad nənəsini salırdı və dəfələrlə də- “nənələr qənimət olur”, - deyirdi. Axır vaxtlar nənəsini yuxusunda tez-tez gördüyünü də söyləmişdi. Söhbətimiz əsnasında doğulduğu yurddan da söz düşdü, yurda bağlılığından, yurdcanlılığından da danışdı. Hətta, yarızarafatla dedi: “Sudur kəndi Amerikanın ştatları kimidir. Hər məhəlləsi bir obadır. Gör, neçə yerə bölünüb. Mən də Güney deyilən yerdə doğulmuşam. İndi o sakinlər dünyanın hər yerinə səpələnib”.

Noyabr ayının 22-si idi, atam axşam evə gec gəldi. Kədərli və yorğun görünürdü, bir az da kövrək səslə: “Kələntər müəllim rəhmətə gedib, orada idik”, - dedi, səhər tezdən də Qusara dəfnə getməliyik. Allah rəhmət eləsin”.

Dəqiq bilirdim ki, Kələntər müəllim Qusar rayonunun Sudur kəndindən idi. Axı bayaq qeyd etdim ki, vaxtilə aldığım radio müsahibədə o, doğulub boya-başa çatdığı kəndindən danışmışdı. O kənd Şahdağının qoynunda, ucalığında yerləşir.

Noyabr ayının 23-ü isə onu doğma Suduru gözləyirdi. Bu dəfə torpaqla əbədi görüşə gedirdi, onu qara torpaq qoynuna alacaqdı. Həmin gün vaxta uyğun olmayan bir rüzigar olub, Günəş

dağları isidibmiş şairin gəlişini qarşılamaq üçün. Amma kəndçiləri deyib ki, dünən dağlar qan ağlayırdı. Eşitdim ki, şairi Güzün kəndində anasının yanında dəfn ediblər. Vəsiyyət edibmiş.

Şairin ölüm xəbəri məni sarsıtmışdı. Bir xeyli bu həyatsevər insanın, böyük şairin ölümünü qəbul edə bilmədim. Düzü, bu ölümə inanmağım gəlmədi. Həyat eşqi böyük olan bu adamın ölümü, elə bil ki, dünyayla zarafat idi...

Mən onun duzlu, koloritli söhbətlərini çox eşitmişəm, radioya çox bağlı idi. Bütün verilişlərimizi dinləyirdi. Müsbət işlərimiz onu uşaq kimi sevindirirdi.

“Bulağın” ən sədaqətli dinləyicisi idi. Dilin qatlarını və qaynaqlarını bildiyi üçün “Bulağın” vurğunuydu. Atamla tez-tez maraqlı söhbətləri olurdu: “Tahir Talıblı, bu sözləri hardan tapırsan”, - deyirdi.

Onun şairliyi qədimlərdən gəlmişdi. Azərbaycan ədəbiyyatının dəyərlərini tam mənimsəmişdi. Dünya ədəbiyyatını yaxşı bilirdi. Oxumadığı əsər az olardı. Azərbaycan xalq poeziyasını əzbər bilirdi. Şeirləri Azərbaycan dilində doğulsa da, ləzgiyə yazmağı da unutmurdu. Çoxlu kitablar müəllifi oldu. Nə yaxşı ki, səkkiz cildliyi işıq üzü gördü. Hələ çapını gözləyən çoxlu əsərləri durur. Onun Azərbaycan yazıçılarının həyatından, yaradıcılığından yazdığı memuarlar diqqətəlayiq əsərlərdir. Allah rəhmət eləsin!

“Ədalət” qəzeti,
26.12.2012

SALAM-ƏLEYKÜM, ŞAİR, YAXUD TANIDIĞIM VƏ TANIMADIĞIM ZƏKİ İSLAM

Məclislərdə, toylarda ustad aşığılarımız şair Zəki İslamın sözlərini tez-tez oxuyur. Hazırladığım radio verlişlərində də aşığılarımız şairin qoşmalarını çox oxuyub. El şairləri arasında Zəki İslam yaradıcılığındakı bir çox məqamlar - sadə, xalq dilindəki fəlsəfi dərinlik, səmimilik, kökə-şəcərəyə bağlılıq onun şeirlərinin aşığıların diqqətini çəkməsinə daha çox səbəb olur. Hələ o zamanlar Göyçədə yaşayan, geniş oxucu auditoriyasında o qədər də tanınmayan gənc Zəki İslamın şeirlərinə ustad aşığımız Hüseyin Saraclının müraciət etməsi təsadüfi deyildi. Bu gün də şairin şeirləri aşığıların repertuarında geniş yer tutur.

Zəki İslamın yaradıcılığı ilə yaxından tanış olsam da, özü ilə bu günə kimi şəxsi tanışlığım yox idi. Amma hər dəfə aşığılarımızdan Zəki müəllimə salam ünvanlayırdım. Elə arabir atamla telefonla danışanda da salamım gedib çatırdı. Əslində, biz çoxdanın tanışları idik.

“Salam əleyk, əleyk salam”. Tanışlığımız bu məcrada idi. Doğrudan da, ən gözəl münasibət elə salam-əleykümdən başlayır. Bir də ki, salamdən yüksəkdə hansı tanışlıqlar ola bilər? Salam ulu Tanrının adlarından biridir.

Bir neçə gün bundan öncə gənc şair, dostum Qılman İmanla birlikdə Zəki İslamın görüşünə getdik. Sözü düz, sevindim. Üzbəsürət salam-

əleyk ələyərəm, - dedim. Həmin gün yorğun olsam da, Qılmanla bu görüşə getdim. Sən demə, Qılman məni bilə-bilə sazlı-sözlü bir məclisə aparırmış. Yolda mənə bir şeir oxudu. Bu şeir Zəki İslamın Qılmanın yeni kitabının çıxması münasibəti ilə yazdığı şeir idi. Qocaman şairin gənc şairə qol-qanad verməsi də sevindirici haldır, diqqətcillikdir.

Xoş-beş, on-on beş, salam-əleyk, əleyk-salamdan sonra əyləşdik. Dərhal da məclis bizi tutdu. Qılmanın da başı saza elə qarışdı ki, mən yaddan çıxdım. Bir də ayıldı ki, bəs Savalanı Zəki İslamla tanış etməyib.

- Zəki müəllim, yəqin Savalanı tanıdınız. Radiodakı “İrəvan Çuxuru”nun, “Yurd yeri”nin müəllifidir, Tahir Talıblının oğludur, -dedi.

Zəki müəllimin nurlu üzünə yeni bir təbəssüm gəldi:

- A bala, a Qılman, tanımağına tanıyırdım, amma görüşməmişdik. Çox xoş gəlmisiniz, Savalanla görüşü çoxdan arzulayırdım. Atasını da mənim gənclik illərimin dostudur, eloğlumdur, canım-ci-yərimdir.

Zəki İslam dərin adamdır. Göyçə aşiq mühitini gözəl bilir. Sazın-sözün içində yetişdiyindən, bişdiyindən yanadır bu da. Maraqlı söhbətləri ilə Zəki müəllim bizləri haralara aparmadı... Bir neçə saatlıq əlimiz çatmayan, ünümüz yetməyən Göyçəyə, dağlara, dərələrə, yaşıl ormanlara, sərin bulaqlara tərəf getdik də, gəldik də.

Ustadlara min rəhmət. Dönə-dönə onlar xatırlandı. Söhbət əsnası həm qurumuş bulaqlarımız-

dan su içdik, həm də gedib başı göylərə dəyən dağlarımızın havasını udduq. Elədiyi söhbət, oxuduğu şeirlər mənə xəyalən Göyçəni, Zəngəzuru, İrəvanı, bütün Qərb torpaqlarımızı xatırlatdı, içimizi tərpətdi.

Ailəmiz deportasiya olunanda elimizdən, obamızdan perik düşəndə mənim beş yaşım var idi. Amma o günlər, kəndimiz-kəsəyimiz, dağlarımız, barlı-bəhərli bağlarımız, həyətimizdəki arılarımız belə hələ də gözlərimin önündən fotolent kimi keçir. Dost-taşıqlarım, qohum-əqrəbalarım: “Savalan, xatırında o yerlər, yurdlar qalıbmı?” - deyəndə fikrə gedirəm. Çünki yurd yerlərimiz, el-oba məndən uzaqdır, ancaq yer-yurdumdən, el-obamdan eşitdiklərim, bildiklərim bir neçə kitablıqdır. Üstəlik Zəki İslam bu gözəl saz-söz məclisində bir kitablıq ağırlı söhbətlər elədi. Aşıqlar qədim hava-havacatlarımızı ifa elədilər. Vaxtdan-vaxta adladıq, ovqatdan-ovqata düşdük.

Zəki müəllimin söhbəti hara getdisə, gəlib yurdda dayandı. Fikirləşdim ki, şairin 70 yaşına az qalıb. Bəlkə, bu kövrəklik də daha çox o həsrətdən gəlir. Çünki bu həsrət onun şeirlərinə daha çox hopub. Sanki ürəyimdən keçənləri hiss edirmiş kimi:

- A bala, 20 ildir ki, yer-yurd bizsiz qalıb, bu laqlar quruyub, lalə-nərgiz, bənövşə də kəsib bizdən. Biz təbiətə, təbiət də bizə bağlıdır. Biz darıxan kimi, təbiət də bizsiz darıxır. Doğrudan da, Allah hər şeyi bir-birinə bağlı yaradır.

Elə bizi də o iqlimə, o təbiətə bağlamışdı. 20 il. Gör, bir nə qədər keçib, a sağolmuş! Nə qədər ağsaqqal, qarasaqqal getdi. Bu itkilərlə hərdən

barışırım da. Ölüm haqdan gəlir, “bir gün gələn bir gün gedər” deyirlər. O dağ kimi kişilər şəhər təbiətinə alışmadılar. Belə itkilərlə rastlaşırım, çoxları 1988-ci ildən sonra cəmi bir-iki il yaşadı. Torpaq itkisinə, yurd həsrətinə dözə bilmədilər.

Məclisimiz beləcə axarla davam elədi. Zəki İslamla qədərincə dərdləşdik. Əslində, bu görüş o yurdlarla görüş idi, itkilərlə dərdləşməyimiz idi. “Neyləməli, bu dərdlərin bir ucu da mənim çiyinlərimdədi. 20 ildir, görmürəm o dağları”, - deyir. Hərdən öz-özünü də qınayır, özünü vəfasız adlandırır. İndi o yerlərdə heç bir salam-ələyk yoxdur. Adamı da yandıran budur.

Şair astadan bu sözləri oxuyur. Saz da yanğı içindədir. Hiss eləyirəm ki, gəlişimizlə məclisin ab-havası dəyişdi:

**İllər ötüb-dolandıqca
Keçir yaşdan-yaşa dağlar.
Gül-çiçəyə boyandıqca
Fikirləşmir, yaşa dağlar.**

**Daşlanırdı qatar-qatar,
Quzu mələr, qoyun otlar.
Hər könüldə öz sözüm var,
Gəlir qələm coşa, dağlar.**

**Tarixini aldım ələ,
Oxuyursan gülə-gülə.
Neçə əsrə, neçə ilə,
Aylar, illər qoşa, dağlar.**

**Axan sular coşub-daşar,
Zəki, sözlərin yaraşar.
Gədiklərin dağlar aşar,
Çəkir ellər haşa, dağlar.**

Zəki müəllimin yaradıcılığı geniş və əhatəlidir. O, saz şeirimizin ən gözəllərini yarada bilib.

Zəki İslam yaradıcılığı ilə bağlı tam qənaətim belədir: “O, ürfana və haqqa tapınan bir şairdir. İslami fəlsəfəyə dərinlənən bir ağsaqqaldır, yaradıcılığı da, özü də o yöndədir, o yoldadır:

**Qul xatasız olmaz, ağa kərəmsiz,
Paklığa, xudaya bağışla bizi.
Əvəzsiz, bənzərsiz, qadir Allahsan,
Rəsulu-xudaya bağışla bizi.**

Zəki İslamla görüşümüzədən alınan ilk təəssüratlara və sözü müəllimin burdaca nöqtə qoymaq istəyirəm. Əslində, bu yazı yazılmadı, bu yazı Zəki İslamla görüşdən, söhbətdən xəyalən yer, yurd gəzintisindən doğuldu. Bəlkə də, dərdlərdən doğuldu.

O dərdlərdən ki, şair Zəki İslamı da püxtələşdirib, yetkinləşdirib. Bir də ki, dərdləri tək, özbaşına qoymaq olmaz. O yurdlar bizi dərd kimi özünə çəkir. Mən isə elə bu təəssüratla evə qayıdıram. Sizinlə bölüşdüyüm fikirlərimi kağıza köçürürəm. İçimdən də bu səsi eşidirəm: “Göyçədə görüşərik, Zəki müəllim!”

Növbəti “salam-əleyk” o yurdlarda olsun.

Amin!

*“Kaspi” qəzeti,
11.06.2008*

MƏNİM UNIVERSİTETİM

Sokrat demişkən, kamil üzgüçü olmaq üçün mütləq dərin sulara baş vurmaq lazımdır. İnsan öyrənə-öyrənə həm də öyrədənə çevrilir. Əbəs yerə deyil ki, bir çox türk xalqlarının dilində müəllimə “öyrətmən” deyirlər. Sokratın təbii-rincə, valideynlər bizi göydən yerə endirdi, müəllim isə yerdən göyə qaldırdı. Bu sözlər müəllimin ucalığının ifadəsidir. Böyük peyğəmbərimizin uca kəlamı da bu fikrin həyatiliyini ifadə edir: “Beşikdən qəbir evinəcən öyrənmək...”

Çoxdandır ki, mənə ali təhsil verən təhsil ocağından yazmaq istəyirəm. Bu günə qədər yazma bilməməyimin səbəbi həm də mövzu qarşısında məsuliyyət hissi idi.

Orta məktəbi bitirdikən sonra tale məni Odlar Yurdu Universitetinə bağladı. Dördillik tələbəlik həyatımın ən xoş, maraqlı günləri Odlar Yurdu Universitetində keçdi. Birillik əsgərlik, sonra yenidən Odlar Yurdu Universiteti - magistr təhsili.

Odlar Yurdu Universitetinin tarixi o qədər də qədim deyil. Odlar Yurdu digər müstəqil ali təhsil ocaqları kimi, həm də müstəqillik dövründə əsası qoyulan ali təhsil ocaqlarından biridir. Ölkə dirçəldikcə, öz müstəqilliyini bərpa və təmin etdikcə özəl ali məktəblərdə dönüş və inkişaf başladı. Bu dönüş və inkişafın önündə isə həmişə mənim təhsil aldığım, nəinki ölkəmizdə, hətta, deyərdim ki, Qafqazda, Avropada fərqlənən, özünü təsdiqləyən Odlar Yurdu Universitetidir. Bu ali məktəbin

yaradıcısı, qurucusu, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor Əhməd Vəliyevdir.

Hazırda universitet dünya standartlarına cavab verən müasir təhsil korpusunda fəaliyyətdədir. Gözəl bir atalar sözü var: “Görünən dağa bələdçi nə lazım”. Bu, doğrudan da, belədir. İndi universitetin əzəmətli, yaraşığılı binası var. Bu ali təhsil ocağında təqdirəlayiq zəhmətkeş kollektiv, professor-müəllim heyəti çalışır. Universitetin təchizatı da, auditoriyaların quruluşu, düzəni də, tədqiqat laboratoriyaları da, elm-təhsil mərkəzi, kafedraları da, demək olar ki, yüksək standartdadır. Dərslər-məşğələlər yüksək səviyyədə aparılır.

Bu gün respublikamızda təhsilin inkişafıyla bağlı böyük işlər görülür. Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təhsilə qayğısı da göz qabağındadır. Ən ucqar rayonlarda müasir tipli məktəblərin istifadəyə verilməsi də xalq tərəfindən müsbət qarşılır.

Onu da demək yerinə düşər ki, hələ ki, təhsil sahəsində görüləcək işlərimiz daha çoxdur. Bu işlərin yerinə yetirilməsi isə fədakarlıq tələb edir.

Bu gün Odlar Yurdu Universitetində respublikanın tanınmış ziyalıları, elm adamları dərs deyir, mühazirələr oxuyur. Universitetdə bir çox məşhurların adlarına təqaüdlər var. Əlaçı tələbələr, təqaüdümlər də çoxdu. Tədris ocağının elektron kitabxanası və xarici universitetlərlə əlaqə saxlaması universitetin nüfuzunu gündən-günə artırır. Dünyanın ən məşhur elm adamları ilə əlaqələr yaradılır. 1998-ci ildə qeyri-səlis məntiqin atası sayılan, dünya şöhrətli alim Lütfigadə universitetin fə-

xri doktoru seçildi. Lütfizadəylə yanaşı Odlar Yurdu Universitetinin fəxri doktoru seçilən bir neçə alimin də adlarını qeyd etmək istəyirəm. Bunlardan Məhərrəm Cəmsidi, NASA-nın İdarəetmə İnstitutunun direktoru, Milli Aviasiya Akademiyasının rektoru Arif Mir Cəlal oğlu Paşayev, Gürcüstan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Rezo Cabi-ridze, ABŞ-ın Dövlət Universitetinin Robinsan adına Biznes Kollecinin rektoru Fenfik Has, ABŞ-ın Corciya Dövlət Universitetinin rektoru Dr. Bican Fazlollahi, Almaniyanın Zigen Universitetinin kansleri professor, Dr. Yohan Petter Şeffər, Kanadanın Alberta Universitetinin professoru Dr. Vilod Pedriç, Tehran Universitetinin professoru Mohammad Mehdi Mozaheri Tehrani, Rusiya Televiziya və Radio Beynəlxalq Akademiyasının üzvü Dr. Farid Seyful Mulyukov, Türkiyə Cümhuriyyəti Baş Bakantığı Türk əməkdaşlıq və idarə heyəti bakanı Hakan Fidana, Zigen Universitetinin professoru Ulrix Eberhard, Zigen Universitetinin professoru Fuad Tofiq oğlu Əliyev, Abdullah Avey, Akber Abbas Nejat, Tomas Herman.

Əlbəttə, bunlar Universitetin tarixində bir hadisədir. Adlarını qeyd etdiyim dünya şöhrətli alimlər bu universitetin fəxri doktorları olmaqla universitetlə elmi əlaqələri davam etdirirlər.

Almaniyanın Ziger Universiteti ilə, Türkiyə və Şimali Kiprin Universitetləri ilə, ABŞ-ın Corciya Dövlət Universitetiylə münasibətlər universitetin stimuluunu daha da artırır. Onu da deyək ki, universitetlər bu ali məktəblə çoxlu tələbə mübadiləsi edir.

Əhməd müəllimin tələbələrə olan qayğısı xüsusi bir diqqətçəkən mövzudur. Ermənistandan, Qarabağdan qaçqın düşən imkansız, maddi baxımdan zəif, əlil-şəhid ailələrindən olan tələbələrə təhsil ödənişində xeyli güzəştlər edilir, bəzən təhsil haqqı tam bağışlanır. Ödənişlə qəbul olan tələbələr birinci kursdan, birinci semestrdən əlaçı oxuyursa, tələbə ödənişdən ya tamam azad olur, ya da yarıdan çoxu azaldılır. Rektorun bu qayğısı, bu yüksək keyfiyyəti, əlbəttə, bütövlükdə dövlətə, dövlətçiliyə xidmət deməkdir. Kim bilmir ki, Azərbaycanın müharibə şəraitində yaşadığı bu vəziyyətində belə adamlara edilən xeyirxahlıq, xeyriyyəçilik dövlətçiliyimiz üçün də ən vacib işlərdəndir!

Bakı şəhər, 31 sayılı Suraxanı ikinci seçki dairəsindən Milli Məclis üzvlüyünə namizədliyi irəli sürülən Əhməd müəllimin seçiciləri arasında tələbələri və tələbələrin valideynləri də çoxluq təşkil edirdi. Belə yığıncaqlarda, namizədlərlə görüşlərdə müşahidə və müqayisələr aparmaq üçün mən də seçicilər arasında olurdum. O, sadəcə vədlər vermirdi. Keçdiyi həyat yolu ilə meydan daydı. Görəcəyi işlərə isə seçiciləri çox inanırdı. Buna görə də tələbələr, valideynlər rektora dəstək olurdular. Suraxanı rayon sakinlərinin dəstəyi ilə bu gün professorumuz millət vəkili kimi fəaliyyət göstərir. Bu gün baş ucalığı ilə demək olar ki, sakinlərin məişətlə bağlı, küçə, yol sarıdan şikayətləri deputatların yerli icra orqanları ilə birgə fəaliyyəti nəticəsində getdikcə azalır. Bu rayonnun öhdəsinə qaçqınların ağır məişət məsələləri

də daha çox düşüb. Əhməd müəllimin bir ağsaq-qal qayğısı, köməyi, səriştəsi burdan da özünü göstərir. Problemlər yerindəcə öyrənilir, həll edilir.

Mənim kimi minlərlə, yüzlərlə tələbələrin üzərində əməyi, zəhməti olan bu qayğıkeş, zəhmətkeş insana daha böyük uğurlar arzu edirik. Necə deyərlər, bir gəminin yaxşı kapitanı varsa, o gəmi okeanlarda üzməyə də qadirdir, ən böyük hədəflərə çatmağa da.

Onu da deyim ki, bu yazıda Əhməd müəllimin gördüyü böyük işləri yazmağı qarşıma məqsəd qoymamışdım. Onun dünyanın aparıcı alimləri ilə yaradıcılıq əlaqələrini, ən möhtəşəm elmi simpozium və toplantılarda elədiyi məruzə və çıxışları, başçılıq elədiyi ali məktəbdə görülən bütün işləri sadalamalı olsaq, təbii ki, böyük bir kitabı sığmaz.

“Respublika” qəzeti,
01.02.2009

XOCALISIZ UŞAQLAR

Bir neçə ilin söhbətidir. Qarşılaşdığım kədər dolu hadisə içimi həm də fəxr hissiylə doldurur. Yazmaq istəsəm də, deyəsən, alınmır. Fikirlərimi kağız-qələmlə bölüşmək üçün münasib vaxt da tapa bilmirəm.

Bir də ki, yazı işi sirri-xudadır, qəribə sənətdir, elə bil ki, sirr qarışıq hardansa bir icazən gəlməlidir. Doğrudan da, çox vaxt yazının ərsəyə gəlməsi adamın özündən asılı olmur. Bir də o var ki, yazı ruhi bir işdir, bir az da ovqat işidir. Mən hələ də mətləb ətrafında fırlanıram. Söz isə hələ də öz məcrasına düşmür. Məcbursan ki, ricətlər eləyəsən. Nə isə..

Bir dəfə şəhər məktəblərinin birində tədbirdə idim. Bir məktəbli həmyaşdlarından fərqli olaraq diqqətimi daha çox çəkdi. Məktəbdə Hüseyn Cavidin yaradıcılığına həsr olunmuş tədbir keçirilirdi. Qamət adlı bir uşaq Hüseyn Cavidin şeirini çox səlis şəkildə tədbir iştirakçılarına çatdırdı. Zal sükuta qərq olmuşdu. Balaca Qamət bütün zalı ələ almışdı. Çıxışından sonra zal onu ayaq üstə alqışladı. Əlbəttə, bu alqışlar şagirdin halal-hümmət qazandığı qazanc idi. Bu yaşda Cavidə oxumaq, mənimsəmək, özündən böyüklərə çatdırmaq və bunun qarşılığında alqış almaq kiçik yaşlı şagird üçün böyük uğurdur. Tədbirdən sonra Qamətlə yaxından tanış oldum.

Şirin qarabağlı ləhcəsi ilə danışırdı. Tələffüzündə daha çox “j” samitindən istifadə edirdi. Onu da qeyd edirəm ki, səhnədəki çıxışında dialekt,

şivə hiss olunmurdu. Nə isə, keçək mətləbə. Qarabağlı olduğunu hiss etdim. “Qarabağlısan?” - deyən kimi həmsöhbətim, elə bil, gözləyirdi ki, söhbətə başlasın.

- Hə, Xojalıdanam, - dedi

- Sən Xocalını görməmişən, elə deyilmi? Bakıda doğulmusan, - dedim

- Nolsun ki, görməmişəm. Amma Xojalı haqqında çox şey bilirəm, -dedi.

- Valideynlərimin söhbətlərindən, oxuduqlarımdan da bilirəm ki, erməni quldurları 1992-ci ilin məlum fevral gecəsi görünməmiş vəhşiliyə imza atıblar. Yurd-yuvamızı dağıtdılar, insanları öldürdülər, uşaqlara, qocalara belə rəhm etmədilər, günahsız xojalıları əsir götürdülər. O gecə 613 nəfər şəhid verdik. Millətimiz qan gölündə üzdü. Bu dərdlərdən necə xəbərsiz qalasan?!

Qamət ağrıyla danışdı. Mənə elə gəlirdi ki, o, qanıyla yazdığı bir yazını oxuyur, heç danışmır. Özü də bu yazı bizlərə çox şeyi anladır. Birbaşa millət olmağımıza dəlalət eləyir. Məni təəccübləndirən o idi ki, Qamət törədilmiş qırğını, başımıza gətirilən faciəni öz gözləri ilə görübmüş kimi, yerli-yataqlı bilirdi. Məni qürurlandıran da Qamətin bütövlüyü, uşaqkən kişiləşməyi idi. Axı uşaqlar millətin gələcəyidir.

Mən Qamətlə xeyli həmsöhbət oldum. Bu uşaqda diqqətimi daha çox çəkən onun həssaslığı, qəlbində böyük Vətən sevgisi gəzdirməsi idi. 9 yaşlı Qamətlə yaxından tanış olduğum üçün çox sevinmişdim. Dostlarını soruşdum. Hiss elədim ki, tay-tuşları da özündən geridə qalan deyillər.

Qamətin “Xojalıdanam” deməsi aramızda belə bir söhbətin yaranmasına səbəb oldu. Xocalı soyqırımı haqqında hər şeyi dəqiq bilməsi, yurdlarımızın işğalının intiqamıyla yaşaması məni çox sevindirdi.

Qamətə verilən ad da ona çox yaraşır. Uşaqlarımız bu dərdlərin arasında həm də qamətli böyüməlidirlər.

Düşmən arxalı köpək olub yurd yuvamızı dağıtsa da, qəddimizi əyib, içimizi sındıra bilməz! Qamət kimi qamətli balalarımız böyüyərsə. Bizlər isə son sözumüzü qətiyyətlə deməliyik. Qarşıda isə bizi döyüş və qələbə gözləyir.

*“525-ci qəzet”,
05.03.2011*

YALAN

Qonşunun dörd yaşlı uşağı Vüsalla tez tez rastlaşırıq, lap cani-dildən salamlaşırıq.

- Salam.
- Sayam!

Hələ əksər sözləri dürüst tələffüz edə bilməsə də, şirin uşaq ləhcəsiylə fikrini dəqiq çatdırı bilər. Bir neçə gün öncə həyəətə düşdüm ki, bir az təmiz hava udum. Vüsalla Nicat şirin-şirin nədənsə danışır dılar, mənə görüb söhbətə ara verdilər. Deyəsən, dostların söhbətinə maneçilik törətdim. Uşaqlara “salam” eləyib skamyada əyləşdim. Hər ikisi “sayam” - deyib ədəb-ərkanla salamımı cavablandırdılar. Mənə elə gəlirdi ki, yalnız böyüklər şəxsi söhbətlərini yad adamların yanında etmərlər, sən demə, uşaqlar bu sarıdan böyüklərdən daha diqqətli dirlər. Nə isə, dostların söhbətini qırdığım üçün özlüyümdə özümü məzəmmətlədim. Dostlarla təzə söhbətə başlamaq qərarına gəldim:

- Vüsal, - dedim, - atan harda işləyir?

Atasının harda işlədiyini, yəni, müəllim olduğunu yaxşı bilirdim. O isə mənimlə şərt kəsdı:

- Telefonunla şəklimi çək, sonra danışaq.

Razılaşdım. Telefonla Vüsallın şəklini çəkdim.

- Baxım, baxım, - deyə telefonu əlimdən aldı.

Vüsallın şəklini bir neçə vəziyyətdə çəkdim. Hər çəkılən şəkili dostu Nicata göstərıb “necəyəm?” - deyə onun fikrini öyrənməyə çalışdı. Axı nə qədər olmasa, onlar dost durlar, həmsöhbətdirlər. Ona görə də Nicatın fikrini bilmək Vüsal üçün xüsusi

əhəmiyyət kəsb edir.

Vüsəl kişi kimi, dediği sözü üstündə durdu. Şəklini çəkəndən sonra yanımda oturdu. Bayaqqı sualı unutmamışdı. “Atam poyisdi”, - dedi.

- Bəs böyüyəndə sən kim olmaq istəyirsən?

Dedi: - “Poyis”. Sözüünün niyətini belə açıqladı ki, mənə döyən uşaqları tutacam. Sonra başladı birnəfəsə danışmağa, heç suala da ehtiyac qalmadı: “Mənim atamın “Cipi” var, eee yoxee “Hamme”yi. Atam adamları tutandı”. Yəni, “türmələrin böyüyü” demək istəyirdi. -”Atamın dükənləri var, uşaqlara oyuncaq da satır. Atamın telefonu da var”. Vüsəl nə deyirdisə, Nicat da təsdiqləyirdi. Mənə elə gəldi ki, Vüsəlın dediklərinə elə Nicatın özü də inanır.

Birnefəsə Vüsəl atası haqqında o qədər danışdı ki, mən bu uşağın fantaziyasına təəccübləndim. Həm də düşündüm ki, bu qədər uydurmanı nə üçün üyüdübtökür? Bu yalanlar uşağın nəyinə gerek idi? Sonra Vüsəlın sualları başladı: “Sən harda işləyirsən? “Cip”in var, mənim atam kimi?” Vüsəlın bu sualını, elə bil, Nicat da gözləyirdi. Bu suala o da dirçəldi. Başa düşdüm ki, cavab onun üçün də maraqlıdır.

- Yox, - dedim, - ay Vüsəl. Mən polis deyiləm axı.. “Cip”im də yoxdu.

Söhbətimiz belə başa çatdı. Uşaqlarla sağollaşb skamyadan durdum.

Vüsəlla Nicatın indicə yarımçıq qalan söhbətlərini özüm də təxmini müəyyənləşdirə bildim. Görəsən, uşaqlar daha nələrədən danışır?

*“525-ci qəzet”,
17.04.2010*

BAZARLIQ

(*Təəssürat*)

Şəhərin küçələrində, dalanlarında, tinlərində həmişə bir bazar havası olur.

Bir dəfə yolum axşam-tərəfi bazara düşdü. Meyvə-tərəvəzin qiyməti də ceyran belində. Əlini nəyə uzadırsansa, qiymətini eşidəndə “tfu, tfu” Allah eləməsin, ilan çalmış kimi kənara çəkilsən. Bazar da bazardı. Öz qəribə mənzərələri var. Birincisi, qiymətlər bahadır və bahalıq da bir yana, satıcıların meyvə-tərəvəzə görə yalandan “Sən öl, məsləhətli maldı, balamın canı, bundan qəpik də qazanmıram” - deməsi adamı daha da çaşdırır. O yerdə ki, satan dil boğaza qoymur, deməli, şübhələrin nahaq deyil. Nəysə...

Bazarın bahalıq bazarda yazılmayan qanunlar qoyub. Amma nə istəsən, tapmaq olar. Can dərmanı, quş südü...

Ət, yağ, kartof, pendir, meyvə-tərəvəz, bir sözlə, hər şey. ”Könlün nə istəsə, var bizim yerdə”.

A kişi, ağzında bazar deyirsən. Bazarda çoxlu mal ola bilər, nolsun, əsas olan cibdi ey, cib. Mən də cibimə uyğun bazarlıq edirəm. İki kilo kartof, 500 qram qoz ləpəsi, bir kilo alma, nə bilim, nə qədər gilas, qorxa-qorxa çiyələk çəkdirirsən (qorxu təkcə cibdə olsa, nə var ki...), 300 qram pendir, göy-göyərtili, 500 qram şokolad, iki çörək, bir limon və hardasa 5-6 kiloluq da bir qarpız. Bu da olur əsl şah bazarlığı.

Bir dəfə piştaxtanın arxasındakı satıcıların biri ilə bir neçə dəqiqəlik atüstü söhbətim oldu. Satıcı

Vəli kişi deyir ki, ali təhsilli fizika müəllimiyəm. Uzun illər Qarabağda yaşamışam. Elə danışığı da şirin qarabağlı ləhcəsidir. Dədə-baba ocağımı pir bilmişəm. Sajsız-hesabsız şagird yetişdirmişəm. Gün-güzəranım da yaxşı idi, ta Qarabağdan, dədə-baba torpaqlarımızdan perik düşənə qədər. Hektarlarla sahəm olub. Əkib-becərərdim, gözəl bağ salmışdım. Suyunu-gübrəsini də vaxtında verərdim, qulluğunda durardım. Öz əlim, öz başım idi. Ay bala, mal-qoyun da ki, öz yerində. Həm artırırardım, həm də ətindən, yunundan, südündən, qaymağından... Keyfin istəyən dolanışığım var idi. İndi neçə illərdir ki, o nemətlərin həsrətindəyəm. Zavod-fabriklərdə, zirzəmilərdə doldurulan südqatığın ümidinə qalmışıq. Ailəm də genişdir. Oğlumun biri də torpaq uğrunda gedən döyüşlərdə şəhid olub. Onun da balalarına mən baxıram. Bu bazardan qazandığım qəpik-quruşu da onlara xərcləyirəm. Təqaüdlə dolana bilsəydim, nə vardı...

Sözün düzü, Vəli kişi heç bazar adamına oxşamır. Söhbəti, mədəniyyəti, alicənablığı da lap yüksək səviyyədədir. Doğrudan da, insanın düşdüyü mühit onu dəyişir. Amma adamın özündən də çox şey asılıdır.

İnsan hər çətinliyə düşsə də, o çətinliyə sinə gərib can qurtara bilər. Zəmanənin püskürən vaxtında mənəviyyəti qoruyub saxlamaq da hər kişi-yə xas deyil. Bu da baxır insana.

Vəli kişi haqqında söylədiklərimdən yəqin ki, aydın oldu, o heç bazar adamına oxşamır.

Vəli kişidən iki piştaxta o yana bir satıcı da var.

Onun da satdığı cürəbəcür nemətlər göz oxşayır, könül doydurur. Həmsöhbəti də Vəli kişidir. O da müəllimdir. Satdığı nemətlərə səliqə ilə qiymət qoyub. Kartofun qiyməti belə yazılıb: “Tovuz - 50 qəpik”, limonun qiyməti daha maraqlıdır, “Lən-kəran - 40 qəpik”, pomidora qoyulan qiymət də belədir: “Xaçmaz - 60 qəpik”. Bazar öz işindədir, kim nəyi necə bilirsə, eləcə də eləyir.

Bazar ki, Bazar...

“525-ci qəzet”,
24.07.2010

MÜSAHİBƏLƏR

YAZIÇI GÜCÜ

Xalq yazıçısı Anar müəllimlə görüşmək, fikrimdə fırlanan sualları ona ünvanlamaq, cavablar almaq, bu söhbətə oxucuları də cəlb etmək istəyim yazıçının ad günü ərəfəsində baş tutdu. Bəri başdan onu doğum günü münasibətiylə təbrik edir, uzun ömür, can sağlığı, bir də yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Anar müəllim bir yazıçı kimi də, şəxsiyyət kimi də həmişə diqqət mərkəzində olub.

Biri var cəmiyyətin diqqət mərkəzində olmaq, biri də var ki, cəmiyyətin diqqət mərkəzində olmağa can atmaq. Təbii ki, bunlar ayrı-ayrı tərəflərdir, başqa meyillərdir. Mənə elə gəlir ki, diqqət mərkəzində qalmaq əslində, diqqətdən qaçmaqla mümkün ola bilər. Bu o deməkdir ki, öz iş-gücünün dalınca gedirsən, elə gedə bilirsən də. Belə olanda diqqət səni öz mərkəzinə gətirib çıxarır. Təbii ki, sözümün bu səmtə yan alması bir az mətləblərin açılmasını, dərinləşməsini istəyir, bu da xəmirin çox su aparmasına bənzər. Mənim özümü də bir az dərin mətləblərə doğru səmtləşdirən yazıçının əsərlərindən götürdüklərim oldu, desəm, yerinə düşər.

Onun qələmə aldığı əsərlərində, deyək ki, ilk yaradıcılıq dövründən gələn hekayə və povestlərdə cəmiyyətin daha çox ziyalı qatından bəhs edilir. Cəmiyyətin bu qatı daha çox, incəsənət mühitidir, bu mühitin adamlarıdır, bu qat, bəlkə də, elə “beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi”dir. Əlbət-

tə, bu haqda geniş fikirlər söyləmək, polemikaya girmək mümkündür.

Dediyimiz kimi, bu əsərlərin çoxunda yaradıcı təşkilatlar, redaksiyalar, nəşriyyatlar, radio-televiziya mühiti, bu mühitin adamları, burda gedən proseslər bu günün oxucusuna, bəlkə də, dünənin oxucusundan daha çox maraq doğurur. Bu maraq Anar müəllimin bir yazıçı kimi, qələm adamı kimi həmişə bu təbəqədə olmasından, əməli işindən, fəaliyyətindən güc alır.

Bu maraq bir oxucu kimi mənə də öz cazibə dairəsində saxlayır. Bəlkə, ona görə ki, mən də bu mühitin içindəyəm, elə iş-əmək fəaliyyətim də burdan başlayır. Bu mühitin adamlarının hamısı mənə tanışdır, doğmadır, mənim gündəlik iş həyatımın hamısı bu adamların arasındadır. Operatorlar da, rejissorlar da, redaktorlar da mənim yaxşı tanıdıqlarımdır, dostlarımdır. Elə veriliş üçün çıxışa çağırdığımız adamlar da, aktyorlar da, təsvir olunan proseslərin özü də. Amma o əsərlərdə təkcə bir mühitin xronikasının təsviri verilmir, daha çox adamların (bəlkə də, daha çox indiki adamların da), yaradıcı insanların psixoloji durumları, alt qatdan - təhtəşüüründən gələn düşüncələri, keyfiyyətləri aydınlaşır, yazıçı laboratoriyasından keçib gəlir.

Düzü, bu əsərlərin mütaliəsi zamanı adam özünü daha çox oxucu kimi hiss eləmir, özünü bu obrazların içində bilir, bu obrazlardan biri kimi hiss eləyir. Bəlkə də yazıçı gücü bundadır.

Bir yazıçı sferası olaraq bir üst qat, bir alt qat həmişə bir-birinə paralel şəkildədir. Üzdə görü-

nən lirik, bəlkə də, sentimental qat, üzdə görünməyən ikinci qat özündə daha çox ictimai dəyərləri, kataklizmləri ehtiva eləyir. Bu qatlar bəlkə də, yerlə göy kimi, bir-birini tamamlayan, həm də fərqli qatlardır. Həm də yerlə göy arası sonsuzluqla doludur.

Anarın bütün əsərlərindən bu bir xətt kimi keçir, bəlkə də onun fərdi yazıçılıq xüsusiyyətini formalaşdırır. Dünyada hər şey bir “hə” ilə “yox” arasındadır. Bu ara da sonsuzluqların yeridir. Əslində, hər “yox”da bir “hə” var. Hər “hə”nin içi “yox”larla doludur. Həyat bu iki tərəfin arasındadır. Elə dünyanın özü də bu məsafələr içindədir. Bu da Anarın əsərlərindən doğan həqiqətlərdəndir.

Əlbəttə, söz-sözü çəkib apara bildiyi kimi, söhbətimizi konkret əsərlər, obrazlar üzərində qurmalı olsaq, yenə də deyirəm, xəmir çox su aparar, bəlkə də bir mənzilə gedib çıxmaq çətinləşər.

Söhbətimiz əsnasında yazıçıya hazırladığım heç bir sualı verə bilmədim. Heç bilmədim ki, bu suallar ipdən dağılmış təsbeh dənəcikləri kimi, niyə dağılıb hərəsi bir yana dığırlandı. Bəlkə də yazıçıyla görüşümün məsuliyyəti suallarımın altüst olmasına səbəb oldu. Buna həyəcanımı da əlavə etsək, daha səmimi olar.

Dedik ki, Anarın bir yazıçı kimi fərdi üstünlüklərindən biri məhz onun əsərlərindəki ictimai qatın güclü və aparıcı olmasındandır. Bu aparıcı xətt, demək olar ki, “Gürcü familiası”ndan tutmuş “Ağ qoç, qara qoç”a qədər bütün əsərlərinin

dən keçir. Əslində, yazıçının cəmiyyətə təsir gücünü də burda axtarmaq yerinə düşər.

Anarın bir yazıçı kimi əksər əsərləri öz ekran və səhnə həllini tapıb. Həmişə aktualılıqda qala biləcək filmlər, tamaşalar, televiziya tamaşaları tamaşaçıların yaddaşına həkk olunub. Amma adama elə gəlir ki, ekrana, səhnəyə gətirilməsi mümkün olmayan daha nəşə də qalır. Yazıçı gücü həm də bu “nəşə”dədir, “nəşə” ni axtarmaqdadır.

Bu fikirlər içində yazıçıyla görüşümüz alındı.

- Anar müəllim, xoş gördük sizi. Uzun müddətdir ki, sizinlə görüşmək arzusundayam. Görkəmli ziyalılarımızla görüşmək, həmsöhbət olmaq bir gənc jurnalist kimi mənim özümə də çox maraqlıdır. Bu görüşdən də çox məmnunam. Sizin jurnalistlərə münasibətiniz necədir?

- Mənim mətbuata, jurnalistlərə münasibətim çox yaxşıdır. Çünki mən özüm də mətbuat işçisiyəm. Özümü yazıçıdan başqa bir jurnalist kimi də hiss edirəm. Ona görə ki, düz 3 il radioda jurnalist kimi işləmişəm, “Qobustan”ın baş redaktoru olmuşam. Qəzetlərdə, jurnallarda çap olunmuş publisistik yazıların müəllifiyəm. Bir jurnalist kimi öz həmkarlarıma dərin hörmətlə yanaşıram

- Siz uzun illərdir ki, Yazıçılar Birliyinə rəhbərlik edirsiniz. Bu təşkilat həmişə üzdə olub, bütün proseslərin görünən yeri olub. Deyərdim ki, repressiyalar, şəxsiyyətə pərəstiş dövrü, durğunluq illəri, ağır keçid vaxtı, müstəqilliyin dadı-tamı... bütün bu ziqzaqlar ədəbiyyatdan keçib, yazıçı kürəyində od qa-

layıb desək, yerinə düşər. Xüsusilə represiyalar, mənəvi işgəncələr əsərlərinizdən bir xətt kimi keçir, unudulmur, hətta, yuxularda təkrarlanır.

- Təbii ki, bütün bu hadisələr yazıçıya təsir edir, yazıçıların taleyindən keçir. 37-ci ildə çox dərin ziyalılarımızı, yazıçılarımızı itirdik, müharibə illərində yazıçılar müharibədə fəal iştirak etdilər. Hətta, cəbhədən qayıtmayanlar da oldu, qayıdıb müharibə haqqında yazanlar da oldu. Sonrakı illərdə yazıçılar həmişə müstəqillik uğrunda mübarizələrdə ön sıralarda oldular. Ona görə bu hadisələrin, təbii ki, yazıçılara bağlılığı daha çoxdur.

Anar müəllim suallara bir az loru desək, daha çox kəsə cavablar verir. Təşbehlər işlətməkdən də qaçır. Yazıçının əsərlərinin dili, yeridir ki, deyək, canlı xalq dilidir. Sözlər, ifadələr öz təyinatı yerində dəqiqdir. Anar müəllim həm də Dədə Qorqudun tədqiqatçılarındandır. Dədə Qorquddan gələn ayrı-ayrı söz və ifadələr yazıçının dilində istənilən qədərdir.

- Bəs Yazıçılar Birliyinin əsas spesifiktikası nədən ibarətdir? Bu sualı keçmiş və indiyə müqayisəli kontekstdə qoymaq istərdim.

- Yazıçılar Birliyi ilk növbədə yaradıcı təşkilatdır. Sovet dövründə Yazıçılar Birliyi yaradıcılıq təşkilatı olmaqla yanaşı, həm də yazıçıların məişət məsələlərini həll edirdi, onlara Ədəbiyyat Fondunun hesabına ev tikirdi, kitab nəşrində yazıçılara köməklik göstərirdi. İndi təbii ki, Yazıçılar Birliyinin yazıçılara nə ev vermək, nə də məşin almaq imkanı var. Yazıçılar Birliyi bu gün sırf

yaradıcılıq təşkilatıdır. Dünyanın bir çox ölkələrində də Yazıçılar Birlikləri yaradıcılıq təşkilatları kimi fəaliyyət göstərir. Bizdə də belədir. Çalışırıq ki, Yazıçılar Birliyində kitabların təqdimatını, müzakirəsini təşkil edək. Yazıçıların yaradıcılıq gecələrini, yubileylərini keçirək. Bu gün Yazıçılar Birliyinin mətbu orqanları fəaliyyət göstərir. Bu mətbu orqanlarda şair və yazıçılarımızın əsərləri çap olunur. Yəni, yaradıcılıqla bağlı bütün bu layihələr Yazıçılar Birliyinə aiddir.

- Azərbaycan yazıçısının vaxta təsiri olubmu? Yazıyla, yazıçıyla nəyi və necə dəyişmək olar?

-Əlbəttə, yazıçılar öz əsərləri ilə insanların şüuruna təsir eləyir. Yazıçılar milli şüurun oyanmasında əxlaqi dəyərlərin bərqərar olmasında, insanın mənən zənginləşməsində birbaşa iştirak edir. Ədəbiyyatın cəmiyyətə təsiri həmişə olub, indi də var, biz hiss eləsək də, eləməsək də bu təsir olur.

- Anar müəllim, siz nəsil yazıçılara “60-cı-lar” deyilir. Bu ad özündə daha çox şeyi ehtiva edir. Mənə maraqlı olan isə budur ki, sizin nəsil ədəbiyyatda ədəbi aristokratiyanı yarada bildimi? Yaxud nə üçün bu dövr “altmışıncılar dövrü” adlandırıldı?

- Bizim nəsil ədəbiyyatda bir dönüş yaratdı. Bu, həqiqətdir. 60-cı illərdə ictimai həyatda müəyyən dəyişikliklər oldu və bu dövrdə daha əvvəlki nəsillərin yazıçıları da yeni tənəklərlə yazmağa, yeni şəkildə fəaliyyət göstərməyə başladılar. Ancaq əsas ağırlıq 60-cı illərdə ədəbiyyata gələnlərin üzərinə düşdü. Bu nəsil də sonradan “60-cılar” adlandı. Mövzu, üslub baxımından,

qaldırılan problemlər baxımından bu nəsil əvvəlki nəsillərdən çox fərqlənir.

Mən isə düşüncəmdən gələn bəzi mülahizələrimi Anar müəllimin dediklərinə əlavə etmək istədim. Bəlkə də “60-cılar”ı fərqləndirən səbəblərdən biri yeni nəsil olmalarında idi. Bu nəsil həm şeirdə, həm nəsrə, həm də ədəbi tənqiddə seçilən nəsil oldu. Cəmiyyət repressiyalardan vaxt baxımından uzaqlaşsa da, yeni nəsil bir qisas üstündə yetişdi, özlərindən təqribən 30-40 il əvvəlki ziyalı “biçininin” heyfini çıxmaq amacındaydı. Təbii ki, yeni yaranan ədəbiyyat yeni maraqlar üstündə yaranırdı, bu maraqlara da üstünlük verilməliydi. Bu baxımdan da “60-cılar” yeni nəfəs genişliyi gətirirdi.

- Sizcə müasir dövr üçün deyiləckmi: 2000-cilər və yaxud 2010-cular?

- Onu gələcək göstərəcək. Bilirsiniz, bu təkcə xronologiya məsələsi deyil, yaradıcılıq məsələsidir. Heç kim 40-cılar, 50-cilər demir. Hamı “60-cılar” deyir. “60-cılar” tarixi bir dönüş dövrüydü. Bu tarixi dönüşü təkcə ədəbiyyatla da bağlamaq olmaz. İctimai-siyasi həyatda da bir dönüş dövrü oldu. Ona görə də bu termin meydana çıxdı. Gələcəkdə də belə istilah olsa, təkcə ədəbiyyatla bağlı olmayacaq. Çox istədim, belə bir anlayış olsun: İstiqlaliyyət dövrünün ədəbiyyatı. İstiqlaliyyətdən əvvəl yaradıcılığa başlamış yazıçılar hələ yaradıcılıq prosesindədir, amma hələ də ədəbiyyatımızda keyfiyyətcə yeni dəyişiklik hiss olunmur.

- “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” daha çox müzakirə olunan əsərinizdir. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

- Bu əsər deyərdim ki, meydana çıxandan müzakirə olunur. Deməzdim ki, tək müzakirə olunan bu əsər idi. “Ağ liman” da çıxan kimi geniş müzakirəyə səbəb oldu. Lehinə yazan da oldu, əleyhinə yazan da. O cümlədən də, “Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi” haqqında çoxlu yazılar oldu, indi də var. Baxmayaraq ki, aradan 40 il keçib, əsərə diqqət hələ də qalır. Bu da ona dəlalət eləyir ki, deməli, müzakirəyə, söz-söhbətə səbəb var.

- Rejissor Ramiz Həsənoğludan vaxtilə bir müsahibə almışdım. Söz ədəbiyyatdan düşəndə o sizin haqqınızda belə bir fikir söyləmişdi: “Mənim nəslim Anarın “Ağ liman”ıyla formalaşmış. Mən onlardan on yaş kiçik olsam da, özümü o nəslə aid edirəm”.

Sizin də onun haqqında fikriniz yəqin ki, müsbətdir. Çünki müştərək işləriniz var və yə-nə də olacaq.

- Ramiz Həsənoğlu çox istedadlı televiziya, kino və teatr rejissorudur. Bu üç səhnədə də öz sözünü demiş adamdır və günü bu gün də hər üç səhnədə də uğurla fəaliyyət göstərir. Çox şadam ki, bizim birgə işlərimiz çox olub. Son böyük işimiz isə ssenarisi mənə, rejissor işi isə Ramiz Həsənoğluya aid “Cavid ömrü” filmidir. Gələcəklə bağlı bəzi planlarımız təbii ki, var. Çünki onunla işləmək mənim üçün asandır, xoşdur. Biz bir-birimizi yaxşı başa düşürük. Bu əməkdaşlığımız öz bəhrəsini verir.

- Rus tənqidçisi və filosofu Belinskinin ədəbiyyatla bağlı belə bir fikri var: “Cəmiyyət kimi ədəbiyyatın da öz plebeyləri, qara camaatı

var. Qara camaat hər yerdə həm nadan, həm də azğındır”.

- Belinski “Ədəbiyyatın plebeyləri var” deyəndə, bilmirəm, bu ifadəni hansı anlamda işlədib. Təbii ki, yazıçıların da, oxucuların da arasında qaragüruh var. Bu danılmaz faktdır. Ədəbiyyatı lazımınca dəyərləndirə bilməyən yazıçı və bu yazıcının özünün oxucu kütləsi də var. Bəzən belə yazıçılar daha çox populyar olursa, bu ədəbiyyatın, oxucunun, cəmiyyətin bədbəxtliyidir. Müəyyən dövrdə belə yazıçıların əsərləri tanınır, ancaq vaxt keçdikcə unudulur. Həqiqi ədəbiyyat isə qalır, həqiqi oxucu yazıçısına sadıq olur. Təbii ki, qaragüruh qara ədəbiyyatın daşıyıcısıdır.

- Mətbuatda sizdən çox yazırlar. Yazılara mümkün qədər səbirlə, təmkinlə yanaşırsınız.

- Mən hesab edirəm ki, belə də yanaşmaq lazımdır. Başqası başqa cür yanaşa bilər. Amma mən yazılanları ciddi qəbul etmirəm. İndi mətbuatda tənqid yazılmır. Təhqir yazanları isə öz vicdanının öhdəsinə buraxıram.

- Özünüə sualınız varmı? Və yaxud özünüə verəcəyiniz sualın cavabını bilmək olarmı?

- Sualım çoxdur. Deyərdim ki, bir deyil, beş deyil, yüzdür, bəlkə də, mindir. Özümə verəcəyim sualların cavabı ancaq özümə aid olduğundan cavab verməyi lazım bilmirəm.

- Anar müəllim, əsərlərinizdə çox böyük üstünlüklər ortaya qoya bilən yazıçısınız. Kim hansı mövqedən qiymətləndirirsə də, uğurlarınız göz qabağındadır. Yaradıcılıq laboratoriyanız, iş üslubunuz barədə bilmək istərdik.

- Əsasən yay aylarında işləyirəm. Çünki Yazıçılar Birliyi vaxtımı çox alır. Ayrı-ayrı balaca yazılar yazıram. Amma irihəcmli əsər yazmaq üçün mənə ən azı iki ay tam təcrid olunmaq lazımdır ədəbi aləmdən, ictimai mühitdən, idarədən. O zaman mən iki iri yazı yaza bilərəm. Deməzdim ki, hər yay buna nail oluram. Bəzən görürsən ki, yay ayları da vaxtım qıt olur. Arzum odur ki, vaxtla bağlı imkanlarım daha çox olsun.

- **“Ağ qoç, qara qoç” sizin fundamental, həm də folklor janrı üstündə işlədiyiniz əsərlərinizdəndir. Bundan sonra belə bir əsər üzərində işləmək fikriniz varmı?**

- Yox. Başqa fikirlərim, başqa planlarım var...

P.S. Bu yazıya daha nəyi əlavə etmək istərdim? Təbii ki, çox şeyi, amma deyəcəklərimin, soruşacağlarımın çoxu qaldı. Ona olan iradlarla bağlı suallarıma da çox təmkinlə cavab verdi, heç kimi qınamadı. Anar müəllimdən mənim özümün gözlədiyim də elə bu idi. Çünki hərənin öz həqiqəti var. Həqiqətlərdən biri də inkardır. İnkara olan yerdə inkişaf var, olub. Amma “inkar “ düşmənçilik mövqeyində olmamalıdır. Ən azı “oğullar atanı, qızlar ananı, gəlinlər də qaynananı bəyənməz həqiqəti”ndə olmalıdır. “Ala qarğa şux tərlandı bəyənməz” - bu inkar isə bolşevizm inkarıdır. Bu inkardan ən azı 37-nin qanı damır.

“525-ci qəzet”,

13.03.2010

SÖZ VAXTINA ÇƏKƏR

Camal Yusifzadə ilə vaxtında edilən söhbət

Doğrudan da, bu dünyada heç nə vaxt qədər dəqiq deyil. Çünki hər şey öz vaxtıyla gəlir, öz vaxtıyla ötüb keçir. Bütün talelər, bütöv həyat vaxta bağlıdır, vaxtın buyurduqlarıdır, bəlkə də. Oxucularımla, radio dinləyicilərimlə də hər görüşüm vaxtın ixtiyarındadır. Bu günlərdə şair Camal Yusifzadəylə görüşdüm. Sözü düz, onunla həmsöhbət olmaq mənim çoxdankı arzum idi. Radioya işə gəldiyim ilk günlərdən diqqətimi çəkən, dolu sünbül kimi “başını aşağı” tutan, üzü gömgöy, sakit duruşlu, amma dərin göllər dərinliyində görünən Camal Yusifzadənin çoxlarından fərqli olduğunu tez anlamışdım. Əlbəttə, salamımı alan, yüngülcə hal-əhval elədiyim bu dəyərli ziyalının intellektual səviyyəsi, bir sözlə, bütün müsbət keyfiyyətləri ilk tanışlıqdan görünür, bu dolu adamın böyük həyat yolu keçdiyi tez anlaşılır. Bu səbəbdən də onunla təmas qurmağa can atmağım təbii-dir. Ancaq onunla həmsöhbət olmağıma tam qərar verə bilmirdim. Bir az vaxt lazım idi. O qədər vaxt ki, mən onun yaradıcılığı ilə, şeirləri ilə yaxından tanış olum. Beləcə kitablarını tapdım, iki kitabını da özü verdi. Doyunca oxudum. Qarşımda böyük bir ziyalı gücü gördüm. Yaradıcılığında bir çox üstünlüklər, şəxsi təvazökarlığı və səmimiyyəti, sözündəki yüksək məqam, yaratdığı ob-

razlar qalereyası - hər şey, onun özüdür, özünü ifadə edir.

Artıq onunla qismən də olsa, söhbət edə biləcəyimi qərarlaşdırdım. İlk görüşümüz də doğma radiomuzun canlı efirində yayımlanan “Yurd yeri” verilişində oldu. Verilişi Camal Yusifzadənin bu şeiri ilə başlamağı qərara aldım.

**Yuxusunda bu kəndləri
görən varmı?
Yuxusunda bu kəndlərdə
ölən varmı?
Təpələrin üstündən,
dünyanın o başından,
Bu dünyanın əl çatmayan,
ün yetməyən, mavi üfük qışından
Diri gözlü bir qoca boylanır:
Yurd yerinə dönən varmı?**

Təkcə bu şeirin məndə yaratdığı təəssürat belədir: Bu şeirin özü bir yurd yeridir ki, adam özünü o yerdə görə bilir. Bütövlükdə desək, Camal Yusifzadənin yaradıcılığı yurd yeri qədər qədimdir və içimizdəkidir. Odur ki, qədimliyi, ağsaqqallığı, səmimiyyəti ilə oxucunu özünə çəkən Camal Yusifzadəyə bir neçə sual ünvanlamağı lazım bildim.

- Camal müəllim, ədəbiyyat qədər vaxtla səsləşən, vaxtı idarə edən, bəlkə də, az yaradıcılıq sahələri var. Elə bizim görüşümüz də vaxt üstündədir. Vaxt da, zəmanə də, ictimai mühitin özü də təbəddülatlarla, kataklizmlər-

lə, enmələrlə, dönmələrlə, çaxnaşmalarla doludur. Bu dediklərimiz elə təbiətə də aiddir. Təbiət hadisələri də, qabarmalar, çəkilmələr özü də nəsə dəyişikliklər gətirir. Təbəddülatlar, dəyişmələr ədəbiyyatda, sənətdə, fəlsəfi fikirlərdə, folklor təqdimatlarında özünü göstərir. Ədəbiyyatda iki qütbün toqquşması həmişə öndədir. Ənənə, kökə bağlılıq, modernçilik, yeniliyə meyil. Yenilikçilər arasında ənənəni inkar edən daha çoxdur. Bunlara münasibətini bilmək istərdik.

- Əvvəla, Savalan, çox sağ ol belə maraqlı sual üçün. Əgər söhbət şeirdən gedirsə, poeziyada bu bölgü artıq aparılıb. Modern və ya kökə bağlılıq. Mənə elə gəlir ki, normal poeziya üçün bu bölgü yoxdur. “Modern” nədir? Modern dünyanı dünyanın qəbul olunmuş standartlarından kənar da görməkdir. Əslində, poeziyanın gözəlliyi də, fəlsəfi ifadəsi də bundadır. Sənin görə bildiklərin əslində, dünyagörüşün, sənin fəlsəfi qiymətləndirmən qədərindədir. Müasirlik əslində, fikirdədir, yəni, tapıntıdadır. Əgər doğrudan da, sən yəni nəsə deyə bilirsənsə, bu, fikirdir. Forma müasirliyi həmişə ola bilər, bu belə çətin deyil.

Hər hansı yol ancaq ənənədən gəlir. Bir adam ki, xalqın içindən, kökündən gəlsə, onun dilində danışsın, o mühitdə böyüyürsə, onun mədəniyyətini götürürsə, heç vaxt o ənənədən kənar da qala bilməz. Sizə bir misal çəkim. Rəhmətlik Əli Kərim bir dəfə mənə dedi ki, klassik formada şeir yaz, gətir. Mən də dəqiq klassik formada bir “gəraylı” yazıb apardım. Rəhmətlik oxuyub gü-

lə-gülə dedi: “Mən səni belə də görürdüm”. Başa düşdüm ki, Əli Kərim bilmək istəyirmiş ki, mən klassik formada yazıya bilirəm, ya yox. Modern zahirə aldanmalardan gəlmir ki. Modern sadəcə olaraq o sözə, poeziyaya olan münasibətinin dəyərinə gəlir. Füzuli modern deyildi? Poeziya həm də yeniliklər üstədir. Klassiklər də həmişə yeniliklər gətirib, ömrü boyu da belə olublar, olacaqlar, belə də gedəcəklər.

- Siz 60-cı illərdə ədəbiyyata gələnlərdəsiniz. Gəldiyiniz vaxtdan da imzanız diqqətləri cəlb edib. Ancaq təbiidir ki, o dövrdə ədəbiyyata gəlmək və ədəbiyyatda qalmaq söhbəti vardı. Nobel mükafatı laureatı Qabriel Qarsia Markesin belə bir fikri var: “Ədəbiyyat yerli-dibli olmasaydı, dünya zərrəcə də dəyişməzdi, amma polis olmasaydı, dünya tamam başqa cür olardı”. Bu sitatı söyləməklə demək istəyirəm ki, ədəbiyyat dünyada gedən prosesləri həll edirmi?

- Bilirsiniz, ədəbiyyat yazılmayan, görülməyən qanunları - ruhun qanunlarını tamamlayır. Əgər o qanunlar olmasa, insan daxili mənəviyyatla öz qanunlarını yaratmasa, cəmiyyətə təqdim etməsə, cəmiyyət cəmiyyət olmaz, insan insan kimi yaşaya bilməz. Səhv etmərsə, Eynşteyn deyib ki, mənim ən böyük müəllimim Dostoyevski olub. Belə götürəndə hər ikisi dünya qədər böyük görünən şəxsiyyətlərdir. Amma Eynşteynin Dostoyevskidən nə öyrənməsi çox maraqlıdır. Sözsüz ki, o, Dostoyevskidən mənəviyyat və ədəbiyyat görüb. Eynşteyn Dostoyevskidən elə şey görüb

ki, onu görmək və bunun dəqiq nə olduğunu bilmək mümkün deyil. Onun götürdükləri əllə götürülən, gözlə görünən şey deyil. Onu gərək hiss edəsən. O da hiss eləyib götürüb. Nisbilik nəzəriyyəsi ilə Dostoyevskinin bağlılığı nədədir? Bunu ancaq Eynşteynin özü bilib. İndi siz Markesdən sitat söylədiniz. Mənə maraqlıdır ki, Markes bunu nə mənada deyib? Ancaq biz öz prizmamızdan yanaşsaq, deyə bilərik ki, doğrudan da, ədəbiyyat hardasa müəyyən qanunları tənzimləyir. Qədim hindularda belə bir adət olub. Onlar ən əziz qonaqlarına bir boş bardaq göstərirlər. Ona görə ki, bu bardaqlar ötən irslərin icadıdır. Bu atababa havasıdır. Bu adamı tarixi yaddaşa qaytarmaqdır. Bu özü həm də bir mifologiyadır, vaxtı görmədir. Vaxt bu mənada hər şeyi vaxtında həll edir. Bizə vaxtı kim öyrədir? Yenə də ancaq vaxtın özü. Qarşındakı adamla üz-büz oturanda vaxtı hiss edirsən. Ən azı, dəyişmələri görürsən. İnsanlardan fərqli olaraq təbiət heç vaxt qocalmır. Təbiət sadəcə dəyişir. Payızdan qışa, qışdan yazaya keçir. Ona görə də deyirlər ki, təbiət daimidir, əbədidir. Vaxta hər kəsin öz münasibəti var. Vaxtı hiss edən adamlara vaxt heç vaxt çatmır. Vaxt da pul kimidir. Hətta, vaxtın öz ölçüləri var. Polis qanunlarıyla ədəbiyyatın qanunlarını müqayisə etmək olmaz. Polis hardasa qayda-qanun yaradır, ancaq ruhun, ədəbiyyatın qanunlarını heç kim yaratmır və heç kim də bunu nəzarətdə saxlaya bilməz. İctimaiyyətin qanunlarıyla ədəbiyyatın, sənətin qanunları uyğun gəlmir. Sənət nədir? Reallığın qeyri-reallığıdır, reallığın fərqliliyi-

dir. Real təbiətdir, daşdır. Amma ədəbiyyat onu elə formada təqdim edir ki, bu həm real görünür, həm də qeyri-real. O qeyri-reallıq olmasa, paralel dünyalar olmaz. Ədəbiyyat həmin o paralel dünyadır, o paralel dünyanın qanunlarını tənzimləyir.

- 30-40 il bundan qabaq ədəbiyyata gələnlər bu gün gəlsəydilər, ədəbiyyatda qala bilərdilərmi? Bir şeyi də deyim ki, siz özünüz də ədəbi dünyaya modernist-yenilikçi kimi gəldiniz. Sizin nəsil nəyi dəyişə bildi?

- Ədəbiyyata gəlib qalmaq istəyən adamlar həddindən artıq güclü intellektə, dərin savada malik olmalıdırlar. 60-cı illərdə ədəbiyyata gələnlər həddindən artıq hazırlıqlıydılar. Əgər mənim evimdəki kitabxanamı görsən, bəlkə də, təəccüblənərsən. Markesin kitablarından tutmuş, ingilis, rus, bizim klassik ədəbiyyatın bütün nümayəndələrinin kitabları var. Bu kitablar sadəcə kolleksiya deyil. Gənclik illərindən yığdığım kitablardı. Bizim vaxtımızda mütləq çox güclüydü. Hətta, desəm ki, bir-birimizin bəhsinə oxuyurduq, bəlkə, inanmazsınız. Biz ədəbiyyatı öyrənməklə yanaşı, rəssamlığı, heykəltaraşlığı da öyrəndik. Bunları biz gələcəyimiz üçün oxuyurduq. İndi o kitablara, bəlkə də, tələb azalıb. Sözün düzü, bu günkü nəslin də mütləq səviyyəsi də çox aşağıdır. Heç kim məndən inciməsin, indi bu ağılla, bu səviyyə ilə ədəbiyyatda qalmaq olmaz. Mütləq eləmək və öyrənmək lazımdır. Əks təqdirdə, sadəcə olaraq, gəlib-gedəcəklər, ancaq ədəbiyyatda qalmayacaqlar.

- Vaxt sizin yaradıcılığınızda nəyi dəyişə bildi?

- Vaxt mənim yaradıcılığında birinci növbədə özümü dəyişdi. Çünki mənim vaxta münasibətim ötmüş hiss deyil. Onu sadəcə olaraq poeziya ilə realizə etmək istəyirdim. Vaxt o qədər tutumlu məfhumdur ki, onu sözlə izah etmək olmur. Sən heç vaxt heç kimə izah edə bilməzsən ki, kimi nəyə görə sevirsen. Amma niyə sevirsen, onu bir özün bilirsən, bir də Allahın bilir. Vaxt da elə bir şeydir. Onu izah etmək mümkünsüzdür.

- Bəs, vaxta ehtiyacınız necə, olubmu? Yəni ki, vaxtın ehtiyacından doğulan yazını nəzərdə tuturam.

- Elə yazım olub ki, on il bundan qabaq başlasam da, bu günlərdə tamamlaya bilmişəm. Ona görə ki, həmin yazını yazmaq üçün o psixologiyaya girə bilməmişəm. Yazını, şeiri yazmaq üçün onu yaşamaq lazımdır. Vaxt insanı həmişə sıxır, qovur. Vaxt daş deyil, ağac deyil. Vaxtı nə tuta bilərsən, nə saxlaya.

- Qeyd elədiniz ki, yazını, şeiri yazmaq üçün gərək o psixologiyaya girəsən. Məcnunu oynamaq, ya da yazmaq üçün gərək ruhi xəstəxanada yatmaq lazımdır ki, Məcnunu hiss edəsən?

- Bilirsiniz, sənət adamı elə hardasa bir az da dəli deməkdir. Sənət adamı normal adam deyil axı. Məsələn, normal adam olsaydı, o gəlib böyük xanəndə olmazdı. O cür insanlar dünyanı fərqli görürlər. Bizim qırmızı gördüyümüzü onlar, bəlkə də, yaşıl görürlər. Sənətkar öz aləmində, öz dünyasındadır. Bax, mən indi hiss edirəm ki, sən hardasa həyəcanlısan. Bu o demək deyil ki, sən birinci dəfədir, müsahibə götürürsən. Məni tanıyırsan. Bu sa-

dəcə sənin keçirdiyin gərginlikdir. O, səndən asılı deyil. O, sənin içidlə, içindəki hissiyyatınla bağlıdır. Bu da təbiidir. Bəlkə də, dünyada ən böyük dəli ən böyük ağıllıdır. Bəlkə də, əksinə, ən böyük ağıllı ən böyük dəlidir. Bunu tam demək olmaz.

- Bəlkə, öz səsinizlə şeir oxuyasınız. Şeiri isə arxivimdə saxlayaram. Sadəcə öz səsinizdə şeir eşitmək istərdim. Poeziyanız çox güclüdür. Hətta, bu yaxınlarda efir rejissorum kitabınızı məndən alıb, hələ də qaytarmayıb. Deyir ki, çox həyati şeirlərdir. Düzü, sizin şeirlərin dərinliyindən mən də çıxa bilmirəm.

- Çox sağol. İnsanın kölgəsi hər zaman var. Nə qədər insan var, o qədər də kölgəsi olacaq. Mənim kölgəm mənim ədəbi həyatımdır. O məndən gah qabağa gedir, gah da arxada qalır. Mənim arzularım isə, mənim əbədi kölgəmdir, gah məndən arxada olur, gah da irəlidedir. İnsanın arzuları ya ondan əvvəl ölür, ya ondan sonra. Son şeirlərimin birində deyirəm ki, mənim arzularım əzabla ölür. Doğrudan da, insanın ən böyük dərdi onun arzularının ölməsidir. Hardasa, nədəsə təsəlli tapırsan, arzu həyata keçir. Nə qədər insan var, bir o qədər arzular var. İnsan dünyaya böyük arzularla gəlir. İnsanın ömrü o arzuların üstündədir. Həm də beləcə yarımçıq bitir.

Camal müəllim xahişimi yerə salmır, asta, aram səslə bu şeiri oxuyur:

**- Bir ovuc torpaq kimi
Ovcumun içindədir dünya.
Ayrılıq də elə,
Sevda da elə,**

**Anam da elə,
Balam da elə,
Ölüm də elə,
Eləcə ovcumun içindədir,
Bir eşq misalı
Qapanan barmaqlar arasından
Bir ovuc torpaq süzülür.
Ayrılıq də elə,
Sevda da elə,
Anam da elə,
Balam da elə,
Ölüm də elə,
Eləcə bir ovuc torpaq kimi
Ovcumun içindədir dünya, süzülür-
Bir eşq misalına bərabər.**

Fikirləşirəm ki, Camal müəllim bu şeiri yazmaqdan ötrü nələrə yaşayıb, bəlkə də, vaxtın işini görə bilib. O, sözünə davam edir:

- Məşhur İspan rəssamı olub. Vaxtın əriməsi haqqında onun bir əsəri var. Vaxtın əriməsini, saatın pozulmasını ifadə eləyir.

Yadımdadır, o vaxt mən Litviya televiziyasında çıxış edirdim. Dedilər, şeir oxu. Söylədim ki, axı mən oxusam da, başa düşməyəcəksiniz. Dedilər ki, azərbaycanca bilməsək də, söylədiyiniz şeir millətinizin səsidir. Bu səs bizə maraqlıdır. Onda mən anladım ki, şeir həm də səs olaraq nəyisə ehtiva edir.

**Təkrar yuxular görürəm,
Allı-güllü yuxular.
Allı-güllü payızın**

Allı-güllü təkrarı.
Allı-güllü yuxular
Güllü paltar mövsümü.
Allı-güllü köynəyində
Nənəm gəlir,
Anam gəlir,
Bacım gəlir.
Allı-güllü köynəyində
Nənəm - payızın təkrarı,
Anam - nənəmin təkrarı,
Bacım - anamın təkrarı.
Təkrar yuxular görürəm
Allı-güllü yuxuların təkrarı.
Təkrar yuxular görürəm...
Allı-güllü məhəbbətin
Rəngi bitmiş
Allı-güllü köynəyimlə
Allı-güllü məhəbbətim
Bir-birinin təkrarıymış.
Həyatımız, eyvanımız,
Xoruzumuz allı-güllü.
İtimiz həyanımız,
Evimiz allı-güllü.
Allı-güllü yuxuların təkrarı.
Ay allı-güllü yuxular,
Ay allı-güllü baxtım,
Təkrar-təkrar yaşamağa
Hanı vaxtım?!
Allı-güllü yuxulardan yoruldu, m,
Bircə hovuz su çiləyin üzümə.
Bircə damla yaş axıdın gözümə,
Allı-güllü yuxulardan ayılı m.

Vaxt necə getdi, bilinməz. Dünyada hər şey bir-birinin təkrarıdır. Biz salavat çəkəndə vaxta salavat çəkirik. Salavat vaxtın bitməsi deməkdir. Yəni, əlini üzünə çəkdin, vaxt ötdü, vaxt getdi. Adama ona görə vaxt verirlər ki, o ayıla bilsin.

- Görkəmli tənqidçi, alim Aydın Məmmədovdan bir sitat söyləmək istərdim: “Kitabların da öz taleyi var. Əldən-ələ keçib müəllifə əbədiyyət gətirən kitab və bircə dəfə də əl dəyilməyib kitabxanaçılara əziyyət gətirən kitab”. Demək istəyirəm ki, bu gün kitab yazan həddindən artıq çoxdur. Ancaq oxucusu yoxdur. Bu, bəlkə, yazıçı qeyri-peşəkarlığından irəli gəlir. Razılaşırsınızmı mənimlə?

- Əvvəla, qeyd edim ki, mərhum Aydınla mən çox yaxın olmuşam. Evlərimdə də olmuşam. Xalqını sevən bir adamıydı. Çox sağ ol ki, onu da yada saldıq. Bu söhbətdə Aydını anmaq belə vaxtdan doğur. Artıq Aydını və başqa itirdiklərimizi anmaq vaxtıdır. Qaldı ki sualınıza, biri var, şeiri oxunan şairlər, biri də var şeirini oxuyan şairlər. Adamlar var, oxumaqla özünü təbliğ etmək istəyir. Əli Kərim heç vaxt şeirini kiməsə oxumayıb. Onu daim oxuyublar. Çox və ya az yazmaq fərq etmir. Əgər bir adam öz mühitində, dövründə qəbul olunmursa, bu o demək deyil ki, o, şair deyil və ya əksinə. Qəbul olunursa, bu o demək deyil ki, o, şairdir. Bir adamın qalaq-qalaq kitabı ola bilər, amma oxucusu olmaya bilər. Bu yaxınlarda qəzətdə oxudum ki, Almaniyada bir adam bir həftə gecə-gündüz gəlib oturub bir yazıçının heyətində, onu gözləyib. Soruşublar ki, yazıçını neynirsən? Cavab verib ki,

onu döyəcəm. Niyəsini soruşanda deyir ki, mən onun kitablarına bir il vaxt sərf etdim, oxudum, boş yerdən vaxtım getdi.

Əgər yazıçı oxucunu arxasınca apara bilmirsə, o yazıçı oxucunun potensial düşmənidir.

- Belə bir fraza var ki, gəlin, bir az az yazaq, onsuz da söz əlindən tərپənmək olmur. Buna münasibətiniz necədir?

- Söz həmişə çox olub. “Tövrət”da da var ki, əvvəl söz olub. Hər şeydən əvvəl söz yaranıb. Çox olanda söz əlindən tərپənmək olmur. Bizim xalq da deyir ki, susmaq qızıldır. Düzdü, müəyyən yerlərdə susmaq qızıl deyil. Ümumiyyətlə, sözün qiymətini bilmək lazımdır. Sözün çəkisini bilən adamlar çox az danışır. Söz çox ola bilər, amma qiyməti nə dərəcədədir? Bunu gözləmək lazımdır.

- Siz ədəbi prosesləri izləyən, bu proseslərin içində olan, çox təcrübəli ziyalılarımızdansınız. Bu gün ictimai fikirdə bir qloballaşma anlamı üstünlük təşkil edir. Daha doğrusu, Qərbə meyillilik. Bunlar, bu ünsürlər bizim nəyimizi əlimizdən ala bilər? İstər ədəbiyyat, istər musiqi, istər folklor, mədəniyyət, etnoqrafiya sahəsində. Qloballaşma, həm də özülə mənfi-müsbət çalarlar da gətirə bilər. Bizim davranışımız necə olmalıdır?

- I Pyotrın vəsiyyətnaməsi var. Orada deyilir ki, şərq xalqlarının üzünü çevirin Avropaya. Bu o deməkdir ki, bu xalqı kökündən qoparın. Əslində, sən Rusiyaya, bir də Avropaya “gedəndə” itirirsən. Dünyanın qloballaşmasından çox şey götürmək olar. Dünya poeziyasını, texnikasını öyrənmək olar.

Ancaq bütün insanlar bir-birindən fərqlənir. Bir misal var: “Allah ağıl ədalətlə bölüb. Ona görə ki, heç kəs özünü ağılsız saymır”. Ağıl ədalətlə bölünüb. Mən Avropanın yazıçılarıyla da görüşmüşəm. Ancaq bizim xalq daha da intellektual səviyyəyə malikdir. Avropanın nə qədər dahiləri varsa, bizim də Füzulimiz, Nəsimimiz, Nizamımız, miniatür sənətimiz var. Götürmək, öyrənmək heç vaxt pis deyil, ancaq təqlid eləmək axmaqlıqdır. Sən öz həyatını yaşa. Əgər savadın, ağılın varsa, nəsə edəcəksən. Qloballaşmanın bir cəhəti yaxşıdır ki, sən dünya sferasına çıxırsan.

- Şairin oxucusuna ən böyük hədiyyəsi şeirdir. Bildiyim qədəriylə yeni şeirləriniz var. Oxucularınıza nə vaxt çatdıracaqsınız?

- Bilirsiniz, mən 15 ildir, kitab buraxdırmıram. Bu həm yaxşıdır, həm də pisdır. Bayaq dediyim kimi, gərək kitabın oxucusu olsun. Ona görə də tələsmirəm. Kitabın tərtibatına da, içindəkinə də fikir verirəm. İstəmirəm ki, sabah məni də oxuyub döymək istəyən ola. Hər halda sabaha ümid var.

Camal Yusifzadəylə burdaca söhbətimi bitirmək istəyirəm. Əslində, soruşmaq istədiklərimin hamısını soruşa bildimmi, deyə biləcəklərim necə, alındımı? Bilmirəm. Onu bilirəm ki, şairə deyəcəklərimin, ondan soruşacağlarımın çoxusu qaldı. Mənə yəqin olan tək bu oldu ki, Camal Yusifzadə öyrənməyə ehtiyacımız olan bir sənətkardır, yaradıcılıq sferası çox genişdir. Belə adamlar, təbii ki, bayaq söylədiyim kimi, dolu sünbül kimi başı aşağıdırlar. Amma millətin başını yuxarı eləyənlər də onlardır.

*“Kaspi” qəzeti,
13.12.2008*

TƏQVİM XRONOLOJİ QEYDİYYAT MƏSƏLƏSİDİR

Tanınmış jurnalist, filologiya elmləri namizədi Ramiz Əsgərin yaradıcılıq diapazonu genişdir. O, Yusif Balasaqunlunun “Qutadqu bilik”, Faruq Sümərin “Oğuzlar”, Bahəddin Ögəlin “Türk mitologiyası”, Mahmud Kaşğarının “Divani lüğət it-türk” əsərlərini Azərbaycan dilinə çevirib və tədqiq edib. Ramiz Əsgərin yaradıcılıq fəaliyyəti, dediyimiz kimi, hərəkətlidir. Onun gördüyü işlər Azərbaycan elmində, jurnalistikasında, folklorunda xüsusi bir mərhələ təşkil edir. Təqvimlər bərədə qələmə aldığı kitab da geniş tədqiqat məsuludur. Ramiz müəllim təqvimlə bağlı maraqlı fikirlərini özünün “İqlimdən-iqlimə, təqvimdən-təqvimə” adlı kitabında geniş şəkildə verib. Kitab isə xeyli əvvəl- 1987-ci ildə nəşr edilib.

...Vaxtın ayrı-ayrı bərəbər hissələrə bölünməsi sistemi təqvimi əmələ gətirir. Bu bölgü xalqın ictimai həyatını, onların məşğuliyyətini, mülki və dini bayramlarını nizamlamaq üçün olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Hər hansı bir xalqın təqvimə malik olması onun artıq müəyyən mədəni səviyyəyə çatması deməkdir. “Təqvim” sözü- nün mənşəyi də maraqlıdır. Ərəbcədən tərcümədə mənası tərtib, tənzim etmə, qaydaya, nizama salma, yerinə qoyma, düzəltmə deməkdir. Tarixdə elə dövrlər var ki, konkret hadisələrlə bağlıdır. Məsələn, Hz. Məhəmməd Peyğəmbərin Məkkə-

dən Mədinəyə hicrəti 622-ci ildə baş verib. 1789-cü il isə təqvimdə Fransa hərəkatı kimi yadda qalıb. Birinci Olimpiya adlanan Yunan erası Miladdan əvvəl 776-cı ildən, Roma erası isə Romanın əsası qoyulduğu, yəni, miladdan əvvəl 753-cü ildən hesablanır. Yəhudilər isə öz eralarını miladdan əvvəl 3761-ci ildən başlayırlar.

- Ramiz müəllim, təqvim necə yaranıb, necə qanuniləşib? Buna aydınlıq gətirmənizi istərdim.

- Sualın cavabına belə başlamaq istəyirəm: Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin belə bir hekayəsi var. Əsərdə çar dövründən söhbət gedir. Kəndə məmur gəlir. Kənd camaatından uşaqların nə vaxt anadan olduğunu soruşur. Təbii ki, qeydiyyat aparmaq üçün. Kənddə bir qoca buna etiraz edir ki, yox, siz uşaqları əsgər aparmaq üçün gəlmisiniz. Ona deyirlər ki, xeyr, qeydiyyat aparmaqda məqsəd kimin neçə yaşda olduğunu bilməkdir. Qocadan soruşurlar ki, yaxşı, bəs de görək sən nə vaxt anadan olmusan? Cavab verir ki, filankəsin evi yanan il. Deyirlər, bəs filankəs nə vaxt anadan olub? Onu da cavablandırır ki, bəs dağ uçan il. Eldə, obada belə söhbətlər tez-tez eşidilirdi.

Mən uşaq idim. Piri adında bir qoca var idi. Ondan soruşanda ki, nə vaxt anadan olmusan? -Ot biçinində, - deyərdi. Ot biçini 30-40 gün çəkir. Ot biçininin dəqiq günü yoxdur, mövsüm ifadə edir. Mahmud Kaşğari bu barədə yazır: Xaqan bir dəfə xalqla söhbət edirdi. Filan hadisə nə vaxt olub, - deyə soruşdu. Hərə bir tarix dedi. Burda anlaşıldı ki, dəqiq məlumat verilmir. Ona görə xaqan

dedi ki, gəlin, bütün hadisələri, baş verən olayları rəsmi tarix içində qeyd edək. Mən təklif edirəm ki, bir süvrək ovu keçirək. Süvrək ovu belə olurdu: bir adam, əsasən də xaqan bir nöqtədə dururdu. Qalan adamlar, əsgərlər isə meşədən ovu qovurdular həmin istiqamətə. Orada dayanan xaqan gəlib keçən heyvanları rahat vururdu. Yenə heyvanları qovurlar, xaqan çayın sahilində bir yerdə durubmuş. Görür ki, heyvanların 12-si çaya atılaraq üzüb o taya keçdi. Birinci keçən siçan idi, sonra pələng, toyuq, meymun, əjdaha... beləliklə 12 heyvan çayı bu üzə keçir. Xaqan təklif edir ki, bu heyvanların sırası ilə illərə ad verək. Beləcə illərin heyvan adları üzərində təhvil alınması bu şəkildə meydana gəlib.

Qədim dövrlərdə insanların dünyagörüşündə dini başlanğıc üstünlük təşkil edirdi. Onlar əlçatmaz günəşin, ayın, ulduzların sirrini ön plana çəkirdilər. Ona görə də insanlar isti-soyuq, işıq-qaranlıq kimi təbiət hadisələrini daha uzaq, daha ideal, hətta, daha heybətli səma cisimləriylə izah etməyə çalışırdılar. Səma cisimlərindən ikisi - Günəş və Ay təqvimlərin yaranmasında əsas rol oynamışdır. Burda bir cəhəti də qeyd etmək lazımdır. Əgər təqvim yalnız ayın hərəkətinə əsasən yaradılmışsa, o, ay təqvimi adlanır. Ay təqviminə “Qəməri təqvim” də deyilir. “Qəmər” ərəbcə Ay deməkdir. Həm Ayın, həm də Günəşin hərəkətini nəzərə alaraq tətbiq edilmiş təqvim Ay-Günəş və yaxud “qəməri-şəmsi” (şəms ərəbcə günəş deməkdir) təqvim adlanır. Sırf Günəşin hərəkətinə uyğun olan təqvimə Günəşi (şəmsi) təqvim deyilir.

Ərəb hicri təqvimi sırf qəməri təqvimdir. Qəməri təqvimlər sırasına Çin, Yapon, Monqol, Mancur, Yəhudi, Yunan, Səlcuq və digər təqvimlər, şəmsi təqvim sırasına isə Misir, Roma, Yuli, Qriqori və başqa təqvimlər daxildir.

- Ən qədim təqvimlərin yaranması haqqında nə deyə bilərsiniz?

- Misirdə qədim vaxtlarda görüblər ki, Nil çayı daşır. Baxıblar ki, bu dövrü bir şeydir. Məcbur olub vaxtı qeydə alırlar ki, bir də bu hadisəyə hazır olsunlar. Bunu da ya Günəşlə, ya da Ayın dövrəsi ilə əlaqəli edirlər. İslam ölkələrində Aya daha çox üstünlük verilib. Baxıblar ki, Ay 3 günlük, 14 günlük, 28 günlük oldu, təzədən bir də çıxdı. Burda dörd faza özünü göstərdi. Yəni, Ay dörd şəkildə görünür. Onun hər birini hesablayıb görürlər ki, 12 ayda bir il yaranır.

Günəş təqvimi isə ay təqvimindən daha dəqiqdir. Ay təqvimi ümumən şərtidir. O mənada ki, İslam təqvimində ayların hamısı 28 gündən ibarət deyil, bəzi aylar 29 gündür. Xristian təqvimində də ayların hamısı 30 gün deyil. Bəziləri 30-31 gündür, hətta, fevralda 4 ildən bir 29 gün olur. Burda da şərtilik var. Yəni təqvimin yaranması, keçmiş tarixi öyrənmək və tətbiq etmək baxımından bəşərin inkişafında bir xronoloji qeydiyyat məsələsini həll edir. Bu, çox mütərəqqi bir haldır. Təqvimin yaranması ilə bağlı elmi əsaslar da var. Bizim indiki təqvim 365 gündür. 365-366 günün dəqiq hesabını isə rəsədxanalar bilir. Ancaq bizim üçün təqvimi yuvarlaqlaşdırırlar. Hər 4 ildən bir fevral bir gün artırılır. İslam təqvimi 354

gündür. Yəni, Ay bütün dörd fazası ilə birlikdə 12 dəfə görünür, çıxır, batır. Bizim istifadə elədiyimiz xristian təqvimi 365 gündür. Xristian təqvimi ilə islam təqvimi arasında 11 gün fərq var. Hər 33 ildən bir İslam tarixi bir il qabağa gedir. Təsəvvür edin, eyni ayda iki uşaq doğulur, amma ayrı-ayrı yerlərdə. Biri Bakıda, biri Qahirədə. 33 ildən sonra Bakıda doğulanın 33 yaşı olur, Qahirədə doğulanın isə 34 yaşı olur. Eləcə də, bizdə Məhərrəmlik ayı hər il 10-11 günlük fərqlə gəlir. Məhərrəmlik bəzən yaya düşür, bəzən qısa, bəzən yaza, bəzən də payıza. Bu barədə 1987-ci ildə çıxan “İqlimdən-iqlimə, təqvimdən-təqvimə” kitabımda yazmışam. O kitabda əvvəl şəmsi təqvim, yəni, ay təqvimi, sonra qəməri-şəmsi təqvim verilir, daha sonra isə sırf qəməri təqvimdən bəhs edilir. Həmin kitabda qədim təqvimlərdən də yazmışdım. Misir, Kəldani, İran, Yəhudi, Ərəb-İcri təqvimi, Çin, Hun, Türk, Astek təqvimi də var. Rusların məxsusi təqvimi yoxdur. Onlar təqvimi Avropadan götürüblər. Onlar Roma təqvimi üzərində durublar. Roma təqviminin də Sezar tərəfindən islahatı olub. Qriqori təqvimi də var. Buna da Qriqoryan təqvimi deyirik. Biz də bu təqvimdən istifadə edirik. Çünki bu daha dəqiq təqvimdir. Fransada 1789-cu ildə inqilab təqvimi yarandı, sonra da ayrı-ayrı təqvimlər yarandı. Xalq təqvimi deyilən bir təqvim də var.

- Qədim türk təqvimi nə zaman yaranıb?

- Türk (Oğuz) təqvimi öz başlanğıcını 586-cı ildən götürür. Təqvimdə 12 heyvandan ibarət tsikl mövcuddur. Hər il bir heyvanı təcəssüm etdirir. Türklə-

rin inamına görə, inək ilində müharibə baş verir, dovşan ilində məhsul bol olur, timsah ilində çoxlu yağış yağır, donuz ilində havalər sərt keçir və s.

Türklər 10-cu əsrdə İslamı qəbul etdikdən sonra hicri-qəməri və hicri-şəmsi təqvimlərdən istifadə ediblər. Bu sistemlərin hər ikisi təqribən ərəblərdə olduğu kimidir. Bəzi cüzi fərqlər bunlardır: türklər hicri-qəməri təqvimində 8 illik tsiklədə üç ili uzun il götürüblər, ərəblərdə isə 30 ildən 11-i uzun qəbul olunmuşdur. Nəticədə Ərəb hicri-qəməri təqvimi dəqiqliyə daha yaxşı nail olurdu. 1667-ci ildə Osmanlılar hicri-şəmsi təqviminə keçdilər. Çünki imperiya qoşuna və çinoviklərə qəməri il üçün (354 gün) maaş verdiyi halda, vergilər 365 gün şəmsi il əsasında toplanırdı. Baş dəftərdar Həsən Paşanın təklifi və layihəsi əsasında yeni qəməri-şəmsi təqvim tətbiq olundu və ona "maili" (maliyə) adı verildi. Yeni təqvimin əsas cəhəti o idi ki, il 365 gün (qəməridən 11 gün artıq) hesablanır, 33 ildə yaranan 363 gün fərq növbəti ilin buraxılması ilə aradan qaldırılırdı. Türklər buraxılan ilə siviş (sivi-şən) il deyirdilər. 1740-cı ilin 29 martında Sultan Mahmud maliyyə ilini martın 1-dən hesablamağı əmr etdi. Hər şey yəni-dən alt-üst oldu. Yeni təqvimə "rumi" təqvim adı verildi. O, 1925-ci ilədək qüvvədə qaldı. 26 dekabr 1925-ci ildə Türkiyə parlamentinin qərarı ilə Qriqori təqvimi qəbul edildi. 1935-ci ilin iyununda isə istirahət günü cümədən bazara keçirildi.

Müasir Türkiyədə bayramlar iki təqvim üzərinə qeyd olunur: müsəlman bayramları Ərəb hicri-qəməri təqvimiylə, milli bayramlar Qriqori. Mət-

buat, radio, televiziya ancaq Qriqori təqvimini ilə işləyir. Divar təqvimlərində isə Qriqori, Rumi və Hicri-qəməri təqvimlərinin üçü də göstərilir.

- Bəs təqvimdə xalq təfəkkürünün izləri, mifoloji qaynaqlardan gələn sistem özünü necə ifadə edir?

- Xalq etimologiyasından öncə xalq meteorologiyası var. Xalq aylara, mövsümlərə adlar verib. Məsələn, Quyuqdoğdu, Alaçaçalpoy, Alçaplov, Kiçik çilə, Böyük çilədən sonra da qışın son dövrüdür. Qışın son 30 günüdür. İndi biz çərşənbə axşamları keçiririk, tonqallar qalayırıq. Bunlar da 4 yerə bölünür. Birində torpaq qızır, su qızıdır, od qızır, hava qızır. Bunu xalq müşahidə nəticəsində tətbiq edib. Bütün mifoloji kökləri də var. Təbiətin oyanışını xalq görüb, bunlara ad verib. Ad verəndə də ayinləri olub. Keçəldi, Kosadı, bayram ərəfəsində yaranıb. Sonra Günəşi çağırma nəğmələri də var, ruslarda da, avropalılarda da. Hər millətin öz coğrafiyası olduğu kimi, coğrafiyaya xas olan iqlimi də var. Onları da müşahidə edib biliblər.

- İl, fəsil, ay və həftənin günləri, axşam-səhər, qar, külək və digər təbiət hadisələri atalar sözlərində, yiğcam bayatılarımızda, tapmacalarımızda, lətifə və etiqadlarımızda əks olunub. Bu barədə nə demək olar?

- Folklorda il-fəsil, axşam-səhər, külək, qar təbiətlə bağlı çox deyimlər var. Bunları xalq yaşayıb, ad qoyub və s. Qışın çıxmağıyla, yazın gəlməsiylə bağlı oyun, qaravəlli, xalq tamaşaları da hədsiz dərəcədə çoxdur. Məsələn, təqvimlə bağlı bir neçə folklor nümunələri deyim:

Ay var, ili gözlər,
İl var, ayı gözlər.

***

Xıdır Nəbi, Xıdır İlyas
Bitdi çiçək, gəldi yaz.

***

Üçü bizə yağdır,
Üçü cənnət bağıdır.
Üçü yığıb gətirir,
Üçü vurub dağıdır.

Belə misalları çox gətirmək olar. Bunları da bayaq dediyim kimi, xalq öz nümunələrindən götürüb.

Ramiz müəllimlə bu söhbətlərimiz “İrəvan çuxuru” adlı radio proqramında səslənmişdi. Bu söhbəti oxucuların da diqqətinə çatdırmağı lazım bildim. Onu da deyim ki, təqvimlərlə bağlı həm elmi, həm də xalq arasında deyilənlər, yayılanlar kifayət qədərdir. Folklorumuzda qorunub saxlanılanlar, daha doğrusu, elmi əsasa söykənənlər daha çoxdur.

*“Paritet” qəzeti,
11 fevral 2009-cu il*

TARİXİMİZƏ SAHİB OLMALIYIQ

Son deportasiyanın 20 ili (Firudin Cəlilovla müsahibə)

Bu il qışın ilk günləri xalqımızın sonuncu dəfə dədə-baba torpaqlarından qovulmasının, deportasiya olunmasının 20 illiyinə təsadüf edir. Bəli, sonuncu kərə və 20 il. Bu rəqəm çox şeyləri söyləyir. Mənim yaddaşımda o günlərin ancaq alatoranı qalır. Amma taleyimizə vurulan zərbələrdən danışmaq nə sözə sığar, nə sığala gələr. Bu ağrılar uzun zamanlarla ölçülüdür. Elə ona görə də unudulması çox ağırdır.

Böyük Sokrat deyir ki, çalışın, alimlərlə əlaqə saxlayın, çünki onlar sizə ancaq xəzinə verə bilərlər. Doğrudan da, bu belədir. Xəzinə axtarışına çıxdım, Sokratın dediklərini isə xəzinə dalınca gedəndə unutmadım. Tanınmış tədqiqatçı, alim, filologiya elmləri doktoru, professor Firudin Cəlilovla görüşdüm. Onu bu qarlı-şaxtalı qış günündə arayıb-axtarmağımın səbəbi də bu ağrılardan, üzüntülərdən gələnlərdir. Beləliklə, diktofonu işə salıram və söhbətimiz belə alınır.

- Erməni vandalizminin xalqımıza qarşı törətdiyi ən axırıncı cinayətdən, deportasiyadan 20 il ötür. Yurdlarımızdan 1988-ci ilin köçürmələrini, Qərbi Azərbaycan türklərinin deportasiyasını nəzərdə tuturam. O vaxtdan bəri itirdiklərimizin maddi-mənəvi tutumu, miqdarı, miqyası ölçüyə gələndirmi? Bunu necə ifadə etmək olar?

- Əlbəttə, milli təqvimdə bayram günləri də olur, tarixi dəyəri olan milli günlər də olur. Təbii ki, belə qara günlər də olur. Son illərin faciələrini sadalasaq, 20 yanvar faciəsi, Xocalı soyqırımı və başqa belə ağır-ı-acılı günlərimiz olub. Bu ağır günlərdən biri də deportasiya ilə bağlıdır. 1988-ci ilin bu aylarında, dekabrın 4-5-ində, demək olar ki, ermənilər artıq deportasiyanın son köçürmələrini başa çatdırdı. Azəri türklərinin qədim Oğuz türk yurdu İrəvandan tam köçürülməsini beləcə həll edə bildilər. Əslində, deportasiyanın tarixi çox qədimdir, bunu bilirik. 1988-ci il sonuncusu oldu. Bu səkkiz rəqəmi, elə bil, deportasiyanın boyuna biçilib. 1948-ci ildə də oldu. O vaxtlar Stalin və SSRİ Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə insanlar dövlət səviyyəsində İrəvan torpaqlarından köçürüldü. Bir az əvvələ getsək, bu hadisə bir də 1918-ci ildə olub. Əslində, 1915-ci ildən 1918-ci ilə qədər davam elədi. O vaxt köçürülən soydaşlarımızın bir qismi İrana, bir qismi də Türkiyəyə adladı. Bu gün İqdir ərazisində yaşayanlar çoxdur, Arazın bu tayından köçüblər. Özləri ilə bağlı yer-yurd adlarını da aparıblar. Bu axırıncı deportasiya dövlət səviyyəsində, yəni, SSRİ-nin barmağı altdan işlədi. Onlar ermənilərə şərait yaratdılar. Qarabağ məsələsini ortaya atmaqla Ermənistanı mono-dövlətə çevirməkdən ötrü ordan türkləri deportasiya etdilər, qovdular. Didərgin düşən yurddaşlarımız Azərbaycanda yerləşdilər. O vaxtlar çox ağır günlər idi. Qışın soyuğunda, qarda, çovğunda, ayaqyalın, başıaçıq o dağları aşıb bu yana keçiblər. O illərin şəkillərinə baxan-

da adamın ürəyi ağrıyır. Bu bölgənin vətəndaşı neçə dəfə deportasiya olar? Bir dəfə, iki dəfə, üç dəfə. Yəni, bu sanki hər nəslin boyuna biçilibdi. Sonuncu dəfə yüz min civarında soydaşımız Azərbaycana gəldi. Burada onları yaxşı qarşıladılar. Bakıda, Bakıətrafı kənd və rayonlarda yerləşdilər. O vaxt bizim səhvlərimiz çox oldu. O vaxtın iqtidarına şəxsən mən də müraciət təqdim eləmişəm ki, ordan gedənlər Qarabağda yerləşdirilsin. Ancaq o vaxt buna dövlət səviyyəsində razılıq olmadı, bu gün də o səhvin cəzasını çəkirik.

- İrəvandan deportasiya zamanı, yəni, 1988-ci ildə, demək olar ki, Qarabağ qırğınları da başladı. Bu iki qanlı hadisə planlı şəkildə aparıldı. Bizlər isə tamam xəbərsiz, əlimiz yalın. Münasibətinizi bilmək istərdim.

- Əlbəttə, bu bir ssenarinin görünən tərəfləri idi. Dəhşətlisi də odur ki, ssenarinin görünməyən tərəfləri də var. Bilirsiniz, SSRİ dağılmaq üzrə idi və bunu bilən qüvvələr var idi. Fikirləşirdilər ki, SSRİ dağılacaq, respublikalara ayrılacaq və bu ayrılmalara xəritələr yenidən cızılmalıdır. Və xəritələr yenidən cızılacaqsa, təbii ki, ermənilər bizdən həmişə ayıqdı. Çünki tarixi gözəl bilirlər, tarix boyu ideologiyanı həmişə yaşadılar. Bizdə milli ideologiya formalaşa bilmir, ancaq onlarda 1000-1500 ildir ki, ideologiya formalaşmışdır. Hər doğulan erməni körpəsi gözünü açanda xəyalən də olsa, “Böyük Ermənistan” kəlməsini eşidir. Tarixdə imkan düşdükcə erməni həmişə öz xeyrinə bəhrələnib. SSRİ-nin vaxtında da öz xeyirlərinə gözəl istifadə ediblər. Son fürsətdə 20% tor-

paqlarımızı tutdular, əhalimizi öz dədə-baba yurdlarından çıxardılar. Xalqımız öz vətəninə qaçqınlıq yaşayır. Bu görünməyən bir şeydir. İnsan öz torpağından qaçqın düşsün. Bəli, bütün bunlar planlı şəkildə aparıldı. Bu gün dünya ictimaiyyəti, dünya dövlətləri, deyək ki, Minsk qrupuna aid olan dövlətlər bir dəfə də demirlər ki, Ermənistan işğalçı dövlətdir. Bu sözü işlətmirlərsə, məsələ bəllidir, məqsədləri də aydındır. Uzaq-uzaq məsələni çürütmək istəyirlər. İkili standart sözü işlədilir, əslində, bu sözü o qədər də bəyənmirəm. Standart ancaq birdir, onu da bizim millətimizə, xalqımıza tətbiq edirlər. Müxtəlif dövlətlər bəziləri xristianlıq, bəziləri imperialist təəssübkeşliyi ilə, bəziləri Rusların qurduğu planlar şəklində bu işğalın gerçəkləşməsində bir-başına iştirak edirlər. Özlərini neytral göstərsələr də, bu belə deyil. O torpaqlar əvvəl-axır qayıdacaq. Nə vaxtsa İrəvan xanlığından deportasiya olanlar, eləcə də Qarabağdan qaçqın düşənlər öz dədə-baba yurdlarına geri qayıdacaqlar. Bunlar olacaq, beş ilə, on ilə. Super dövlətlərin də öz planları var. Amma tarixi həqiqət öz yerini tutacaq.

- Ermənilərin Azərbaycana qarşı törətdiyi cinayətlər çoxdur. Di gəl ki, dillərində bizim sözlərimizdən istifadəsiz keçinə bilmirlər. Dinimizə, dilimizə, mədəniyyətimizə qənim, düşmən olanlar dilimizdə danışirlər...

- Onların bizim dildə danışmaları da normaldır, mədəniyyətimizin təsiri altında olmaları da. Ona görə ki, vaxtı ilə Bakıda, Gəncədə, əksər rayonlarımızda yaşayıblar. İndi İrəvanda olan Erməni-

lər də, yəni, dili bilib bizə qarşı informasiya müharibəsi eləyənlər də həmin ermənilərdir. Bu erməni dediyimiz hayların 70-80 %-i azərbaycanca bilir. Ancaq bizim nöqsanımız ondadır ki, biz universitetlərdə erməni fakültəsi açmamışıq. Bunların qəzetlərini, televiziyaalarını izləmək üçün və onlara cavab vermək üçün bu lazımdır. Onlar bizim dili bilir və hardasa bizə qarşı dil müharibəsi də aparırlar. Biz onların dilini bilmək üçün mütəxəssislər yetişdirməliyik. İndi az sayda erməni dilini bilən insanlarımız var. Onlar da dünyasını dəyişsələr, biz bu informasiya mübarizəsində tam uduzacağıq.

İki cür erməni dili var: biri yeni, biri də qədim. Qədim erməni dilinə “qrabar” deyilir. Bizim tariximizin böyük hissəsi həmin o “qrabar” dilində yazılmış mətnlərdə var. Məsələn, “Alban tarixi” həmin “qrabar” dilində əlimizdədir. Bunu oxuya bilən mütəxəssislər lazımdır. Rəhmətlik Mirəli Seyidov “qrabar” dilini bilirdi. Elə mütəxəssislərdən vaxtında istifadə edə bilmədik.

- İndi düşmən tapdığı altında qalan yurd yerlərimizdə nə qədər pirlərimiz, müqəddəs ocaqlarımız, ulularımızın uyuduğu qəbirlər qalıb. Siz “Azər xalqı” kitabında bu barədə geniş yazmısınız. Sizcə, o müqəddəs yerlərin taleyi ilə dünya niyə maraqlanmır? Axı, bizim milli mədəniyyətimiz həm də ümumdünya sivilizasiyasının tərkib hissəsidir.

- Doğrudan da, çox ciddi sualdır. Ümumiyyətlə, təkcə işğal olunmuş ərazilərdə ocaq və pirlərimiz deyil, mədəniyyət abidələrimiz, məktəblər,

tədris ocaqları amansızcasına dağıdılır. Ən dəhşətli cəhət odur ki, qədim pir-ocaqlarımız, hətta, məscidlərimiz, bizə aid olan Alban kilsələri dağıdılır və adları dəyişdirilir. Bildiyimiz kimi, Alban dövləti vaxtında türklərin xeyli hissəsi xristian idi. O Alban abidələri də bu gün erməniləşdirilir. Yəni, qədim türkcə yer adlarımız dəyişdirildi ki-mi, mədəniyyətimiz, dini abidələrimiz də dəyişdirilir. Kilsələrin üzərinə özlərindən yazılar həkk edirlər. Qədim türk qəbirlərinin baş daşlarına özlərindən tarix qoyurlar. Əlbəttə, bu, cinayətdir. Təsəvvür edin, Alban kilsələrindəki xaçın formasını dəyişirlər, qədim atributları tarixdən silirlər. Fiziki baxımdan əhalini köçürüblər, işgəncə veriblər, qəbirləri, abidələri dağıdıb yox eləməklə həm də əhalinin mənəviyyatına da təcavüz ediblər. Özləri xristian olmaqla bizə xas olan qədim Alban kilsələrindəki xristian abidələrimizi də məhv ediblər. Bu təşviş, bu barbarlıq dünyanın mizanına təsir edir, dünyanı iflasa aparır.

- Firudin müəllim, verəcəyim bu suala müxtəlif cavablar verənlər olur. Bu barədə avropalı alimlərin də maraqlı fikirləri var, elə erməni alimlərinin özünün də. Erməni adının mənşəyi barədə geniş izahata bir daha ehtiyac var. Bu barədə sizin tədqiqatlarınız elmi cəhətdən çox aktualdır.

- Erməni sözünün mənşəyi, etimologiyası barədə bizim də, Avropa alimlərinin də fikri var. Eləcə də rus, erməni alimləri də fikir yürüdüblər. Ancaq mənim qənaətimə görə, erməni alimləri bu sözü daha elmi şəkildə, tarixi qaynaqlara görə izah edirlər. Erməni

alimlərinin fikri budur: Van gölü ərazisində Armu boyları olub. Bunlar da, əslində, Subar boylarıdır. Həmin Armu boyları da Urartu ərazisinə düşüb. Urartu dilində də “uni” şəkilçisi var. Ar_muni Urartu dilindən keçən addır. Yəni, Armu boylarının Urartuca adıdır. Misal üçün, İrubuni, armeni. Yiyəlik halı ifadə edir. “Uni” şəkilçisi tayfa, yer adlarına qoşulur. Bunu erməni alimləri söyləyir. Bunları erməni alimləri Hay hesab etmirlər. Deyirlər ki, bunlar yerli xalq idilər, həmin armeni adı ortalığa çıxanda bu bölgənin adı Armeni idi. Qədim fars Əhəməni qaynaqlarında həmin bölgə artıq erməni bölgəsinin adı kimi gedirdi. Yunanlar da ordan götürüb Armeni elədilər. “Erməni”, “Armeni” sözləri o vaxtdan işlənir. Ancaq erməni alimləri sübut edirlər ki, bunun erməniyə aidiyyəti yoxdur. Bu, yerli xalqın torpağı, adıdır. Qədim fars dilində söz erməni kimi işlədilib, ordan da yunan dilinə keçib. Sonradan bu Hay tayfaları gəlib, həmin bu armenilərlə qaynayıb-qarışıblar və qonşu xalqlar da bu haylara armeni deyiblər. Amma haylar bu gün də özlərinə armeni demirlər. Bu, tarixi həqiqətdir. Çünki bunlar haydırlar və özlərini Haykın nəvələri hesab edirlər. Bunlara qonşular armeni deyir. Bunlar özləri üçün hay tarixi yazırlar, ancaq rus dilinə çevirəndə süni şəkildə “İstoriya Armeniya” eləyirlər. Belə süni şəkildə armeniya sözü bunlara şamil olunur. Ancaq armenilərin kökü qədim Subar boylarıdır. Subarlar da Mesopatamiyada yaşayan ən qədim türklərdir.

- Bu gün özlərini hay adlandıran ermənilərin “Armeniya” ölkəsinə aidiyyəti yoxdur. Bu haqda böyük Nizamidə də məlumatlar var.

- Herodot ilk erməni ölkəsini belə qeyd edirdi: uzunluğu 750 km, eni 300 km. Bu kiçik bir ərazidir, Van gölündən yuxarıda. Sonrakı tarixdə həmin armeni boyları Qafqaza tərəf çəkilir və ərazisi bir az böyüyür. Hətta, indiki Ermənistandakı bəzi ərazilər də Ərməniyyəyə aiddir. Dedik ki, o Ərməniyyənin də indiki ermənilərə qəti aidiyyəti yoxdur. Xristianlıq dövründəki həmin alban Ərmən boyları xristianlıq qəbul etdilər, artıq “ərməni” sözü o dövrlərdə xristian anlamında işlənir. Yəni, “erməni” sözü xristian anlamını verir. Nizaminin əsərlərindəki Şirin təmiz türk qızıdır. Çünki Şirinin bibisi Məhinbanu buna deyir ki, sən Əfrasiyab soyusan, onlar Keykavusdur. Yəni, Xosrov farsdır, sən türksən. Şirinin özünün də sözləri var. Deyir ki, mən o türk qızlarından deyiləm ki, filan dilləri biləm. Özünü türk qızı kimi təqdim edir. Bu da aydın məsələdir. Başqırdlarda, macarlarda Əmri boyları indi də var. Bunlar qədim türklərdir.

- Firudin Ağası oğlunun bu gün Türkiyədə bir qrup adam tərəfindən təşkil olunan “Ermənilərdən üzr istəmə” aksiyasına münasibəti necədir?

- Necə olacaq? Bizə də tolerant xalq deyərlər. Tolerantlıq nədir? Yəni, bütün ətrafa eyni gözlə baxmaq, heç kimə təcavüz etməmək. Bu, əlbəttə, yaxşı xüsusiyyətdir. Bunun da bir həddi var, o həddi aşanda millətə böyük ziyan dəyir. İndi də Türkiyədə 5-6 adam “Aydınlar”, “Ziyalılar” adıyla başlayırlar soyqırımıyla bağlı ermənilərdən üzr istəməyə. Guya erməniyə soyqırım olub. İndi də onun üzrü üçün kampaniyaya başlayıblar. Görün, nə qədər başsız insanlardır. Əvvəla, tarixi bilməli-

dirlər, ikincisi də bu gün gözümüzün qabağında Xocalı, 20 Yanvar və digər soyqırımlar elədilər. O “ziyalılar”dan soruşun, görək, hansı erməni, hansı erməni ziyalı bizdən üzr istədi? Bu insanlar yaşadığımız tarixə qiymət verməyən insanlardır. Axtarsan, bunların kökləri heç türk deyil. Əgər üzr istəmək lazımdırsa, bu üzrü ermənilər etməlidirlər. 1915-ci ildə türklər erməniləri qırmayıb, əksinə, ermənilər türkləri qırıb. Sadəcə olaraq, onlar şişirdilmiş rəqəmlərlə tarixə soyqırım sözünü əlavə ediblər. Bilirsiniz, erməni 5-10 ölüsünün qədrini bilir, biz bilmirik. Deyək ki, Türkiyədə yüz min erməni yaşayırdı. Bunlar əvvəl bu rəqəmi üç yüz min elədilər, sonra beş yüz min, sonra da bir milyon. Belə çıxır ki, Türk o vaxt hayların kökünü kəsib. Yaxşı, kökünü kəsibsə, bu gün Ermənistandakı ermənilər hardan çıxdı?! Doğrudan da, gülüncüdür. 1915-ci ildə erməni qırğınından söz gedə bilməz. Çünki o vaxt onlar Türkiyənin ayrı-ayrı şəhərlərində bugünkündən yaxşı yaşayırdılar. O vaxtlar ayrı qəzetlər, məktəblər var idi, indi də var. 1915-ci ildə necə soyqırım ola bilərdi ki, Türkiyədə iki erməni naziri, 10 millət vəkili var idi. Yəni, bu, türk Osmanlı dövlətinin erməniyə olan münasibəti idi. Bu münasibətin sonu da göz qabağındadır.

Bu yerdə hələlik söhbətimizə son qoymaq istəyirəm. Amma deyiləsi, izaha ehtiyacı olan məsələlər çoxdur. Bunları bizlərin bilməsi vacibdir. Tariximizə sahib olmaq da burdan başlayır.

*“Ədalət” qəzeti,
10.01.2009*

DİLİMİZ TARİXİMİZİN ŞƏHADƏTİDİR

(Bir daha İrəvan toponiminin tarixi haqqında)

Bu gün hayların yaşadığı coğrafi ərazi heç vaxt erməniyə aid olmayıb. Bu ərazilər tarix boyu türk yurdu kimi tanınıb və qəbul edilib. Bunu deməklə əslində, kiməsə tarix dərsi keçmək fikrində deyiləm. Sadəcə olaraq, tarix bunu sübut edir, edib, edəcək. İrəvanın tarixi və bölgədəki yer-yurd adları, bu yerlərin aborigen əhalisi azər, türk boyları ərazinin erməniyə heç bir aidiyyatı olmadığını sübut edir. İrəvan indi olub Yerevan, qədim türkün yaşadığı ərazi də Ermənistan. Dənizdən-dənizə böyük Ermənistan xülyasına düşən erməni bəlkə də böyük türkün şanlı tarixindən xəbərsiz deyil. Amma erməni məkri, hiyləsi uzun müddətdir ki, torpaqlarımızın erməniləşdirilməsi siyasətini özünə məqsəd tutub. Zaman-zaman İrəvandakı yer-yurd, kənd, çay adları erməniləşdirildi.

Bu azmış kimi, erməni alimləri də ümumən Azərbaycan dilini şübhə altına almağa çalışır, Azər etnosunun fars mənşəli olduğunu sübut etməyə cəhd göstərirlər. Professor Firudin Cəlilov əməkdaşımızla söhbətində məsələyə aydınlıq gətirib:

- Belə yazıların müəllifi peşəkar alimlər deyil. Əgər içlərində professionallar varsa, bunlar da siyasi sifarişlə işləyənlərdir. Azər etnosunun farsa dəxli yoxdur. Ona görə ki, farsların ulu əcdadlarının bugünkü İran, fars körfəzi ətrafına gəlmə tarixi bəllidir. Bunu iranşünaslar da, dünya elmi

də qəbul edir. Heç kim də bunun əksinə getmir. İrandilli tayfalar bu ərazilərə ən tezi miladdan öncə 9-8-ci əsrlərdə gəlirlər. Amma Azər sözü-nün Güney Azərbaycanda, Assur qaynaqlarında yazılı qeydə alınması bir neçə əsr qabaqdır. Təkcə bu vaxt xronoloji sistem baxımından onu göstərir ki, Azər sözü irandilli ola bilməz. Digər maraqlı bir fakt da odur ki, hətta, “Qurani-Kərim”də İbrahim peyğəmbərin atasının adı Azər kimi verilib. İbrahim peyğəmbərin Güney Azərbaycanda hicrət etməsi də tarixi qaynaqlarda var.

Azər sözünün başqa dillərə aid olmasını sübut edəcək bircə dəlil də yoxdur. Onu da demək lazımdır ki, başqa dillərdə türk sözlərindən geniş istifadə edilir. Bu gün ingilis dilində “yoqurt” sözü işlənir. Bu, ingilis sözü deyil. Bu bizim doğma sözumüzdür. Vaxtilə ingilislərin dilinə keçib.

- Əsərlərinizdə qeyd edirsiniz ki, İrəvan, İrəvanətrafı bölgələrin əhalisi əsasən Azərilər olub. Bu iddianın arxasında hansı elmi dəlillər dayanır?

- Adətən İrəvan sözünü Rəvanqulu xanın adıyla bağlayırlar. Rəvanqulu xandan iki min il əvvəl bu şəhər mövcud idi. İrəvan sözündən başlayım. İrəvan sözü qədim türkcədədir. Amma şəkilçisi türkcə deyil. Ona görə ki, bu şəhəri salanlar türk ölkəsində salıblar, amma bu şəhəri salanlar urartululardı. Miladdan öncə 8-ci əsrdə urartulular Araz çayını keçib, Güneydən gəlib İrəvan çuxuru adlanan yeri zəbt ediblər. Daşların üstünə yazı qoyublar ki, biz bu düşmən ölkəsini zəbt elədik. Düşmən ölkəsinin də adını Az ölkəsi kimi veriblər.

Yəni, Az tayfalarının ölkəsini düşmən ölkəsi hesab edirlər. Bu düşmən ölkəsinə gəlib qalalar da tikirlər. Bu qalalar sonralar şəhərlərə çevrilir. Məsələn, indiki Artaxatın yerində Argıştixlini şəhərini salırlar. Bu qalaları salanlar bayaq dediyim kimi, urartulular idi. Argışti urartuluların şəhərinin adıdır. O vaxt yerli tayfaların dilində İripuni “ər evi, əsgərlər evi” anlamına gəlib çıxır. İrəvan çuxuru tarixinə nəzər salanda görürük ki, Azəri türklərinin ulu babaları ən qədim vaxtlardan burada yaşayıblar.

İrəvan çuxuru adına gəldikdə isə, buna bəzən Çuxur-oba, Çuxur-sədd də deyiblər. Hətta, Urartu qaynaqlarında Quarliki kimi qeyd edilir. Quarliki çuxur oba, çuxur sədd anlamındadır. Erməni yazılarında bu ərazinin adı Çuxur-sakat gedir. Sakat da qədim Sak tayfalarının adıyla bağlıdır. Ən maraqlısı da odur ki, arxeoloji qazıntılar zamanı Yeseyan və Poqrebov adlı arxeoloqlar Skif, Sak mədəniyyətinin izlərini arayıb və onun xəritəsini veriblər. Arxeoloqların verdiyi xəritə miladdan öncə 7-6-5-ci əsrləri əhatə edən dövrdə Sak arxeoloji mədəniyyətini göstərən xəritədir. Bu xəritədəki nöqtələrin hamısı “Dədə-Qorqud boyları”nda adı gədən coğrafi ərazilərin adını əhatə edir. Bu, onu göstərir ki, “Dədə-Qorqud oğuznamələri” o vaxt həmin bu oğuz tayfaları olan sakların içində yaranıb və bu dövlətin mərkəzi Göyçə gölü ətrafındadır. Ancaq sərhədləri genişdir: Borçalıdan Axıskaya, Azərbaycanın şərq bölgələrindən Urmiya gölüne qədər. İndi bu ərazilər təkcə sakların yaşadığı ərazilər yox, bütöv Azərbaycanın ərazisi kiçildilib.

- Göyçədəki “Bəlgə” daşı deyilən abidənin üzərindəki qədim yazını oxumusunuz. Nədən xəbər verir o mətn?

- “Azər xalqı” kitabının axırını nəşrində bu haqda məlumat vermişəm. Azərbaycanda yazı nümunələri damğalardan başlayır. Bu damğalar təkcə Azərbaycana deyil, bütün türk etnosuna aiddir. İlk yazı nümunələri damğalardan başlayır, sonra isə yazıya çevrilir. Müəyyən dövrlərdə Azərbaycanda müxtəlif əlifbalar işlənib. Bunun qalıqları indi də tapılır. Hətta, Aramey əlifbasına, yunan əlifbasına, Qobustan latın əlifbasına, mixi yazılara da rast gəlmək olur. Amma yenə deyirəm, yazı nümunələrimizin ən qədimi damğalardır. Bu yazılar o vaxtlar Orta Asiyaya qədər yayılıb. Azərbaycanda bu yazıların bərk cisim üzərində yazılmış nümunələri çoxdur. Bir də var runik yazıları. Runik yazıları bu günə qədər yaşadan bizim xalçalarımızdır. Xalçalarda runik yazıların kolleksiyası öz əksini tapır. Azərbaycan ərazisində qədim yazıları işləyərkən əlimə Aramey hərfləri ilə yazılmış bir-iki bilgi keçdi. Sonra bunun haqqında çox yazılar oxudum. Daş üstdəki yazıları Əlisa Şükürov da, rəhmətlik Həmzə Vəli də, digər alimlər də oxuya bilmişdilər. Hamı bunun Aramey əlifbasında yazıldığını deyir. Doğrudan da, bu hərflər Aramey əlifbasının hərfləridir. Aramey əlifbası da Azərbaycanda bir müddət işlənib. Hətta, Əhəmənilər dövlət quranda ilk yüz il ərzində hakim dil Aramey dili olub.

Yəni, bu Aramey dili saray dili idi. Bütün regionda da yayılmışdı. Bu yazını o zaman Ərməniyyə kimi

təsniflənən coğrafi ərazidə ilk dövlət quran Artaşest adlı şəxsin adı ilə bağlayırlar (haylar bu ölkəyə sonradan gəldilər - red.). Artaşest Selevki dövlətinin canişinlərindən biri idi. O vaxt Selevki sülaləsi məğlub olub dağılanda Artaşest özünü müstəqil dövlətin çarı kimi elan elədi. Qədim yazılar isə Göyçənin iki kəndindən tapılıb. O yazılar Artaşestin mərz daşlarının, yəni, sərhəd daşlarının üzərindəki yazılardır. Bu daşlardan biri 1906-cı ildə, digəri isə 1932-ci ildə tapılıb. Bu yazıları alimlər zaman-zaman oxumaq istəyiblər. Aramey əlifbasında tapılan bu yazı Artaşestin (Yunan deyim formasında Artaxşose) dövründən qalma yazı olduğu üçün ilk cümlədə də Artaşestin adı gedir. Bu yazının Aramey əlifbası olması, daşın Artaşest dövründən qalması qəbul olunur. Amma bu yazını oxumaq mümkün olmayıb. Çünki, ermənilər tərs yozsalar da, heç bir məna verməyib. Alimlər etiraf edir ki, bu Aramey əlifbasıyla yazılmış bir yazıdır, amma dili bəlli deyil. Bu yazı nə erməni, nə fars, nə də Aramey dilində heç bir məna vermədi. Bəzi alimlər də deyir ki, guya yerli tayfaların birinin dilində yazılıb. Ancaq heç kimin ağına gəlməyib ki, bu, Göyçə ətrafında tapılıb, ona görə də bunu türkcə oxumaq lazımdır. Bu yazını mən oxuyanda gördüm ki, çox aydın şəkildə yazılıb: “Bu Araşest məliyın mərz daşıdır.” Aramey hərfləriylə belə yazılıb: “Araşaxse Məlik biləyi Yeritir, buna Qonğuludu”. Bu isə qədim türkcə danışq dilidir. Özü də çox anlaşıqlı bir dildir.

“Kaspi” qəzeti,

11.12.2007-ci il

DİLİMİZ BEYNƏLXALQ TRİBUNADAN SƏSLƏNƏN BİR DİLDİR

Buludxan Xəlilov: “Dilin qayda-qanunlarını qorumaq, dili yaşatmaq hamımızın borcudur”.

Dil ünsiyyət vasitəsidir. Azərbaycan dili dünyaya xalqlarının dilləri arasında özünəməxsus yeri və mövqeyi olan bir dildir. Ən çətin fikirləri ifadə mərhələlərindən keçib. Bu gün müstəqil Azərbaycanımızın dövlət dili Azərbaycan dilidir. Bir çox səfirliklərin səfirlərinin bir çoxu ana dilimizdə sərbəst danışirlər. Burada maraqlısı odur ki, əcnəbilər, avropalılar bizim dilimizi öyrənməkdə maraqlıdırlar, amma biz öz tarixi keçmişimizə bəzən laqeyd oluruq, dilimizin yüksək üstünlüklərinin fərqiə varmırıq. Yaponiyanın, Amerikanın səfirləri bizim doğma dilimizdə sərbəst danışır, fikir və düşüncələrini səlis ifadə etməyi bacırır. Ən əsas da dilimizin normalarına riayət edirlər. Əcnəbiləri bizim dilimizdə danışan görəndə, görəndə, doğma dilini bilməyən azərbaycanlılar xəcalət çəkirmi? Dilimizə bəzi vətəndaşlarımızın laqeyd münasibəti ilə əlaqədar Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin filologiya fakültəsinin dekanı, filologiya elmləri doktoru, professor Buludxan Xəlilovla görüşüb, qaranlıq məqamlara dilçi alimlə aydınlıq gətirməyə çalışdıq.

-Buludxan müəllim, siz ADPU-nun filologiya fakültəsinin dekanıınız. Dilimizin keşiyin-

də dayanan bir alim kimi sizin bu gün dilimizə yad münasibət bəsləyənlərə münasibətiniz necədir? Elə insanlarla qarşılaşırıq ki, Azərbaycan dilindən başqa bütün dillərdə danışrlar, ancaq yarı-yarımçıq. Bir dilçi alim kimi dediklərimizə münasibətinizi bilmək istərdik.

-Əvvəla, doğru qeyd etdiniz. Rusca, ingiliscə sözlərdən danışmaq vaxtı istifadə edənlərlə, daha doğrusu, “zəngin lüğətlərində” əcnəbi lüğətlərdən istifadə edən bəzi azərbaycanlılarla çox tez-tez qarşılaşırıq. Dil bilmək gözəldir, ancaq ana dilində bilməmək, öz dilində danışmamaq ən azından günahdır. Dilə hamının ehtiyacı var. Ü.Hacıbəyovun felyetonlarında, C.Məmmədquluzadənin və bir çox klassiklərimizin əsərlərində ana dilimizin həm gücünü, həm də tərəvətini çox görürük.

O klassiklər, dahilər ona görə sevilirlər ki, onlar azərbaycanca yazıb-yaradıblar. Azərbaycan dilinin bütün imkanlarından istifadə ediblər. Onların əsərlərini oxuyub həyatı, məişəti öyrənmişik, dünya mədəniyyətinə qovuşmağın yollarını dərinlən mənimsəmişik. Bizlər ana dilimizə borc lu yuq. Dil vacib bir sahədir, dilə hər bir kəsin təəssübkeşliyi olmalıdır. Hər kəs namusa, qeyrətə yanaşdığı kimi, dilə də belə münasibət bəsləməlidir. Dil həm də dövlətin atributudur. Azərbaycan dili öz inkişaf mərhələsində çox keşməkeşli bir yol keçib, bu şəkildə bizə gəlib çatıb. Bu dilin qayda-qanunlarını qorumaq, bu dili yaşatmaq bizim borcumuzdur.

Müstəqillik dövründən sonra dilimizin statusu daha da genişlənilib. Artıq Azərbaycan dili dövlət

dilidir. Azərbaycan dili vasitəsilə dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində rəsmi danışıqlar aparılır, ticarət, iqtisadiyyat işləri qurulur. Dilimiz beynəlxalq tribunadan səslənən bir dildir. Dilimizin təmizlənməsi üçün bizə vaxt lazımdır. Birincisi, mətbuatdan, televiziya kanallarından, radio efirlərindən başlamaq lazımdır.

Əcnəbi sözlərlə danışanlara, televiziya-radio efirlərində və mətbuatda dilimizə laqeyd münasibət bəsləyənlərə süni dəbdən uzaq olmağı arzulayıram. Bir sözlə, dili tək dövlət yox, həm də xalq özü qorumalıdır. Qəzetlərdə, televiziya-radio efirlərində çalışanların bir qisminin jurnalistikadan xəbəri yoxdur. Həm təhsil baxımından, həm də bir az ağır desək, mədəniyyət və etik baxımdan. Savadsızlıq və ədəbsizlik baş alan yerdə çox böyük fəsadlar olur. Qəzet, jurnal, radio, televiziya ondan ötrüdür ki, xalqı maarifləndirsin. Əgər bu gün bunlara əməl olunmursa, bunun qarşısı alınmalıdır. Heç kəsin dilimizdən kənar söz işlətməyə haqqı yoxdur, dil tribunadır, güzgüdür. Ona görə də təmiz və nümunəvi olmalıdır. Qaldırdığımız bu məsələ olduqca mənalı və məzmunludur. Özünü vətəndaş hesab edən hər kəs dili qorumağa xidmət etməlidir. Çünki biz bu dil vasitəsilə ünsiyyət qururuq. Dil həm də bizlərin özüdür, tarixdir, kökdür, ən əsası da gələcəkdir.

- **Buludaxan müəllim, növbəti sualın əlifbayla bağlıdır. Bu günə kimi biz bir neçə əlifba dəyişmişik. İlk qədim əlifbamız da bildiyimiz kimi, piktoqrafik əlifba olub. Soruşmaq istəyirəm, əlifbadan əlifbaya keçiddə itkilərimiz hansı miqyasda olub?**

- Çox böyük itkilər olub. Sizə deyim ki, biz qürur hissiylə deyə bilmərik ki, tez-tez əlifba dəyişmişik. Bu, fəxr olunası iş deyil. Əlifbanın dəyişməsi çox böyük fəsadlar törədir. Birincisi, düşüncə tərzi dəyişir, dilin qayda-qanunlarında hərc-mərclik yaranır. Əlifbanın bir əsrdə bir neçə dəfə dəyişməsi ilə nəsillər arasında körpü əlaqəsi sınır. Məsələn, biz bu gün latın əlifbasından istifadə edirik, amma kiril əlifbasında yazılan kitablar, dəyərli əsərlər itib-batır. Əlifba təkcə məktəb uşaqları üçün deyil, əlifbanı hamı öyrənməlidir. Ancaq nəzərə almaq lazımdır ki, əlifbadan əlifbaya keçid olanda əlifbanı hamı - bütövlükdə kütlə öyrənə bilmir. Əlifba dəyişikliyində bunları nəzərə alıb çox ehtiyatlı olmaq lazımdır. Bu gün sevindirici haldır ki, latın əlifbasıyla cənab Prezidentimizin sərəncamı ilə ədəbiyyat çap olunur. Bu, çox gözəldir. Dilə, ədəbiyyata dövlət qayğı göstərir. Qoy, tale bizlərə bir də əlifba dəyişikliyi qismət eləməsin.

1926-cı ildə Bakıda 1-ci Türkoloji qurultay keçiriləndə vahid problem kimi türk xalqlarının ortaq əlifbası məsələsi də gündəmdə durdu. Çoxlu müzakirələr aparıldı ki, ortaq türk əlifbasını necə yaradaq.

Ayrı-ayrı hərflərin üzərində və onların qrafik işarələrində müxtəlif mübahisələr yaranmışdı. Yəni, əlifba işi elə asan məsələ deyildir. Əlifba dəyişilməsi ilə iqtisadi problemləri, mədəni problemləri həll etmiş oluruq. Əlifba dünyaya çıxış üçün bir vasitədir. Bu gün latın qrafikalı əlifbadan istifadə edirik. Yenə də deyirəm, bu sevindiricidir. Ancaq gəlin, bir az keçmişə nəzər salaq.

Küllü miqdarda yazılarımız, ədəbiyyatımız diqqətdən kənar qalır. Bir sözlə, indiyənə kimi əlifba dəyişikliyi ucundan itkilərimiz çox olub.

Dünyada çinlilərin, koreyalıların, yaponların əlifbasına nəzər yetirin. Ən çətin, ən qəliz əlifba da yazırlar. Ancaq bunların iqtisadi inkişafına baxın. Əlifba həm bəzi vacib məsələlərin həllində vasitəçidir, həm də vasitəçi deyil. Bütün məsələləri də əlifbanın üzərinə atmaq olmaz. Bayaq qeyd etdim ki, tez-tez əlifbalarımız dəyişib. Ayrı-ayrı illərdə nə qədər abidələrimiz itib-batıbdır. Əlifbanı dəyişməkdə böyük itkilərdən biri də maliyyə itkisidir. Dərsliklər, ədəbiyyatı dəyişmələr və sair, və ilaxır, bunlar vəsait tələb edir. Vəsait isə dövlətin büdcəsindən gedir. Bundan da maliyyə itkiləri yaranır. Ən əsası da əlifba dəyişikliyi ictimai-mədəni düşüncə sistemimizi də laxladır. Bəzən milləti geriyyə atır. Biz stabil cəmiyyətdə yaşamağa nail olmalıyıq.

- Bəs, bu gün sizin çalışdığınız Pedaqoji Universitetin tələbələri necə, dilimizin təmizliyindən, imkanlarından yararlı bilirlərmi?

- Gənclik gələcəyimizdir. Bu təsadüfi deyilən söz deyil. Bəzən gəncliklə münasibətdə oğul-ata münasibəti qurmaq lazım gəlir. Oğulla ata arasında inkişaf dinamika baxımından anlaşılmalılığa da gətirib çıxara bilər. Çox vaxt gənclik bizim istəklərimizi tam ödəmir, deyirik. Mən bunun əleyhinəyəm. Azərbaycan gəncliyi elastik bir gənclikdir. Gənclərimizi hansı istiqamətə yönəltsən, o istiqamətə də gedir, uyuşur və uğurlu nəticələr verir. Azərbaycan gəncliyinin kifayət qədər

potensialı var, istedadlıdır. Bilirsiniz, gəncliyimiz özündən böyük nəşildən çox şey umur. Biz nə qədər düzgün yol göstərsək, gənclik o qədər də bəhrələnəcək. Tam əminliklə deyim ki, bu günkü gəncliyimiz öz tarixini də, mədəniyyətini də öyrənməkdə qətiyyətlidir. Sadəcə olaraq, bu həvəsə, qətiyyətə istiqamət vermək lazımdır. Bunu da qeyd edək ki, Azərbaycan gəncliyi dünyadan təcrid olunmuş şəkildə yaşaya bilməz. Dünyada bu gün ciddi proseslər gedir. İnformasiya, kommuni-kasiya texnologiya vasitələrinin həyatımıza gəlməsi də ən böyük amillərdəndir. Gəncliyimiz də bundan istifadə etməyi bacarır. Bu, çox gözəldir. Ancaq bugünkü gənclik 10-15 il bundan əvvəlki gəncliklə müqayisə oluna bilməz. Əvvəlki nəsil kitaba daha çox üstünlük verirdi, bugünkü gənclik isə bayaq qeyd etdiyim kimi, internet texnologiyasına. Bu gün, desək ki, gənclik kitab oxumur, bu da doğru olmaz. Bilirsiniz, bizim müasir gənclik öyrənməyə meyillidir. Bu da millətin xarakterindən irəli gəlir. Sadəcə olaraq, bayaq da qeyd etdim ki, onları düzgün yönəltmək lazımdır.

Bu gün mənim tələbələrim ana dilimizdə gözəl danışrlar, bədii ədəbiyyatlar oxuyur, xarici ədəbiyyatla da maraqlanırlar. Mən desəm ki, tələbələrimdən razıyam, bu heç kimdə şübhə doğurmamalıdır.

- Bilirsiniz də, indi ortağ türk dili məfhumu daha çox dəbdədir. Amma bizim əksər türk ortağ dastanlarımızın dili hamı tərəfindən anlaşılan bir dildir. Elə deyək ki, Dədə Qorqud dastanlarındakı qədim, həm də təmiz bir dil, həm tarix baxımından, həm etnik, həm də etnocöğ-

rafi baxımdan əvəzsiz bir mənbədir. Amma təəssüflər olsun ki, o qədimlikdən də, o mənbədən də uzaqlaşırıq. Dilimizdə kök salan əcnəbi sözləri sıxışdırıb çıxarmaq çoxmu çətinidir?

-Mən deyim ki, bu gün elmi ictimaiyyətdə ortaq türk dili məsələsi müzakirə olunur. Suallar da yaranır ki, türk dilinin lüğəti tərkibi hansı sözlərdən ibarət olacaqdır. Müxtəlif versiyalar, fərqli münasibətlər var. Sualınızda həqiqət çoxdur, bunu da qəbul etməliyik. Ortaq türk dili yaranarsa, onun tərkibi ortaq abidələrimizin lüğət sistemiylə qurulmalıdır. Ortaq yazılı abidələrimizdən biri də “Kitabi-Dədə Qorqud”dur. “Kitabi-Dədə Qorqud dastanı”ndakı sözlər eləcə də, bütün ortaq dastanlarımızdakı sözlər türk xalqları tərəfindən yaxşı başa düşülür. Ortaq türk dilindən söz gedirsə, türk xalqlarının ortaq dəyərlərindən istifadə olunmalıdır. Sualınızın ikinci hissəsinə cavab vermək istəyirəm. Qədim dastanlarımızdakı sözlərin bu gün dilimizdə işlənməsini qeyd etdiniz. Bununla tam razıyam. Ancaq razılaşağ ki, bu sözlərin bir qismi ədəbi dildə işlənmir. Bu cür sözlər xalqın dilində qalır və qorunur. Çox vaxt bu sözlərə dialekt sözlər deyilir. Bütün ləhcəmizdəki dialekt sözlər ədəbi dilimizdən uzaqlaşdırılıb və ortaq ləhcəmizdə dirilir. Görünür ki, vaxt bu yalnışlıqları düzəldəcək.

Dil də canlı orqanizmdir, onun da sağlamlığının keşiyində daim durmaq lazım gəlir. Suyunun, havasının təmizliyi də həmçinin vacibdir.

*“Kaspi” qəzeti,
09.01.2009-cu il*

TÜRK BİRLİYİ VACİBDİR

Nizami Cəfərov: “Dünya onsuz da bu gün türk dünyasını birləşməyə məcbur edir”.

Son vaxtlar dövrü mətbuatda filologiya elmləri doktoru, professor, türkoloq Nizami Cəfərovun ədəbiyyat adamları ilə bağlı, mübahisə doğuran, hətta, müəyyən narazılıqla qarşılanan fikirləri açıqlandı. Mən isə bu məsələyə qayıtmaq istəməzdim. Daha çox fikirlərimi aparan məsələlərlə bu görkəmli alimlə çoxdan söhbətləşmək ehtiyacı duyurdum. Bu da təbii ki, türklüyün tarixi ilə daha çox bağlıdır.

Qafqazda Türklərin tarixi səhv olaraq Səlcuqların son gəlişindən götürülüb. Bu fikir professor Qəzənfər Kazımovun bir yazısından alınıb. Q. Kazımov belə qənaətə gəlib ki, türklər Qafqazda yaşayıb, sonralar mühacirətlər başlayıb, yenidən Qafqaza qayıdıblar. Bu fikri bütün dünya alimləri qəbul etsə də, Azərbaycan alimləri qəbul etmək istəmir, - deyə Qəzənfər müəllim öz ironiyasını gizlədə bilmir.

-Nizami müəllim, Qəzənfər Kazımovun fikirləri ilə olduğu kimi sizi də tanış etdik. İstərdim, dil, dilin tarixi ilə, etnosun mənşəyilə tədqiqatlar aparan bir alim kimi bu söylədiyim fikirlərə münasibət bildirəsiniz.

- Elmin qəbul etdiyi, dünya alimlərinin də sübuta yetirdiyi bir fikir möcuddür ki, bizim eramın hüdudlarında təxminən bizim eradan əvvəl 2-ci və 1-ci əsrlərdə və eramızın 1-ci və 2-ci əsrlərin-

dən Qafqaza hun-qıpçaq tayfalarının axınları başlayıb. Əslində, Qafqazda türkçülüyn tarixi elə bu dövrlərdən başlayır. Onlar şimaldan Dərbənd yolu ilə adlayıb, hətta, Suriyaya qədər gediblər. Bu məskunlaşma prosesinin miqyası kifayət qədər genişdir. Səlcuqların gəlişi də 11-ci əsrdən başlayır. Ancaq səlcuqlar Azərbaycana gələnə qədər hun qıpçaqlar, o cümlədən, müxtəlif adlar altında Qafqaza axın başlayıb. Əgər Qəzənfər Kazımov deyir ki, Qafqazda vaxtı ilə türklər yaşayıb sonra mühacirət ediblər, bu doğru fikir deyil. Burada ən qədim zamanlarda prototürklərin (yəni, türklərin babaları olan) etnosların mövcudluğu qəbul edilə bilər ki, onlara Altay etnosu da deyə bilərik. Bu etnoslar arasında monqol, tunquz, mancur, uqorhun da var. Bu özü də nəzəriyyə kimi mövuddur, amma bu nəzəriyyəni çox az adam qəbul edir. Qafqazda türklərin qədimliyi məsələsinə gəldikdə guya dünya alimləri bu məsələni qəbul edir. Əlbəttə, Qəzənfər Kazımov haqlı deyil. Dünyada bunun kütləvi qəbul olunması məsələsi yoxdur. Ancaq müxtəlif nəzəriyyələr var. Nəzəriyyə də ki, hələ təsdiq olunmuş fakt deyil. Təsdiq olunmuş fakt mənim bayaq dediklərimdir.

Mən deyəndə ki, Azərbaycan xalqının formalaşması orta əsrlərin sonuna aiddir, bu yerdə Qəzənfər Kazımov bəzi vaxtlarda mənim üstümə hücumu keçir. Guya mən Azərbaycan xalqının tarixini, türkçülüynü gəncələşdirirəm. Bu da mənim fikrim deyil. Qəzənfər Kazımov da gedib oxuya bilər, bu hər yerdə, ali məktəb dərsləklərində də var, türkoloqların əsərlərində də. Biz də

bu fikrə qarşı çıxma bilmərik, ona görə ki, orda bir məntiq də var. Ola bilsin, Qafqazda prototürklər və türklər olub. Miqyası geniş götürsək, belə demək olar. Amma Azərbaycan xalqının türk etnosundan ayrılması tarixi məlumdur. Bunu orta əsrlərin sonlarından çox-çox əvvələ çəkmək mümkün deyil. Uzaqbaşı ilk türklərin gəlişinə, məskunlaşmasına qədər, yəni, eramızın 1-ci minilliyinin ortalarına qədər çəkə bilərik. Ondan o tərəfə çəksək, artıq bu o deməkdir ki, biz Azərbaycan xalqı adlanan bir xalqı qədimləşdiririk və nəticə etibarilə onu türk kontekstindən çıxardırıq.

- Bəlkə, məsələ Sovet tarixşünaslığı sistemindən çıxma bilməməkdir?

- Tarixşünaslıq belədir. Həmişə bir tarix olub, yəni, ciddi faktlara, tarixi mənbələrə arxalanan bir tarix. Bir də həmişə konyuktur tarixçilik olub, yəni, ideologiyadan asılı tarixçilik. Sovet dövründə elə tarixi fikirlər var idi ki, guya türk xalqlarının tarixinin əvvələ aparılmaması daha çox sovet milli siyasətinin nəticəsidir. Bir həqiqət də var ki, əgər Rusiyanın himayəsi olmasaydı, türk xalqları inkişaf edə bilməzdi. Demək lazımdır ki, sovet dövrünün çox görkəmli tarixçiləri olub. Məsələn, Qumilyov. Sovet dövründə mövcud olan tarixşünaslığı götürüb bir tərəfə atmaq, yəni bütövlükdə inkar eləmək. Baxmayaraq ki, biz özümüz burdan çıxmışıq. Bizə sovet dövründən sonra imkan oldu ki, biz SSRİ-dən kənarında yaranmış tarixi təfəkkürü də öyrənək, tarixi materiallarla bir daha tanış olaq. Düzdü, biz Murad Hacı kimi tarixçilər də yetişdirdik. Belə deyim ki, tarixə sovet

dövründəkindən də konyuktur şəkildə baxan tarixçilər də yetişdirdik. Amma bununla yanaşı, bir sıra məsələlərdə, əlbəttə, bizim də uğurlarımız var, yəni müstəqil düşüncə əmələ gəldi.

- İslam türk mədəniyyətinə nə verdi və nəyi aldı? Bu sualın da izahına ehtiyac var.

- Mən düşünürəm ki, İslamın Türk dünyasına gəlişi, İslamın Türk dünyası tərəfindən mənimsənilməsi Türk dünyasına böyük uğurlar gətirdi. Ən azından İslamı qəbul eləmiş səlcuqlar bütövlükdə Qafqazı, Kiçik Asiyanı əhatə elədilər, Avropaya çıxdılar. Türklər İslamın qılınıcı kimi qəbul olundular. Böyük Türk İslam hərəkatı başladı, böyük Türk İslam mədəniyyəti yarandı ki, biz bunlara türklərin ibtidai dövrü kimi də baxdıq. Təhsil, məktəb intişar tapdı, böyük müsəlman şəhərləri yarandı, ona qədər Türk dünyasında bu böyük türk şəhərləri haqqında çox nadir hallarda danışa bilirdik. İndi artıq kütləvi şəkildə çox böyük İslam imperiyaları yarandı. Türklər bütün dünyaya yayıldılar. Yazılı düşüncə xeyli inkişaf elədi. Eyni zamanda, qədimdən gələn qədim türk yazılı abidələri var idi ki, o yazılı abidələrə qarşı bir qadağa qoyuldu. Müəyyən qədər ənənə aradan qaldırıldı. Ancaq hər halda qədim türk dini bir dünyagörüş olaraq həm də islamda xeyli dərəcədə ehtiva da olundu. Yəni, İslam qədim türklərdən gələn o mənəviyyəti türklərdən axıra qədər ala bilmədi. Müəyyən deformasiyalar oldu, müəyyən qədər bir ətalət də yarandı. Müəyyən dövrlərdən sonra, orta əsrlərin sonlarına doğru artıq türk dünyasının tənəzzülə doğru getdiyini gördük. Bu da olduqca təbii hadisədir. Əgər biz düşünsək ki,

islamı yox, xristianlığı qəbul etsəydik, daha da yaxşı yaşayardıq, bu da düzgün fikir deyil. Çünki xristianlığı qəbul eləmiş türklər də oldu. Xristianlığı qəbul eləmiş türklər rusların tərkibində itib-getdilər.

-Siz yazırsınız ki, qədim türk ədəbiyyatı türk eposuna əsaslanır, ordan törəyir, onun fəlsəfəsini, estetikasını geniş şəkildə əks etdirir. Siz Çingiz Aytmatovun, Oljas Süleymenovun yaradıcılıqlarına əsaslanaraq deyirsiniz ki, onların yaradıcılıqları da qədim türk eposundan gəlmədir. Ancaq Azərbaycan yazıçısı öz ədəbi tarixini unudur, epos mədəniyyətindən uzaq düşür. Nizami müəllim, bunun kökləri, mahiyyəti nəylə izah oluna bilər?

-Deyək ki, İslamı qəbul edəndən sonra İslamın böyük uğurları ilə yanaşı, yaratdığı problemlər də oldu.

Bu gün biz Çingiz Aytmatovu, Oljas Süleymenovu oxuyuruq, Qırğız mifologiyasının, Qazax mifologiyasının vasitəsilə qədim türkçülüyn lap sonuna qədər gedib çıxırıq. Füzulidə, Nəsimidə, aşıq ədəbiyyatında epos təfəkkürü var. Amma Səməd Vurğunun oxuyub dərinə gedə bilmirik. Çünki bu ənənələr qırılır. Epos ənənələri Qazaxda, Qırğızda, müəyyən qədər də digər qırpaq türklərində qalır, karluq türklərində bu qalmır. Elə bil ki, bunlar yeni mərhələyə keçdilər. Ona görə də biz müasir ədəbiyyatımızda, müasir yazığımızın təfəkküründə qədim türk eposu mədəniyyətini görmürük. Amma qırpaq türklərinin yazıçılarının təfəkküründə bu var.

- Bu gün yeni nəsil gəlir - gənc şairlər və yazıçılar. Bunlarda necə, o təfəkkürü bərpa meylli görürsünüzmü?

- Yeni gələn nəsil artıq oxumaqla, kitaba bağlılıqla tədricən də olsa, keçmişinə qayıtmaq istəyir. Amma qayıda bilmir. Çünki 19-20-ci əsr yazıçıları gənclərin təfəkkürünə təsir göstərüb. Yaddaş silinib. Amma gənclik qədimdən gəlmək istəyir. Buna baxmayaraq bu da kitabla, yazıyla öyrədilmiş, yəni inersiyayla, təbiətlə doğul olaraq yox, yazıyla, kitabla gəlməyin nəticəsidir. Bu o qədər uğurlu ola bilməz. Qədim düşüncə texnologiyalarımızı tədricən mənimsəməliyik ki, ruh aydınlaşsın. Bunun ən gözəl təcrübələrinin birini də Atatürk deyib. Atatürk müasir Türkiyə türkcəsini ərəb, fars sözlərindən təmizləmək üçün qədim türk mətnlərindən sözlər yığılmasını tövsiyə edirdi. Türkiyədə xalq içərisində dialektoloji işlər görüldü, ordan sözlər yığıldı, qrammatik elementlər yığıldı. Bu da cəmiyyətə verildi. Nəticə etibarilə qədim türk ədəbiyyatı öyrənilə, tədqiq olundu, araşdırıldı. Bu cür yollar fayda verir. Buna baxmayaraq, qırpaq türklərinin qədimlə bağlılığı da problemlidir. Çünki orada modern düşüncə bir az zəif olub. Həddindən artıq modernizasiya keçmək də köməkdən ayırır. Ümumtürklük xüsusiyyətlərinin təmin olunmasına çalışmalıyıq. Bunu da ədəbiyyatda ədəbiyyatçı, siyasətdə siyasətçi, tarixdə tarixçi etməlidir.

-Sizin belə bir fikriniz də var. Qeyd edirsiniz ki, İslam dininin türk torpaqlarında yayılması ona görə ağır gedirdi ki, türk təfəkkürü İslamın qarşısına mükəmməl şəkildə çıxmışdı. Bu fikir özünü onda təsdiqləyir ki, türkcülüyn oturuşmuş fəlsəfəsinin yaşı daha qədimdir, elə etnosun öz yaşı da.

-Doğrudur. Deyək ki, islam dinini yayan missionerlər həmişə o yerlərdə müqavimətə rast gəlirdilər ki, orada mükəmməlləşmiş din olub. İslam dinini atəşpərəstlər bu günə kimi də qəbul etməyiblər. Hindistana qədər getdilər, bütün İrənin böyük bir hissəsində atəşpərəstlər var idi. Erməni, gürcü İslamı qəbul eləmədi. Çünki xristian dini artıq var idi. Heç müqavimət göstərmədilər də ki, qəbul eləsinlər. Daha çox İslamın hücumları birallahlı dini olmayanlara qarşı oldu. Burda İslam haqlı idi. Sonuncu dünya dinidir. Ərəblərin içindən çıxmaq o demək deyildi ki, islamı yalnız ərəblər qəbul etməlidir. Dinin iddiası millət miqyasıyla ölçülmür. O, bütün insanlığı bürüməlidir. Türklərə münasibətdə isə bəzi tədqiqatçılar deyir ki, bəli, türklər də şamançıydılar, ibtidai dinə mənsub idilər, ağaca sitayiş edirdilər. Amma elə yerlər vardı ki, orda tanrıçılıq dini vardı. Birallahlıq elə idi ki, müasir din baxımından qəbul olunacaq vəziyyətdə deyildi. Çünki biz Tanrını göylərdə təsəvvür edirdik. Özü də fiziki şəkildə, hərdən boz qurda da Tanrı deyirdik. Ona görə də türkçülük İslama böyük mədəniyyətlə, böyük təfəkkürlə, böyük düşüncəylə gəlmişdi. İslam missionerləri təhlillər aparırdılar. Təsəvvür edin ki, Qaraxanlılar deyirlər ki, belə bir din gətirmişik. Bu dini siz qəbul eləməlisiniz və dünyaya çıxmalısınız. İslam təkallahlı bir dindir. Buğra Qaraxan deyir ki, bizim də dində təkallahlıq var. Türk düşüncəsi kifayət qədər mükəmməl idi, böyük ədəbiyyat yaranmışdı. Qədim türk yaradıcılıq abidələri tanrıçılıq düşüncəsi ilə meydana çıx-

mışdı. Çin dilindən, qədim İran dillərində, külli miqdarda buddist, manixeyist əsərlər tərcümə olunmuşdu.

Bu gün dünyanın elə böyük bir kitabxanasını təsəvvür etmək mümkün deyil ki, orda Uyğur yazılı abidələri olmasın. Bu onu göstərir ki, bunlar ortaya mükəmməl şəkildə çıxmışdı. Onlar İslamı mükəmməl təfəkkür əsasında təhlil eləyə-eləyə qəbul etdilər. Proses 7-ci əsrdən başladı, uyğurlar 14-15-ci əsrlərə qədər buddist və manixeyist dinində qaldılar. Proses 7-8 əsr gedib. Hətta, bir sıra türklər İslamı qəbul eləmədilər.

-Nizami müəllim, növbəti sualım da sufiliklə bağlıdır. Klassik şairlərimizdə sufilik daha çox diqqəti cəkməyindən bu sualı verməyi lazım bildim. Sufilik klassik ədəbiyyatımızdan bolşevik dövrünə qədər gəldi. Deyərdim ki, 20-ci əsrdən sonra sufilik, sufi ideyalar birdən-birə qırıldı, ədəbi material elmsizləşdi. Bugünkü söz çılpaq manikenə bənzəmirmi?

-Bilirsiniz, biz həmişə ədəbiyyat tarixində sufizmin təxminən 11-12-ci əsrlərdən başladığını qeyd etmişik. Tək Azərbaycanda deyil, bütöv türk kontekstində, eləcə də, dünyada fəlsəfi düşüncə sistemi kimi sufilik mistizm və buddizimdən qidalanır. Mistik düşüncəni ilk verən buddizmdir. 11-12-ci əsrdən bu sahəyə meyil başladı, 16-17-ci əsrdə isə demək olar ki, bitdi. Niyə? Çünki bunların ardınca realist ədəbiyyat, publisistik düşüncə, insan həyatını gerçəklikdə görəndə ədəbiyyat gəlirdi. Yəni, insan və Tanrı arasında olan münasibətlər artıq bir obraza çevrilmişdi.

Əlbəttə, XX əsrin 60-70-ci illərində bizdə də sufilik meyilləri yenidən meydana çıxdı. Belə deyim ki, nə zamansa gözəl bir şəkildə yaşanmış düşüncələrin, hissiyyatların və təfəkkür strukturlarının yenidən dirçəlməsi meylı olur. Bu meyl aparıcı deyil. Ancaq bununla yanaşı mövcuddur. Şairlər sufi meyilli ola bilər, ancaq filosoflar yox. Çünki bu gün dünya çox açıqdır. Bu gün siyasətçilər sufiliklə məşğul ola bilməz. Amma Ş.İ.Xətai ən böyük sərkərdə idi, sufi idi. Bu gün siyasətçi artıq sufi düşüncəylə cəmiyyət içində gedib nüfuz qazana bilməz. Amma şair sufi əhval-ruhiyyəni müəyyən qədər qoruyub saxlamalıdır. Söz bu gün tək şairin ixtiyarında deyil, söz həm də alimin, filosofun, siyasətçinin ixtiyarındadır.

-Aşıq yaradıcılığı, hava-havacatı, mədəniyyəti sufi qaynaqlarından götürülür. Bəlkə də, xalqın yolunu azmamasında aşığın rolu, aşığın gördüyü işlər ədəbiyyatın gördüyü işlərdən daha çoxdur. Amma aşıqlığın özü minilliklər boyu ağır yollardan keçib gəldi. Ozan aşığa transfer oldu və bu günümüzdə gəldi. Bu barədə sizi dinləmək çox maraqlı olardı.

- Ozan sənətinin mənbələri bizə məlumdur. Ozan mədəniyyəti daha çox qam-şaman düşüncəsindən gəlir və qam-şaman yalnız sənətkar deyil. Qam-şaman həm həkim, həm mütəfəkkir, həm də sənətkardır. Aşığa keçəndə aşıq artıq, belə deyim ki, mütəfəkkir deyil. Ozanda olan mütəfəkkirlik aşıqda yoxdur. Aşıq artıq sənətkardır. Amma bu sənətkarlığın mahiyyətində sufilik durur, aşıq insanı Tanrıya qovuşdurmalıdır. Aşıq in-

sanla, yaradılmışla Yaradan arasında vasitəçidir. Bu vasitəçilikdə sənət daha çox iş görür. Yəni, çalınan havalarda deyilən sözün harmoniyası və məzmunuyla, texnologiyasıyla müəyyən qədər mütəfəkkirliyini saxlayır, amma daha ozan qədər deyil. Aşıq artıq “Dədə Qorqud”dakı kimi hansısa müşkülləri həll etmək iqtidarında deyil, amma iddiasındadır. Qurbaninin, Aşıq Abbasın, Xəstə Qasımın, Aşıq Ələsgərin və sonrakı aşıqların özləri müşkül içindədirlər. Özlərini çətin vəziyyətə salıb bu çətin vəziyyətdən də çıxırlar. Bu çıxış yollarını tapanda da ilahi qüvvə, Tanrı onlara kömək edir. Beləliklə, bunlar artıq özlərinin həyatının eksperimentləri ilə hərəkət edirlər. Dədə Qorqud öz həyatını təhlükə altına atmır. Dədə Qorqudun heç belə təhlükəsi yoxdur. Amma orta əsrlər aşıq ədəbiyyatında bu təhlükə var. Yaranan dastanlarda da bunu görmək olar. Hansısa bir hökmdarın, xanın, padşahın övladı olmur. Hansısa bir dərviş gəlir, bu dərviş bir alma verir və bu almadan uşaqlar doğulur. Bu alma göydən gəlib, Tanrınınındır. Demək, uşaqlar da Tanrınınındır. Yəni, artıq atanın, ananın uşaqları deyil. Onların da başlarına xoş və pis günlər gəlir və bu da Tanrıyla bağlıdır.

19-cu əsrdən sonra aşıq sufi düşüncəsini lap M.Azafliya qədər saxlasa da, hər halda aşıq gerçəkləşir, realistləşir. Deyək ki, Aşıq Ələsgərdə səthi tənqid də var- mollaları tənqid edir, həcvlər yazır və s. Aşıq Şəmşirdə də sufilik mistikası var. Gözəl təbiət mənzərələri yaradıb. Həm də aşıq artıq reallığa uyğunlaşıb.

Bu gün aşiq sənətinin inkişafıyla bağlı müəyyən işlər görülməyə başlanıb. Aşıqlarımız YUNESKO-nun xətti ilə dünya miqyasına çıxacaq. Hörmətli Mehriban xanım Əliyevanın da bu işdə xüsusi diqqəti və qayğısı var.

Bizdə aşiq ədəbiyyatı bu günə kimi müəyyən səviyyədə öyrənilib. Yaxşı olardı ki, biz indən belə aşiq havalarını, aşığın davranışını, aşığın rəqsini dünyaya tanıdaq. Bu bizim gələcək üçün ən böyük qazancımızdır. Artıq bunları etsək, dünya qarşısında nəşə etmiş olarıq. Erməni bizim mənəvi varlığımızı mənimsəyir. Bunların qarşısını biz yalnız mənəvi dəyərlərimizi qorumaqla ala bilərik.

- Nizami Gəncəvi əsərlərində birbaşa mifologiyadan qaynaqlanır və tarix yazır. Tarixin mifologiyayla təsdiqi nə dərəcədə düzgündür?

- Nizami Gəncəvinin yaradıcılığı haqqında elm adamları yüksək səviyyədə fikir bildiriblər. Onların içində bir məsələ mənim üçün çox maraqlıdır. İran ədəbiyyatşünasları Nizami Gəncəvi haqda yazırlar ki, farsca yazıb, amma ondan türk ətri gəlir. Nizami Gəncəvi haqqında mənim də bir məqaləm var- “Qədim türk eposu, ədəbiyyatı və Nizami Gəncəvi”. Yəni, N. Gəncəvi özü eposdur. Eposdan gələn xüsusiyyətləri saxlayır. N. Gəncəvinin farsca yazıb, fars şairi olmamasının əsas göstəricisi həmin epos düşüncəsində danışmasıdır. Heç bir şair “İskəndərnamə” poeması yazıb İrani çökdürmüş Makedoniyalı İskəndəri özünə ideal qəhrəman hesab etməz. Bunu ancaq türk edər. Makedoniyalı İskəndər hərəkətindən sonra türklər arasında çoxlu miflər dolaşırdı. Bu miflərin müəyyən

hissəsi Nizaminin əsərlərində var. Buna dəqiqliklə fikir verən artıq Nizami haqqında heç nə deyə bilməz. Nizamiyə farsca yazan böyük türk şairi kimi baxırıq. Bu da onun tipologiyasıyla, xarakteriyə bağlıdır. Bu bizim iddiamız deyil.

N.Gəncəvi haqqında mən gənclik illərimdə belə bir fikir demişəm ki, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini orta və ali məktəblərdə biz Nizami Gəncəvi ilə başlaya bilmərik. Yoxsa, belə çıxar ki, 11-12-ci əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı farsdilli ədəbiyyatdır. Axı bu belə də deyil. Bu da xalqın mənşəyi barədə normal təəssürat deyil. Orta məktəb qurtaranın hamısı gəlib ali təhsil almır, ali təhsil alanın da hamısı filoloji fakültələri bitirmir ki, məsələni köklü şəkildə öyrənsin. Belə bir nəsil yetişir, onların düşüncələrini də “mənim ədəbiyyatım fars ədəbiyyatı olub”, fikri formalaşa bilər. Axı bu belə deyil. Mən N.Gəncəvinin lazımı xronologiyaya riayət olunmadan təqdim olunmasının metodiki səhv olduğunu demişəm. O zamanlar mənə deyirdilər ki, sən N.Gəncəvini inkar edirsən. Burda məsələ metodika məsələsidir. Gəncəvi farsca yazmasına baxmayaraq, ədəbiyyatımızın nəhəngidir. Yaxşı olardı ki, türkcə yazaydı, Yusif Balasaqunlu, Əhməd Yasəvi, Əhməd Yöğnəgi kimi. Yusif Balasaqunlu 11-ci əsrdə “Qutadqu Bilik” əsərini türkcə yazıb, amma N.Gəncəvi 12-ci əsrdə yaşayıb, farsca yazıb. Bu həm də regionla bağlı məsələdir. Ancaq yenə Nizami də, digər şairlər də türk dünyasının böyük şairləri, mütəfəkkirləridir.

- Bugünkü elmin gələcəyini necə görürsünüz?

- Bu gün gənclərin elmə böyük axını var. Bununla yanaşı yeni dərsləklər hazırlayırıq. Yeni düşüncə tərzı yaranır. Bir vaxtlar gəncliyimiz Bakıdan qırağa çıxa bilmirdi. Amma bu gün nə qədər xaricdə təhsil alan gənclərimiz var. Əlbəttə, güclü bir nəsil yetişir, amma elmimizdə təkən dövrüdür. Bu təkənlər elmin əvvəlki şöhrətini qaytaraçaq, yaxşı töhfələr də verəcəklər.

- Siz Atatürk adına Mərkəzin rəhbərisiniz. İstərdim, soruşam, Mərkəzin ümumtürk miqyasında hansı işləri olub və olacaq?

- Bizim mərkəzin yaradıcısı Ümummilli liderimiz H.Əliyev olub. Mərkəzin yaranmasında iki məqsəd var idi. Atatürk irsinin Azərbaycanda öyrənilməsi və təbliğ edilməsi, ikinci də türk xalqları arasında mədəni əlaqələrin yaranması. Biz hər iki istiqamətdə işləyirik. Atatürk haqqında xeyli kitablar çap etmişik; çoxlu konfranslar keçirmişik; beynəlxalq tədbirlərdə Atatürklə bağlı çıxışlar etmişik; türk xalqlarının mədəni əlaqələrini təmin etməkdən ötrü kitablar yazırıq. Həm özümüz çalışırıq əlaqələri yaradaq, həm də bu əlaqələrin yaranmasında iştirak edirik. Dünya onsuz da, bu gün türk dünyasını birləşməyə məcbur edir, dünyanın bu günkü hadisələri məcbur edir ki, biz etnik mədəni sistem olaraq bir yerdə olaq. Türk dünyasının siyasi bütövlüyü prosesi gedir. Bu sahədə müəyyən uğurlar da var. Yəni, biz çalışmışıq ki, gedən prosesləri də izləyək və bu proseslərin gedişində müəyyən işlər görəək, fəal iştirak edək.

Özümüzün gördüyümüz işlərdən hələ ki, razı deyilik. Çünki həddindən artıq işlərimiz çoxdur.

Gücümüz daxilində çalışırıq ki, töhfələrimizi verək.

-Nizami müəllim, suallarımızı cavablandırdığınız üçün çox sağ olun.

- Maraqlı suallara görə də siz sağ olun.

*“Yeni Nəfəs” qəzeti,
19.09.2009-cu il*

DÜNYANIN ÜSTÜNƏ DÜŞƏN İŞIQ

Şair Vaqif Bayatlı Odərin şeirlərilə tanışlığım elə də çoxdan deyil. Şeirləri ilə ilk tanışlıqdan onun ən azı çox maraqlı adam olması təsəvvürünə yiyələndim. Onun şeirlərindən gördüklərim, hiss elədiklərim, bəlkə də, daha çox yuxuda görülənlərə bənzədiyi üçün marağım daha da dərinləşdi. Amma o da var ki, bu şeirlərdən götürdüklərimin nədən ibarət olmasını tam dəqiqləşdirə bilməsəm də, gördüklərim mənə daha doğma göründü. Bu doğmalığ bütövlükdə dünyanın özüdür, dünyanın doğma görünən tərəfləridir. Ən azından bu doğmalığ dünyanın üstünə düşən işıqdır, özü də sevgidən düşən işıq. Bu işığın iziyə gedib şairlə görüşəsi oldum. Amma söhbətimiz, deyəsən, bir az ordan-burdan oldu. Hardan başlasaq da, işıq, sevgi əksilmədi.

- Vaqif bəy, ədəbiyyata necə gəldiniz?

- Gəlmişəmmi?! Çox sağ ol ki, bunu mənə xəbər verdin, mənə ədəbiyyatda sayırsan. Ədəbiyyat adamı ədəbiyyata, elə bu dünyaya gələndə gəlir. Fikirləşəndə ki, mənəim şəxsən özümün poeziyam ruhi şeirlərdir, ruhdan gəlir, bizdən çox-çox əvvəllərdən mövcuddur, belə çıxır ki, biz ədəbiyyata anadan olmamışdan qabaq gəlmişik. Yəqin ki, gedib əbədiyyətə qovuşanda da ədəbiyyatdan gedəcəyik daha gözəl bir yerə. Bəlkə də, göydə uçan quş olacağıq, göylərdən həzz alacağıq gözəl bir şeirdən həzz alantək. Ola bilər ki, bulud olacağıq yağmura ehtiyacı olan yerlərə yağ-

maq üçün. Bunlar Allaha aiddir. Biz bilmərik.

- **Bəs ədəbiyyata nələr gətirdiniz?**

- Mən nələri gətirdim, desəm, bəlkə, böyük səslənər. Çox istedadlı jurnalistimiz Zamin Hacı deyir ki, hamının şeirinə bənzətmələr yazıldı, tək Vaqifin şeirindən başqa. Həm də Vaqif şeirimizə saysız yeni formalar gətirdi. Əkrəm Əylisli də kitabımın təqdimat mərasimində söylədi ki, Vaqif Bayatlını təkrar eləmək olmur, amma başqa şairlərin hamısını təkrar eləmək mümkündür. Heç mən özüm də özümü təkrar eləyə bilmirəm. Hər şeirimdə yeni bir forma, yeni bir ruhi uçuş, ruhi sıçrayış olur. Bu şeirlər əslində, göy üzünün şeirləridir. Bir çox adam mənim haqqımda deyirki, şeirlərində Vaqifin ayağı yer üzündən üzülüdü. Göyün yanında yer nədir, ay zalım oğlu?! Əslində, yer üzü göy üzündə kiçicik bir nöqtədir həm də. Yer üzünü göy üzüylə qabaq-qənşər qoymaq gülməli bir işdir. Yer üzü göy üzünün bir hissəsidir. Əslində, mən özüm də yer üzündəyəm və yer üzündən bərk yapışanlardan fərqli, heç yapışmadan da onlardan daha çox bu yer üzündəyəm və yerüzünü onlardan daha çox hiss edirəm. Göyüzünü duymayan yerüzünü anlaya, duya bilməz. Həm də insan yer üzündən yapışmamalıdır. Ən azı ona görə ki, Allah adamı yer üzündən qoparanda Allaha əziyyət olmasın.

Dünyada mənasız şeirlər yazanlara, şöhrətdən yapışan adamlara həmişə sevgiylə yanaşmağa çalışmışam. Onların sevgisiz ürəyində sevgi yaratmağa çalışıram. Çünki sevgi adamları çox mənasızlıqlardan xilas eləyir, dünyanı mənalandırır, sev-

dirir. Allah bizi yaradı ki, onun gözəlliyini dərk eləyək, onun sevgisini duyaq, daha da dərinləşdirək. Biz sevgini dərinləşdirdikcə Allah sevinir.

**Heç nədən yapışmadım, İlahi,
Bu dünyada əziyyət olmasın sənə
Məni bu dünyadan geri alanda da.
Sil məni bütün yaddaşlardan da,
Sonra əziyyət olmasın sənə
Yaddaşlardan qaldıranda da.**

Xüsusilə, şairlər ancaq və ancaq dünyanın sevgisini artırmalıdırlar. Mənim özümün də birinci məqsədim odur ki, çalışıram, hamını hamıya sevdirim. Bu dünyada sevgini gücləndirmək lazımdır. Sevmək sevginin yarısıdır, tam sevgi deyil. Hətta, Leylinin Məcnuna sevgisi də tam sevgi deyil. O sevgini Füzuli elə yazıb ki, bizə dünyanı və sevgini sevdirsən. “Leyli və Məcnun”u oxuyan hər bir gəncin ürəyində sevgi hissi yaranır. Həm də bizim qədim dastanlarımızı oxuyanda oradan tək sevgini əxz eləmirik, həm də dilin gözəlliyini, dilin min illərdən gələn axarlığını, ağırlığını görürük. Buradan da öz dilinə olan sevgi yaranır, həm də sən dilini başqa millətlərə sevdirməyə çalışırsan. Mənim şeirim də əsas canı sevdirməkdir. Çox təəssüf ki, bəzi adamlar sevməklə sevdirməyi qarışdırırlar. Sevmək sevdirməyin kiçik bir hissəsidir. Bütün bunların başında isə Vətəni və İlahini daha çox sevdirmək gəlir. Mənim sevgi, sevdirmək, göyüzlə bağlı şeirlərimiz qoyanlara xatırlatmalıyam ki, onların yox,

məhz mənim şeir kitabımı şəhid şair Nizami Aydın çantasında gəzdirirdi, çantasında da o kitab həlak oldu. Allah onun və bütün şəhidlərimizin ruhunu şad eləsin.

- Ədəbiyyat sizdən nə aldı, nə apardı?

- Ədəbiyyat da bir vətəndir. Ona can qurban. Ədəbiyyat məndən nə apara bilər? Əksinə, mənə o, Vətən kimi çox şey verdi. Fiziki sağlamlığımın bir hissəsini aparsa da, milyonları qazandırdı. Mən sevgi milyoneri, sevdirmək milyarderiyəm. Ömrüm uzunluğunu çox yıxılmışam ürəyimin ağrısından, ürəyimi tutmuşam, hətta, cərrahiyyə əməliyyatında olmuşam, ağrılarımın həddi-hüdudu olmayıb. Bu ağrılara əvvəllər fəlakət kimi baxırdım, həyəcanlanırdım. İndi bütün ağrılara da, ürək ağrısına da sevgilə baxıram. Çünki həyəcanlandılanda daha möhkəm ağrıyırsan. Mən hərdən həkimləri görəndə deyirəm ki, xəstələrinizə öyrədin ki, ağrılarınıza sevgilə yanaşsınlar. Çünki bütün ağrılar, xəstəliklər artıq sənin bədəninin bir hissəsidir, sən öz doğmandır, sən sevgindir. Sən öz yaxın adamlarını necə sevirsənsə, ağrılarını da elə sev. Ancaq sevgilə xəstəlikləri müalicə etmək, dost etmək olar.

**Elə bil, sevinirəm xəstələndə,
Bir dəfə sevinirəm,
Sevgilə doluram,
nəsə bir igidlik etmiş kimi,
Uşaqlığıma, anamın qucağına
qayıtmış kimi oluram.**

- Məncə, dünyada ən ciddi məsələlərdən biri də ədəbiyyatdır. Amma bu gün Azərbaycanda qeyri-ciddi adamlar ədəbiyyatla məşğul olur. Sizcə, bu niyə belədir?

- Əvvəla, onu deyim ki, ədəbiyyat mənim özüm üçün hələ tam aydın məsələ deyil. Amma ədəbiyyatda bölgü aparılıb, çoxları öz sərhədlərini cızıb. Mənsə yenə deyirəm, ədəbiyyat böyük sevgilərin bir hissəsidir. Adicə hər bir kəsin ürəyindəki dualar yazılan səfeh şeirlərdən qat-qat yüksəkdir, daha çox ədəbiyyatdır həm də. İnsan dualarıyla İlahinin yanında daha qiymətlidir. Birinci, ədəbiyyatla məşğul olanları, qeyri-ciddi insanları adam eləmək lazımdır, insana çevirmək lazımdır. Onları adamlığa qaytarmaq lazımdır. Bu fikirləri yazmışam. Bu dünya - yer üzü insanların ibadət üçün yığışdığı yerdir. Bu dünya ibadət yeridirsə, kimsənin bu ibadəti pozma haqqı olmamalıdır. Ədəbiyyat özü ibadət eləməkdir. Sevgi də ibadətlərin ən ucasıdır. Həm də yer üzünə bütün kainatdan azmış ruhlar can atır. Çünki bütün kainatın ruh mərkəzi yer üzüdür. Ən gözəl ruhlar nadanları, heyvərələri, ədəbiyyatdan xəbəri olmayan ədəbiyyatçıları görəndə küsüb gedirlər. Ən müqəddəs dini katablar da yer üzünə beləcə gəlib. Belə düşünürəm ki, Allah çox şey üçün yer üzünü seçib. İlahi sevgilər, ilahi düşüncələr, ilahi uçuşlar da yerdən başlayır. Əgər yer üzünə ən müqəddəs kitablar, müqəddəs insanlar endirilibsə, demək, bura kainatın ibadət, qalxış nöqtəsidir. Mən poeziya və incəsənətin bütün növlərinə ibadət yeri kimi baxıram. Kim belə baxmırsa, yəqin,

ibadətın də nə olduğunu bilmir. Azərbaycan ibadət yeri kimi dünyada, bəlkə də, birinci yerdə durur. Ona görə də bu torpağa poeziya məbədləri göndərilib. Təbii ki, bizim şeirimiz, poeziyamız çox güclüdür, güclü ölkələri, orduları yenmək qabiliyyətindədir.

- Şair - əslində, kimdir və şairi olduğu kimi qəbul edirikmi?

- Hərə bir cürə deyə bilər. Amma ən dəqiqini Allah bilir ki, şair kimdir. Allahın yaratdığı insanların ən böyük funksiyaları İlahiyə doğru uçuşlarıdır. Hətta, insanların sevə-sevə çəkdiyi ağrıların da bir hissəsi ancaq şeirə çevrilir. Kim ağrını sevir əzizləyə bilsə, ağrıya sevgi kimi baxırsa, ancaq o, şeir yazsa bilər. Şair başı yeyənlərdən şair olmaz.

**Şair başı - şair xası,
Şair ürəyi yeyənlər
Çətin səni bəyənlər,
Ey Vaqif Bayatlı Odər,
Bu dünyada sən deyənlər
Ya xam xəyal, ya yuxudur.**

- Dünyanın sonuna nöqtə qoymaq olarmı?

- "Mən səni bu sonsuz dünyanın sonunacan sevecəm", - demişəm. Mənim şeirlərimə tək kontekstdə baxmaq olmaz. Mənim şeirlərim bütöv bir candır, bütöv bir ruhi sistemdir. Bəlkə də, bu ruhi sistemi dünyada yaradan yeganə ruh adamı mən özüməm. Ən azı ruhi sistemli tək şairəm. Amma dünyada məndən qat-qat güclü ruh adamları var.

Ən böyük ruh adamları zatən türklərdir. Deyərdim ki, biz də içində olmaqla bütün türk tarixinə, türk poeziyasına baxanda Avropa şeiri çox zəif görünür. Siz deyən suala cavabı belə düşünürəm: Mən o şeirin davamını başqa şeirlərdə yazmışam. Hətta, mən də o şeirdə nöqtə qoymamışam. Doğrudan da, Tanrı dünyanın sonuna nöqtə qoymur, özü də qəsdən.

- Belə bir atalar sözü var: Yalan ayaq tutar, amma yeriməz. Siz isə şeirlərinizin birində yazırsınız ki, yaşasın yalanlar. Hansı yalanları yaşadırırsınız?

- Yalandır, boş-boş danışmaqdır. Hərdən görürük, iki adam görüşür. İki saat boş-boşuna: -Sən necəsən? -Mən necəyəm?- soruşur. Bütün bunlar ağıllı adamları, dünyayla çox yüklənmiş insanı boşaltmaq üçündür. İnsan həmişə gərgin olmamalıdır. O mənada hərdən bir-birimizə məhəbbətlə yalanlar danışırıq. Hərdən də deyirik ki, o ulduzlar sənə baxır və yaxud o ulduzu gedim sənə gətirim, ya da dənizi qurudum, ya atım özümü 10-cu mərtəbədən aşağı. Bunlar hamısı həm yalanlardır, həm də gerçəklər. “Yaşasın yalanlar” əslində, gerçəkliyin bir başqa üzüdür, siz düşündüyünüz kimi yalanlar deyil. Mən dediyim yalanlar məhəbbət yalanlarıdır. Mənim yalanlarım yaşasa, daha yaxşıdır, nəinki həqiqi yalanlar yaşasın. Mən yalnız öz yalanlarımı çox sevirem. Çünki mənim yalanlarım əsl yalanlara qarışmır.

- Allahla bizim aramızda yollar bağlıdır mı? Əgər bağlıdırsa, bu yolları kimlər bağlayıb?

- Allahla bizim aramızdakı yollar... Bu yolların bağlanmamağı insanın özündən asılıdır. Şübhəsiz,

Allah bunları bağlaya bilər. Mən gələcəkdə bu barədə yazmaq istəyirəm. Bunlar çox mürəkkəb, hələ araşdırılmamış ruhi məsələlərdir, ruhi sistemin elementləridir. Mənə də çox maraqlıdır. Allahla insanın arasındakı yollar həmişə açıqdır? Bu yollar heç vaxt bağlanmır? Sufilər belə fikirləşir. Ancaq dəqiq mahiyyətini anlamaq çətindir. Düşünürəm ki, insan daim Allahladır, yəni, sevgini gücləndirirsə, Allah onun yollarını heç vaxt bağlamaz. Deyərdim ki, bu sualı da Allah özü verir və bəlkə də, bunu ona görə eləyir ki, sən bu sualı verəsən, mən də bu cavabı verəm ki, bu yazı mətbuatda çap olunandan sonra insanların ürəyindəki sevgi bir az da güclənsin, biz daha çox bu haqda düşünək. Allah hər an hər bir insanla danışır. Bunu duymaq lazımdır. Elə bir an yoxdur ki, Allah bizimlə danışmasın. Allah mənim düşüncəmdə çox böyük bir ruhi sistemdir. O, hər şeydə var, hər yerdə var, hər anda duyula bilər, hər anda, hər canlıyla bir yerdədir, ancaq heç vaxt ona gedib çata bilmək mümkün deyil. Bəlkə də, hardasa ancaq Allahın ələyinə gedib çatmaq olar. Bəlkə də, ruhlar gedib Allaha çatır. Bizim gözəl-göyçək şəhidlərimiz Allahın yanındadırlar, Allahın ovcundan su içirlər.

-Sizin də belə bir şeiriniz var:

**Elə buralarda ölür dualar,
Çatsa da Allaha, Allah da baxmır.
Diz çökdüyü yerdə ölür dualar.**

Bəs, bu fikirlərə yenidən qayıtsanız, daha nə demək olar?

- Bu şeir 70-ci illərin şeiridir. Mən hiss edirəm ki, duaların özünə də kömək lazımdır ki, gedib İlahiyə çatsın. İlahi o vaxt duaları qəbul edir ki, sənin dualarının arxasında sevgin, sevdirməyin, təmiz ürəyin dayansın. Bəlkə, kimsə dua edir ki, bir yetimin malını əlinə keçirsin və ya kimsə dua edir ki, kiminsə xoşbəxtlik payını əlindən alsın. Təbii ki, Allah bunları qəbul etmir, etməz də. Allah saf duaları, gözəl niyyətli duaları qəbul edir. Ancaq uşaq duaları Allaha çatır, çünki uşaqlar həm burda, həm də Allahın yanında saf olurlar.

- Dünyanın kaprizlərinə səbir çatarmı və yaxud ikinci kərə doğulsaydınız, “səbirli ömür” yaşaya bilərdinizmi?

- Bu çox mübahisəlidir. Buddizmdə, induizmdə ruh bədəndən bədənə keçir. Düzdür, onlar Buddanı insan kimi təsəvvür edirlər, Allah kimi təsəvvür etmirlər. Təsəvvürlər müxtəlif dinlərdə müxtəlif şəkilədir. “Quran”ın bəzi ayələri imkan verir ki, insan dərk eləsin ki, Allah insanları bir də dirildir, amma bütün insanları yox. Bu o deməkdir ki, ruh əbədi qalır və təzədən dünyaya insan gəlir. Bu mənim düşüncəmdir. Başqa müqəddəs kitablarda da belə fikirlər var. Həm də elimizin, anamın, türklüyün, Dədə Qorqudun, şamanizmin düşüncələrinə tapınsaq, ruhumuzu dinləməyi bacarmalıyıq. “On hasar o yana oynayan uşaq” şeirimdə mən göy üzünün on qatını göstərmişəm. Sonra mənə dedilər ki, axı göy üzü 7 qatdır, sən niyə “on qatdır” deyirsən? Belə deyib dəyişdirdilər. Sonra axırıncı kitabı çap edəndə yenə on yazdım. Allah sizə deyir ki, Vaqifin filan sözünə inanın, filanına

inanmayın. Bunlar da hamısı Allahın işləridir. Şamanizm bizim ən qədim inanc yerimizdir. Bir neçə il öncə Şamanlara dair kitabda oxumuşam ki, göy üzü 12 qatdan ibarətdir. Amma insan oğlunun gedib çata biləcəyi ancaq 10 qatdır. Ən qədim yaddaş ruh yaddaşdır, o da onuncu qata qədər çatır, mənə də şeir onuncu qat şəklində gəlib çatıb.

- Yeni kitabınız çıxıb. Gec də olsa, təbrik edirəm. Əslində, yaxşı kitab oxucuya həmişə təzədir. Bəs satışa niyə vermirsiniz kitabınızı?

- Bu kitab təxminən min nüsxəyə yaxın çap olunub. Oxucuların əksəriyyətinin pulu yoxdur. Mən insanların maddi vəziyyətini bilirəm. Mənə ən çox ləzzət eləyən polis və ordunun əsgər və zabitlərinin mənim kitablarımı istəməsi oldu. Anladım ki, onların vətənpərvərliyini artırmaq yolunda mən nəşə eləyə bilirəm. Oxucularımın çoxu son qəpiyini mənim kitabıma verməyə hazır olan köməksiz təbəqədir. Qəzetlərdə elan verdim ki, kim kitab istəyirsə, tərcümə mərkəzindən götürsün. Çox zaman çantamda kitab olur, istəyənə verirəm. Bir jurnalist yazmışdı ki, görün, Vaqif Bayatlının nə qədər pulu var ki, kitablarını pulsuz verir. O jurnalistə indidən təşəkkür edirəm ki, məni varlı bilib. Mən həqiqətən varlıyam Məmməd Araz demişkən, ümid sarıdan. Həm də ümid vermək, sevdirmək, sevmək sarıdan, həm də mil-lətimə inam sarıdan...

- Tabutdan qocanı qaldırıb son həyat rəqsinə, ilk ölüm rəqsinə dəvət etməyə dəyərdimi?

- Bilirsiniz, bunların hamısının kökü bizim milli qaynaqlarımızdan gəlir - həm "Quran" dan, həm

də nağıllarımızdan, inanclarımızdan. Təbii ki, mən bu ifadəni şeirdə işlətmişəm, amma qocanı yox, qocanın ruhunu rəqsə dəvət etmişəm. Ruh, demək olar ki, daim rəqs edir.

- Dünyanın dərini niyə çəkirsiniz?

- Ona görə çəkirəm ki, dünyanın dərini azalsın. Əslində, çəkdiyim dünyanın dərini deyil, insanların dərini. Allah dünyanı dərinsiz yaradıb, dərini insanlar yaradır. Elə insan var, bilir ki, bir həftəyə öləcək, yenə pul yığır. Amerikada bir milyarder 9-10 milyardını payladı. Məlum oldu ki, 6 aydan sonra öləcək. O peşman olmadı. Onun yerinə bizimkilər peşman olub.

- Şeirlərinizdə ölüm, bir də Allah obrazı daha çoxdur. Bəs ölüm nədir?

- Mən ölümdən yox, ölümsüzlükdən yazıram. Ölüm adında şey yoxdur. Ölüm mənasız söhbətdir, insanların beyninə salınıb. “Quran” da deyir, ölüm yoxdur.

- “Ölüm-ölüm oyunu” böyüklərinmi oyunudur?

- Bu şeiri milli qəhrəmanımız Çingiz Mustafayevə yazmışdım. “Gəl, “ölüm-ölüm” oynayaq”. Bu bir ağırdır. Ölüm həm də İlahinin yanında bizim - uşaq insanların ən gözəl oyunlarından biridir. Hərdən biz özümüz “ölüm-ölüm” oynayırıq, daha doğrusu, ölümlə oynayırıq. Bəlkə də, hərdən ölüm Allahın yadından çıxır. Biz salırıq Allahın yadına ki, o ölümdən bizə də ver.

- Ay işığının altında dinindən, məzhəbindən dönənlərə və kiminsə dərindən dəli olanlara münasibətiniz?

- Məni hər şeyə ay işığı aparır. Bunu 1978-ci ildə çıxan ilk şeirlər silsiləmdə yazmışam. Bu şeir məndən bir xətt kimi keçir. Bu da xalqdan gəlir. Bu, xalqın inancından doğur, bayrağımızda da var. Bütün türk bayraqlarında ay var. Bu da gözəldir ki, kiminsə dərdindən dəli olasan. Dərd aşıqləridir dəli olanlar. Əslində, çox müqəddəs bir şeydir. Bunun bir neçə mənası ola bilər- eşq dərdi, torpaq dərdi, Vətən dərdi. Mənim əziz dostum Elçibəyə ideyalarına görə dəli kimi baxırdılar. Onun ideyaları xalqın sevgisiydi, xalqın xoşbəxtliyi idi. Amma heç kim inanmırdı ki, belə tezliklə Azərbaycan istiqlaliyyət qazanacaq. Mən də elə bunları nəzərdə tutmuşam.

- Niyə daha çox təklər tənhası Tanrı üçün yazırsınız?

- Bütün insanlar tənhadır. Füzuli də dahi tənhadır. İki sevən adam bir yerdə olanda tənhadır. Biz bütöv şəkildə millət kimi tənhayıq. Biz rusun, farsın, erməninin içinə düşmüşük, amma dilimizi, mətbəximizi saxlamışıq. İnanmağımızı və aldanmağımızı da saxlamışıq. İnsan aldanmağı da bacarmalıdır. Aldanan insan aldana-aldana öyrənəcək. Amma arzu edirəm ki, heç kim heç kimi aldatmasın. Aldatmaq çox ayıb şeydir. “Təklük” sözü rus dilində “odinokiy”, ingiliscə “alone”, amma bizim dildə “tək”, “tənha”, “yalqız”, “yalquzaq” kimi də işlənir. Rusca, ingiliscə bircə sözdür, bir mənası var, amma bizdə bir neçə. Bu, dilin zənginliyidir. Bu həm də tənhalığın zənginliyidir. Sözlərimiz bizim tariximizin mənzərəsidir. Türk daim tənha olub. Dünyanın ən tənha və ən məğrur xal-

qı olduğumuza görə bizi əzməyə çalışıblar. Türk öz-özünü qorumağa, hamıdan qorunmaq üçün hamıdan güclü olmağa məcbur olub, həm də təkliyin müxtəlif mənzərələrini əks etdirən yeni sözlər yaradıb.

- Gildən düzəltməyinizi daha çox sevirsiniz, yoxsa güldən?

- Hər ikisini. Amma çalışıram ki, gildən düzəltməyinizi daha çox sevim. Çalışıram ki, şeirimdə güldən düzəltməyinizdən gül qoxusu gəlsin.

- “Yupyumru eşq ilə”. Yupyumru eşq necə olur?

- Eşqin bundan gözəl ifadəsi ola bilməz axı. Kainat, yer üzü yumru olduğu kimi, eşqi də yumrudur. Mən hər şeyi yumru görürəm, insanları da, özü də yumurlana-yumurlana gedən görürəm. Mən bunu hər an görürəm və bu mənə ləzzət eləyir.

Sevir kimsə kimsəni
Bir kimsənin üstünə.
Gəl, mən də sevim səni,
Lap yepyeni,
Yupyumru bir eşq ilə
Yenə sənə üstünə.

- Maraqlı söhbət üçün çox sağ olun.

- Siz də sağ olun.

P.S. Heç bilmirəm, şair Vaqif Bayatlı Odərlə söhbətim necə alındı. Əslində, soruşmaq istədiklərimin heç birini də soruşa bilmədim. Soruşa bildiklərimin özü də soruşa bilmədiklərimin içində-

kilərdir. Amma bir onu deyə bilərəm ki, bəlkə də, Vaqif Bayatlı Odər heç bu dünyanın da adamı deyil. Bəs, biz özümüz onun dünyasının adamlarınıq mı? Bəlkə, bu barədə fikirləşməyə dəyər.

**Kim dostlarını necə tanıyorsa,
Dünyanı da eləcə tanıyır.
Dünyanın qadasın alağ,
Ancaq nədəndi, qardaş,
Hərdən də dost oluruq,
Sonralar düşmən olaq.**

*“525-ci qəzet”,
17.06.2009*

RƏŞAD MƏCİD:
“HƏYAT YOLDAŞIM DEYİR Kİ,
SƏN ELƏ OĞLANLARIN KİMİ,
20 YAŞLI CAVANSAN”.

Rəşad müəllim nə qədər şən, zarafatcıl görün-sə də, olduqca ciddi adamdır. Bu günlərdə özüm-də bir qüvvə tapıb ondan müsahibə almağa qərar verdim. Həmkarım, şair Günay Novruz da söhbə-tə qoşuldu. Beləliklə, “Modern.az” saytı 50 yaşı-nı qeyd etməyə hazırlaşan Rəşad Məcidlə müsahibəni təqdim edir.

- Rəşad müəllim, Yazıçılar Birliyində gənc-lərlə işin vəziyyəti nə yerdədir?

- Gənclər həmişə var. Bu il də qurultayla bağlı yeni Gənclər Şurası yaradılıb. Elşad Əlşadoğlu şuranın rəhbəri təyin olunub. Bu il hardasa yenə 20-25 nəfər gənci Yazıçılar Birliyinə qəbul elə-dik və onlar da növbəylə təqaüd alacaqlar.

- Bəs, Azərbaycandan kənarında yaşayan AYB üzvləri qurultaya cəlb olundumu?

- Moskvada bizim büromuz var, onlar da qu-rultayın nümayəndələridirlər, gəliblər. Burada Xaqani Qayıblını siz də gördünüz, Estoniyada yaşayır, Tartu Universitetində çalışır. Xaricdə yaşayan, mütəmadi ədəbiyyatla məşğul olan AYB üzvləri qurultaya dəvət olunub. Bəziləri fəxri qonaq ki-mi, bəziləri nümayəndə kimi.

- Deyərdim ki, sizin son dövrdə gənclərlə səmərəli iş birliyiniz baş tutur. Onların yaradı-cılıq uğurları hansılardır?

- Mənim müşahidəmə görə, 10 il bundan qabağı götürsək, indi gənclərdə daha çox maraq var ədəbiyyata. Yazı-pozu, jurnalistika cəlbedici sahədir. Gənclərlə işləmək həvəsimi artırır. Hər halda, mən düşünürəm ki, 5-10 istedadlı gənc Azərbaycan ədəbiyyatında, tarixində qala biləcək. Bu da gənclərin özündən asılıdır. Bu, uzun illər gərgin əməyin, zəhmətin, çalışmanın, aktuallığın sayəsində mümkün olur. Kim bu yolu keçə biləcək, o da Azərbaycan ədəbiyyatında yer tuta biləcək.

- Siz eyni zamanda da populyar, çox oxunan “525-ci qəzet”in baş redaktorusunuz. Burada gənclərə daha çox tribuna verirsiniz. Onların tanınmasında misilsiz iş görürsünüz.

- “525”-in ilk nömrəsi 1992-ci ilin 17 noyabrında çıxmışdı. Orda mən təsisçi kimi bütün gənclərə müraciət etmişdim ki, bu qəzet istedadlı gənclərin qəzeti olacaq. O vaxtdan 22 il keçib. 22 il ərzində “525” demək olar ki, gənclərin əksəriyyətinin ilk yazılarını çap edib. Azərbaycan ədəbiyyatında artıq layiqli yeri tutmuş, klassikə çevrilmiş yazıçıların da yazıları “525”də çıxıb. 90-cı illərdə ümumiyyətlə, ədəbiyyata maraq çox azalmışdı. Bütün qəzetlər siyasiləşmişdi, ədəbi jurnallar çıxmırdı. O dövrlər ədəbiyyat materialları verməyə başlayanda bizim bir çox dostlarımız mənə irad tuturdu ki, cəmiyyət siyasiləşib və artıq ədəbiyyata maraq yoxdur. Və zaman göstərdi ki, biz düz etmişik, ədəbiyyata qəzətdə yer ayırmaqla qəzetimizi ziyalılardan, mədəniyyət, ədəbiyyat adamlarının tribunasına çevirə bilmişik. Eyni zamanda da bu gün də ədəbiyyata yeni gənclər gəlir

və biz onların da yazılarını çap edirik. Bu mənada mən “525”-in uzunömürlü olacağına inanıram.

- Yaxın vaxtda - bir aydan sonra 50 illiyinizi qeyd edəcəksiniz. Bu 50 ildə Rəşad Məcid 5 kitabla oxucu görüşünə gəlib. Mən deyərdim ki, sizin kimi həm də ciddi jurnalist fəaliyyəti olan adam üçün 5 kitab əslində, az deyil. Ancaq 10 gün ədəbiyyatda, jurnalistikada olan adamlar artıq 50 kitab nəşr etdirib. Bu barədə nə düşüncünüz?

- Kitab məsələsinə mən, ümumiyyətlə, ciddi yanaşıram, məsuliyyətlə yanaşıram. Yazıya, ədəbiyyata barmaqarası baxmıram. “10 sentyabr” hekayəsi barədə də danışanda demişəm ki, mən 2003-cü ilin fevral ayında “10 sentyabr” hekayəsini dərc edəndə, özümdə belə bir dərin inam var idi ki, bu hekayə ilə Amerikanın İraqa qarşı hücumunun qarşısını alacam. Mən ədəbiyyata bu cür baxıram. Ədəbiyyata insanların, cəmiyyətin həyatını dəyişə biləcək, təsir edə biləcək böyük bir güc, ilahi bir qüvvə kimi baxıram. Bu mənada elə candərdi, yazmaq xatirinə yazmaq tərəfdarı deyiləm. Amma eyni zamanda 80-ci illərin ikinci yarısından sonra ölkədə baş verən hadisələr xeyli dərəcədə həyat yolumu dəyişdi. Aktiv ictimai-siyasi fəaliyyətlə məşğul oldum, redaktorluq etdim, jurnalistikada işlədim. Ona görə də bədii yaradıcılığa vaxt ayıra bilmədim. Arada elə dövr olub ki, mən 10 il, 15 il heç şeir yazmamışam. Ancaq esselər, publisistik yazılar yazmışam. 50 yaşında da “Dəlicəsinə” adlı bir kitab nəşr etdirdim. Bu kitabda mənim son illərdə yazdığım esselər top-

lanıb, 50 yaşına bir hesabat kimi. Amma ondan əvvəl də kitablarım 5 ildən bir çıxıb. “10 sentyabr” kitabım 40 yaşında çıxmışdı, “Əlvida və salam” 45 yaşında. İndi 50 yaşa çatmışam, bu illərdə xeyli şeirlər yazmışam, o şeirləri də yəqin ki, çap elətdirəcəm. Beynimdə ədəbiyyat düşüncələri var. Hətta, hazır hekayə süjetləri, roman da... Onları yazmağa vaxt tapmaq, yəni, bu cari işlərdən ayrılıb məhz ədəbiyyatla məşğul olmaq güc tələb edir. Amma ədəbiyyatı çox böyük hədisə, məsuliyyətli bir iş hesab edirəm. Ədəbiyyat adamlarına da münasibətim bu mənada çox ciddi-dir. Dəyərli ədəbiyyat nümunələrini izləyirəm, dəyərləndirirəm.

- Ədəbiyyata gəlişinizdə Hüseyn Arif sizə ilk xeyir-dua verib, səhv etmirəmsə.

- Sonra da ədəbiyyat adamlarından dəstək gördüm, Aqil Abbasla tanış oldum. Aqil müəllimlə uzun illərdir dostuq. Aqilin hesabına xeyli ədəbiyyat adamları ilə tanış oldum. Günlərin birində rəhmətlik Aydın Məmmədov məni Tərcümə Mərkəzinə sədr müavini təyin elədi. Onda burada gənc yazarlar, bütünlükdə 100-ə yaxın işçi var idi. O vaxtkı dövrün bütün üsyankar yazarları buradaydılar. Onlarla bir yerdə işlədim və bir də gözümü açdım ki, ədəbiyyat adamlarının içindəyəm. 2004-cü ildə də Anar müəllim mənə Yazıçılar Birliyinin Gənclərlə İş üzrə katibi vəzifəsini təklif edəndə bu mənim üçün əsl sürpriz oldu. Həm də görünür, bu, yaşadığım illər, fəaliyyətimin məntiqi bir nəticəsidir. Uşaqlıqdan mən şeir yazarkən arzulayırdım ki, nə vaxtsa Yazıçılar Birliyi-

inin katibi olum və yaxud məqalələr yazarkən düşünərdim ki, qəzet redaktoru olum. Məni alt qatda şüur-intuisiya gətirdi bu yola çıxardı. Elə bu baxımdan indi rahatam. Xoşladığım, zövq aldığım işlərlə məşğulam.

- “Dəlicəsinə” kitabından danışaq. Kitabda demək olar ki, bütün yazılarınızı oxudum. Orada bütün xatirələrinizi qeyd edirsiniz. Diqqətimi daha çox çəkən Qarabağ haqqında bir yazı oldu. Orda da qeyd etmişiniz ki, güclü olmalıyıq, özümüzə güvənməliyik, bir olmalıyıq. Bunu ədəbiyyata da şamil etmək olarmı?

- Əlbəttə, orda mən bir düstur kimi yazmışam. Bilirsiniz, futbol son zamanlar bizim həyatımıza çox sirayət edib. Eyni zamanda da futbolda da elə dəqiq düsturlar, teoremlər var ki, o həyatın digər sahələrinə də şamil olunur. Mənim də bu tip yazılarım çoxdur. Məsələn, mən tez-tez gənclər üçün bir fikir deyirəm ki, bir insan öz işiylə mütəmadi, dayanmadan, zəhmət çəkərək məşğul olursa, heç nəyə baxmadan mütləq o hardasa təsdiqini tapır. Sadəcə olaraq, o işlə ürəkdən, dərindən, dəlicəsinə məşğul olmalıdır.

Bu mənim fikrim deyil, yəni, ədəbiyyatda da, düşüncələrdə də var ki, insan bir işi dəlicəsinə arzulayırsa, mütləq ona çatır.

Qarabağ, uşaqlığımın keçdiyi Ağdam, sevdiyim şəhər olan Şuşa, gözümü açdığım Laçın, Ağoğlan kəndi mənim üçün bir ağırlı məqamdır, ürəyimi titrədən, kövrəldən yerlərdir. Mən o hadisələri, o yerləri virtual olaraq xatırlayanda da əsirəm, göz yaşlarımı saxlaya bilmirəm. Mən

“Google”da nənəmin Ağoğlan kəndindəki evini tapdım, Ağoğlan məbədinə baxdım orda və nənəmin evinin damını uçulmuş gördüm, çox sarsıldım. O kənddən sujetlərə baxdım, orda ermənilər tədbirlər keçirirlər. Ordakı alban məbədini də ermənilər kilsəyə çeviriblər. Buna görə də keçmiş, o yerləri ağrıyla, əzabla xatırlamaq çətinidir. Hətta, o tərəflərə - Qarabağa gedəndə, o dağları görəndə içimdə nələinsə sınıb dağıldığımı hiss edirəm. Amma bütün bu pessimist notlara baxmayaraq, mən inanıram ki, biz mütləq o torpaqlara qayıdacağıq. Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa edəcək. Bizim üçün də öz doğulduğun yerin havasından, suyundan doğma heç nə ola bilməz.

- Bəs, 50 yaşdan sonra özünüzü necə hiss edəcəksiniz?

- Mən artıq 40 yaşında olanda çox stress keçirdim bir neçə ay. Elə bilirdim ki, artıq ömrümün sonudur. Məndə 40 yaşın kompleksi oldu. Amma bir neçə aydan sonra gördüm ki, 40 yaşın elə də qorxusu yoxmuş. Ola bilər ki, nəşə davranışda bir az ağırlıq olur. Amma mənim həyat yoldaşım deyir ki, sən elə oğlanların kimi cavansan, elə bil, 20 yaşın var. Bu mənada mənim yaşım ovqatımla bağlıdır, mənim daxili vəziyyətimlə, ruhumla bağlıdır. Ola bilər ki, 50 yaşında 20 yaşlı cavanlarla hər şeydə bəhsə girə bilərəm. Amma elə də məqamlar olur ki, bayaq dediyim bədbin əhvalruhiyyədə oluram ki, özümü dünyagörmüş müdrik bir qoca, hər şeyin dadını görmüş, hər şeydən başı çaxan bir insan kimi hiss edirəm. Bu da bir az çətin olur, həyatdan zövq almaq olmur, hər şey

arxada qalır, heç nə səni təəccübləndirmir. Uşaq vaxtı 50 yaşında adamı yaşlı qoca kimi bilərdim. Amma indi özümü 50 yaşında cavan oğlan kimi hiss edirəm.

- Rəşad müəllim, haqqınızda mətbuatda bəzi xoşa gəlməyən yazılar yazırlar. Amma siz bunların heç birinə reaksiya vermirsiniz. Bu nədən irəli gəlir?

- Yox, bəzən son illərdə olur ki, hirslənirəm. İstedad həmişə məni təsirləndirib, gözümü yaşardıb. Və həmişə də istedadlıya kömək etmişəm. Özümün baxışlarımla hansı ədəbi dəyəri olan nəse sezmışəmsə, kömək etmişəm. İnsanların bir çoxunda naxələflik var, çatışmayan qüsurlar var. Çörəyi dizinin üstündə olan etibarsızlar var. Naxələflər olsa da, istedadlı gənc görəndə köməklik etməyə çalışıram. Onlara qol-qanad verə bilərəm, kömək edə bilərəm, dəstək verə bilərəm, amma o istedadlı adamın özündə, içində təpər olmayacağına, inadkarlıq, zəhmət olmayacağına, min Rəşad Məcid kömək etsə də, xeyri yoxdur. Və yaxud bir istedadlı adam varsa və o istədiyi bir məqama çatmaq üçün əziyyət çəkir, mübarizə aparırsa, min Rəşad Məcid ona mane olsun, o, yenə də öz istədiyinə çatacaq. Ona görə də bu gənclərə əsas arzum budur ki, özlərini qorusunlar, öz yollarını getsinlər. Ədəbiyyat geniş bir sahədir. Heç kim heç kimin yerini dar eləmir. Kimin də qismətində nə varsa, kim nə zəhmət çəkirsə, onun müqabilində əkdiniyi biçəcək.

- Sonda Sizi oxuyanlara sözlünüz...

- Mən sosial şəbəkələrdə açığam hər kəsə. Kimin yaxşı fikirləri olursa, o dəqiqə qiymətləndirirəm. Bəziləri deyir ki, Rəşad müəllimin üzü gülməsə, qorxuruq ona söz deməyə. Amma bu belə deyil. Mən səmimiyəm, hamıyla ünsiyyətə açığam və kim nə istəyirsə, soruşa bilər.

***“Modern.az”,
17.06.2014***

ALLAHIN VERDİYİ DƏRDLƏRİ YAZAN ADAM

*Əhməde Həpoo: “Həyatı qavramaq
adamı yazıçılığa gətirir”.*

Bütün kollektiv təbrik üçün radionun akt zalına toplaşmışdı. Tədbir saat 12-də başlasa da, hamı - gənc nəslin nümayəndələri, təqaüdcülər, bir sözlə, sözə, efirə bağlı olanlar tədbir üçün saat 11-dən gəlmişdilər.

Salonda olanların arasında ən gənci, bəlkə də, mən idim. Hamıdan arxada bir boş yer tapıb əyləşdim. Dediym kimi, onun dostları, həmkarları, qələm adamları bir-bir kürsüdə göründülər, haqqında hamı səmimi danışdı. Boğazdan yuxarı bir söz, bir tərif eşitmədim. Bəli, zəhmətkeş, ağsaqqal, dostluğa sadıq bir insandan söhbət gedirdi. Bu insan 75 yaşını qeyd etdiyimiz, əməkdaşlarımızın sevimlisi, Azərbaycan Teleradio QSC-də hamının xətrini istədiyi yazıçı, jurnalist Əhməde Həpoo idi. Uzun, enişli-yoxuşlu, ağırlı-acılı həyat yolu keçən Əhməd müəllim həyatın hər üzünü görüb, məhrumiyyətlər, çətinliklər çəkib. Amma şəxsi taleyində çox qazanıb, həyat məktəbi ona çox üstünlüklər öyrədib.

O, ailəlikcə sürgün həyatı yaşayıb. Stalin repressiyası bu ailəyə acılığın, köçkünlüyün, dərdlərin dərđini dadızdırdıb. 37-nin zəqqum yelləri nə qədər ailəni başsız qoydu. Ziyalılarımız bir-bir dənəndi, başpapaqlılarımız seyrəldi, özünü mərd

aparanların hamısının başı biçildi. Uzaq Sibirin qanlı çöllərinə, Qazaxıstan, Orta Asiya bozqırlarına səpələnənlərin faizi yetmişi-səksəni keçdi. Sağ qalanları isə ağır məhrumiyyətlər qarşıladı. O vaxt Sovet rejiminin biçib-tükətmək istədikləri türklər, İslam xalqları hər yerdə, hər tərəfdə belə fəlakətlərlə üzləşdilər. İslam mədəniyyətinin daşıyıcıları kürdlər də həmişə iç-içə yaşadıkları türklərlə, azərbaycanlılarla birlikdə imperiya fəlakətlərindən can qurtara bilmirdilər. Belə minlərlə, on minlərlə insanların yaşadıkları ağrı-acını Əhməd müəllim üç yaşı olanda görmüşdü.

O özünü dəyərli bir Azərbaycan ziyalısı kimi tanıdıb. 1993-cü ildən Azərbaycan Radiosunda Kürddilli verilişlərə rəhbərlik edən Əhmədə Həpoo ilə keçirdiyim söhbəti oxucuların ixtiyarına verməyi lazım bildim.

-Əhməd müəllim, xoş gördük sizi. Necəsiniz? Bu yaxınlarda 75 yaşınız Azərbaycan Radiosunda qeyd olundu. Tədbirdə dostlarınız, həmkarlarınız iştirak elədi. Deyərdim ki, yaxın dostlarınızın çoxunu da Azərbaycan radiosunda tapmışınız. Bir jurnalist kimi o tədbirdə iştirak etmək mənim də mənəvi borcum idi. Bir daha mən də sizi ad gününüz münasibəti ilə təbrik edirəm. 75 yaş böyük bir ömürdür, uzun, keşməkeşli yoldur. Yaşadığınız 75 il yaddaşınızda daha çox hansı günlə qaldı? 75 il deyəndə ən çox nələri xatırlayırsınız?

-Mənimlə bu söhbəti elədiyiniz üçün minnətdarlığımı bildirirəm. Çox sağ olun. Həyatımı danışsam, təbii ki, vaxtınızı çox alaram. Mən ağır,

çətin, həm də çox şərəfli bir həyat yolu keçmişəm. 1934-cü ildə indiki Ermənistanda, Qəmərlı rayonunun Şıran kəndində anadan olmuşam. Üç yaşım olanda - 1937-ci ildə ermənilər 50 min müsəlman kürdünü Orta Asiyaya sürgün elədilər. Ona görə müsəlman kürdü deyirəm ki, bəzi insanlar müsəlman kürdüylə yezidi kürdü qarışdırırlar. Yezidi kürdlər müsəlman kürdlərindən fərqli olaraq, müsəlman dininə qulluq etmirlər. Ermənistanda həmişə müsəlman kürdlərinə qarşı məkrli siyasət yeridiblər. 1937-ci il repressiyasında müsəlman kürdləri sürgün olunsa da, yezidi kürdlər sürgün olunmadı. Az sayda yezidi kürdlər Ermənistanda qaldı. Yezidi kürdləri Ermənistanda saxlamaq ermənilərin uzaq vuran siyasəti idi. Bu iş onlara kürdləri kürdlərlə, həm də türklərlə, azərilərlə qarşı-qarşıya qoymaq üçün lazım idi. Müsəlman kürdləri Ermənistandan sürgün olunanadan sonra yezidi kürdlərə Ermənistanda hər cür şərait yaradıldı, radioda kürdcə verişlər yaradıldı, qəzetlər, kitablar çıxdı. Akademiyanın nəzdində Kürdşünaslıq mərkəzi, Yazıçılar Birliyində də Kürd Şöbəsi fəaliyyətə başladı.

Mən təkcə 1-ci sinifi 3 dildə 3 dəfə oxumuşam. Bizi 1937-ci ildə Qırğızıstana sürgün etmişdilər. Oş vilayətində məskunlaşmışdıq. Vilayətin ucqar bir kəndində yaşayırdıq. Orda olanda 7 yaşım var idi. Qırğız dilini bilmirdim. Mən qırğızca öyrəndim və 1-ci sinifə getdim. Ancaq 6 ay oxudum. Sonra belə qərar verdilər ki, sürgün olan iki qardaşın evi bir kənddə ola bilməz. Bizi təzədən başqa kəndə köçürdülər. Gəldiyimiz kənddə iş,

təsərrüfat ancaq kömür mədənlərində idi. Bu kəndin demək olar ki, 90%-i də ruslar idi. Qırğızlar isə azlıq təşkil edirdi. Kəndə köçəndən sonra rusca öyrənməyə başladım və bir ildən sonra yenidən 1-ci sinifə getdim.

1947-ci ildə on il sürgün həyatımız bitdikdən sonra müsəlman dünyasının qəddar düşməni, repressiya və qırğınların banisi Stalinin əmri ilə belə bir qərar çıxdı: “Sürgün olunanlar geri qayıda bilər”.

Əslində, bu əmr yenicə məskunlaşanların yaşayış yerini dağıtmağa xidmət edirdi. Təzədən Ermənistandan sürgün olunan kürd ailələri yurdlarına geri qayıtmağa başladılar. O vaxt Yevlax rayonuna çatanda Ermənilər xəbər tutdular ki, kürdlər geri qayıdırlar. “Qırmızı” Moskvanın əli ilə bir gecənin içində qayıtmağımıza mane oldular. Biz Azərbaycanın Yevlax, Goranboy, Samux rayonlarında yerləşdirildik. O tarixdən - 1947-ci ildən ermənilər əsl yerli, köklü aborigen xalqları təmizləməyə qərar verdilər. Sürgün olan kürdlərin yerinə xaricdən erməniləri gətirib yerləşdirdilər. Məqsəd böyük və məkrli idi. Rus şovinizmindən dəstək alan erməni seperatizmi Türkiyə ilə sərhəd zonalarından, sonra isə iç rayonlardan kürdləri və azərbaycanlıları yox eləməklə özlərini o yerlərdə bərkitmək siyasətini yeridirdilər. Bu siyasəti 1988-ci ilə qədər aparırdılar. Əsl torpağın sahibi olan azərbaycanlılar, müsəlman kürdlər sonuncu nəfərinə kimi qovuldu, ölümlərlə, işgəncələrlə qarşılaşdı. Biz sürgün olundandan sonra xaricdə yaşayan erməniləri Ermənistana yerləşdirdilər. Mən sürgündən Yevlaxa qayıdıandan sonra

iki il məktəbə getmədim, çünki azərbaycanca bilmirdim. Sonradan dili öyrəndim. 1949-cu ildə isə yenidən 1-ci sinfə getdim. 1959-cu ildə Yevlaxda orta məktəbi bitirdim.

Atamgil məsləhət gördü ki, ali məktəbi İrəvanda oxuyum. Çünki yurd bizi çəkirdi. İrəvanda Pedagoji İnstitutun yalnız bir bölməsi Azərbaycan dilində idi. Mən Azərbaycan dili və ədəbiyyatı fakültəsinə qəbul oldum. Oxuduğum illərdə atamgil də girəvə tapıb Ermənistana qayıtdı. Yurd həsrəti onları taqətdən salmışdı. Lakin öz kəndimizə qayıda bilmədik, çünki gəlmə ermənilər kəndi tutmuşdu. Biz Vedi rayonunun Xalisə kəndinə köçdük. Beləliklə, nisbətən öz köhnə taleyimizi yaşamağa başladıq. 1960-cı ildən - instituta daxil olan vaxtdan bütün təəssüratlarımı, gördüklərimi qələmə almaq arzusu oyandı, məni yazıçılıq çəkməyə başladı. Yazıları "Yeni yol" qəzetində çap olundu. 1965-ci ildə "Novruz" adlı ilk kitabım çıxdı. 1964-cü ildə isə artıq institutu bitirmişdim.

- Bu tale yolunda ömrünüzün hansı gününü daha çox xatırlayırsınız və yaxud xatırlamırsınız? Sizin üçün ən əziz və pis gün hansı olub?

- Omrümün ən yadda qalan günü 1947-ci ildə sürgündən qayıtdığımız gündür. 13 yaşım var idi. Bütün hadisələr gözümün önündədir. Bu barədə yazmışam da. Ağır günlər idi, aclıq, susuzluq ətrafı bürümüşdü. Biz Yevlax rayonunun Səmədabad kəndinə gəldik. Orda Səkinə xala adında bir qonşumuz var idi. Biz kəndə yeni gələndə o bizə təndir çörəyi vermişdi. İnanırsınız, nə o çörəyi, nə Səkinə xalanı, nə də o çörəyin dadını-tamını

heç vaxt unutmamışam. Bu dünyada ən gözəl, xoş xatirəm budur.

İkinci ən böyük xoş xatirəm də Bakıya köçməyimdir. 2005-ci ildə isə İraqda, Ərdəbildə Maqşud Bəzraniylə görüşüm də xoş xatirədi. İraqa dəvət olunmağıma da bir səbəb mənim “Yara” romanım oldu. Azərbaycan müstəqil olandan sonra milli azlıqlara geniş imkanlar yaradıldı. 1990-cı ildə “Yara” romanım çap olundu. Romanda da kürdlərin sürgünündən bəhs olunur.

- Siz böyük bir tarixi epoxanı gözlərinizlə görmüsünüz, daha doğrusu, yaşamısınız. 20 il əvvəlki deportasiya da o qanlı, məkrli siyasətin davamı olub. Bizlər isə qədərincə ayıq olmamışıq.

- Qarabağ məsələsi 90-cı illərin planı deyil, 1930-dan əvvəlki illərin planıdır. 1937-ci ildə ermənilər əvvəlcə kürdləri, sonra isə hissə-hissə azərbaycanlıları ordan sürgün etdilər. Belə-belə məsələ gəlib bu günə çatdı. Bütün bu işlərin arxasında Qarabağın işğalı dururdu. Bizləri sürgün edə-edə bu arzularını da həyata keçirdilər.

Sözümün bu yerində o vaxt Ermənistanda başıma gələn bir hadisəni danışmaq istəyirəm.

1964-cü ildə tələbə olanda qaldığım yataxananın qapıçısı Poğos adlı erməni idi. O, bizim bütün problemlərimizi həll edirdi. Işıq, su, qaz və digər problemləri. İnstitutun yataxanasında təkcə müsəlman uşaqları yataxananın zirzəmisində qalırdılar. 5 mərtəbəli binanın zirzəmisini kürdə, azərbaycanlıya aid idi. Yuxarı mərtəbələrdə isə erməni tələbələr yaşayırdı. Bir dəfə pəncərələri külək

qırmışdı. Poğosa müraciət etmək lazım idi. Onu üç gün tapa bilmədim. Üç gün keçəndən sonra onu tapdım. Dedim: “Bəs, üç gündür ki, sizi axtarıram, pəncərənin şüşələrini külək qırıb, onu düzəldəsiniz”. O da qayıtdı ki: “Təzə nəvəm olub, üç gün idi ki, onun yanında idim. Biz ermənilərdə belə adət var, - dedi. Doğulan uşağın yanında üç gün qalıb üç gün onun qulağına deməlisən ki, sənin düşmənin türkdür, kürddür. Mən də bunu deyib gəlmişəm”. Bu da bir həqiqətdir ki, erməni məkri hər zaman bizləri də qarşı-qarşıya qoymaq istəyib.

Bizim erməni bəlasından qurtarmağımız üçün böyük birliyimiz olmalıdır. Onu da deyim ki, Azərbaycanda milli azlıqlara verilən imkan heç bir yerdə, heç bir ölkədə yoxdur. İndi Ermənistanda az sayda yezidi kürdlər qalıb, ruslar isə demək olar ki, yoxdur. Ancaq biz kürdlər Azərbaycanı özümüzdə vətən bildik. Biz Azərbaycanlılarla çiyin-çiyinəyik. Bu gün bunu anlamayanlara heç kürd demək olmaz. Qarabağ müharibəsində əsir düşən, şəhid olan kürdlərimiz də çox oldu. Bir sözlə, Azərbaycan xalqı toxdursa, kürd də toxdur, acdırsa, kürd də acdır. Bu gün Qarabağın azadlığı üçün azərbaycanlılarla əl-ələ verib bir yerdə möhkəmlənmişik. Qoy, düşmən bunu anlasın.

- Sizi ədəbiyyata gətirən səbəb nə idi? Dərdli-qəmli günlər yaşamağınızı? Qaçqınlıq-köçkünlüklə üzləşməyinizmi? Bunları əsas götürmək olarmı?

- Ədəbiyyata deyərdim ki, üç yaşından gəlmişəm. Məndə üç yaşın təəssüratı çox böyükdür. Üç yaşında gördüklərim əslində, bir ədəbiyyatdır,

bir tarixdir. O vaxt gördüklərimi heç cür yazmaya bilməzdim. Yazdıqlarım da üç yaşında gördüklərimdən yaranıb. Anamın gözü yaşlı bayatı çəkməsi heç yaddaşımdan getmir. Atasını, anasını, bacısını, qardaşını, oğul-qızını itirənlərin gözyaşları mənim bütün yazılarımda əks olunub. Anamla uşaq vaxtı yas yerlərində çox olurdum. Ordakı yaşlı səslər, oxunan bayatılar hələ də qulağımdadır.

Qadınların bayatı deməsi, ağlaması, eləcə də sürgündə olmağımız, qayıtmağımız mənə həyatı tam qavramağı öyrədib. Həyatı qavramaq isə yazıçılığa gətirir. Həyatımda olan qəm-kədəri yazmasam, olmazdı. Ali təhsil almaqla yazıçılıq etmək olmaz. Yazıçı Allahın verdiyi dərdləri yazan adamlardır. Yazıçı olan kəs xalqının dilini, adət-ənənəsini, folklorunu çox gözəl bilməlidir. Şifahi xalq ədəbiyyatını bilməyən yazıçının yazdığı əlbəttə, gərəksizdir. Xalqının folklorunu, etnoqrafiyasını bilməyən əlinə qələm almamalıdır. Bax, insan yazıçılığa belə gəlir, belə də gəlməlidir.

Mən şifahi xalq ədəbiyyatını çox dəyərləndirirəm. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatını uşaqlığımdan bu yana oxuyuram, öyrənirəm. Azərbaycan folkloru da mənə çox şey verdi. İkinci həyat məktəbim oldu. Erməninin isə şifahi xalq ədəbiyyatı yoxdur. Bu gün oğurlayıb yiyə çıxmaq istədiyi isə kürdlə türkünküdür. Oynadıqları da bizim havalardır. Hələ demirəm, adları, soyadları nədir. Nədir “Köçəri” havası? Bəlkə də, köçkünlüyümüzün, itkinliyimizin havasıdır.

- **Ədəbiyyat sizin üçün nədir?**

- Ədəbiyyat mənim həyatımdır.

Mən ədəbiyyatsız yaşaya bilmərəm. Ona görə ki, xalqın bütün həyatını ədəbiyyatda görmək, göstərmək olur.

Bilirsiz, Şərqdə poeziya çox inkişaf edib, nəsr isə az. Kürd ədəbiyyatında da XIX əsrin I yarısına qədər poeziya öndə olub. Nəsr zəif olub. Yaradıcılığa hekayəylə başlamışam. Kürd ədəbiyyatına nəsə verə bilmişəm. Bir də o var ki, yazıçını gərək xalq qəbul etsin. İkinci yol olmur.

- Hekayələrinizi, nəsr əsərlərinizi oxumuşam. Ən təsirli əsəriniz bəlkə də, “Yara” romanınızdır. Qənaətim budur ki, sizin yaradıcılığınızda folklor çox öndədir. Bu əsərləri oxuyan oxucu ağrı-dərd, həsrət görür. Yazdıqlarınız tale işidir. Daha çox xalqın dilindən, folklorundan bəhrələnmisiniz. Yazıçı Əhmədə Həpoo üçün folklor daha nədir?

- Folklor yazılmayan, eləcə də yazılan tarixdir. Əgər folklor, xalq ədəbiyyatı olmasa, millət də olmaz, o millətin tarixi, hətta, taleyi də olmaz. Şifahi xalq ədəbiyyatı, folklor xalqın ruhudur, xalqın adət-ənənəsinin toplusudur. Ana balasını, körpəsini bayatıyla mayalayır. Layla oxumayan, bayatı çağırmayan ana övladı kökündən uzaqlaşdırır.

- Siz “Qlavlit” deyilən bir idarədə çalışmışınız. Deyərdim ki, sovet dövründə o idarədə işləmək sizin üçün çox çətin idi. Boynunuzda ağır işlər olub. O ağır işlərin də öhdəsindən gəlmək çox asan olmayıb. Maraqlıdır, qadağa qoyulan işlərin qabağında yaşıl işi necə yandırmısınız?

- Hər bir dövrün öz çətinliyi var. Doğru buyurdunuz ki, o dövrün çox qadağaları olub. Sovet döv-

rünün kəsən qılıncı var idi. Kimləri çap etmək olar və ya kimləri çap etmək olmaz. Bu barədə bizə Moskva göstəriş verirdi. O vaxt ədəbiyyat sahəsində onların 80%-ində azadlıq, vətənpərvərlik hissi güclü idi. Xəlil Rzayla, Bəxtiyar Vahabzadəylə dost idim. Söhrab Tahirin taleyini mən də yaşamışam. Ana həsrəti çəkənin, yurdundan didərgin düşənin şeiri elə mənim öz içimdir, öz dərdlərimdir.

Yoluna qoyulası ən çətin, cəncəlli işin belə həlli yolunu tapırdım. Bu işdə səbirli olmaq çox karıma gəlib.

Ömrü boyu halal yaşamışam, haram tikə yeməmişəm, rüşvət almamışam. Səsim də həmişə gur gəlib. Azərbaycanın hər qarışı mənim üçün doğmadır. O vaxt da bütün bölgələrdə yaşayan yaradıcı adamlara əlimdən gələni etmişəm. İndi etdiyimdən çox məmnunam. Ona görə ki, yaxşı işlər görmüşəm, çox yazıçı, şairə əsərinin çıxmasında xidmətlərim olub.

- Uzun illərdir ki, Azərbaycan Radiosunda çalışırsınız. Kürd redaksiyasına başçılıq edirsiniz. İndi də bu barədə danışaq - sizin və həmkarlarınızın redaksiyada gördüyü işlər barədə.

- Azərbaycan Radiosu mənim üçün çox müqəddəs bir yerdir. Zaman-zaman burda böyük şəxsiyyətlər, istedadlı insanlar çalışıb. İndi də çalışır. Radiodan Qarabağın alınacağı günün sevincini səsləndirmək ən böyük arzumdur. Xalqımızın dostluğuna aid verilişlər hazırlayıyıq. Azərbaycan, türk dilində lüğət veririk, musiqilər səsləndiririk. Hər iki xalqa xidmət edirik.

- Kürdlərlə azərbaycanlılar, türklər həmişə mehriban yaşayıblar. Amma kürd kartından istifadə edənlər də az deyil. Qardaşlaşmış xalq qarşı-qarşıya qoymaq düşmən üçün çox vacibdir. Bu məkrli siyasətdən yuxarıda da danışdıq.

- Əsrlərdir, bu xalq bir qazandan yemək yeyib, bir bulaqdan su içir. Bu faktdır. Tarix də bunu deyir. Biz bir-birimizlə qaynayıb-qarışmış xalqıq. Bu gün o qara qüvvələr, əsasən də ermənilər kürdlə türkün savaşında maraqlıdır.

Bəzi müxalifət qəzetləri bu barədə ermənilərin əlinə su tökür. Onların əlinə fakt verirlər. Guya Azərbaycan ərazisinə kürdlər köçürülür. Bunun işə heç bir əsası yoxdur. Belə şeylərdən erməni məharətlə bəhrələyə bilər. Necə ki, çox bəhrələyib. Ölkəmizin sərhəddi də, ordusu da çox güclüdür. Belə yazılar yazmaqla düşməni informasiya ötürmək olmaz. Guya Azərbaycanın sərhəddi açıqdır? Sapı özümüzə olan baltalar çox ziyan vura bilər.

Bir də onu deyim ki, XXI əsr siyasət əsridir. Biz siyasətimizdə uduza bilmərik.

- Yaradıcılığımızdakı yeniliklərdən nə deyə bilərsiniz?

- Bir ağır roman üzərində işləyirəm. Bu əsər əsasən xatirələr üzərində qurulub. Bir xatirəm də "Qlavlit"də işlədiyim illərə həsr olunub. Orda da maraq doğuran məsələlər açıqlanır.

1937-ci ildə sürgün olunan şair və yazıçıları-mız çox olub. Onların ruhları qarşısında baş əyirəm. 1937-ci ildə sürgün olanlarla müasir Azərbaycan şairlərini müqayisə etsək, görürük ki, onlar Xəlil Rza, Məmməd Araz, Bəxtiyar Vahabza-

də və başqaları qədər odlu-alovlu yazmayıblar. Bəs, niyə onlar tutuldu, getdi, güllələndi? 70-ci illərdən bəri gələnlərin arxası oldu. Amma 1937-ci ildə sürgün olunanların arxası yox idi. 70-ci illərdən bəri gələnlərin arxasında isə müsəlman dünyasının, türk dünyasının böyük oğlu Heydər Əliyev dururdu. Biz də “Qlavlit”də Heydər Əliyevə arxalanıb xalqımıza xeyirli işlər görürdük.

- Yayda necə istirahət elədiniz?

- İstirahəti elə də sevən adam deyiləm. Uşaqlığımdan belə daim işləmişəm, əzab-əziyyət çəkmişəm. Yay demək olar ki, daim işimdə-gücümdə keçirdim. Mənim üçün istirahət işdir, zəhmətdir.

Allah yaratdığı bəndəsini zəhmət çəkmək üçün yaradır. Zəhmət çəkməyəni Allah sevməz. Bu yaşımnda ailəmin, bacımın, qohum-qardaşın problemlərini həll etməyə çalışıram. Hər gecə də yazıram. Yazı ən böyük zəhmətimdir. Həyat, yaşamaq əməkdədir. Mən Yazıçılar, Jurnalistlər Birliyinin üzvüyəm. Bu günə kimi oranın poliklinikasından istifadə etməmişəm. Orada sağlamlıq kartım belə yoxdur. Ona görə ki, daim işdə-gücdə olmuşam. Sağlam həyata ancaq zəhmətlə nail olmaq olar.

- İşlədiyiniz kollektivdə, fikir vermişəm, hamı istəyir ki, sizlə görüşsün, hal-əhval tutsun. Maraqlıdır, niyə hamı sizi belə çox istəyir? Bunun sirri nədədir?

- Məni çox çətin bir sual qarşısında qoydunuz. Heç vaxt heç kimdən gözləmədiyim bir sualdır. Cavab vermək çox çətinidir. Ən yaxşısı cavabı, doğrudan da, məni çox istəyənlərdən soruşun. Ən orijinal cavab, yəqin ki, onlarda olar.

- Əhməd müəllim, müsahibə üçün çox sağ olun.

- Siz sağ olun ki, mənə belə mənalı və maraqlı suallar verdiniz.

P.S. Özümlə götürdüyüm iki altmış dəqiqəlik kasset buradaca dolur. Bu müsahibə zamanı mən Əhməd müəllimi daha yaxından tanıdım. Bir də o var ki, bu iki dolu kasset, səs yazısı mənim arxivimdə qalacaq. Təbii ki, bu da bir xatirat olacaq. İndi isə bu müsahibəni oxucuların, sizlərin öhdəsinə buraxmağım qalır. Bu söhbətdən kim nə götürə biləcək, kim özü üçün nəyi, necə aydınlayacaq - mənimsə qazancım məhz bu olacaq.

“Kaspi” qezeti,
2009

“BİZ FOLKLORA DOĞRUMU GEDİRİK?”

Məhərrəm Qasımlı:

“Saz türk mədəniyyətinin açarıdır”.

Onunla həmsöhbət olmaq, elmi-fəlsəfi-həyati müəhazirələrini dinləmək mənə xoş təsir bağışlayıb. Onu radioda hazırladığım verilişlərə də dəvət edirəm. Maraqlı, nəzəri və praktiki bilgiləri, səmimi söhbəti, elmi axtarışları istər oxucuların, istərsə də dinləyicilərin daim maraq çərçivəsindədir. Bu günlərdə isə 50 yaşını qeyd etdik. Əlli yaşın təəsüratlarını bölüşmək üçün onunla zəngləşib hal-əhval tutduq. Yarızarafatla yayın bu qızmar çağında necə istirahət elədiyini də soruşdum. 50 yaşın ucalığında onunla bir də görüşmək istəyində olduğumu dedim. Cavab isə həmişəki kimi səmimi oldu. Beləliklə, həmsöhbətim filologiya elmləri doktoru, professor, folklorumuzun bilicisi, dəyərli alimimiz, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktor müavini Məhərrəm Qasımlıdır. Beləcə bir söhbətimiz də alındı.

- Məhərrəm müəllim, öncə 50 yaşınızı təbrik etmək istəyirəm. Sizə daha iki əlli ömür arzulayıram. Biz sizi sazımızın-sözümüzün təbliğatçısı, bilicisi kimi tanıyırıq. Sizin sazımızla bağlı tədqiqatlarınız bütün Türk dünyasına böyük töhfədir. İstədim, elə ilk sualımı da sizdən verim. Maraqlıdır, Məhərrəm Qasımlını saza qardaş eləyən nə oldu?

- Əvvəla, Savalan, mənə 50 yaşımlla bağlı təbrik etdiyinə görə çox sağ ol. Qaldı ki, saza-sözə əbədi sevgim, sazın-sözün əzəli beşiyi olan Tovuz rayonunun Alakol kəndində dünyaya gəlməyimlə daha çox bağlıdır. Oğuz torpağı Tovuzun bütövlükdə ab-havası, ruhu bir münbit zəmin olaraq beşikdən başlayaraq hər zaman mənim də ruhumu saza-sözə yönəldib. O baxımdan Tovuz torpağında pöhrələnmək, bəlkə də, o yerlərdən olmaq mühüm bir işdir. Saz bir növ mənim laylam olub. Daha sonrakı illərdə isə daha çox uşaqlıq illərində sazın ilahi sevgisini duymaqda ailəmin böyük təsiri olub. Mənim babam, atam, anam, tanıdığım bütün ağsaqqallar, bütün ətraf mənim saza bağlanmışdımda böyük rol oynayıblar. Rəhmətlik babam Hasan, nənəm Tükəzban isə canlı məktəb idilər. Bildiyimiz kimi, radioda “Bulaq” verilişinin 121 sayını mən hazırlamışam. O vaxtlar nənəmdən, babamdan eşitdiklərimi “Bulaq”la canlandırmışam. Onlar canlı folklor idilər. Rəhmətlik babam eynilə Dədə Qorqud dilində danışdı, nənəm də həmçinin. Ən etnoqrafik məqamları onlardan öyrəndim. Atam özü saz vuruşuydu. Sənəsində nə qədər dastan varıydı. Aşıq sənətinin incəliyini, hava-havacatının adlarını dərinləndən bilirdi. Uşaqlığımdan bu incəliklər mənə də aşılırdı. Bunları ona görə deyirəm ki, istər beş yaşımnda, hətta, əlli yaşımnda da o münbit zəmindən qidalanmaq, şirə çəkmək üçün Tovuzda gedirəm, ordakı adamlarla görüşürəm. Hər yerin öz adamı oranın daşına, torpağına yaxşı bələddir. Hətta, hər bir adam öz yurdunun, yerinin ağacına,

daşına, kəsəyinə oxşayır. Mən də elə o daşın, o kəsəyin bir parçasıyam.

Mən gəncliyimdə çoxlu ustad aşıqlar görmüşəm - Aşıq Əkbər Cəfərovu, Mikayıl Azaflını, İmran Həsənovu, Aşıq Kamandar Əfəndiyevi, Hüseyn Saraclını, Aşıq Əmrah Gülməmmədovu, Aşıq Şakiri. Bu ustadlarla həmsöhbət olmuşam. Onlardan çox şeylər öyrənmişəm. Allah rəhmət eləsin Göyçəli Aşıq Murad Niyazlıya. Onun dilindən Yəhya bəy Dilqəmi yazıya aldım, kitab kimi buraxdırdım.

Bakı Dövlət Universitetində təhsil almışam. Tələbəlik illərində isə yetişməyimdə müəllimlərim böyük rol oynayıb, istiqamət göstəriblər. Tək folklor sahəsində deyil, ümumiyyətlə, filologiya sahəsində Mir Cəlal müəllimin, Bəxtiyar Vahabzadənin, Vaqif Vəliyevin, Tofiq Hacıyevin və digər müəllimlərimin böyük təsiri olub. Onlara da minnətdaram. Hətta, orta məktəbdə bir müəllimim vardı, Məmməd müəllim. O müəllim indi də yaşayır, Allah ona ömür versin. İnanırsınız, onun da böyük təsiri olub. Mən heç vaxt mənim üzərimdə əməyi olanları unutmaram. Sonrakı illərdə Elmlər Akademiyasına bağlı olmuşam. Elmlər Akademiyasındakı fəaliyyətimin başlanğıcı Şah İsmayıl Xətai ilə bağlı olub. Xətaini tədqiq etmişəm. Elmi rəhbərim də rəhmətlik Azadə Rüstəmovə olub. Azadə Rüstəmovə elm adamı kimi yetişməyimdə əsl məktəb olub. Elmlər Akademiyasında daha sonralar Məhəmmədhüseyn Təhməsin, Mirəli Seyidov, ümumiyyətlə, folklorla maraqlananlardan çox bəhrələnmişəm. Bu gün də Qəzənfər Paşayevlə, Bəhlul Abdullayla, Elməddin

Əlibəyzadə kimi tanınmış folklorşünaslarla bir yerdə işləyirəm. Bunlarla da işləmək mənim üçün çox xoşdur. Bu gün şifahi ədəbiyyat sahəsində çoxlu gənc kadrlar yetişir. Sazın, sözün, folklor qaynaqlarının gələcəkdə araşdırılması üçün layiqli namizədlərdir.

- Söhbətimizin əvvəlində söylədim ki, sizin tədqiqatlarınız çox genişdir. Hətta, geniş şəkildə Güney aşiq mühitini araşdırmısınız, bu barədə bir neçə kəlmə deyərdiniz, mümkünsə.

- Bizim mədəniyyətin açarı sazdır. Necə ki, biz sazla bağlı öz mədəniyyətimizi axıracan təbliğ eləmirik, sazı geniş şəkildə ortaya çıxarıb dünyaya tanıtmırıqsa, deməli, mədəniyyətimizin gerçək mənzərəsini ortaya qoya bilməyəcəyik. Bütün hallarda mədəniyyətimizin, etnoqrafiyamızın, varlığımızın mənzərəsi yarımçıqdır, ona görə ki, sazsızdır. Saz bu gün özünün lazımı yerini ala bilmir. Burda bizim bir çox günahımız var. Yəni, ötən 70 ildə sazın konservatoriya kimi tədris olunmaması, sazın professional bir musiqi aləti kimi təqdim olunmaması, bütövlükdə xalqı təmsil etməsi imkanının verilməməsi böyük problemlər yaradıb. Üzü “Dədə Qorqud”dan bu yana bizim mədəniyyət sahəsində, ümumiyyətlə, tarixi mədəni miqyasda nə qədər uğurlarımız varsa, sazın adına bağlıdır. Dədə Qorqud, Koroğlu, eləcə də, digər dastanlarımızda baş obraz sazdır. Saz bütövlükdə ədəbiyyatımızın yükünü çiyinlərində daşıyıb gətirib. Bu gün bizim ədəbiyyatımız heca vəzninə əsaslanan, əsasən də qoşma üslubunda olan bir ədəbiyyatdır. Səməd Vurğun, Hüseyn

Arif, Bəxtiyar Vahabzadə, Məmməd Araz məhz bu üslubda yazıblar. Bu üslubu bizə saz gətirib. Qurbaninin “Bənövşə” şeiri bugünkü ədəbiyyatımızın bazasıdır. “Bənövşə” şeiri hansısa qəzəl şairinin qəzəli deyil. Qurbanini də saz yaşadır. Bu baxımdan da biz sazın dəyərini bilməliyik. Təbrizdə Şah İsmayıl Xətai olub, Səfəvilər dövlətinin başında durub. Əlində saz olub, çevrəsində, ordusunda da aşıqlar başda olub. Dövləti təkcə ordu qorumurdu, həm də aşıq qoruyurdu, saz qoruyurdu. Saz ordunun dilini, mədəniyyətini, mənəviyyatını qoruyurdu. Bu baxımdan bizim tarixi mədəniyyətimizin, hətta, indiki mədəniyyətimizin ana beşiyi, mərkəzi Təbrizdir, Təbrizin çevrəsindəki bölgələrdir. Bu gün sazı araşdırırıqsa, Təbriz mərkəzdə durmalıdır. Təbriz gerçəkliylə hesablaşmalıyıq. Bu gün Təbrizdə 500-dən çox aşıq var. Şimali Qafqazda Arazın bu tayı da daxil olmaqla, Borçalı da daxil olmaqla, aşıqların ümumi sayı 150-180 arasındadır. Bütün Güney mühitində isə aşıqların sayı 2000-dən çoxdur. Güneydə elə kənd var ki, o kənddə 30 aşıq var. Bir sözlə, Güneydə mədəniyyəti təmsil edən nümayəndələr çoxdur. Haqq aşıqlarının hamısı da Güneydən çıxıb - Qurbani də, Xəsta Qasım da, Abbas Tufarqanlı da. Bütün bizim dastanlarımızın hamsının təkan nöqtəsi də Təbriz - Qaradağdır.

Azərbaycan aşıq sənətinin anlayışının gerçək tarixi coğrafi mənzərəsini ortaya gətirmək üçün o taya geniş diqqət yetirməliyik.

Savalan, unutmaz ki, etnik yerləşmə anlamında da böyük hissəmiz Arazın o tayındadır.

Yəni, otuz milyon o tayda, səkkiz milyon bu taydadır. Bu tayda 86.6 kv.km torpaq varsa, o tayda beş o qədər Azərbaycan türklərinə mənsub torpaq var. Aşıqlığın da miqyası Güneydə çox fərqli və genişdir. Bizdə 19-20-ci yüzilliklərdə aşıqlıqda müəyyən çiçəklənmə dövrü olub, xüsusən də, Göyçə, Gəncəbasar, Borçalı, müəyyən qədər də Şirvanda.

Mənim Güneyə yönəlməyimin başlıca səbəbi bu oldu ki, biz ancaq keçmiş sovet azərbaycanlılarının məskun olduğu torpaqlarda aşıqlığı öyrənməklə onun tarixi mənzərəsini ortaya gətirə bilmərik. 1993-cü ildə sərhədlər açıldıqdan sonra Güneyə yön aldım. 2005-ci ilə qədər hər il gedib oradan mənbələr gətirmişəm. Bütün bölgələri gəzmişəm, aşıqlarla görüşmüşəm. Aşıq Əli var idi orada. “Dədə Qorqud” deyirdilər ona, yüzdən artıq yaşı vardı. Çox bilikli aşıq idi. Aşıq Əlidən Güney mühitiylə ilgili dəyərli məlumatlar almışam. Aşıq Əli bir dəfə mənə dedi ki, baş divani haqq divanisidir. Haqq divanında aşıq Allahın qarşısında durub hesab verir. Ona müraciət eləyir, aşıqlıq şirki alır. Çünki aşıqlıq Allahın, Tanrının himayəsindədir. Aşıq Tanrı himayəçisindən icazə almamış məclisə başlaya bilməz. Ona görə aşıq divaniyə bu müraciətlə başlayır: “Ya İlahi, ya mövlam, ya şahimərdanım, səndən mədət”. Bu gün Güneydə aşıq Dehqan var. Aşıq İsgəndəri də dərin aşıqdır. Təbriz-güney aşıqlarına baxdıqda burda çox dərin aşıqların, dərin sənətin olduğunu görürük. Bu gün Təbrizə getsəniz, orda onlarla aşıq çayxanaları görürsünüz. Yəni, aşıqlar, ustad sənətkarlar bu çayxa-

nalarda yığışır. Bir-birilərini sorğu-suala çəkirlər, sənətlə bağlı maraqlı söhbətlər edirlər. Bu, sənətin inkişafı üçün gözəl zəmindir, xalq ənənəsinin qorunmasıdır. Təəssüf ki, bizdə bu yoxdur. Bizim aşıqlar toydan-toya bir-birilərini görür. Bu baxımdan, Güney aşığı əsl dəryadır. Mən o dəryanın sadəcə qırağına gedib bir görüntüsünü yaratdım. İlk dəfə olaraq, 1990-cı ilin əvvəllərində məqalələr çap etdirəndə, daha sonra isə aşiq sənətiylə bağlı kitablarımda Güney mühitləri bölməsini ayıraraq, bu mühitləri konkretləşdirib yazdığım zaman ilk addımı atdım. Kitabımın daha sonrakı nəşrində də qeyd etmişəm ki, mən Güneydəki dəryadan bir damla götürmüşəm. Ora çox zəngindir. Güney aşiq mühiti bir-bir ayrıca tədqiq olunmalıdır. Biz ordakı mədəniyyətimizi öyrənməliyik. Təəssüf ki, bu sahədə hələlik çox az işlər gedir. Türkiyəli Əli Kafkasiyalının çox gözəl bir tədqiqatı son illər ortaya gəldi. Daha sonra İlqar İmamverdiyevin hazırladığı Güneylə bağlı işləri. Güneydən isə, Urmiyalı Camal Ayrımlı və Hüseyin Feyzullahi müəyyən tədqiqatlar hazırlayıblar. Mən hamısına minnətdaram ki, belə gözəl işlər görüblər. Bu tədqiqatçılar da sağ olsunlar, bütün tədqiqatlarında bu iş ilk olaraq mənim başladığımı qeyd ediblər. Bu yaxınlarda mənim dostum Çingiz Mehdiqur Təbrizdə qızıyla birlikdə kitabımı həm fars dilinə tərcümə ediblər, həm də bu materiallar əsasında yeni bir notlu Təbriz aşıqlarının repertuarındakı saz havalarının yazılışına başlayıblar. Çingiz Mehdiqur həm özü gözəl ifaçıdır, həm də aşiq sənətinin tədqiqatçısıdır.

- Bildiyimiz kimi, 1926-cı ildə Bakıda Tür-koloji qurultay keçirilmişdi. Bu qurultayın baş tutması və Bakıda keçirilməsi böyük tarixi hadisə idi. Ancaq qurultaydan sonra, demək olar ki, Azərbaycanın ən tanınmış elm, sənət, mədəniyyət adamları repressiyaya məruz qaldılar. Zənnimcə, bu qurultayın təşkili bir növ kəşfiyyat xarakteri daşıyırdı. Hətta, repressiyalar 50-ci ilə qədər davam etdi. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

-Əlbəttə, sualınızda həqiqət var. 1920-ci illərdə Sovet dönəmində elm-ədəbiyyat, mədəniyyət baxımından müəyyən demokratik ab-hava olub. Yəni, xalqa bağlı olan elm, mədəniyyət, sənət sahələrini öyrənmək, tədqiq eləmək kimi bir mövqe olub. Çünki sovet hökuməti özünü, xalq hökuməti, kəndli, fəhlə hökuməti adlandırdığı üçün saraya bağlı olmayan (məsələn, qəzəl, əruz, muğam, bunlar saraya bağlıydı.) mədəniyyət sahəsinin bu qoluna böyük önəm verilirdi. Bu, xalqın etnoqrafiyası, folkloru, musiqi mədəniyyəti idi. Bu baxımdan da o illərdə folklor kətləvi şəkildə yönəlmə var idi. Təkcə tədqiqatçılar deyil, şairlər də 20-30-cu illərdə folklor mövzularını şeirə gətirirdilər. Əfsanədən poema və hekayələr yazırdılar. Mahiyyət etibarilə bu, sinfi ideoloji bir məsələ idi. Bir müddət sonra baxıb gördülər ki, təkcə Azərbaycanda deyil, bütün rus olmayan respublikalarda milli oyanışlar hadisəyə çevrilməkdədir. Burdakı ziyalılar bu istiqaməti tutmaqla təkcə xalqı, onun mənəviyyatını, köklərini deyil, həmçinin tarixini araşdırmaqla da xalqa özünü tanıma

imkanı verirlər. Tarixi yaddaşımızın bərpası, soy-kökə qayıdışımız isə imperiyanın işlərinə mane ola bilərdi. Bir müddət sonra gördülər ki, bu qayıdış, dirçəliş, milli oyanış müstəqillik mücadiləsinə çevrilə bilər və böyük alimlər bu işlərin başında dururlar. O səbəbdən də ehtiyatlanaraq ziyalıları bir müstəmləkə halında saxlamaq təşəbbüsündə oldular. O ziyalıları ki, türkçülüüyü, milli tarixi kimlik məsələlərini dərindən bilirdilər, onları aradan götürmək ehtiyacı yarandı. İmperiya bu baxımdan da onu bu şəkildə həyata keçirdi. Belə ki, yoxlama testləri təşkil edərək bu işlərin başında kimlərin durduğunu və bu tədbirlərə kimlərin qatıldığını araşdırmağa başladılar.

Bakı qurultayında çoxlu rus türkoloqları da iştirak edirdi. Onlar rus olduqları üçün imperiyanın qəzəbinə tuş gəlmədilər. Əmin Abidin, Salman Mümtazın, Bəkir Çobanzadənin, Ömər Nemanzadənin, Firudin Köçərlinin taleləri isə ağır oldu. Burada maraqlı bir fakt da var. Rus türkoloqları türkçülüüyü araşdırsalar da, imperiyanın əleyhinə getmirdilər. Ancaq bizim ziyalıları türkçülüüyü araşdırmaqla yanaşı milli kimliyi oyadırdılar. Bu baxımdan da ağır nəticələrlə qarşılaşdılar. Bu kəşfiyyat xarakterli tədbirlər təkcə Azərbaycanda yox, Gürcüstanda, Ermənistanda da həyata keçirildi. Dəhşətli burasındadır ki, Moldovadan, Ukraynadan, Gürcüstandan, Ermənistandan beş on adamı repressiya edəndə bizdən əlli-altmış adamı repressiya edirdilər. Bu da təbii ki, türk olmağımızla bağlı idi. Türk dünyasında kütləvi repressiyalar başladı. Qurultayda çıxış zamanı milli mü-

cadilələri, tarixi məsələləri qaldırdığı üçün sözün əsl mənasında onlar qaralandılar. Bu dövrdə bizim ziyalıların tarixi kitabları, məqalələri çap olunurdu. Dədə Qorqudla bağlı tədqiqatlar işıq üzü görməyə başlayırdı. Bu yazılar get-gedə dövlətə sərf etmirdi, sonda isə repressiyalar dururdu.

Sovet dövləti müəyyən ölçülərdə folklorla yer verirdi. Bayatıları toplamaq olardı, lakin o bayatılardakı türkçülük ideyalarını, islam dəyərlərini çap və təbliğ etmək olmazdı. Amma aşıqanə duyğu, mərdlik, halallıq, düzgünlük ifadə edən bayatıları toplamağa imkan verilirdi. Bu sadalananları kim yazırdısa, o adamlara heç kim heç nə etmirdi. Ancaq o sərhədləri aşan ziyalılara güc göstərirdilər.

- Sürətlə inkişaf edən 21-ci əsrdə qloballaşmaya doğru gedirik. Bu qloballaşma bizə nəyi verib və ya milli dəyərlərimizi, mədəniyyətimizi axsada bilərmə?

- Proses bu şəkildə sıralanır. 1-ci mərhələ inteqrasiyadır, yəni, üstün mədəniyyətlər digər mədəniyyətlərə doğru gedir. Onlar özlərini təbliğ edir. Zəif mədəniyyətlər isə bunları bacarmır, yəni, inteqrasiya proseslərində uduzurlar. Üstün mədəniyyətlər bu proseslər zamanı bütün dünya miqyasında dünyanı öz təsiri altına alır. Bu isə zəif mədəniyyətləri sıradan çıxarır. Bu zaman qarşıda iki məsələ durur: birincisi, inteqrasiya proseslərində çox diqqətli, həssas olmaqdır. Dünyaya çıxışların vəziyyətini bilmək və axtarmaq lazımdır. Öncə Azərbaycan elmini, mədəniyyətini, tarixini, folklorunu rus, ingilis, eləcə də, bir çox dünya dilləri vasitəsilə dünyaya tanıtdır.

maq vacibdir. Bu işlər görülsə, bütün dünya bizim mədəniyyəti tanıyar. Bu baxımdan Sovet dönməində inteqrasiya da zəif idi. Sovet hökuməti qloballaşmanı bizə yaxın gəlməyə qoymurdu, daha çox bizləri “ruslaşdırmağa” çalışırdı. İndi isə biz dünyaya, dünya bizə açıqdır. Bu baxımdan, ehtiyatlı olmaq lazımdır. Dünyada bir çox texnoloji dəyərlər var- insana, bəşəriyyətə, yaşayışa fayda verən dəyərlər. Bunlar, şübhəsiz, qəbul olunmalıdır. Məsələn- cib telefonu, kompyuter, müasir maşınlar, avadanlıqlar və s. Bunlardan imtina etmək olmaz. İstər-istəməz, qəbul etməli olursan. Əgər bacarırsansa, özün dünyaya nəşə təqdim et. Misal üçün, Koreya, Çin, Yaponiya bu gün həm öz texnikasını, mədəniyyətini, həm də mətbəxini dünyaya təqdim edə bilir.

Türk mədəniyyəti ən qədim mədəniyyətdir. Biz tarix boyu bütün mədəniyyətimizlə çevrədəki mədəniyyətləri təsir altına almışıq. Gürcülərin, ermənilərin, slavyanların, hətta, avroplıların belə musiqilərində bizim çalarlar çoxdur. Qopuz dünyanın haralarına gedib. Ukraynalılar bizim qopuzla “qopuzar” deyir. Tambur aləti isə bu gün ruskalarda “dombura” adlanır. Bu bizim mədəniyyətin yüksəkliyidir. Sadəcə olaraq, bu yüksək mədəniyyətə sahib çıxmaq, yiyə durmaq lazımdır. Muğama, saza, Azərbaycan xalq musiqilərinə, rəqslərinə laqeyd olmamalıyıq. Bu hər birimizin milli sahiblik işidir. Biz deyirik ki, balaban musiqi aləti bizimdir. Bu danılmaz faktdır, amma balabana İrəvanda ermənilər heykəl qoyub. Buna isə təəccüblənmək lazım deyil. Əcəba, biz nə

vaxt balabana sahib durduq?.. Bu gün, sabah saza da heykəl qoyacaqlar... Axı erməni görür ki, biz sazı yalnız qonaq gələndə göstəririk, bir də arasıra toylarda. Belə olan təqdirdə bizim boşluğumuzdan istifadə edən erməni sazı özününküləşdirir. Biz saza nə qədər yaxın durmayacağıqsa, bir o qədər də erməni sazı öz musiqi aləti kimi dünyaya təqdim edəcək. Biz sazı küncə qoymaqla çox şey itirəcəyik.

- Görəsən, biz folklora doğru gedirik, yoxsa folklor bizə sarı gəlir?

-Dediyiniz hər ikisi. Bu gün folklor bizim həyatımızda daha çox olsaydı, daha yaxşı olardı. Bizim folklora doğru getməyimiz nə qədər ləngdirsə, folklorun da bizə sarı gəlməsi o qədər ləngdir. Biz bunun ikisini də lazımı tempə salmalıyıq. Bu baxımdan, biz özümüz folklora doğru getməliyik. Folklor nədir? Folklor xalqın özüdür. Xalq folkloruyla özünə doğru gedir. Azərbaycan xalqı bir türk qövmü olaraq çox qüdrətlidir. Yetər ki, özünü tanıya. Folklorunu bilən xalqı heç kim ələ ala bilməz.

- Siz “Folklor və etnoqrafiya” jurnalının baş redaktorusunuz. Azərbaycanda yeganə nəşrdir ki, folklor və etnoqrafiyamızı yaşadır və təbliğ edir. Deyəsən, jurnalın 5 yaşı tamam oldu.

- Bu il mən 50 yaşımı qeyd edirəm, jurnalın isə 5 yaşını. Bu jurnal bir növ mənim həm babam, həm də balamdır. Ona görə babamdır ki, o, bir azman ruhunun - Dədə Qorqud ruhunun təmsilçisidir. Ona görə balamdır ki, bu jurnalın qurucusu özüməm. Qeyd edirəm ki, jurnal beynəlxalq elmi jur-

naldır. Amerikadan, Almaniyadan, Türkiyədən, Kiprdən, Güneydən və bir çox ölkələrdən oxucularımız var, çoxları da Azərbaycanlıdır.

- Universitetlərdə dərs deyirsiniz. Akademiyadakı fəaliyyətiniz də maraqlıdır. Bəs, Məhərrəm Qasımlı nə vaxt istirahət edir?

- Doğru qeyd etdiniz, işlərim çoxdur. Ədəbiyyat İnstitutunda folklor şöbəsinin müdiriyəm, Türkiyədə nəşr olunan "Milli folklor" beynəlxalq toplusunun redaktor heyətinin üzvüyəm, İncəsənət Universitetində aşığı sənəti qrupunun nəzəri dərslərini keçirəm, Konservatoriyada yenə aşığı sənəti üzrə dərs deyirəm. Bu mənada həm təhsil, həm tədqiqat, həm ictimai-elmi, təşkilati fəaliyyət çoxşaxəli, çoxyönlüdür. Demək olar ki, istirahətə vaxt tapa bilmirəm. Ancaq bunu özümə bir həyat tərzi hesab edirəm. 1992-ci ildə Ədəbiyyat İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini təyin olundandan sonra 10 il məzuniyyətə çıxmamışam, gecəgündüz çalışmışam. O illərin yorğunluğu səhhətimə də təsir edib. İndi bir o qədər gərgin işləmirəm. Demək olar ki, beş-on gün istirahət edirəm. Elə vaxt olur ki, istirahətdə olanda hansısa bir iş çıxır, yenidən iş başına qayıdıram.

Keçən il mən Qaraçay respublikasında dincəldiyim zaman orada birdən qaraçaylıların folklor və etnoqrafiyası ilə maraqlandım. Kənd-kənd düşüb qaraçaylılarla bağlı material topladım. İstirahətimin bir hissəsi yenə də elmi fəaliyyətə yönəldi. On günlərlə durmadan Aşıq Ədalət Nəsimovu, Xanlar Məhərrəmovu, İmran Həsənovu, Əkbər Cəfərovu dinləyirəmsə, dincəlirəm. Belə deyim

ki, mənə yorub əldən salan da aşıqdır, gözəl istirahət bəxş edən də. Bu mənə çox xoşdur. Çünki mən özümü sazdan, sözdən ayrı hesab eləmirəm.

-Qarşıda hansı planlarınız var?

-Bu il Novruz ensiklopediyasını hazırlamışıq. Bu günlərdə işıq üzə görəcək. Bu ensiklopediyanın baş elmi redaktoru mənəm. Daha böyük bir işi düşünürəm, həyata keçirirəm. Bu da ayrıca ozan-aşıq ensiklopediyasını yaratmaq ideyasıdır. Hava-havacatıyla, nümayəndələrlə birgə. Böyük bir layihədir. Bu işi hazırlayıram. Bunu bizdən Dədə Qorqudun, Abbas Tufarqanlının, Qurbaninin, Aşıq Ələsgərin ruhu istəyir. Mədəniyyətimizlə bağlı bu işi ortaya qoymağa çalışacağam. Fikirləşirəm ki, rus, ingilis dillərinə də tərcümə olunsun. Bu ağır işə bir neçə il vaxt lazımdır. Qarşımda ən böyük plan budur. Bir də bildiyimiz kimi, bədii yaradıcılıqla da məşğulam. Sözü düz, gəncliyimdə şeir yazmışam. 2004-cü ildə "Sənə sözüm var" adlı balaca bir şeir kitabım da çıxıb. Son zamanlar poetik yaradıcılıqla da bağlı məhsuldar fəaliyyətəyəm. Çünki ürəyimdə çoxlu duyğular var ki, ancaq poetik şəkildə ifadə edə bilirəm. Bundan sonrakı poetik yaradıcılığa meylinin artmasının da şahidi ola bilərsiniz.

*"Təzadlar" qəzeti,
17.09.2008*

“DƏYİŞMƏRƏM VAR-DÖVLƏTƏ, MALA SAZI”

Aşıq yaradıcılığına yaxından bələd olanlar, aşıq sevənlər, saz-söz vurğunları indi gözdən iraq qalsa da, vaxtilə səsi yanar şamı, otuzluq lampanı söndürən Qaraçıoğlu Aşıq Paşa Mehdiyevi yaxşı xatırlayırlar. Bu da həmin Qaraçıoğlu Aşıq Paşa Mehdiyevdir ki, onun babası Qaraçıoğlu İbrahim Azərbaycan aşıq sənəti tarixinə Koroğlu aşığı kimi düşüb.

Qaraçıoğlu Aşıq Paşanın özünün dediyinə görə, “Qaraçı” havasını da aşıq sənətinin daşıyıcısı olan Qaraçıoğlu İbrahim yaradıb. “Qaraçı” saz havasının yaradıcısının Qaraca adlı aşığın olduğunu da deyənlər var. Bu yazının qəhrəmanı da məhz bu nəsilin davamçısı Qaraçıoğlu Aşıq Paşa Mehdiyevdir.

Bir neçə gün bundan öncə hörmətli yazığımız, həmkarım “İdeal-Demokratiya” qəzetinin baş redaktoru Məhərrəm Zamanla Şeyx Nizaminin yurdu qədim türk, oğuz eli Gəncə şəhərinə getdik. Yol boyu qatarda düşünürdüm ki, Gəncədən sonra mütləq Goranboy rayonuna getsək, əla olar. Elə istədiyim də alındı. Məhərrəm müəllim də sağ olsun, sözü mü yerə salmadı. Gəncədə xırda-para işlərimizi görüb üz tutduq dediyim ünvana - Goranboy rayonunun Dəliməmmədli kəndinə. Kəndə çatan kimi kənd camaatından Qaraçıoğlu Aşıq Paşanı xəbər aldım. Yarızarafat Məhərrəm müəllim dedi: “Ay bala, indi çatdıq, bir az rahat-

lanaq, çörək yeyək, sonra Aşıqla görüşərik”. Mən təkid elədim. Məhərrəm müəllimə dedim ki, birdən gec olar, nə qədər vaxtımız var, görüşək. Axı mən bura, bu kəndə Qaraçıoğlu Aşıq Paşa deyib gəlmişəm. Nə isə, sizləri çox yormayıb mətləbə keçim. İlk olaraq kənd camaatından aşıq haqqında soruşanda dedilər ki, Qaraçıoğlu Aşıq Paşa kəndin ağsaqqalı, gözəl sənətkardı, dünyanı yorub-yortmuş bir ahıldır. Sənətkar haqqında kənd camaatından o qədər gözəl sözlər eşitdim ki, aşığı görməkdən ötrü tələsdim. Kənd sakini musiqiçi Əli dayı söylədi ki, bu kişiylə çox toylarda olmuşam, tam səmimi deyim ki, bu kişi dəryadır. Onun toylarda necə çalıb-oxuması indiyənə kimi gözlərimin önündədir. İfa etdiyi havalarla, söylədiyi dastanlarla toyda toyu şənəndirmək hər sənətkara xas olmur. Paşa kişi toylarda, şənliklərdə çox mahir olub. Hələ elə anlar olub ki, bilmədiyim xalq mahnılarını, aşıq havalarını Paşa kişidən öyrənmişəm. Ali təhsilli musiqiçi olsam da, bu kişidən çox şey görüb-götürmüşəm.

Əli dayı sənətkarın xalqa məxsus olduğunu təsdiqlədi. Söylədi ki, sənətkarı el yaşadır. Elə Paşa kişi də ilhamını buradan, bu kənddən alır. Baxmayaraq ki, ömrünün bu çağında, ağsaqqal, müdrik yaşında qarşısına pis günlər çıxıb. Soruşdum ki, nədir? Nə olub? Cavab isə belə oldu: Bu yaşda iki oğlunu, həyat yoldaşını itirən Paşa kişiyyə bundan da ağır dərd nə ola bilər?! Sözü düzü, kövrəldim. Hələ üzünü görmədiyim, qiyabi tanıdığım Aşıq Paşa Mehdiyevə mehri-məhəbbətim birə-beş artdı. Amma necə deyərlər, insanın bir gözü güləndə, bir

gözü də ağlayır. Taleyin ən ağır sınağına dözmək də ən böyük mərdlikdir. Ölüm haqq işidir. Təki başı sağ olsun,- dedim, nəvə-nəticələrindən görsün,- dedim. Əli dayı bizi aşığın evinə gətirdi. Sözün düzü, evdən dedilər ki, kişi yoxdur, Gəncəyə gedib, amma indilərdə qayıdar. Çox təəssüfləndim ki, aşıq evdə yoxdur. Bir az gözlədik. Birdən Əli dayı dedi: Gəlir, odur ey, uzaqdan gəlir. Biz də ona tərəf getdik, hal-əhval tutduq. Əli dayı məni təqdim elədi ki, Bakıdan gəlib, səninlə görüşmək istəyir, jurnalistdir. Dedi: Xoş gəlib, səfa gətirib. Amma müsahibə verməyəcəm. Ona görə ki, indiyənə qədər gələngedən çox olsa da, nə bir yazımı gördüm, nə də bir səsini, yazdıqları havamı eşitdim. Qayıdıb dedim ki, Ay Paşa dayı, mən Azərbaycan Radiosunun “Xalq yaradıcılığı” redaksiyasının əməkdaşıyam. Sizin kimi ustad sənətkarları axtarıb-danışdırmaq da şəxsən mənim və həmkarlarımla borcudur. Səmiyyətimə inanan ahıl aşıq bayaq qeyd etdiyim kimi, oğullarını, həyat yoldaşını itirən, çoxdan üzü, könlü gülməyən, gözləri görməyən sənətkar uşaq kimi sevindi. Dedi: - Sağ ol, bala, o ki zəhmət çəkib gəlmisən, gedək evə, nə sözün olsa, deyərəm.

Düzdür, bir anlıq mənə elə gəldi ki, bu ahıl aşıq yurda, yurd yerinə çox arxa-dayaqdır. Yadıma Tahir Talıblının bir şeirindən aşağıdakı sətirlər düşdü. Şeir, bəlkə də, belə adamlara həsr olunub.

**Ağız dinazından, söz dinazından
Sən özün hifz elə mərdləri, Tanrım!
Bir yurd daşı üstə tənha, kimsəsiz,
Oturub ağlayan bir kor qocanın
Allah vergisidir dərdləri, Tanrım!**

İlk sualım belə oldu. Xəbər aldım ki, ay ustad, kimə qulluq etmişiniz? Cavabı da verdim sualdan bir neçə dəqiqə sonra aldım. Gözləri yaşardı. Yadına Aşığı Hüseyin Cavanı saldı. Babası Aşığı İbrahimi xatırladı. Dedi ki: Babam aşığı Qaraçıoğlu İbrahim 103 yaşında idi. Bir gün dedim, ay baba, sazı mənə də öyrət. Yaman həvəsim vardı. Qaraçıoğlu Aşığı İbrahim dedi ki, mənim yaşım az deyil, qocalmışam, daha o gücüm yoxdur. Get gör, Aşığı Hüseyin Cavan səni özünə şeyird götürərmə? Götürsə, ondan öyrən. Zəmanənin Ələsgəridir. Babamın məsləhəti ilə Aşığı Hüseyin Cavanı tapdım. Aşığı Paşa dedi ki, o gündən düz 13 il Aşığı Hüseyin Cavana qulluq elədim. Çəkməsinə qədər təmizlədim. Əvəzində isə saz öyrəndim. Bu da ən böyük qazancımdı. Aşığı Hüseyin Cavan İrana getməmişə qədər qulluq elədim. Məni toylara da aparırdı, sonra halallığını aldım. Sonra da toylara özüm tək də girdim.

Aşığı çox mətləblərə toxundu. Söz dağa-arana çox qalxıb-düşdü. Deyəndə ki, bəlkə, bir-iki hava da gülləndirəsən. Cavabında dedi: - “A bala, 14 ildir, əlimə saz almıram”. Səbəb, əlbəttə, məlumdur. Bu yerdə Bəhmən Vətənoğlunun gözəl bir şeirini söylədi:

**Ay Zəlimxan, elə kövrək olmuşam,
Səhər-səhər meh də dəyir xətrimə.
Bezikmişəm suların da səsindən,
Çəmənlikdə şəh də dəyir xətrimə.**

**Neçə dəfə alovlanıb-sönmüşəm,
Ucalıqdan qocalığa yenmişəm.
Qəlbinazik bir uşağa dönmüşəm,
Eh də dəyir, bih də dəyir xətrimə.**

**Bəhmənəm, olmuşam quruca bir səs,
Həyatda heç nəyə qalmayıb həvəs.
Səbir gətirərsə yanımda bir kəs,
Cüt də dəyir, tək də dəyir xətrimə.**

“Allah rəhmət eləsin Bəhmən Vətənoğluna. Bu şeiri nədənsə heç yadımdan çıxmır...” -dedi. Bu şeirdə özünü gören sənətkar yenə başladı kövrəlməyə. Amma “Bir hava oxu” xahişimi də yerə salmadı. Pir olsun! Sözümdən xoşallandı, sazı gətirdi, basdı sinəsinə. Ulu babamız Ələsgərin sözü Aşiq Paşanın səsinə bülənd olub, sazın telindən göyə qalxdı:

**Aşiq olub diyar-diyar gəzənin,
Əzəl başdan pür kəmalı gərəkdir.
Oturub-durmaqda ədəbin bilə,
Mərifət elmində dolu gərəkdir.**

**Xalqa həqiqətdən mətləb qandıra,
Şeytanı öldürə, nəfsin yandıra.
El işində pak otura, pak dura,
Dalısınca xoş sədalı gərəkdir.**

Dədə Ələsgərdən çox danışdı, sözləri üstündə var-gəl elədi. Bizi də o tərəfə, bu tərəfə çox aparıb-gətirdi.

Aşıq Hüseyn Saraclının ifalarını, inanın ki, elə bil, canlı eşidirdim. “Ağır şərili”, “Dol Hicran”, “Ruhani” havalarını eynilə Hüseyn Saraclı kimi canlandırırdı. Soruşanda ki, bu saz sizlə nə vaxtdan yoldaşlıq eləyir? - Bu saz atam Heydərindən qalıb, atama da babamdan. Məndən də atasız böyüyən nəvələrimə qalar, yaşadamlar nəslimizi, sazımızı, -deyib dərin köks ötürdü. Dolu sinəsi sazlaşsözle enib qalxan bu müdrik insandan, qocaman aşıqdan az müddətdə öyrəndiklərimizə də qismət deyib ondan ayrıldıq. Çoxdandı eşitmədiyim “Azafı dübeytisi”, “Kərəm gözəlləməsi”, “İrəvan çuxuru”, “Naxçıvani”, “Qaraçı” və bir neçə qədim havalarımızı lentin yaddaşına köçürtdüm. Aşıq Ələsgərin Naxçıvan səfərini də danışdı, tam təfərrüatıyla. Yazının sonunda sadaladığım havaları Azərbaycan radiosunun “Xalq yaradıcılığı” redaksiyasının efirində yayımlanan “Yurd yeri”, “İrəvan çuxuru” verilişlərində dinləyicilərə təqdim edəcəm. Sonra sənətkara can sağlığı, uzun ömür, nəvələrini ərsəyə gətirməyi arzuladım. Tanrı belə sənətkarlarımıza qıymasın. Onlar canlı tarixdir, yaşarı ensiklopediyadır. Ustad aşıqların görüb-götürdüklerini öyrəniş gələcəyə ötürmək isə biz gənclərin boyun borcudur.

*“Kaspi” qəzeti,
15.11.2007*

AŞIQ SƏNƏTİNİN CANLI TARİXİ

Vaxtilə ustad aşıqlar kimi tanınan, indilərdə müəyyən səbəblər üzündən radio, televiziya efirlərində səslənməyən, mətbuat səhifələrində görünməyən, belə demək mümkündürsə, unudulmaqda olan sənətkarların axtarışındayam. Od külün altında gizləndiyi kimi, bölgələrimizdə, ucqar rayonlarımızda onlarca ustad aşıqlarımız yaşayır, onlar xalqımızın böyük potensial gücünü öz yaradıcılığında qoruyur, yaşadır. Elə məni Tovuz - Çovdaroğlu Aşiq Məhəmmədlə görüşə gətirən istək də bu oldu.

Bu yolda mənə yol göstərən, qolumdan tutan böyük alimimiz, yorulmaz tədqiqatçı, folklorçu Məhərrəm Qasımlının xeyir duası və “Ozan aşiq sənəti” kitabı oldu. Bu çətin axtarışlarıma işıq tutduğu üçün ustadım Məhərrəm Qasımlıya şagird ehtiramımı bildirirəm. M. Qasımlının “Ozan aşiq sənəti” kitabından diqqətimi ustad bir aşiq, Gəncəbasar aşiq mühitinin layiqli yetirməsi, Aşiq Əsgər Rzayevin şeyirdi Çovdaroğlu Aşiq Məhəmməd çəkmişdi. Uzun vaxtdır ki, bu aşığın səsi, sorağı gəlmirdi. Amma aşiqsevərlər indi yaşı 90-a çatan Məhəmməd Çovdaroğlunun zəngüləli, şaqraq səsinə yaxşı xatırlayırlar. Ustad aşığımızın səsinin vurğunları Göyçədə, Borçalıda, Şirvanda, eləcə də digər bölgələrdə çox olub. O çox məclislər yola verib, çox uzun gecələri səhərə açıb.

Bu yaxınlarda professor M. Qasımlıyla bir neçə dəqiqəlik görüşüb söhbətləşdik. Söhbət yenə də Çovdaroğlunun üstünə gəldi. Məhərrəm

müəllim: “Heç bilirsən, o kişidə nələr var? O, bir axar çaydır, axdıqca axır. Mütləq imkan tap, get görüş, əsl xəzinə üstünə çıxacaqsan,” - dedi. Beləcə ustad sözüylə ustad görüşünə yollandım. Düzdü, həmin gün hava soyuq idi. Yollar buz bağlamışdı, evdən çölə çıxmağı heç kim rəva görmürdü. Mən qəti qərara gəlmişdim ki, növbəti verilişim üçün gedib Məhəmməd Çovdaroğlunun səsini yazmalıyam.

“Yolçu yolda gərək”, - deyib yollandım Tovuz rayonuna. Bəxtimiz onda gətirdi ki, kişi evdəydi. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, Çovdaroğlu Məhəmməd hal-hazırda kənddə yas mərasimlərində iştirak edir. Bu səbəbdən onu evdə az az tapmaq olur. Bizi Çovdaroğlu Məhəmmədin özü qarşıladı. Hal-əhval tutduq. Məni kəndə aparən Mikayıl müəllim: -“Ay Məhəmməd dayı, Savalan Dövlət Radiosunun “Xalq yaradıcılığı” redaksiyasının əməkdaşındır”, - dedi. Çovdaroğlu Aşıq Məhəmməd isə: “Mən Savalana qulaq asıram. Bir neçə gün bundan öncə də Aşıq Məhəmməd Sadaxlı haqqında verilişini dinləmişəm, böyük zövq almışam. İndi də lap yerinə düşüb görüşülmüz. Dağ dağa rast gəlməsə də, insan insana rast gəlir. Bir də ki, qapıda niyə durmuşuq, keçək içəri”. Otağın divarında aşığın gənclik illərində çəkilən xatirə şəkli asılmışdı. “Bax, bu mənəm, əsgərlikdən sonra çəkilib, 46-cı ildə. İndi artıq şəkildəki gənclik illərindən əsər-ələmət qalmayıb. Qocaldıq, a başına dönüm”, - deyə bir azca kövrəldi. Yarızarafatla ustad aşığımıza: “Hər kim yüz il yaşamasa, günah onun özündədir” - dedim.

Söhbətimiz başladı: “Ustadım - ozanlar ozanı Aşiq Əsəd Rzayevin yanına hərbi xidmətdən sonra gəldim”. Xatırlatmaq istərdim ki, bir vaxtlar aşıqların sazında oxunan, eldə-obada, böyükdənkiçiyə hamının əzbər bildiyi tez-tez səslənən ağır, qanlı müharibədən əks-səda kimi qalan, yarıciddi, yarızarafat söylənilmiş “adı Tamara sestra” gəraylısı da aşiq Məhəmməd Çovdaroğluna məxsus imiş. Soruşdum ki, hardan bu sənətə sizdə böyük maraq və sevgi var? Pirolmuş qayıtdı ki: “A bala, atam məni həmişə uşaqlıqda özüylə bərabər toylara aparırdı, o da aşıqların vurğunuydu. Məni ilk həvəsə gətirən, yönləndirən də atam olub. Amma mən Əsəd Rzayevə şeyird gələndə atam qorxdı. Ona görə ki, Aşiq Əsəd Rzayev çox tələbkar idi. Dədə Ələsgərə şeyird olan aşığın şeyirdi olmaq asan deyil. Atam qorxurdu ki, birdən mən ustadın tələbkarlığına tab gətirə bilmərəm. Mən də bir gənc kimi atamın, həm də ustadımın başını uca tutmağı qarşıma məqsəd qoymuşdum. Beş il ona qulluq etdim, xeyli şeirlər, bayatılar, dastanlar öyrəndim. Beş ilim hədəf getmədi. İndi də çox xoşbəxtəm ki, sənətə ustad şilləsi yeyib gəlmişəm. Əsəd Rzayev ustad idi. Mənə sənəti kamil öyrətdi. Dastanları öyrənməyimi xüsusi tələb edirdi. Deyərdi ki, aşığın dastanları bilməsi çox vacibdir. Nə qədər imkanın var, öyrən. Toylara getdin, səndən dastan istəyəcəklər. Mən də xeyli dastan öyrəndim. Ustadımla, eləcə də, ustad aşıqlarla toylarda çox olmuşam. Aşiq Əsəddən sonra toylara tək getmişəm. Öyrəndiyim dastanları danışmışam, havaları oxumuşam.

Toylarda Aşıq Şəmşirlə, Aşıq Pənahla, Aşıq Şakirlə, Aşıq Məmmədağayla, Aşıq Sadıq Sultanovla bir yerdə çox olmuşam. Allah hamısına rəhmət eləsin. Göyçəli Aşıq Müseyibi də yaxşı xatırlayıram. “Qaragöz”ü rəhmətlik elə oxudu getdi ki, tarix yaratdı.

Aşıq Əsəd həmişə maraqlı söhbətlər edərdi. Bir dəfə Dəli Alının toyunda iştirak etməklərdən danışdı. Sinəsi söz-söhbətlə doluydu. Ələsgər yadigarıydı, ay oğul. Bir də ən çox xatırladığı, haqqında danışdığı adam öz atası idi. Deyirdi ki, dədəm çox zəhmətkeş adam olub. Həyət-bacada bir an belə bekar qalmazdı. Özü də Aşıq Ələsgərlə yaxın dost idilər. Yanına da gəlib-gedənlər çox olurdu. Çox vaxt da kişi həyətdə odun yarırdı. Yanına gələnlər deyirdi ki, kişi, maşallah bu qəddər oğul-uşağın var, gəl, biz gedək çay içək, odunu da oğlanların yarsın. Rəhmətlik də deyirdi ki, a kişilər, mənim oğlanlarım mənə baxıb tərbiyə götürür. Mən zəhmətkeş olmasam, onlar da mənə çəkəcək. Gözümü açandan iş, zəhmət görmüşəm. Hazır qoy, oğlanlarım belə böyüsün.

Mikayıl Azaflıyla, eyni vaxtda Əsədə şəyird olmuşuq.” Dedim, bəlkə, söhbətimizi Azaflının bir havasıyla davam etdirək? Çovdaroğlu sazı köynəkdən çıxardı. Söylədi ki, çoxdandır, oxumuram. Səsimi də itirmişəm. Cavanlığimdakı səsin üçdə-biri qalıbsa, böyük şeydi. “Azaflı dübeytisi”ni səsləndirdi. Otaqda gözəl ab-hava var idi. Aşıq Məhəmmədin nəvəsi İlkin isə sazın səsinə uyumuşdu. “Bu yaşda səsə bax, Allah” - deyən Mikayıl müəllimin gözləri doldu. Etiraf etmək la-

zımdır ki, Çovdaroğlu Məhəmməd təvazökar adamdır. Çünki bu yaşda həm səsi, həm ifası çox qədimdir. Havadan sonra Qaraçioğlu Aşıq İbrahimin gözəl sənətkar olduğundan danışdı. “Yusif Azafı, Qaracaoğlu Aşıq Paşa, Qaracaoğlu İbrahimin şeyirdləri olub” - dedi.

Yeridir deyim ki, mənim öz yerində, yurdunda gedib ilk görüşdüyüm ustad aşiq Goranboylu Qaraçioğlu Aşıq Paşa idi. Bu haqda oxucularımın məlumatı var. “Ay bala, bayaqdan birini qurtarmamış birini başlayıram. Vallah, beynimdə o qədər söz-söhbət var ki, bilmirəm, hansı birini danışım. Bir də ki, xeyli vaxtdır, belə bir şirin söhbət etməirdim. Yan-yörəm ustad aşıqlar idi, indi rəhmətliklər hanı... Çoxu da tez getdi dünyadan. Amma o günlərin şirinliyi həmişə xoş xatirədir. Nə yaxşı ki, o illərdə yaşamışam.” - deyir.

Məhəmməd Çovdaroğlunun evində iki sazı var. Biri lap köhnə sazdır, biri də 15 ilin. Biri elə ustadının vaxtından qalıb. “Bu sazın üstünü ona görə bəzəmişəm ki, o vaxtlar sazı bəzəmək dəb idi. Çox aşıqların sazı belə bəzəkli olub. Bu sazın çanağındakılar da qızıldır. O vaxtı hədiyyə vermişdilər. Mənim şeyirdlərim də çox olub. Özüm “ustad silləsi” yediyim kimi, şeyirdlərim də “ustad silləsi” yeyib. Amma hamısı dünyalarını dəyişib. Allah o dünyalarını versin. Çopur Ələsgərlə də toylarda çox olmuşam. Rəhmətlik Əkbər əvvəl balabançıydı, sonradan sazı öyrəndi. Hələ balaban çalan vaxtlarda bizimlə toylara gedərdi. Sazı öyrənəndən sonra da birlikdə toylarda çox olduq. İmran idi, Əkbər idi, hər ikisi bənzərsiz idi-

lər. Çətin indən belə İmran, Əkbər, Müseyib doğula. İndi nədənsə belə aşıqlara rast gəlmirəm. Bir-iki hava bilmək aşıqlıq deyil. Rəhmətlik Xanların yaradıcılığına fikir verin. Ömrünün sonuna kimi öyrəndi. Amma indiki gənclər birini bilir, beşini də öyrənmək istəmir. Rəhmətlik Xan Şuşinskiylə konsert salonlarında, Filarmoniyada tez-tez görüşərdik. Filarmoniya festivallarında tez-tez iştirak edərdim. Borçalı aşıqlarından Aşıq Əhməd Sadaxlı, Məhəmməd Sadaxlı, Kamandar, Əmrah, Hüseyin Saraclıyla çıxışlarım çox olub. Kamandarin "Tar da birdi, saz da birdi" oxuduğu gəraylını da mən yazmışam. Kamandara qulaq asanda unuduram ki, sözlərin müəllifi mənəm. Ona görə ki, Kamandar bu sözü çox gözəl oxuyub. Xıncı Məmmədi lap yaxşı xatırlayıram. Doğrudan da, ona "Borçalı bülbülü" adı layiqdi. O, çox qüvvətli aşıq idi. Ay bala, yaman kövrəltidin məni. Hərdən rəhmətliklər yuxularıma da gəlirlər. Görünür, ya mən onlar üçün darıxmışam, ya da onlar mənim üçün. O vaxtlar plastinkam çıxmışdı. Radioda çox oxumuşam, Azərbaycan Televiziyasının çəkilişlərində də çox olmuşam. Hal-hazırda Azərbaycan Televiziyası, Radiosu yaxşı aşıq verilişləri verir, sağ olsunlar. Siz də sağ olun, ay bala, qarda, boranda gəlmisiz, yada salmışız".

Ustad aşıqla çox mətləblər üstünə gəldik. Söz bizləri gah dağa, gah arana apardı. Aşıq sənətimizin canlı tarixi ilə keçmişə qayıda bildik. Bu böyük sənətin tarixinə işıq tutduğu üçün ustada can sağlığı arzulayıram. Uzun müddətdir ki, simlərin həsrətində olan barmaqları "Mansırı", "Dilqəmi",

“Ruhani”, “Bəhməni” kimi ürfan havaların üstündə bir də gəzişdi. Bizə bir daha tarix yaşatdı. Canlı oxumasından, söhbətlərindən zövq aldım, ifalarını lentə köçürdüm. Aşıqla bu görüşümü Azərbaycan Radiosunun “Xalq yaradıcılığı” redaksiyasının dinləyicilərinə təqdim edəcəm. Amma yaxşı bilirəm ki, demədiyi, danışmadığı çox mətləblər qaldı. Onun sinəsində toxunulmamış xəzinələr yatır. Çox mətləblərə bir də ona görə gəlib çıxıb bilmədim ki, bəlkə də, bunun ən böyük səbəbi mənim tədqiqatçı təcrübəsizliyim oldu.

Sağlıq olsun.

“Kaspi” qəzeti,
27.02. 2008

ZAMANIN REJİSSORU

Ramiz Həsənoğlu: “Rejissorun obyektii tamaşaçıdır”

Bəlkə də, ən yaxşı, hər şeyi yerli-yerində görən rejissor elə zaman özüdür. Bəlkə, ən yaxşı tamaşalar da elə onun diqtə elədikləridir.

Bu fikirlər məni tanınmış rejissor, respublikanın xalq artisti Ramiz Həsənoğluyla görüşməyə, onunla söhbətləşməyə sövq elədi. Doğrudan da, adama elə gəlir ki, onun qoyduğu tamaşaların rejissoru, bəlkə də, zaman özüdür. Bir də ona görə ki, bu tamaşalarda katalikizmlər, beyinlərdəki, düşüncələrdəki təbəddülatlar vaxtın özü kimi görünür.

Boy-buxunuyla, nisbətən yeyin yerışıylə, sakit davranışıyla seçilən bu adamla görüşüm beləcə reallaşdı. Həm də qeyd etməyi özümə borc bilirəm ki, şair Camal Yusifzadə bizim görüşümüzdə bir körpü rolu oynadı.

Geniş təqdimatına ehtiyac duymadığım bu insandan bir neçə sualıma cavab almalı idim. Söhbətimiz belə başladı.

- Rejissorun yazıçıdan fərqi nədir? Yazıçı yaza bilmədiklərini rejissor tamaşalarında tapıb bilirmi? Ümumiyyətlə, rejissura nədir?

- Rejissor da, yazıçı da insan materialı ilə işləyir, hər ikisi düşüncə adamıdır. Yazıçının materialı qələm, kağız, sözdür, rejissor isə ortaya bir şey çıxarmaq üçün yazıçıdan aldığı materialı bir neçə sənətin qovuşağından keçirir. Bu barədə mən hesab

edirəm ki, rejissura işi daha mürəkkəb sənətdir.

Müqəddəs kitablarda belə bir fikir var: “Əv-vəlcə söz yaranıb”. Yazıçının yazdığı olmasa, heç kim heç nə yarada bilməz. Amma, eyni zamanda, rejissor öz qalaktikasıyla işləyir, yaşayır. Yazıçı əsərində öz dünyasında olduğu kimi. Söhbət təbii ki, əsl rejissor və peşəkar yazıdan gedir. Rejissura bütün sənədlərin toplusudur. Bütün sənədləri özündə cəm eləyir. Bəzən yazıçının sözünə heç bir söz əlavə etmədən belə əsəri öz dünyagörüşünə uyğun təqdim edir, öz versiyasını verir. Bu vaxtacan “Hamlet”in kim bilir, neçə tamaşası qoyulub və hər tamaşa əvvəlkindən fərqli. Nəyi ilə? Rejissorun verdiyi quruluşla. Amma heç kim Şekspirin mətnini dəyişməyib. Deməli, rejissor belə məqamda yazıçıyla tamaşaçı arasında vasitəçidir. Həm də burda aktyor var, musiqi var, rəssam işi var, ən əsası tamaşaçı var. Tamaşaçı olmasa, heç bir tamaşa baş tuta bilməz. Tamaşaçı çox böyük bir qüvvədir. Fərq etmir ki, tamaşaçı laqeyd və yaxud da ki, diqqətli olsun. Bu mənada, əlbəttə ki, rejissorun obyektı tamaşaçı, yazıçının obyektı isə cəmiyyətdir.

-Yaratdığınız obrazlar, qabartdığınız məsələlər Azərbaycandan kənarla necə görünür?

- Mən ilk növbədə bu problemləri Azərbaycanın daxilində görürəm. Azərbaycan dünyanın bir parçasıdır. Mənə elə gəlir ki, dünyanın hər hansı bir yerində mənim çəkdiyim hansısa bir film, tamaşa nümayiş olunsaydı, bu istər-istəməz kənarların Azərbaycan mədəniyyətiylə, Azərbaycan toplusuyla bir tanışlığı deməkdir. Mənim son işlərim-

dən biri olan “Cavid ömrü” filmi hansısa bir ölkədə göstərsə, istər-istəməz bu, hansısa formada Azərbaycanın təzahürüdür. Hadisələrdən heç vaxt kənarda qalmaq olmaz, heç vaxt heç kim öyünməsin ki, mən elə bir sənətin sahibiyəm ki, dünya durduqca mən də yaşayacam. Mən müasir Azərbaycan gerçəkliyində yaşayan bir adamam. Klasikaya üz tutanda da, təbii ki, mən ordakı problemin tamaşaçıda doğuracaq əks-sədasını düşünürəm.

- Bugünkü dramaturgiyamızda Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin, Cəlil Məmmədquluzadənin əsərləri ilə bir sırada duracaq material varmı?

- Yəqin ki, var. Bilirsiniz, necədi, insan bir yerdə oturub qəlyan çəkməklə dünyanın işi sahmana düşmür və heç bir iş də görülmür. Ədəbiyyat da cəmiyyətin gözünün qabağında yaranıb, M.F.Axundovun dramaturgiyası yaranıb və ondan sonra üzə bu yana, C.Məmmədquluzadə, Ə. Haqverdiyev, N.Vəzirov, Cəfər Cabbarlı və digər böyük yazıçıların yaradıcılığı sıralanır. Bu ədiblər hər zaman müasir olan toplumun düşüncələrini və yaşantılarını əks etdiriblər. Elə dəyərləri də bundadır. Əvvəla dəyərlə yazıçılar və yazarlar çoxdur. Məsələn, Anarın “Ağ qoç, qara qoç” əsəri şəxsən mənim üçün gözlənilməz oldu. Amma belə bir əsər yarandı. Deməli, əsərin hər bir dövrdə yaranması mümkündür.

Mənim nəslim Anarın “Ağ liman”ıyla formalaşmış. Mən də özümü o nəslə aid edirəm. Baxmayaraq ki, mən onlardan on yaş cavanam. Çox sevinirəm ki, ədəbiyyat aramla olsa da, öz işini gö-

rür. Bizim çox güclü qələm adamlarımız var. Mən bu yaxınlarda Aydın Talıbzadənin “Kəpənək modeli” romanını oxudum. Vaxtilə “Əli və Nino”-dan aldığım zövqü, ləzzəti bu romandan aldım. Ədəbiyyat durmadan inkişafdadır. Başqa bir şey də var. Ədəbiyyat öz dövrünün təzahürüdür. Unutmamalıyıq ki, 19-cu əsrdə yaranan ədəbiyyat 21-ci əsrdə yaranan ədəbiyyatdan fərqlidir. İndi artıq digər sənət növləri ədəbiyyatdan bir az başqa şeylər tələb edir. Ədəbiyyat da bunları nəzərə almalıdır. Maarifçilik dövrü bitdi. Ola bilsin ki, indiki nəsil kitab əvəzinə internetdən bəhrələnir. Kitabı o qədər yaxına buraxmırlar. Bir həqiqət budur ki, kitabı əlində tutmayan adam ədəbiyyatı heç vaxt yaxşı duya bilməz. Kitab ədəbiyyatla insan arasında əvəzolunmaz bir vasitədir.

- Quruluş verdiyiniz tamaşalar, çəkdiyiniz filmlər sizə nə verdi?

-Müvazinəti saxlamaq üçün, sənətdə sözümü demək üçün imkan. Mənim sənətimlə şəxsiyyətim artıq ayrılmaz vəhdətdədir. Sənətimlə şəxsiyyətim artıq bir-biriylə hörülüb. Artıq məni sənətimdən, sənətimi məndən ayırmaq olmaz. Mən gördüyüm işlərlə özümü təsdiq eləməyə çalışmışam və bundan sonra da özünütəsdiq davam edəcəm. İrəli baxmağı xoşlayıram. Keçmişlə öyünmürəm. Amma hərdən keçmiş də köməyə gəlir. Bədbinləşəndə, özünə inam azalanda gördüyün işləri gözünün qabağına gətir, təskinlik tapmırsansa, onda bu sənəti dəyişməlisən.

-Mark Tvenin belə bir fikri var: ”Gənclik qüsurlar, orta yaş mübarizələr, qocalıq isə mə-

yusluq içərisində keçir". Yaradan və düşünən Ramiz Həsənoğlunun bu fikrə münasibətini öyrənmək istərdik.

-Qocalıqda, yəqin, mən də bu barədə düşünərəm. Mənim hələ görüləsi işlərim var. Adam yaşı içində hiss eləmir. Güzgüyə baxanda, gənclər arasında olanda hiss edirsən. Amma həyat davam edirsə, deməli sən hələ qocalmamısan. Qocalığı da bütünlüklə yaşla əlaqəli hesab etmirəm.

-Quruluş verdiyiniz tamaşalar, çəkdiyiniz filmlər yaradıcılığınızın məhsuludur. Sənətinizlə cəmiyyətimizi həm maarifləndirmisiniz, həm də cəmiyyətə nəsə bir xoşbəxtlik nəsib etmişiniz. Bəs özünüzü necə, bu sənəti seçməklə xoşbəxt hesab edirsinizmi?

-Mənim yaradıcılığım iki mərhələdən ibarətdir. Maarifləndirici tamaşalarım ilə yanaşı komediyalarım da var. Bunlar bir-birini tamamlaya-tamamlaya gedir. Amma maarifçi tamaşalarım daha çoxdur. Hər şey insanın içdən nəyə köklənməyindən asılıdır. Bu gün özünü kökləyə bilirsənsə, düşündüyünü istədiyini şəkildə izah edə bilirsən və onun nəticəsini uğurlu məşqdə, uğurlu çəkilişdə görürsən. Ertəsi gün özünü kökləyə bilmirsənsə, nə o çəkilişdən, nə də o məşqdən zövq ala bilirsən. Heç nəticəsi də səni sevindirməyəcək. O mənada gün günə oxşamır. İş bir-birindən çox fərqlidir. Heç vaxt deyə bilməzsən ki, mən bu gün gedib elə bir iş edəcəm ki, bu iş qalacaq. Heç gözləmədiyini halda çəkdiyini yaşayır və sənə şöhrət gətirir. Amma sən onu yaradan vaxt, bəlkə də, heç o haqda düşünməmişən də.

1982-ci ildə “Topal Teymur” tamaşasını başlayanda mən özümü uçuruma atana oxşayırdım, qəliz işə girmişdim. Ancaq başa düşdüm ki, bu taleyüklü bir işdir. Doğrudan da, tamaşa mənim dünyagörüşümü müəyyənləşdirdi, tutduğum istiqamətləri mənə aydınlaşdırdı. Elə işlər də var ki, bunlar mərhələ xarakterli işlərdir. Arxada nə isə var.

- Bildiyimə görə, 1971-ci ildən gündəlik yazırsınız. O gündəlikdə sizin üçün ən uğurlu və uğursuz gün hansıdır? Sırr deyilsə, oxucular üçün açıqlaya bilərsinizmi?

-Elə günlər olub, lap çox olub. Gündəlik elə bir şeydir ki, sən onu kimlər üçünsə yazmırsan, özün üçün, yaddaşın üçün yazırsan. Vaxtaşırı səni özünə qaytarmağa kömək edir. Adam keçmişdən, bu gündən, gələcəkdən ibarətdir. O gündəlik mənim keçmişimdir. O keçmişə səhifələyəndə bu gün özümü konkret hiss edirəm, yəni, hardan gəldiyimi bilirəm, hətta, hara getdiyimi də. Bu gün kökləri məlum olmayan adamlar var ki, dolaşmaq yollardadırlar. Mən prinsipcə sistemli iş görməklə məşğulam. Gündəliklər də mənə irəli getməyə kömək edir. Hansı günün pis, hansı günün yaxşı keçməyinin əslində, elə bir fərqi yoxdur.

- 1965-ci ilə qədər siz zavodda çalışmışınız, sonra da sənədlərinizi Mədəniyyət və İncəsənət İnstitutunun “Mədəni Maarif” fakültəsinə vermişiniz. Necə bilirsiniz, istehsalatda işləsəydiniz, tanına bilərdiniz? Bu gün tanınmış rejissorunuz, fəxr etməli işləriniz də çoxdur.

-İnsan Allahının yaratdığı bir varlıqdır. Allahın nəzəri onun üstündədir. Allah insanı hansısa bir

yola yönəldir. Vaxtıyla anam əlimdən tutub Azərbaycan Televiziyasına gətirdi ki, heç olmasa, işıqçı vəzifəsində işləyim. Yer olmadı. Heç operatorluğa da götürmədilər. O vaxt mənə sual verdilər ki, fotodan başın çıxır, mən də “yox” dedim. Qayıdıb dedilər ki, onda səndən operator olmaz. Bəli adam var ki, valideynləri, ya da özləri inadla hansısa sənətə gəlir. Mən 16 yaşına qədər bu sənətdə özümü görmürdüm, heç ağıma da gəlmirdi. Dünya mənim üçün açıq idi. Heç bilmirdim, hara gedəcəm. Təsadüf belə gətirdi ki, gəldim burda işlədim. Bu məqamda yadıma Ramiz Rövşəndən bir misra düşdü:

“Bütün yollar gedib çıxır ömrümüzün axırına”

Bəli, hansı yolu tutursan tut, o yol səni ömrünün axırına gətirib çıxaracaq.

- Ən çox kimləri oxuyursunuz?

- Azərbaycanda ən çox Anarı oxuyuram. Ümumiyyətlə, mən çox kitab oxumuşam. Mən indi daha çox poeziyadan həzz alıram. Tarixi yazıları, oçerkləri də çox sevirəm. Amma roman oxumağa artıq vaxt qalmayıb. Hərdən özümü hərəkətə gətirirəm ki, məşhurları vərəqləyim. Mən Cavid haqqında film çəkəndə daha çox Cavidin ətrafında baş verən hadisələri öyrənmək üçün oxudum. O dövrlə bağlı kinoxronikaya baş vurdum. Oxuduqlarım 37-38-ci illəri gözümün qabağına gətirdi. Təbii ki, oxumaq vaxt istəyir, ömür isə çox qısa dır. Ona görə də ömrün boyu maksimum mütləq etməlisən.

-Anarın adını çəkdiniz. Bəs Ramiz Rövşənlə, Vaqif Səmədoğluyla, Vaqif Bayatlı Odərlə,

Mövlud Süleymanlıyla, Camal Yusifzadəylə sizi nə birləşdirir? Sadəcə dostluqmu?

- Sizin adlarını çəkmədiyiniz xeyli adamlar qaldı. Millətin bütün işıqlı adamları M.F.Axundovdan üzübəri və bundan o yana millətə işıq gətirə biləcək kim varsa, onlar hamısı mənə dostdur.

- Elə adamlar içərisində öz yerinizi möhkəmləndə bilmisinizmi?

- Mən deyə bilərəm ki, yerimi tapmağa çalışmışam. Bəzən alınıb, bəzən də yox. Amma əsas odur ki, sən öz sənətinin yiyəsi olasan. Sənət tək-cə sənin ürəyindən keçənlərlə başa gəlir. Elə bil ki, xaosdan kosmos yaradırsan.

- Bayaq bir balaca yaş haqqında danışdınız. Ramız Həsənoğlunun yaş haqqında fikirləri necədir?

-İllər ötüb keçir. Yaşanılan ömür arxada, yaşanılacaq ömür isə qabaqdadır. İnsan ölümsüzlüyə inansa da, ölümə tərəf gedir. Ancaq sənətkar ömrü cismani deyil, sənət ömrüylə ölçülür. Böyük sənətkarlar sənət əsərləri qoyub gedir və belə yaşayırlar. Ümidim var ki, nə vaxtsa bu dünyada olmayanda gördüyüm işlər məni xatırladacaq. Səməd Vurğun demişkən: “Bir yandan boşalır, bir yandan dolur”. Amma sənətkarın cismani ömrü bitsə də, mənəvi ömrü davam eləyir. Tutaq ki, yüz ildən sonra gələn nəsil nə vaxtsa gördüyümüz işləri xatırlasa, demək ki, ömrümüz davam edir. Yaş isə nisbi məsələdir, bütün mənələrdə.

“525-ci qəzet”,

13.06.2009

“SAZI URVATDAN SALMAQ OLMAZ”

*Fəxrəddin Salim saza Allahla ünsiyyət
vasitəsi kimi baxır.*

Zaman keçdikcə aşıq sənəti, hava-havacat daha çox durulaşmaqdadır. Söz var, deyirlər: su axa-axa durular. İnsan daha çox bu duruluq içində özünü tapır, özünə qayıdır.

Aşıqlığımız böyük intibah yolu keçmiş, tarixi gələnləri götürüb gələnlə böyük sənətkarlıq və həyat məktəbidir.

Tanınmış, adlı-sanlı aşıqlarımız bütün dövrlərdə zəmanənin seçdiklərindən olub. Tarixi, böyük yol keçən aşıqlarımız, zaman-zaman zəngin hava-havacat yaratmış, geniş bir repertuarla bu günümüzdə çata biliblər.

Aşıq repertuarında diqqəti daha çox çəkən qədim havalarımızdır. Çünki bu havalar konkret bir tarixlə bağlıdır. Təəssüflər olsun ki, bu gün unudulmaqda olan qədim havalarımız da az deyil. Çalışırım ki, aparıcısı olduğum “Yurd yeri”, “İrəvan çuxuru” verilişlərinə ustad aşıqlarımızı daha çox dəvət edim. Dəfələrlə bir çox ustad aşıqlarımızla Dövlət Radiosunun “Xalq yaradıcılığı” redaksiyasının efirlərində yayımlanan verilişlərdə söhbətlərim olub. Həmişə olduğu kimi, indi də saza-sözə meyilli gənclərimiz çoxdur. Mən özüm də bir gənc kimi sazın seyrini hiss edirəm. Bu işin qulpundan yapışmağım da elə bu səbəbdəndir. Ça-

lışıram ki, efirmə dəvət etdiyim aşıqları qəzet-jurnal səhifələrinə də çıxaram. Ozan Fəxrəddin Salimlə də beləcə. Bir dəfə radionun gecə efirində “El havası” verilişində Fəxrəddin Salimin ifalarını səsləndirdim. Hesab elədim ki, bu ifalar gecə vaxtı daha maraqla dinlənər. Amma rejissorumuz bildirdi ki, səhər gedən verilişlərdə də verilməsi yaxşı olar. Çünki səhər verilişlərinin dinləyicisi çox olur. Beləliklə, Fəxrəddin müəllimi verilişə dəvət etdim. Bir neçə havanı ifa etdi.

Veriliş gecə 00.30-da efirə getdi. Verilişdən bir gün sonra bir dinləyici zəng edib dedi ki, o havaların təsiri mənə çox şey yaşatdı.

Elə bu hisslərlə Fəxrəddin müəllimə bir də müraciət etməli oldum. Fəxrəddin Salim bir ozan kimi, dinləyicilərimizə, televiziya tamaşaçılarımıza yaxşı tanışdır. O yaratdığı “Savalan” qrupunun həm də solistidir. Bir sözlə, Fəxrəddin Salimi tanıyanlar, onun barmağından qopan gülləri fərqləndirə, ayırd edə bilirlər. Bir də ona görə ki, o, irfan havalarının mahir ifaçısı, həm də təbliğatçısıdır. O, haqq yoluna qulluq edən adamdır. “Savalan” qrupu da belə bir istəkdən yaranıb. Fəxrəddin Salim həm də maraqlı tətqiqatçı, alim kimi də fəaliyyət göstərir. AMEA-nın Folklor İnstitutunda Aşıq yaradıcılığı şöbəsində də elmi işçi kimi çalışır.

Fəxrəddin müəllimlə bu dəfəki görüşümüz də “Yuğ” teatrında baş tutdu. Xoş təsadüf idi, teatrda məşq gedirdi.

- Fəxrəddin müəllim, “Yuğ” teatri ilə əlaqələriniz nə vaxtdandır? Bir qədər teatrın özü haqqında, zəhmət olmasa. İndi “Savalan” qru-

pu nə üzərində çalışır? Tamaşaçılara nəyi təqdim etmək fikrindədir?

- “Savalan” qrupu “Yuğ” teatrı ilə uzun zamandır ki, əməkdaşlıq edir. Hətta, burada iki tamaşa da oynamışıq. Birinci tamaşa “Üz tuturam Tanrıya” adlanır. Əsərin musiqisi Norveçdə yaşayan həmvətənimiz Qalib Məmmədova aiddir. Sözləri isə mənimdir. İkinci tamaşamız isə səhnədə çox oynanılıb. Ən azı 50 dəfə. Bu tamaşa Yunis Əmrənin şeirlərinə bəstələnmiş ilahilərdir. Hər iki tamaşanın rejissoru isə, “Yuğ” teatrının yaradıcısı, hörmətli sənətkarımız Vaqif İbrahimovdur. Teatrın gələcəyi daha parlaqdır. Ona görə ki, çox orijinal üslubda fəaliyyət göstərir. Dediymiz kimi, bizi yaradıcılıq imkanlarımız, üslublarımız birləşdirir.

- Fəxrəddin müəllim, niyə efirdə az-az görünürsünüz?

- Efirdə görünmürəm, bu təbiidir. Yəqin, ona görədir ki, xarakterimdə gördüyüm işləri təbliğ etmək meyli yoxdur. Dostlardan, tanışlardan da elə bir xahiş etmirəm. Sağ olsunlar, kim dəvət etsə, mən də məmnuniyyətlə gedirəm. Söz var, deyir: “Çağırılan yerə ar etmək, çağırılmayan yeri dar etmək”. Mən sənətdə peşəkarlığa üstünlük verən adamam. Çalışram ki, mükəmməl bir sənət yaradım, bir xalq kimi sufi-dərviş dünyagörüşünə qayıda bilək. Bu havalara indi ehtiyac daha çoxdur. Düzdür, toylara da çox nadir hallarda gedirəm. Çox arzu edirəm ki, toylarımızın səmti, yönü, ruhu dəyişsin. Düşünə bilək, oxuduğumuz, oynadığımız havalər bizi daha çox yetkinliyə

aparsın. Sazda çoxlu gözəlliklər, sirrlər cəm olub. Sazın simlərində Yunis Əmrə, Əhməd Yasəvi, Hz.Mövlanə, Şəms Təbrizi ruhu yaşayır. Biz bu ruha qayıda bilməliyik. Bu ruh əsl həyatdır. Bəzən böyük rəssamlar, şairlər, yazıçılar, peşəkar musiqiçilər öz əsərlərinə, yaratdıqlarına həyatlarının bir hissəsi kimi baxırlar. Mən də öz sazıma həyatımın böyük bir hissəsi kimi baxıram. Çünki ruhum da, könlüm də sazımladır.

- Saz həm də bir məktəbdir. Öyrədəndir, loru desək, adamı həm də yontalayan, rəndələyəndir. Sazın dərki ustad görməkdən keçir. Necə deyərlər, “ustad silləsi” yeməyəndən ustad olmaz. Maraqlıdır, ustadınız kim olub, bu simli taxtanın sirlərini kimdən öyrənmişiniz?

- Düzünü deyim ki, ustada qulluq etməmişəm. Saza-sözə sevgim, sonsuz məhəbbətim məni sazla bağrı-badaş elədi. Özümü dərk eləyəndən saza könül verdim. Sazda ilahi qüvvə var. Sazda Allahla ünsiyyət yaratmaq imkanı var. Sazdakı ilahi qüvvə məni özünə elə bağlayıb ki, bu dünyadan gedənə qədər mənimlədir. Dediym budur ki, sazı körpəliyimdən sevmişəm. Özümü xoşbəxt saymağa haqqım var. Çünki bütün arzularımı sazda tapmışam.

- Fəxrəddin müəllim, siz sufi-dəvriş səmavi mahnıları daha çox ifa edirsiniz. İstərdim, bu havalər haqqında danışasınız. Sazı sufiliklə bağlamaq nə qədər düzgündür?

- Mən sazı sufilikdən, təsəvvüf dünyagörüşündən ayrı saymıram. Saz daim yaradana qovuşmağa meyillidir. Sazın bətnində olan sufiliyi qoru-

maq üçün “Qəlb şairləri” gərəkdir. Çünki, saz özü, siz bayaq dediyiniz kimi, qəlb işidir. Sazda nə gəldi, necə gəldi oxumaq olmaz. Sazın yaddaşı çox qədimdir, sözün də yaddaşı qədim olanda bir-biri ilə tutur. Bunu ona görə dedim ki, söz də, saz da bir-birinə yaraşmalı, bir-birini tamamlama lıdır. Onda sazın sehri, gücü böyük olur, nəyə qadir olduğu aydınlaşır. Sazı heç vaxt urvatdan salmaq olmaz. Onda insan özü urvatsızlaşır. Mən sufi-dərviş səmavi havaların ifaçısıyam. Qəlbimə, ruhuma bu havalar biçilib. Aşıq Alının bu bəndinə fikir verin:

**Gəşt elədim, bu dünyanı dolandım,
Əllini keçirdim, yüzə nə qaldı?!
Ayaq getdi, əl gətirdi, diş yedi,
Baxmaqdan savayı gözə nə qaldı?!**

Bu söz necə, unudular? Əlbəttə, yox. Bu sözlər dünyanın özü kimi qocalacaq. Həmişə Alı da, Ələsgər də, Qurbani də, Qaracaoğlan da oxunacaq. Ona görə ki, onların şeirlərində elm var. Sufi dərvişlərə gəldikdə isə, bu gün onların sayı yetərincə deyil. Olası da tək-tük, bir-iki nəfər tapılar. Mən o xırda təriqət nümayəndələrindən demirəm, başıpozuq, mənasız, mənəviyyatsızlardan danışmıram. Bəzən də xalqa, dövlətə qarşı olurlar. Guya ki, əsl yolun yolçularıdır. Əlbəttə, sufi dərvişləri bunlarla tay etmək olmaz. Ən azı günahdır. Azərbaycanın bir çox yerlərində, məsələn, şimal bölgəsində nəqşibəndilər, Bakı ətrafında Nemətu-ilahilər, rifahilər, Zəngilan, Ordu-

bad tərəflərdə əhləkilər, xətaiçilər olub. Vaxt, zaman çoxlarını yox eləyib, bu gün Azərbaycanda sufi dərvişlər yoxdur. Əsl sufi dərvişlər radikalıqdan uzaq olanlardır. Məqsədləri, əməlləri isə daim insanı düzgünlüyə yönəltməkdir. Hz.Mövlanədən sitat gətirmək istərdim: “Kim olursan ol, yenə gəl”. Sözü mənəsi budur ki, dinindən-donundan asılı olmayaraq hamı haqqa gəlməlidir. Qəlbi düz olmaqla sufi olmaq olar. Söhbətin əvvəlində dediyim kimi ustadım öz qəlbim oldu. Nəsimi deyirdi ki, haqqın bəndəsi insanın özüdür. İnsandan kənarında Allahı axtarmaq məchuldur. Hz.Əlidən soruşurlar ki, “sən Allahı görürsən ki, ibadət edirsən?”. Cavabı isə belə olur: “Görməsəm, ibadət etməzdim”.

Qısa ömrü boyu yaşayışını, həyat tərzini, nəfisini, dolanışığını, gəlişini-gedişini tənzimləyə bilən adamlar dərviş olur. Azərbaycanda Seyid Yəhya Bakuvı adlı bir alim-filosof olub. Bir sözlə, tək Bakuvı bütün dünya fəlsəfəsinə bəs edəcək qədər dərindir. Amma çox təəssüflər olsun ki, bu günlərdə TV-proqramlarında, qəzet-jurnal səhifələrində, sufi-dəvriş fəlsəfəsinin açılmasına, üstünlüklərinə həsr edilən verilişlərə, yazılara rast gəlmək mümkün olmur. Bu isə bizləri geri atır.

- Sufi dərvişlərinin təkkə mərasimi olub. Təkkə mərasimləriylə bağlı oxunan ilahilər haqqında fikirləriniz?

- Sufilərin təkkə mərasimləri olub. Bu mərasimlər ibadətlə başlayır. “Quran”dan surələr oxunur, ilahilər söylənir. Bu mərasimlərdə musiqi alətləri də iştirak edir - saz, balaban, qaval, ney,

nağara və s. Bunlarda çalınan musiqi və oxunan ilahilərdə get-gedə temp artır. Oxu və musiqi altında baş və bədən hərəkətə gəlir. Bu hərəkətlərə səmavi rəqslər deyilir.

Təkkə mərasimlərindəki musiqi və rəqslər ilahi aləmlə, səma ilə bağlıdır.

“Kaspi” qəzeti,

22.12.2007

SÖZ DÜNYANIN İLK KƏŞFLƏRİNDƏNDİR

*Qəni Camalzadə: “Mən dünyanı türkcə,
Azərbaycan türkcəsində görürəm”.*

Böyük İngilis yazıçısı Bernard Şou satira haqqında belə söyləyib: “Ağillı və ədalətli satira həmişə və hər yerdə qanundan güclüdür”. Bu sitatı əbəs yerə xatırlamıram. Bu günkü yazımın qəhrəmanı da satira ustasıdır. 30 ildən artıqdır ki, ədəbiyyata qulluq edir. Tanınmış yazıçı Məmməd Oruc isə onun yaradıcılığını belə qiymətləndirir: “Qəni Camalzadə ədəbiyyata nasir kimi gəlib, hələ sovetlər zamanında “Yaxşı oğlanın dayısı” adlı hekayələr kitabını çap etdirib”. Artıq müsahibin kim olduğunu bildiniz və ona ünvanlandığım sualların cavabları isə yəqin ki, ədəbiyyat adamları üçün də maraqlı ola bilər.

- Qəni müəllim, xoş gördük sizi. 2008-ci il yazıçı Qəni Camalzadəyə nə verdi? Yadınızda-yaddaşınızda necə qaldı?

- 2008-ci il deyərdim ki, mənim üçün uğurlu il olub. Allahın köməkliyi ilə hekayələrdən ibarət kitabımı və romanımı dərc etdirdim. Sonra oğlum evləndirdim, Azərbaycan Televiziyasında, radiosunda, eləcə də sizin apardığınız verilişdə qonaq oldum, mətbuat səhifələrində yazılarım göründü. Belə hesab edirəm ki, yaradıcılıq baxımından uğurlu il oldu. Ancaq çatışmayan nələrsə də az deyildi. Bunlarsız da həyat mümkün deyil. Bəl-

kə də hər şey yerində olsa, həyat maraqsız olar. Bu il bir növ özüm-özümə yaradıcılıq hesabı verdim. İndiyə qədər elədiklərimi, yazıb-pozduqlarımı saf-çürük elədim.

- Bəs, 2009-cu ildən nə gözləyirsiniz? Vaxta hazırlığınız necədir?

- Bu yeni ildə təbii ki, yaradıcılıqla məşğul olmaq istəyirəm. Ancaq Allah-təalanın məsləhəti nə cür olacaq, onu bilmirik. Əslində, heç nəyi proqramlaşdırmaq olmur. Bir roman üzərində işləyirəm, demək olar ki, hazırdır. Blirsiniz, mənə ədəbi prosesdə maraqlandıran insanın necə dəyişməsidir. Bu dəyişilmə prosesində insan cəmiyyətə nə cür təsir edir və cəmiyyət insana nəyi təlqin eləyər, onun özünü necə dəyişdirir? Məncə, bu ədəbiyyatın daima məşğul olduğu məsələlərdəndir.

- Söhbətimizi cəmiyyətin necə dəyişməsinə gətirdiniz. Görəsən, bu qədər faktlarla yazılanlar - romanlar, hekayələr, povestlər daha neçə-neçə janrlarda yazılan yazılar cəmiyyətə təsir gücündədir? Və yaxud yazıları cəmiyyət necə qarşılıyır? Yoxsa çax-çax başını ağrıdır, dəyirman öz bildiyini eləyir?

- Ədəbiyyat təbii ki, söz sənətidir. Söz haqqında istənilən sayda fikir var. İnsan yaranandan sonra, deyək ki, odu kəşf eləyib, sonra qaya üstündə rəsmlər çəkib, sonra gəlib çıxıb sözün kəşfinə. Demək olar ki, söz insanın ən qüdrətli kəşfidir. Bundan sonra hər kəs sözün dalınca gedib. Sözün dalınca qəbilə başçıları da, şahlar da, fətehlər də gediblər. İstəyiblər ki, söz adamları da bunların

dediklərini desinlər. Bu cəmiyyətin görünən tərəfləridir. Əsl sənət isə, mənə elə gəlir ki, dediklərimizin fövqündə dayanmalıdır. Onlara istədiyini yox, lazım olanı deyirsə, bax, bu, ədəbiyyatdır. Ədəbiyyat deyir ki, baca tutulub, tüstü içəri təpir. Bunu demək ədəbiyyatın borcudur. Ancaq ədəbiyyat tutulan bacanı təmizləyə bilməz. Cəmiyyəti tənzimləyən təmizləməlidir. Söz isə bütövlükdə cəmiyyətə təsir etmə gücündə olmalıdır. Əlbəttə, ədəbiyyatla, sözlə cəmiyyətə təsir etmək olar, elə olur da. Cəmiyyət özü də sözə nizam verməlidir. Təsir əks təsirə bərabər olanda iş alınır, hadisə olur. Bu gün cəmiyyətdə söz sənətinə meyil azalıb. Ona görə də heç kəs heç kəsin kitabını oxumur, heç kəs heç kəsin sözünü eşitmir. Bu yerdə xaos hökm sürür. Uzun illər oxucuya buğdanı saman qarışıq yedizdiriblər. Bu gün oxucu yoxdursa, bu bizim köhnə günahlarımız ucbatındandır. Ümumiyyətlə, oxucu pis ədəbiyyatdan bezib və bu gün oxumaq istəmir. Yəni, tarazlıq pozulub, yəni, sözün cəmiyyətə, cəmiyyətin də sözə təsiri azalıb.

- **Sizin yazdıqlarınızdan kimsə nəşə götürüb-mü, öyrənibmi və yaxud siz yazdıqlarınızla cəmiyyətə təsir edə bildisinizmi? Təbii ki, sizin yaşama üsulunuz satiradır. Mən sualı niyə belə qoydum? Çünki, satira ağır yemdir, çətin həzm olunandır.**

- Əgər oxumursa, heç kim heç nə götürmür. Bayaq da qeyd etdim ki, ötən illərə baxanda Azərbaycanda oxucu qıtlığı var. Bu gün kitablar çox olsa da, oxucular azdır. Məşhur fransız yazıçısı Fla-

der deyirdi ki, mən özüm üçün yazıram, dərc olunmaq üçün yazmıram. Ancaq sonradan o məcbur oldu “Madam Bavarini” çap elətdirdi. Sonra onu məhkəməyə verdilər, əsərdə bir neçə fransız aristokratının adı çəkildiyi üçün. Oxucunun oxumaq, öyrənmək arzusu azalıb. Baxmayaraq ki, yaxşı əsərlər var. Amma bunlar ötəridir. Hər şey öz qaydasına düşəcək. Elə satira da çətin janr olsa da, oxunacaq. Həmişə oxunub, lap gizli olsa da.

- Siz ədəbiyyata satirayla gəlmisiniz. Yumorla, satirayla camaatın mənfi çalarlarını, yəqin ki, “döymək”, yox eləmək istəmisiniz, eləmi?

- 30 ildir ki, satirayla məşğulam. Azərbaycan ədəbiyyatında, eləcə də dünya ədəbiyyatında maraqlı olan bütün yazıları oxumuşam. Belə nəticəyə gəlmişəm ki, satira və yumor ədəbiyyatın şikəst bir qoludur. Ona görə ki, satiranı heç kim həzm eləmək istəmir. Amma həmişə satirik yazıçılara önəm vermişik. M.Ə.Sabir, C.Məmmədquluzadə, Salam Qədirzadə, Seyfəddin Dağlı. Bunlar ədəbiyyatda olublar, bu gün də ədəbiyyatda qalırlar. Ancaq onlar da sağlıqlarında böyük əziyyətlər çəkiblər. Onların dediyi acı həb kimi olub. Xəstə dərmanı qəbul etməlidir ki, sağala bilsin. Bax, bu əsas məsələdir. Satirayla cəmiyyətə təsir eləmək də bayaq dediyim kimi olur, amma ağacın bir ucu satiraçıya deyir.

- Qəni müəllim, bayaq yeni kitabınızın nəşrindən danışdınız. Kitabın əvvəlində bir neçə cümlə daha çox diqqətimi çəkdi. İstəyərdim, sizdən sığat gətirim və siz söyləyəcəyim fikrə aydınlıq gətirəsiniz. Qeyd etdiniz ki, “30 ildir ki, satirayla

məşğulam. Satira və yumorla ülfət bağlayanda gözümün altına çox şeyi almışdım, amma səhv elədim. Demə, hər şeyi nəzərə almamışdım”. Maraqlıdır, nədə səhv eləmişiniz?

- İnsan, ümumiyyətlə, öz günahlarını heç vaxt tam boynuna almır. Bu, bəlkə də, mümkün də deyil. Ona görə də bu səhvlər haqqında danışsaq da, natamam alınacaq. Çünki səhvləri araşdırmalı olsaq, təbii ki, dolaşığa düşə bilərik. Ancaq satiraya başlamağım haqqında bir neçə kəlmə deyə bilərəm.

1976-cı ildə birinci hekayəm çıxdı, “Ədəbiyyat və İncəsənət” qəzetində. Bu mənim üçün böyük bir hadisə idi. O vaxt redaktor mənim qolumdan tutdu və bütün redaksiyanın əməkdaşları ilə tanış elədi. Hekayənin uğurlu olması öz təsirini göstərmişdi. Daha doğrusu, “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində hekayələrim dalbadal çıxmışdı. “Kirpi”, “Azərbaycan” jurnallarında da hekayələrim çıxdı. Mən o vaxt Texniki Universitetin tələbəsi idim. Tələbə olanda hekayələrim dərc olunduğuna görə, mənə oxuduğum universitetdə hörmət edirdilər. Çünki texniki ali məktəbdə yaradıcılıqla məşğul olanları barmaqla göstərirdilər. Bu hekayələrdən sonra “Yaxşı oğlanın dayısı” adlı kitabım çıxdı. Məndə satiraya, ədəbiyyata qarşı münasibət daha da ciddiləşdi. Çalışmışam ki, hekayələrimdə təkrarçılıq etməyim, öz dəstixəttim olsun. Mənim satira və yumorla məşğul olmağım artıq 30 ilə yaxındır. Bəlkə də, ən böyük səhv elə satirayla məşğul olmaqdır. Bəlkə də, şair olsaydım, ya da aşılıq eləseydim, daha uğurlu olardı. Satirik yazıçı olmaq bayaq dediyim

kimi, həm də təpik yeməkdir. Çünki insanın nata-mam çalarlarını, daxilində olan qüsurları üzə çıxarmaq elə də fəxrli iş də deyil. Ancaq, bəlkə də, ən lazımlı iş elə budur.

- Qəni müəllim, siz əslən cənub bölgəsin-dəsiniz. Cənub bölgəmizin özünəməxsus ko-loriti, folklorumuza daha çox yaxınlığı bəllidir. Yaradıcılığınızda da folklor qaynaqlarına rast gəlmək mümkündür. Diliniz şirindir, təhkiyə-niz, ləhcəniz seçilir. Folklor obrazları çox işlə-dirsiniz. Yazıçı-folklor - bu əlaqə haqqında nə demək olar?

- Əvvəla, onu deyim ki, mən əslən talışam. Ana dilim talış dilidir. Lakin mən dünyanı türkcə, azəri-türkcəsində görürəm. Mənim dünyanı də-r-kim, fəlsəfi qavramam, obrazlar sisteminin rəng-ləri Azərbaycan dili sayəsində mümkün olub. Qaldı ki, hər iki folklor bu bölgədə qovuşuqdur, istər cənub bölgəsinin folkloru, ayrılıqda talış fol-kloru, istər hər növ Azərbaycan folkloru qohum-durlar. Bu qohumluq özünü nağıllarda, dastanlar-da, sınımalarda, bayatılarda inamlarda göstərir. Talış folkloru da bütövlükdə Azərbaycan folklo-runun tərkibidir,- desək səhv olmaz. Azərbaycan folklorunu, dastanlarını, aşıq ədəbiyyatını bilmə-dən Azərbaycan yazıçısı olmaq mümkün deyil. Bu isə yazıçının qanına hopmalıdır. Əgər hop-mursa, heç nə alınmayacaq. Folkhorsuz böyük ədəbiyyat yoxdur.

- Migel De Servantes söyləyir ki, hələ elə bir əsər yazılmayıb ki, bütün oxucuları razı salsın. Bu fikrə münasibətiniz necədir?

- Bu fikirlə qismən razı olmaq olar. Xüsusilə, Don Kixotu oxuyandan sonra bu qənaətə gəlmək olar. Çünki bu əsəri hər bir adamın bəyənəcəyini demək olmaz. Don Kixotu oxumaq üçün böyük səbir lazımdır. Bizdə elə şairlər, söz sahibləri var ki, hamı tərəfindən bəyənilir və oxunur. Sabiri necə bəyənməmək olar? Eləcə də Vaqifi, Hüseyin Cavid. Elə şey ola bilər ki, kimsə Sabiri bəyənəsin? Sabir söz qədər qədimdir. Onun satirasının da mayasında məhəbbət durur.

- Çinlilərdə belə bir atalar sözü var: Bir dəqiqə də olsa, özünü vaxt ayırın. Qəni müəllim, sonda bizə ayırdığınız vaxta görə təşəkkür edirəm, eləcə də ünvanladığım sualların cavabına görə.

- Siz də sağ olun, mənə maraqlı suallar verdiniz üçün.

Burdaca yazıma sonluq gətirmək istəyirəm. Qəni Camalzadə ilə ədəbiyyatın cəmiyyətə təsirindən danışdıq. Az-çox söhbətimiz alındı. Bu da son. Sonluğu isə belə yekunlaşdırmaq istəyirəm. Napoleonun təbirincə desək, son sözü həmişə cəmiyyət deyir.

*“Yeni Nəfəs” qəzeti,
24.01.2009*

MƏTBƏX VƏ FOLKLOR EYNİ KÖKDƏN GƏLİR

Tahir Əmiraslanov: “Mövsümə və öz mühitimizə uyğun qidalara üstünlük verməliyik”

Milli Kulinariya Mərkəzinin rəhbəri hesab edirik ki, Azərbaycan efirindəki yemək proqramları tamaşaçıya ziyan vurmaqdan başqa bir işə yaramır və bizim xalqın belə verilişlərə ehtiyacı yoxdur.

Milli Kulinariya Mərkəzinin Azərbaycan mətbəxinin kökdən gələn ənənələrinin qorunub saxlanılmasında, dünya miqyasında təbliğində, milli mətbəximizin öyrənilməsində xüsusi rolu var. Mərkəzin baş direktoru Tahir Əmiraslanov maraqlı həmsöhbət, məsələlərə orijinal yanaşma tərzilə seçilən insan olduğu üçün onunla söhbətimiz xeyli əhatəli alındı. Ona ilk sualımız rəhbərlik etdiyi Milli Kulinariya Mərkəzinin yaranma və fəaliyyət tarixçəsilə bağlı oldu.

- Milli Kulinariya Mərkəzi rəsmi olaraq 1991-ci ildə yaranıb. 1993-cü ildə biz dünya miqyaslı yarışmalarda ilk qızıl medalımızı qazandıq. Bu günə kimi Azərbaycana ağırlığı 20 kiloqramdan artıq olan çox sayda medal gətirmişik. Keçən il Dünya Kulinariya Kubokunu qazanmışıq. Bu il isə Azərbaycanın nümayəndəsi Dünya Kulinariya Assosiasiyasının fəxri üzvlük medalını aldı. Bu medal 82 il ərzində cəmi 90 adama verilib. Mən həmin medalın verildiyi ilk türk-müsəlman və keçmiş SSRİ ərazisindən seçilmiş ilk mütə-

xəssisəm. Azərbaycan dünyaya yeni qida nəzəriyyəsi bəxş edib və bu, 2 min il müdətində yaranmış 3-cü qida nəzəriyyəsidir. İndi bütün dünya bundan bəhrələnilir. Azərbaycan Milli Kulinariya Mərkəzi bir qurum olaraq xeyli iş görüb. Kitablardan hazırlanıb və ən əsası, bu gün bizim çox yüksək səviyyəli kulinarlarımız, aşpazlarımız var.

- Belə bir fikir var ki, hər millətin folkloru və mətbəxi arasında müəyyən oxşarlıq müşahidə edilir. Bu barədə sizin fikirlərinizi bilmək maraqlı olardı.

- Mətbəx və folklor hər ikisi eyni kökdən və psixologiyadan gəlir. Burada etnik, genetik köklərdən gələn amillər rol oynayır. Azərbaycan qadını xəngəli, paxlavanı romb şəklində doğrayırsa, yapon qadını kvadrat şəkildə doğrayır. Hər bir xalqın mətbəxi onun folklorundan keçib gəlir. Mümkün deyil ki, zəngin folklorun olmasın, amma zəngin mətbəxin olsun. Erməni niyə hər şeyimizi oğurlayır? Çünki tarixi, folkloru, musiqisi, gələnlərə bağlı mətbəxi yoxdur.

Azərbaycan mətbəxinin zənginliyi həm folklorundan keçib gəlir, həm də folklorunda qorunub saxlanılır. Bizim min il bundan qabaq yaranan nağıllarımıza baxsaq, görürük ki, ana-bacılarımız qədimdən bəri necə zəngin mətbəx nümunələri yaradıblar.

- Mövsüm yeməkləri və sağlam qidalanmaqla bağlı nə deyə bilərsiniz?

- Hər bir bitki yetişdiyi vaxt yeyilsə, yaxşıdır. Əgər qışda xiyar yeyiriksə, bu, məlumdur ki, parnik məhsuludur. Ona görə də tərəvəzi öz mövsü-

mündə yemək daha xeyirlidir. Yayda insanlar ət yemir, daha çox tərəvəzlərə üstünlük verirlər. Heyvanlar yazda, yayda nəsil verir, yayda ət bədənə ağırlıq gətirir. Sağlam qidalanmaqla bağlı çox danışmaq olar. Amma mən sağlam qidalanmaqla bağlı bir neçə prinsip formalaşdırmışam. Birinci prinsip belədir: Öz mühitimizdə yetişən tərəvəzdən, ət və balıq məhsullarından yemək. Bu əhatə 400 km radiusdan uzaq olmamalıdır. İkinci prinsip budur: Əgər stolun üstündə çoxlu növ yeməklər varsa, ancaq ürəyiniz istəyən yeməyi yeyin, mədəyə artıq güc verməyin. Hamilə qadın öz bətnindəki uşağa və özünə faydalı olanı yeyir, yəni ürəyi istəyəni. Demək, ürəyimiz istəyəni yeməliyik. Bədən özü-özünü tənziqləməlidir.

Üçüncü prinsip: Çalışın, aldığımız qidalar texniki istehsalatdan keçməmiş olsun. Əsasən, təbii qidalara üstünlük verilməlidir. Nə qədər torpağa, təbiətə yaxın qidalar yeyilsə, orqanizm üçün daha faydalıdır. Qidanı yavaş-yavaş yemək lazımdır.

İbn-Sinanın prinsipi isə belə səslənir: “Qidanı için, suyu çeynəyin. Onda bədəndə hər şey yaxşı olacaq”.

- Maraqlıdır, respublikanın baş kulinarı özü necə qidalanır? Bayaq dediyi 3 qida prinsipinə əməl edirmi?

- Mən daha çox sadə yeməkləri xoşlayıram. Uşaqlıqdan nənəmin bişirdiyi yeməklərlə böyümüşəm, yuxayla nəhrə yağı, camış pendiri, göyerti... İndi də çalışıram ki, bədənə ağırlıq verən yeməklər yeməyim. Meyvəni alanda çalışıram, qurd yemiş meyvə olsun. Çünki belə meyvələrə gübrə veril-

məmiş olur. Kəpəkli undan daha çox istifadə edilə bilər. Elə olur ki, düzgün qidalanmaya əməl etməyən. Səfərlərdə olursam, toylarda, bayramlarda normal qidalanma pozulur. Ancaq “Qurani-Kərim”də yazılıb ki, insan ac qalmamaqdan, ölməməkdən ötrü bəzi halda qidalanma qaydalarını poza bilər.

- Bəs son vaxtlar geniş yayılan ayaqüstü qidalanma barədə fikriniz necədir?

- Belə qidalanma insan orqanizmi üçün təhlükəlidir. Ayaqüstü vəziyyətdə qan ayağa daha çox gedir. Beyin ayaqları, bədəni nəzərdə saxlayır. Ayaqüstü qidalanan zaman mədə-bağırsaq sistemində qan az gedir. Bu zaman yediklərimiz həzm olunmur, mədədə yığılır və ağırlıq verir. Onun əsas zərərlərindən biri budur. İnsan nə üçün yaşayır? Üç ləzzəti duymaq üçün: Birinci ləzzət qida ləzzətidir. Çünki qida olmasa, insan həyatı davam edə bilməz. İkincisi, sevgi ləzzətidir. Sevgi olmasa, insan həyatı dayanar. Digər ləzzət isə yarıdıcılıq ləzzətidir. İnsan istəyir ki, bu 3 ləzzəti özü üçün təmin etsin. Əgər ləzzətlə oturub çörək yemiriksə, niyə işləyirik, niyə pul qazanırıq? İnsan normal qidalanmalıdır, normal çörək yeməlidir. Yeməkdən sonra 1 saat dincəlməliyik ki, qan mədə-bağırsaq sistemindən yenidən beyinə qayıtsın.

- Bildiyimizə görə, Novruz bayramında bişirilən şirniyyatlarla bağlı sizin orijinal fikirləriniz var...

- Bir çox yeməklərin kökündə sakrallıq dayanır. Amma sakral yeməkləri alıb-satmaq olmaz. Paxlavanın üzərinə qoz ləpəsi qoyuruq. Paxlava gözün, qadınlığın, doğuluşun simvoludur, şəkərbura aya

işarədir. Şəkərbura 2-4 aylıq hamilə qadının qarnı formasındadır. Şəkərbura, paxlava niyyət üçün, bayram münasibətilə bişirilir. Qonşuya, qohuma pay verilə bilər. Bayramda papağa qoyurlar. Əgər qadın öz anasına şəkərbura göndərsə, bu o deməkdir ki, həmin qadın ana olacaq. Yas mərasimində halva yuxaya bükülüb verilir. Çünki o, kəfənə bükülmüş insan forması alır. Həm də halva-çörək insan bədənini mənfi stresslərdən qoruyur. Bunların hamısının səbəbləri var. Elə-belə heç bir şey yaranmır. Əgər yas yerində şəkərbura, paxlava verəriksə, bu yeməklər öz sakrallığını, rəmzi mənasını itirir. Adətən, Novruz bayramında ət yeyilməz. Heyvanlar yenicə yaza çıxdığından bu zaman heyvan kəsilməsi düzgün deyil. Novruzda insan orqanizmini gücləndirmək üçün məcunlar paylanar.

- Sizcə, toylarımızda verilən yeməklər qaydasında olurmu? Məsələn, adətə görə, toyun sonuna yaxın, gecə vaxtı süfrəyə aş verilir. Bununla bağlı fikrinizi bilmək istərdik.

- Əvvəla, toyda aş odla gətirməzlər. Plovu odla gətirmək bizi hindistanlılara oxşadır, axı biz hindistanlı deyilik. Toyda plovu rəqslə gətirirlər və hər xörəyin də özünün rəqsi var. O rəqs plovu tərənnüm etməlidir. Necə gəldi, oynamaq olmaz. Əgər plova hörmət ediriksə, niyə onu axırda veririk? Hörmətli şey əvvəl verilməli deyilmi? Necə ki, çörək əvvəldən süfrəyə qoyulur.

- Bu gün telekanallarda yemək bişirməklə bağlı verilişlər var. Həmin proqramların və oradakı qonaqların kulinariya baxımından səviyəsini necə qiymətləndirərdiniz?

- Bizim Mərkəz bu istiqamətdə heç bir televiziya kanalı ilə əməkdaşlıq etmir. Bu yaxınlarda bir telekanalın yeməklə bağlı verilişinə guya peşəkar aşpazlar qatılmışdılar. Amma onların heç birinin müvafiq peşə təhsilləri yoxdur. Danışmaları da, bişirdikləri xörəklər də peşəkarlıqdan çox-çox uzaqdır. Biz nə o “peşəkarlarla”, nə də onların işlədikləri restoranlarla əməkdaşlıq edirik. Bizə o cür verilişlərdən sonra çoxlu zənglər olur. Deyirlər ki, sizdə peşəkar aşpazlar bunlardırsa, onlar yalnız Azərbaycan mətbəxinə ziyan verə bilirlər. Bundan başqa, telekanallarda qidalarla bağlı psixoloji reketçilik halı da müşahidə edilir. Məsələn, hər hansı məhsulu, tutalım, kolbasanı əvvəlcə tənqid edirlər, sonra tənqid olunan kolbasanın elə o kəndə reklamı verilir. Aparıcılar sağlamlığa zərərli bir çox məhsulları utanıb-çəkinmədən tərifləyirlər, üç-beş manat müqabilində insanların sağlamlığı, süfrəsi, qidası ilə oynayırlar. Amma Türkiyə və Rusiya kanallarında gedən yemək proqramları xeyli səviyyəli olur. Çünki oraya peşəkar kadrlar dəvət olunur və onlara lazımi qonorar verilir, proqram da keyfiyyətli alınır. Mənim fikrimcə, Azərbaycan xalqının telekanallardakı yemək proqramlarına ehtiyacı yoxdur. Ona görə ki, hər bir Azərbaycan ailəsində xanımlar normal yeməklər hazırlaya, o cümlədən milli xörəkləri lazımi səviyyədə bişirə bilirlər və istər-istəməz, həmin ailələrdəki qız uşaqları da yemək bişirməyi anadan öyrənirlər. Yeməklə bağlı şoular, verilişlər daha çox Avropaya lazımdır, çünki oradakı insanlar, həmçinin xanımlar əsasən restoranlarda ye-

məyə üstünlük verirlər. Qoy, onlar belə verilişlərə baxıb nəsə öyrənməyə çalışsınlar. Açıqını deyim ki, Azərbaycan efirindəki yemək verilişləri xalqa ziyan vurmaqdan başqa bir işə yaramır. Əvvəla, həmin verilişlərdə yeməklər texnoloji, ənənəvi və elmi cəhətdən düzgün bişirilmir, proqram qatılan “peşəkar aşpazlar” ən elementar qaydaları bilmir, özlərini etik çərçivəyə sığmayan tərzdə aparırlar. Ehtirama layiq məkanlardan olan mətbəx mənasız söhbətlərin getdiyi, məzmunuz yeməklərin bişirildiyi yerə çevrilir.

*“525-ci qezet”,
24.06.2011*

QAYINANA

(Hekayə)

Yadigarın canındakı yorğunluq üz-gözündən aydın sezilirdi. İşdə də yorğun görünürdü. Hətta, iş yoldaşlarıyla nahara belə getmirdi, iştahdan kəsilmişdi, özünə qapanmışdı. Əvvəllər işdən sonra adətən, dostlarıyla çayxanaya gedərdi, ordan-burdan danışar, söhbətləşərdi. Xeyli vaxtdır ki, dostlarıyla görüşə bilmirdi.

Bu günlərdə sağlamlığı ilə bağlı müayinə üçün həkimə getmişdi. Görünür, həkimin diaqnozu bir o qədər də ürəkaçan olmayıb. Ev-məişət qayğıları, kirayə pulu, bəzi xırda-para xərclər, götürdüyü xeyli kredit borcu, bir sözlə, bir çox qayğılar Yadigarın ürəyinə yüklənmişdi. Ancaq heç kimə, hətta, aralarında soyuqluq olan həyat yoldaşına belə yorğunluğunun səbəbini anlatmırdı. İnsanın qayğıları artdıqca problemləri böyüdükcə, sanki cəmiyyətdən təcrid olunmuş kimi olur. Daha yumşaq desək, bu dünyadan üzülib başqa dünyayla çuğlaşır.

İş vaxtı həmişə saat 7-də bitirdi. Həmin gün tez çıxmaq üçün işlərini bir az yeyinlətdi. Hamıyla sağollaşıb siqaretini, avtomobilinin açarını götürüb otaqdan çıxdı. Dəhlizdə qarşısına çıxanlarla da sağollaşdı. Qapıda dayanan mühafizəçi Yadigarın fikirli, yorğun olduğunu o saat hiss elədi. Yanındakına:

- Bu Yadigar niyə belə dalğındı, görəsən? Gözümə birtəhər dəyir.

- Bilmirəm, amma neçə gündür, yaman qaşqabaqlıdır.

Yadigar avtomobilinə yaxınlaşıb sakitcə sükan arxasına keçdi. Mühərriki qızdırdıqdan sonra yerindən təprətdi və Heydər Əliyev prospektindən üzü şəhərə doğru yola düşdü. Həmişəkindən fərqli olaraq, elə bil, yolda bu gün sıxlıq yox idi. Dalğın halda musiqi dinləyir, yolun sağ tərəfiylə gedirdi. Yolayrıcından sağa ayrıldı. Amma bu ona baha başa gəldi. Bu vaxt yolu keçmək istəyən piyada nə arxaya çəkilə bildi, nə qabağa. Yadigar əyləci sıxmağa macal tapmamış piyada yerə sərildi. Ətrafdakılar hamısı tükürpədicə səsə tərəf qanrıdılar. Yadigar heç nə olmamış kimi yoluna davam etdi. Birdən sanki yuxudan ayıldı. Bu bir anlığa oldu, bəlkə, saniyənin yüzdə biri qədər, avtomobilində oxutduğu mahnı da bitmişdi. Yadigar yan güzgülərdən arxaya baxdı və qəflətən avtomobilini sağa çəkib, həyəcanlı halda, «öldürdüm!», -deyə qışqırdı. Özü öz səsindən səksəndi, üşəndi. Avtomobildən düşüb geriye addımladı. Yolla keçənlər yerə yıxılan adama baxıb yollarına davam edirdilər. Heç kim ona məhəl qoymur, yardım etmirdi. Yadigar qocanın nəbzini yoxladı, cibindən dəsmal çıxarıb alınının tərini sildi.

Qocanın yanağından qan axıb üz-gözünə yaxılmışdı. İstəyirdi ki, dirsəklənib qalxsın, amma gücü çatmırdı. Hələ ağrılarını tam hiss eləmirdi. Bu onun üz-gözündən, daha çox peşmançılıq hissi keçirməyindən bəlliydi. Yadigar özünü tam itirmişdi. Nə edəcəyini düşünüb anlaya bilmirdi. Bərk təlaş içində olduğunu hiss elədiyindən qoca ona ürək-dirək vermək istədi:

- Oğlum, yaxşıyam, narahat olma, səni mən çaşırdım, sənlik heç nə yoxdu... Uf..

Yadigar təlaşlı-tələşli qocanı ayağa qaldıra bildi. Qucaqlayıb maşına tərəf çəkdi.

- Yaxınlıqda xəstəxana var... gedək həkimlər baxsın.

Qoca istədi, etiraz eləsin, "Narahat olma", - desin, istədi, ünvanını söyləsin, amma bir anlığa xatırlaya bilmədi. Bir qədər kəkələdi. Yadigarın təlaşı bir az da artdı. Bədəninə soyuq bir üşütmə keçdi. "Bir xəta da bu yandan gəldi", - fikrindən keçirdi.

- Nə lazımdırsa, edəcəm, qulluğunuzda dayanacam, - dedi. Onsuz da yetərincə problemləri vardı. Birini həll eləməmiş, o birisi baş qaldırır. Ailənin dolanışığı, ilk göyərçin körpə, evsizlik, aylıq ev kirayəsi... bank borcu filan qədər, üstəlik də, hə.... Bu da üstədən. «Əri döyən arvadı, bu yandan da it tutdu». Öz halına içində acı-acı güldü də.

- Oğlum, heç nədən narahat olma. Özümü yaxşı hiss eləyirəm. İmkanın varsa, məni evimə apar. Hər şey qaydasındadı.

- Yox, belə olmaz, gedək müayinəyə.

Xəstəxanaya çatanda Yadigar üzünü qocaya tutub dedi:

- Dayı, birdən səni qəbul etməzlər, onda deyərlik ki, yüngül qəza keçirmişik.

Yadigar arxa qapını açıb, qocanın qoltuğuna girib, onu xəstəxanaya doğru apardı. Reseptiona yaxınlaşıb qocanı müayinə üçün gətirdiyini söylədi. Tibb işçiləri qəza hadisəsi olduğunu hiss edib bildirdilər ki, polis gəlməsə, xəstəni qəbul edə

bilmərik. Əsəbi, yorğun olan Yadigar özünü saxlaya bilməyib xırıltılı, boğuq səslə:

- Siz xəstəni qəbul edin, yerləşdirin, sonra polisi çağırın. Bəlkə, adam ölür burda! Məsuliyyətdən boyun qaçırmıram. Amma bir həkim olaraq öz peşə borcunuzu yerinə yetirin. Sizdən artıq heç nə istəmirik ki...

- Əsəbləşmək lazım deyil, qayda belədi.

- Allahınız yoxdur! Görmürsüz, yaşlı adamdı, ağırlara dözmür?! Polis bura gəlib çatana qədər qocaya bir şey olsa, cavabdeh siz olacaqsınız! -Özü də hiss eləmədən səsini qaldırırdı.

Yadigarın səsinə xəstəxananın həkimləri yığışdı. Reseption baş həkimə zəng çalıb məsələni izah etdi. Telefon danışığından hiss olundu ki, baş həkim içəri keçməyə icazə verib.

Həkimlərin köməyi ilə Yadigar qocanı müayinə etdirmək üçün rentgenə saldırdı. Bir neçə müayinə prosesi keçdikdən sonra polisler rentgen otağına gəlib Yadigara müraciət etdilər:

- Vətəndaş, hadisə nə vaxt, harda olub?

- Heydər Əliyev prospektində, bu gün saat 17:30 radələrində.

Daha bir neçə sualı həm qocaya, həm də Yadigara ünvanladı. Polisler protokol tərtib eləməklə məşğul ikən qoca bir az da çılğıncasına:

- Oğlum, hadisədi də, olub. Hər birimizin başına gələ bilər. Mənə ciddi bir şey olmayıb, heç şikayətçi də deyiləm. Günah məndə oldu, yolu keçəndə işıqforu gözləmədim. Bu yazıq da öz sürəti ilə gedirdi. Mən yaşlanmışam, yolun ortasında dayandığıma görə geri çəkilə bilmədim.

Həm də sağdan-soldan maşınlar gəlirdi, özümü bir anlıq itirdim.

- Dayı, bu adam sizi vurub, cinayət işi açılmalı, hər şey aydınlaşmalıdır. Kimin günahkar olub-olmaması təhqiqatın işidir.

- Oğlum, vurulan adam mənəm, sizə yenə deyirəm, heç kimdən şikayət etmirəm. Xəstəxanaya gəlməyimə isə bu cavan oğlan israr elədi. Hələ mən ona təşəkkürümü bildirirəm ki, insanlığımı göstərdi. Axı, nə düşmüsünüz bu zavallının üstünə?!

Polis serjantı Yadigarı qırağa çəkib nə isə deyirdi. Sonra telefonunu çıxardıb Yadigarın nömrəsini telefonuna qeyd elədi və qocaya yaxınlaşıb dedi:

- Ağsaqqal, hadisə olub və bunu da kameralar çəkib. Siz şikayət etsəniz də, etməsəniz də, biz protokol tərtib etməliyik. Hər ikinizi ayrı-ayrılıqda danışdırmalıyıq. Bu, bizim işimizdir.

Polislər protokol tərtib eləyib getdilər.

Həkim-travmatoloq xəstəni müayinə elədi, ilkin rəy belə oldu: «Yüngül beyin travması alıb, sağ çiyin nahiyəsində sümük çatı var, sifət və baş nahiyəsində xırda sızıqları, qanaxması və s.»

Palata şəraitində müalicə yazıldı.

Yadigar bir xeyli yan cibindəki pulları əlləşdirdi, sanki nəzərdə tutduğu məbləğin dəqiqliyini bir daha təsdiqləmək istədi.

Üşütmə keçirdi... fikirli-fikirli həkimin otağına keçdi, dil-ağız elədi, əlini həkimin yan cibinə apardı. Tibb bacısını da «gördü». Sonra həkimin reseptini götürüb dərman dalınca getdi... Sonra bir qucaq dərmanla palataya qayıtdı.

Az sonra qoca yuxuya getmişdi...

Yadigar yol boyu qəfil baş verən hadisənin təfərrüatlarını saf-çürük eləmək istəyir, nəyin necə baş verdiyini anlaya bilmirdi... Hələ sonrası necə olacaq? Allah bilir... Bu ara səbir gətirdi. Səbirlə, elə bil ki, bir təsəlli də gəldi. Xəstəxananın görkəmi, par-par parlayan döşəmələri, tər-təmiz palatalar, ona tanış olan-olmayan avadanlıqlar, hələ girişdəcə adamlara verilən ağ xalatlar, ayaqqabıların üstündən salafan keçirmələr və s... ona hardasa, xoş göründü. Anı olaraq professor Gülverdiyevin sözləri yadına düşdü: “kəmiyyət, keyfiyyət, keyfiyyət-kəmiyyət, nəhayət, mahiyyət...”

Yol boyu əyləcdən qopan o müdhiş səs qulaqlarını deşməkdəydi. Vahimələndiyindənmi, ya nədənsə içindən bir üşütmə keçdi, yenidən üşəndi.

Yadigar evə çatanda həmişəkindən daha kədərlı, daha yorğun görünürdü. Qapını xanımı açdı. Üzü-gözü gömgöy olan Yadigara baxıb başını buladı. İçindən nifrət qarışıq bir üşütmə keçdi... «Bundan aqlın nə kəssin»-fikirləşdi.

Yadigar vanna otağına keçib əl-üzünü yudu, masaya əyləşmək əvəzinə, eyvana çıxıb dalbadal siqaret yandırdı. Amma problemini bölüşmədi. Həmişə də öz qayğılarını özü çəkib... Bəlkə də, dərdlərini bölüşəsi bircə adam da tanımırdı. İki ili azca adlamış birgə yaşadıkları ömür-gün ortağından gördüyü soyuqluq da onu daha da ümitsizləşdirmişdi. Bu həyatda Yadigarın üzünü güldürəsi elə bir şey də yox idi. Heç qayınana sarıdan da bəxti gətirməmişdi. Həyat yoldaşıyla sevgili olanda belə, qayınanasından xoşu gəlməmişdi. Əslində, soyuqluq elə qayınananın özündən - Mehriban xanımdan gəlirdi. Fikirləşirdi:

- Qayınanamın adı Mehriban olsa da, mehribanlığını görmədim.

Bir sözlə, qayınanasından da yarımamışdı.

...Bir az vaxt adladı. Yadigar hiss elədi ki, qayınanası da onlardadı. Allah bilir, yenə qızının qulağını nələrle doldurmayıb.

- Bu, deyəsən yavaş-yavaş dəli olacaq. Buna nə olub belə? Həmişəkəndən daha betərdi, - hikkəli-hikkəli Mehriban xanım deyiniirdi, özü də hündür səslə.

Yadigara elə gəldi ki, ürəyi sinəsindən qopub ayaqları altına düşdü. Ürəyinin çırpıntısını ayaqları altında hiss elədi.

- Ağz, sənə min dəfə demişəm, bunun alayı yerdə matışkası var, a çüşkə! Sən nə haydasan?! Bu zırrama kənd ayısından ailə adamı olmaz! Böyüyün sözünə baxmayan bögürə-bögürə qalar.

Bu sözləri anası azından yüz kərə söyləmişdi.

Qızın canı boğazına yığılmışdı. Anasının telefonla qınaqları da bitib-tükənmək bilmirdi. Üstəlik üzbəsurət dedikləri də Suzanı cana doydurmuşdu.

- Kül sənə avam başıva! Ər dediyin adam üzüvə baxmır. Mən yaxşı bilirəm ki, onun qıraqda kimisə var. Sən əfəlsən, amma məni əfəl sayma!

Mehriban xanım heç nəyə, heç kimə məhəl qoymur, elə deyiniirdi qeyzli-qeyzli:

- Gördün, yenə rədd olub getdi. Sən də qalmısan mətbəxdə. Bişir-düşür, ona uşaq saxla. Ağz, sənənin tayların geyinib-keçinib şəhərin bahalı yerlərində naz sata-sata gəzir. Ağz... mətbəx cücüsünə dönmüsən ki... O, Əfrikadı, nədi, oralarda kılara oxşayırsən. Bu çüşkələrdən biri də o vaxt

mənə vurulmuşdu. Kənd çüşkəsi, nə bilim aspirantıydı, nəydi. Az qala aldanacaydım. Yaxşı ki, rədd elədim, getdi işinin dalıyca. İndi də heç ailəsi-zadı da yoxdu, deyirlər. O, nə ailə qədri biləcəkdi. Deyir, professordu. Külü qoyum professor başına.

Onsuz da cana doymuş Suzan bomba kimi partladı:

- Ana, daha bəsdə! Sənin dır-dırın bir yandan, bilmirəm, bu körpəyə baxım, yoxsa dərdlərimə qalım. Hansı günahın sahibiyəm ki, Allah mənə belə tale yazdı?! Göz yaşlarıminin ardı-arası kəsilmir. Bəsdə, axı mən də insanam!..

Yadigar bir müddət nələrin baş verdiyini, yoxsa yuxuda olduğunu kəsdirə bilməmiş, bu sayaq da fikirli-fikirli evdən çıxmışdı.

***

Saat doqquzun yarısıydı..

Yadigar palataya girəndə qoca yatmışdı. Sakitcə bir qıraqda əyləşib qocanın yuxudan oyanmasını gözlədi. Az keçmədi, qoca yuxudan ayılıb Yadigarla salamlaşdı. Yadigar onun səhhətini soruşdu, hal-əhval tutdu. Qoca, həkimlərin xidmətindən razılığını bildirdi. Yadigar pəncərənin qabağındakı meyvələrdən soyub xəstəyə təklif etdi. Qoca bir neçə dilim alma yeyib təşəkkürünü bildirdi. Yadigar bilmirdi, nə etsin ki, qocaya xoş olsun.

- Dayı, ağrıların azalıbmı?..

Qoca sakitcə başıyla: hə,- dedi. Dərhal da söhbət bitdi. Deyəsən, hər ikisi də özünə qapılmışdı,

hərə öz içiylə danışır, bir-biriylə danışmış kimi. Nə Yadigar qocadan kimliyini, nəçiliyini soruşur, nə də qoca Yadigardan. Hər ikisi öz içində danışır, sanki bir-biriylə tanışlıq eləyirdilər. Dia-loq isə beləydi:

«Oğlum, sən əsilli-nəsilli adamsan, eybi yoxdu, qəzadan qaçmaq olmaz. Tanrıdan enməyincə qul başına xəta gəlməz. İnsanın həyatı sınaqlardan ibarət olur. Əslində, sənə sir-sifətində kimliyin, nəçiliyin yazılıb... Hə, sənətimi bilmək istəyirsən? Genetika sahəsi üzrə mütəxəssisəm. Şəxsiyyətin yetkinliyində irsiyyətin rolunu genetika üzrə tədqiqatlarımdan, təcrübəmdən yaxşı bilirəm. Ailəm olmasa da, tələbələr, aspirantlarım övladım kimidi. Bu təsadüfi hadisəni onların da bilməsini istəmirəm, elə sənəni əziyyətlərini də... Heç kimə bir qəpik də verməyəsən ha... Bütün xərcləri özüm çəkə bilərəm»...

İlk andaca bu qocanın alicənablığı, müdrik siması Yadigara, elə bil ki, hər şeyi danışmışdı, aralarında elə bir sirr qalmamışdı. Ona elə gəlirdi ki, bu müdrik insan Yadigarı lap çoxdan tanıyır, kimliyini yaxşı bilir. Tibb Universitetini əla qiymətlərlə bitirdiyini, Türkiyədə yüksək səviyyədə doktorantura keçdiyini, hətta, orada qalıb işləməməyinin səbəbini də bilir, Bakıda yarımştat güc-bəla işə götürüldüyü klinikada axıracan işləmədiyini də, yanına gələn xəstələrdən pul götürməməyini də, həkim həmkarları tərəfindən burunlandırıldığını da, onların işinə «pəl vurması» bəhanələrini də. Beləcə sevdiyi, canını qoyduğu həkimlik sənətindən ayrılıb bir alış-veriş şirkətində işləməsindən də, əziyyətlə böyüməsindən də, ata-

anasını erkən yaşlarında itirməsindən də xəbərdardır sanki bu qoca...

Xeyli «söhbətləşdikdən» sonra qocanın səsi sükuta atılan fişəng effekti verdi:

- Oğlum, bir xahiş eləsəm, olarmı?

- Buyurun, buyurun dayı.

- Qulu Əsgərovu dinləmək keçdi ürəyimdən. Mənə onun diskini gətirə bilərsənmi?

- Əlbəttə, sabah mütləq gətirərəm!

- O rəhmətliklə sağlığında salam-ələykümüm olub. Çox yaxşı insan idi. Böyük sənətkar olub. Rəhmətlik heç 60 il yaşamadı. 59 yaşında dünyadan köçdü. Onun səsini radioda dinləyəndə, elə bilirəm, sağdı. Elə bilirəm ki, görüşüb çay içəcəyik. Yaman beynimə düşüb onu dinləmək. Rəhmətlik o vaxt «Yada sal məni» oxumuşdu. O mahnıda, elə bil, öz taleyini oxuyub. Nəsə, onu dinləmək istədim...

Yadigar qocayla sağollaşıb palatadan çıxdı. Dəhlizdə təzə gələn tibb bacısını da «gördü».

Avtomobilinə minib evə gəldi. Həmişəki kimi qapını yoldaşı açdı. Yanpörtü salam verib, vanna otağına keçib əl-üzünü yudu. «Bu qədər borcum-xərcim var, üstəlik də qoca üçün xəstəxanaya köçürüləcək pul. Bütün bunların öhdəsindən necə gələcəm, İlahi?!» Bir xeyli düşündü...

Suzan ona çay-çörək təklif elədi, Yadigar çox fikirli idi. Bu arada zəng gəldi. Yəqin, anasıdı, - Yadigar qət elədi.

Telefonun o başından Mehribanın səsi Suzanın qulaqlarını deşir, ağırlıq mərkəzi olmayan güllə kimi içini oya-oya gəzirdi.

Yadigar kırımışcə beşikdə yatan körpənin üzündən yüngülcə öpdü, uşağa xeyli baxdı, keçib yatağında uzandı, necə yuxuya getməyindən xəbəri olmadı.

***

Səhər o başdan Yadigar qocaya vəd elədiyi diski alıb xəstəxanaya gəldi. Qoca səhər yeməyini təzəcə yemişdi. Ədəb-ərkanla hal-əhval tutdu.

- Buyurun, - dedi. - Qulu Əsgərovun mahnılarıdır.

***

Qoca əməliyyat olunacağı barədə Yadigara heç nə deməmişdi. Çünki istəmirdi, Yadigar həm maddi, həm mənəvi baxımdan daha da sıxıntı yaşasın. Qocanın razılığı, dil-ağız eləməyi Yadigarı bir az da qayğılandırır, xəcalətləndirirdi.

Qoca yenə də xeyli dil-ağız elədi. O da öz növbəsində bu cavan oğlanı işə saldığı üçün xəcalətlənir, özünü günahlı bilirdi. Hadisədən iki günə yaxın vaxt keçirdi. Qocanın ağrıları şiddətlənməyə başlamışdı.

Səhər saat 12.00-da əməliyyat olunacaqdı. Qoca xatırlatdı ki, hələlik gəlməsin. Qohumları gələcək. Birdən söz-söhbət olar. Bunu özündən qurmuşdu.

***

Yadigarın ailə problemləri get-gedə böyüyürdü. Mehriban xanım artıq boşanmaları üçün qızı-

nı məhkəməyə yollamışdı. Suzan vəkillə görüşəcəkdi. Artıq hər şey bitmiş kimi idi. Əgər ona sual versəydilər ki, bu boşanma ərizəsinin yazılmasına səbəb nədi? Bu suala Suzanın dürüst cavabı yox kimi idi. Əslində, yox idi...

***

Yadigar prospektlə evə qayıtdı. Beynində fikirlər bir-birinə qarışırdı. Bütün olanlar üçün özünü məzəmmətləyirdi. Gah da bütün fikirlərini qayınanası Mehriban xanımın üstündə cəmləyirdi.

«...Ağez, bundan sənə ər olar?!»

Yadigarın beynində fikirlər qarışqa sürüsünə dönmüşdü, bir-birinə qarışmışdı.

Elə bu an beynindən sürət qatarı kimi çox oxuduğu şair Söhrab Tahirin misraları keçdi.

**Yuxuda bir şəhər salmışam dünən,
Şəhər təmizlənilib hər natəmizdən.**

Misralar bir lent yazısı kimi, teleqram şifrələri kimi təkrar-təkrar fırlandıqca pırpızlamış, didilmiş yaddaşına ilişmişdi, elə bil. Kənddə-kəsəkdə çox-çox müşahidə elədiyi bir çəngə yun parçasının qaratikan kol-kosuna ilişdiyi kimi. Təkrar-təkrar beynindən keçirdi:

«Şəhər təmizlənilib hər natəmizdən».

Yadigar onu da bilmirdi ki, Mehriban xanımın hələ cavanlığında çox macəraları olub. Cavan bir aspirantla görüşüb. Arada da sevgi, filan. Amma Mehriban xanım nə kələk gəlibsə, oğlanı necə «yandırıbsa», jarqon ifadəylə desək, ona necə «atıb-

sa», özünü kəndçi-kündçüdən aralayıb Suzanın atasıyla evlənib. Heç onu da xoşbəxt eləməyib. Tez-cə də göndərib o biri dünyaya. Amma o kəndçi cavan aspirant sonralar da heç evlənməyib. İndi hardasa məşhur adamdı, professordu. Akademiyada, ya da hansısa ali məktəbdə işləyir Fərəməz Veysov. Tez-tez televizorda çıxışları olur.

Əslində, bu ad Yadigara yaxşı tanışıydı. Genealogiya sahəsində xüsusi xidmətləri var. Azərbaycanda irsiyyət məsələlərini öyrənən alimdir.

O, qayınanasının bu məşhur alimlə keçmiş sər-güzəştlərini təəssüf ki, bilmirdi.

***

Kafedrada Fərəməz müəllimin işə gəlməməsindən bərk narahatlıq keçirdilər. Ev telefonu cavab vermir, əl telefonu isə yerli-dibli olmayıb.

***

Yadigar iş yerində də özünü tamam unudur, fikirlərini toplaya bilmirdi. Tez-tez xətalara yol verirdi. Onun bu qeyri-adi hərəkətləri iş yoldaşlarının da gözlərindən yayınmırdı.

Hələ üstəlik çax-çux da eləməliydi. Ailə, kör-pəsi... Kredit isə dabanbasaraq üstünə gəlir, onu üstələməyə çalışır. “Gör, mən neynədim. Bütün içimi-çölümü uçurtdum. İşim, başlayacağım elmi axtarışlar...”

Beynində yərbəyer elədiyi mövzu onu ən rahat vaxtlarında da rahatsız eləyirdi. Ankara Tibb Universitetində professor Orxan Onoxun yönləndirdiyi mövzu «İnsan qanının molekulyar quruluş struktu-

ru» məsələsi onu elmi axtarışlar eləməyə çağırırdı.

«İnsan qanında molekulların quruluşu, yəni strukturu insanın xarakterini müəyyən eləyən əsas amildi. Ümumilikdə bütün xəstəliklər qandakı dəyişikliklərlə bağlıdır. Əfəndim, sizlərə bir analoji fikir söyləyim», - deyən professorun fikirlərini beynindən keçirdi. Götürün təbiətdə yaxşı bələd olduğunuz üç maddəni - almazı, kömürü, qrafiti. Hər üç maddənin kimyəvi tərkibi karbondur, kimyəvi işarəsi də C ilə göstərilir. Hər üç maddənin atom çəkisi, kimyəvi tərkibi eynidir, yəni ki, hər üç maddə karbondan ibarətdir. Almaz təbiətdə ən bərk cisim, qrafit isə ən yumşaq maddədir, kömürsə yanıcılığına görə enerji mənbəyidir. Kimyəvi tərkibləri eyni olan bu maddələri fərqləndirən təbiəti, molekulyar quruluşlarındakı fərqlilik, yəni, struktur sisteminin başqa-başqa olmasıdır. Almazda molekullar romb şəklində, digərlərində isə fərqlidir...»

Yadigar yaxşı bilirdi ki, insanın qanındakı fərqli molekul quruluşu, molekulyar dəyişiklik, əslində, xarakteri formalaşdırır.

«Əfəndilər, yaltaq adamda qan quruluşu tədricən dəyişib başqa şəkil alır, qorxaqda ayrı şəklə, mərd adamda bir özgə formada olur. Uzun müddət yaltaqlıq eləyən adamda qan hüceyrələrindəki molekulyar struktur dəyişikliyi gedir. Bu dəyişiklik, hətta, genoloji olaraq atadan oğula keçə bilir...» Professor nəzəri dediklərini həm də laborator yolla təsdiqləyir, vizual olaraq göstərirdi. Hematologiya tibbdə ən sirli sahələrdəndi,-deyirdi...

Xəfiyyə idarələri də bu tibbi proseduranı yaxşı bildiklərindən qan quruluşu dəyişikliyinə uğramış adamlardan «yaxşı» istifadə edir. Zaman keçdikcə yeni «işverən» tapmağa ehtiyac qalmır. Çünki bu bir proses kimi zəncirvari olaraq atadan övlada ötürülür».

Bu qan məsələsi Yadigarı bir gənc həkim kimi çox düşündürən bir sahədi.

***

...Evə necə çatdığını hiss eləmədi. Pilləkənlə altıncı mərtəbəyə qalxdı.

Qapının üstünə yapışdırılmış iki yazılı kağız gördü. Alıb baxdı. Hər ikisi də məhkəmə tərəfindən, amma ayrı-ayrı bölgə məhkəmələri tərəfindən göndərilən bildiriş kağızları idi.

Biri Suzanın ərizəsi əsasında...

O biri isə mərhum professor Fərəməz Veysovun işiylə bağlı...

***

...Amma sonra məlum olacaqdı ki, mərhum professorun işiylə bağlı istintaq materiallarının içində qəribə bir sənəd də gizlənib - Professorun iki otaqlı evinin Yadigar Qafarlıya bağışlanması haqda vəsiyyətnamə.

SON

Yığılmağa verilmişdir: 16.12.2014
Çapa imzalanmışdır: 22.01.2015
Kağız formatı: 70x100 1/16
Fiziki çap vərəqi: 16
Mətbəə kağızı: № 01
Sifariş: № 003 Sayı: 500 nüsxə

Ofset üsulu ilə çap olunmuşdur

*Kitab “YAZIÇI” nəşriyyatında yığılıb səhifələnmişdir,
Ünvan: Bakı, Mətbuat pr. 24*

Telefon:(99412) 510-68-49, (99412) 510-79-94
e-mail: desinger2010@mail.ru
yazichi-nasriyyati@mail.ru